

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXXII • nr. 1 (62) • iunie 2024

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ florianroatis@yahoo.com

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN

Diana FILIP

Simona DUMUȚA

Dr. Vlad Ioan BONDRE

Dr. Ioan GOGOTA

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

www.bibliotecamm.ro

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Carte frumoasă, cinste cui te citește

Dr. Florian ROATIȘ

Ziua de 23 aprilie este o sărbătoare a cărții și a slujitorilor ei, autori, editori, bibliotecari și librari. Data nu a fost aleasă fortuit, adică întâmplător, ci se leagă de numele a două personalități accentuate ale culturii universale, trecute în eternitate în ziua de 23 aprilie 1616: William Shakespeare și Miguel de Cervantes.

Intrată în calendarul UNESCO în 1995, sub denumirea de „Ziua Mondială a Cărții și a Dreptului de Autor”, aceasta are ca scop atragerea tinerilor spre carte, bibliotecă și lectură, spre cultură în general. Cartea și lectura sunt inextricabil legate de bibliotecă, milenară casă a cărților, astfel că din 1999 la noi în țară se sărbătorește, simultan, „Ziua Bibliotecarului”, semn de recunoaștere explicită a importanței profesiei de bibliotecar și a instituției care promovează cartea și lectura. În zadar s-ar scrie și s-ar tipări cărțile, dacă n-ar exista bibliotecile, ca să le primească spre conservare și punere în valoare, și, mai ales, cititorii.

Își au și cărțile destinul lor, spuneau strămoșii latini. Este fără tăgadă faptul că soarta cărților, odată publicate, este la discreția cititorilor. Cărțile așteaptă în rafturi să fie deschise, răsfoite și citite. Fără cititori, efortul și talentul puse în operă de scriitori ar rămâne necunoscute.

Devenită, după apariția tiparului, în secolul al XV-lea, o activitate mai puțin elitistă, prin democratizarea culturii, lectura are astăzi, într-o lume și vreme în care se scrie mai mult decât se citește, eufemistic spus, un statut ingrat. Dacă în deceniile trecute „dușmanii” cărții au fost, pe rând, cinematograful și televiziunea, care, însă, n-au reușit să diminueze magia acesteia, astăzi asistăm la o competiție – din păcate inegală – între descoperirea lui Gutenberg și noua invenție, Internetul.

Generațiile tinere accesează cu o pasiune cvasidevoratoare tableta și computerul, petrecându-și multe ore în tovărășia acestora, refuzând cu obstinație cartea, adică lectura, spre disperarea unor părinți care-și aduc aminte cu melancolie de cărțile care „i-au făcut oameni”.

Obişnuiți cu atâtea crize, suntem tentați să vorbim și de o criză a cărții, respectiv a lecturii, probabil și influențați de profețiile care anunță dispariția iminentă a Galaxiei Gutenberg în disputa cu Galaxia Marconi, cea bazată pe civilizația digitală.

La prima vedere, comparația cu ultima parte a secolului trecut, când cartea și lectura (cititul) și-au avut momentul de indeneșabilă glorie și la noi, ne este defavorabilă.

Paradoxal, în ultimele decenii comuniste, în pofida lipsurilor care afectau societatea noastră, cărțile erau căutate, dorite ca hrană spirituală, unele apariții editoriale producând inevitabile cozi, deși tirajele erau mai mult decât generoase, inimaginabile în lumea de azi. Romanele lui Augustin Buzura, Nicolae Breban sau uitații azi Ileana Vulpescu și Petre Sălcudeanu, volumele de poezii semnate de Adrian Păunescu și Nichita Stănescu, cărțile lui Marin Preda etc. erau tipărite în zeci sau sute de mii de exemplare. Ca să nu mai vorbim de cărțile apărute în cunoscutele colecții „Biblioteca pentru toți” sau „Romanul de dragoste”! Chiar și cărțile de filosofie, publicate în tiraje care par incredibile față de cele de astăzi – restrictive, dacă nu rușinoase, de câteva sute de exemplare –, se epuizau atunci imediat din librării! Ar fi suficient să amintim cărțile lui Alvin Toffler (*Șocol viitorului*, 1973, și *Al treilea val*, 1983), ale lui Heidegger (*Originea operei de artă*, 1982, și *Repere pe drumul gândirii*, 1988), sau toate titlurile lui Constantin Noica! Nu suntem naivi să credem că cele câteva mii sau zeci de mii de cumpărători ai operelor lui Platon, Kant, Hegel, Heidegger, Freud *et alii* le-au și citit și asimilat, dar faptul relevă dorința și respectul pentru carte și pentru autorii ei într-o epocă și societate totalitare. Cartea era recunoscută drept purtătoare de cu-

noaștere, lumină, înțelepciune, având un caracter cvasimagic. Rare erau casele în care nu întâlneai o mică bibliotecă.

Astăzi, dimpotrivă, cu toată diversitatea de titluri și de autori – clasici ai literaturii și filosofiei universale sau contemporani nobelizați –, cererea de carte a scăzut, fapt devoalat de statistici. Astfel, o anchetă recentă plasează România pe ultimul loc în Europa în ceea ce privește consumul de carte pe locuitor, cu toate că librăriile existente – în număr redus, față de perioada anterioară – dețin o ofertă extrem de bogată. Apoi, dintre cei chestionați, 92% consideră lectura ca necesară, dar numai 48% declară că citesc măcar o carte pe an. În cadrul familiilor tinere, ponderea celor care și-au alcătuit o bibliotecă personală este redusă. Or, încă în urmă cu 2000 de ani, când lectura era un privilegiu al elitelor, Cicero asemena o casă fără cărți cu „un trup din care a plecat sufletul”.

Sigur, concurența Internetului și a gadgeturilor însoțitoare este mai greu, dacă nu imposibil, de contracarat, dar lupta pentru încurajarea lecturii și a respectului pentru lumea cărții nu e pierdută. Este obligația părinților și a profesorilor, în primul rând, să pledeze pentru civilizația cărții, având în vedere consecințele benefice ale acesteia pentru formarea și dezvoltarea personală a celor aflați într-o asemenea etapă. Internetul te informează doar, pe când lectura cărților te și educă, te face mai cult, îți dezvoltă gândirea și spiritul critic. O carte bună are și un efect terapeutic: îți diminuează fobiile, frustrările, nesiguranța și, mai ales, singurătatea, căci cine citește nu este singur, ci însoțit de personaje nemuritoare care au traversat, datorită cărților, secolele și milenii. Cu cartea în mână poți să visezi, fapt mai dificil în fața calculatorului, și să călătorești în timp și spațiu fără să părăsești casa. Lecturile îți îmbogățesc și îți rafinează vocabularul. Prin lectură descoperi o altă lume, descoperi pe alții și, ce e mai important, te descoperi pe tine însuși: cu cât citim mai mult, cu atât ne cunoaștem mai bine – limitele și posibilitățile –, aflăm ce ne place, ne formăm gustul estetic și devenim noi înșine. Cărțile, spunea într-o conferință Borges, spre deosebire de alte achiziții ale minții, care ne extind posibilitățile corpului, ne prelungesc memoria și imaginația. Sigur, avem în vedere cărțile adevărate, profunde, ale clasicii literaturii în primul rând, căci, așa cum afirmă Arthur Schopenhauer, nu trebuie să ne irosim viața citind cărți proaste. Or, suntem ceea ce citim și, din păcate, de asemenea cărți nu ducem lipsă, mai ales astăzi când se pare că lipsește cea mai necesară cenzură, cea interioară. Este un fapt de experiență că numai prin lectură asiduă vom reuși să cunoaștem valoarea cărților și le vom putea selecta și ierarhiza.

Dar gustul pentru lectură trebuie format și cultivat, activitate în care intervin, alături de părinți și profesori, slujitorii cărții din biblioteci. Ei sunt cei care ne călăuzesc spre cărțile dorite, iubite, necesare; ne oferă, deci, deschiderea spre lumea mirifică a cărților. Bibliotecarii fac posibilă comunicarea interspirituală, asigură, cu pasiune și migală, cu competență și bunăvoință, întâlnirea dintre cititori și carte, iar modul în care o realizează este hotărâtor pentru rămânerea acestora sub semnul și mirajul cărții. Din cele mai vechi timpuri, bibliotecarii au fost printre cei mai erudiți oameni. Mai mult ca oricând, astăzi, profesia de bibliotecar – una dintre cele mai nobile profesii – cere vocație, dedicare, cultură și, desigur, dragoste pentru carte. În același timp, slujitorii cărții trebuie să aibă aptitudini și cunoștințe de comunicare, spirit creator, entuziasm, amabilitate. Doar așa pot să-l atragă și să-l conducă pe prezumtivul cititor prin labirintul cărților și să-l facă să considere, ca și Borges, biblioteca drept un paradis!

Iată de ce i-am privit, dintotdeauna, cu adânc respect pe slujitorii cărții cu care am intrat în contact pe parcursul a șase decenii – cu deosebire pe cei de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, instituția de cultură fanion a comunității noastre –, dar și cu o firească doză de „invidie”! Acest din urmă sentiment este generat de privilegiul pe care îl au aceștia în comparație cu noi, ceilalți posibili și anonimi cititori, de a trăi o parte din viață în tovărășia marilor spirite ale omenirii, într-o lume clădită de suflet și pentru suflet!

De ziua cărții, dar și a bibliotecarilor, le doresc lor, ca și altora din această profesie, multă sănătate și nenumărate satisfacții, însoțite de o inalterabilă dragoste pentru carte.

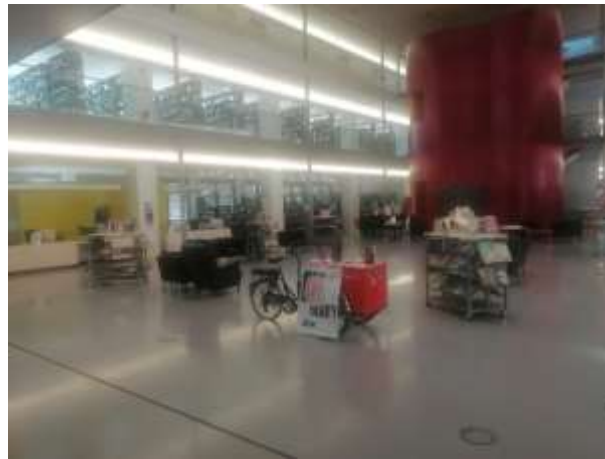
În urmă cu un secol, când debuta editorial cu binecunoscutele sale *Cuvinte potrivite*, Tudor Arghezi aducea un binevenit elogiu cărții, „cinstind” pe autor. Fără a nega aportul prioritar al scriitorului, aducem aici un omagiu și cititorului, fără de care truda celui dintâi s-ar dovedi superfluă. Deci: Carte frumoasă, cinste cui te citește!

În culisele bibliotecii din Frankfurt am Main

Miana MUREȘAN
Frankfurt am Main

Deși internetul și lumea tehnologiei sunt o continuă provocare, biblioteca este o necesitate culturală, având o influență semnificativă asupra dezvoltării intelectuale, culturale și sociale a comunității. În acest oraș cu o diversitate culturală atât de variată, biblioteca este un nucleu de lansare a diferitelor culturi care se îmbină armonios în metropola europeană.

Frankfurt am Main este al cincilea cel mai mare oraș din Germania. Aici se află 770.000 de locuitori, din 179 țări (statistica 2023). Orașul aparține zonei Rhein Main și este inima acestei regiuni ce are aproximativ 5,8 milioane de locuitori, fiind a doua cea mai mare zonă metropolitană din Germania. Die Stadtbücherei Frankfurt am Main – „biblioteca orașului” – este deschisă publicului larg, o a treia casă pentru toți locuitorii orașului Frankfurt și a celor din împrejurimi, un loc multicultural foarte divers, deschis și transparent. Are un sediu central, 18 filiale și un Bibliobus cu 30 de stații. De asemenea, cooperează cu peste 100 de biblioteci școlare din oraș și este una dintre cele mai des vizitate instituții culturale din Frankfurt.

„Markplatz”, primul contact cu biblioteca, locul unde au loc activitățile, prezentările de carte

În anul 2023 au avut loc 1.165.821 vizite la bibliotecă și 199.490 vizite virtuale. S-au împrumutat 2,76 milioane unități de bibliotecă, dintre care 1,73 milioane medii fizice și circa 1 milion medii digitale. Au fost înscriși 13.934 cititori noi, dintre care aproximativ 4.000 au optat pentru a se înscrie digital. Cititori activi au fost 50.855, 18% dintre aceștia (aprox. 9.000) folosind doar serviciile digitale.

Biblioteca este o locație atractivă și caută să țină loc de a treia casă, prin ofertele pe care le pune la dispoziția cetățenilor. Oferă locuri pentru studiu, pentru întâlniri între prieteni, precum și informații în diferite formate. Pentru că Frankfurt este un oraș multicultural, se pune accentul pe nevoile tuturor cetățenilor și se organizează multe evenimente, discuții, workshopuri, lecturi pentru toate vârstele și toate gusturile. Toate evenimentele sunt cu teme actuale, interesante și atractive și, de asemenea, interactive. Atât evenimentele interne (pentru personal), cât și cele externe (pentru public) solicită implicarea tuturor, nimeni nu participă doar pasiv. Sunt, în general, activități pe teme actuale, ce oferă posibilitatea dezvoltării personale, profesionale, în funcție de temele alese. Este un spațiu atractiv pentru cei care activează în domeniul cultural și doresc să organizeze evenimente pentru public, deoarece pune la dispoziție tehnica modernă necesară, fără costuri suplimentare. Are parteneriate cu diverse instituții din oraș, din land (județ) sau la nivel de țară, pentru a pune în practică diferite proiecte. Se definește prin faptul că oferă educație, egalitate de șanse, integrare și diversitate. Este multiculturală. Organigrama bibliotecii este foarte bine structurată și organizată. Este integrată în organigrama orașului, toate instituțiile orașului funcționând împreună. Ca exemplu, biblioteca oferă opțiunea pentru noii utilizatori de a se putea înscrie și digital. În acest caz, adresa este automat verificată on line, la biroul de înregistrare a cetățenilor

ca locuitori ai orașului Frankfurt. Oficiile statului oferă foarte multe servicii în format digital. Fiecare cititor nou înscris primește un permis de bibliotecă și un bon cu o parolă.

Cu numărul de pe permis și cu parola, noul utilizator poate să se logheze în Biblioteca digitală, unde are o paletă foarte largă de oferte digitale, cum ar fi de exemplu „Onleihe Hessen” – acesta este un serviciu digital la care sunt conectate toate bibliotecile din județul Hessen și oferă e-cărți, e-video, e-cursuri, e-ziare (e = electronic), „Pressreader” – serviciu digital ce oferă peste 7.000 de ziare electronice din 60 de țări, în diferite limbi, „Filmfried” – un portal cu mai mult de 3.500 de filme, precum și multe alte oferte digitale care oferă muzică, enciclopedii, dicționare etc. De asemenea, cu numărul de permis și parola, cititorul poate să se logheze în contul propriu, unde poate vedea ce cărți are împrumutate, poate prelungi sau poate rezerva anumite titluri. Permisul de cititor costă 20 de euro pe an, cu câteva excepții: copiii până în 18 ani, cei cu venituri reduse (pe baza unei dovezi – „Frankfurtpass” – primite de la primărie), cei care au un card de voluntariat, precum și refugiații de război. Mai primesc gratuit și cei care aleg opțiunea „numai internet”, adică nu vor să împrumute nimic, numai să utilizeze unul dintre calculatoarele bibliotecii cu acces la internet. Biblioteca oferă WLAN gratis, fără parolă. De asemenea, există și opțiunea de permis pentru parteneri (soț/soție), dacă cei doi au aceeași adresă, al doilea permis costând numai 10 euro pe an. Dacă permisul se pierde, cititorul trebuie să plătească 10 euro pentru unul nou. Dacă mediile nu sunt restituite la timp, sistemul calculează automat penalitățile. În prima săptămână de întârziere se plătește 2, 50 euro pe mediu, în a doua săptămână 5 euro pe mediu, din a treia săptămână, 7, 50 euro pe mediu. Somațiile de plată sunt trimise de serviciul administrativ, nu de bibliotecari. Plata se face la automat, Kassenautomat, în incinta bibliotecii, sau on-line. Plata nu se poate anula decât în cazul în care cartea se află în bibliotecă, deci nu a fost corect restituită în sistem.

Biroul de informații (dreapta). „Puzzeltisch” la parter, Markplatz

„Ruckgabeautomat” – aici vin cărțile restituite de cititori la automat. Sunt presortate pe domenii, fiecare container cu grupa specifică. De aici sunt luate și duse la raft.

Pentru a se înscrie, noul utilizator trebuie să prezinte un act de identitate sau un pașaport, împreună cu „Meldebescheinigung”, – înregistrarea de la primărie –, act care atestă adresa clientului. În bibliotecă au voie să intre toți cei care au sau nu au permis de bibliotecă, cei care vor să citească ziarele, revistele, sau pur și simplu să-și caute un loc comod într-un fotoliu; nimeni nu trebuie să prezinte la intrare permisul, acesta fiind necesar numai când cititorul dorește să împrumute ceva. În mod normal cititorii împrumută singuri mediile, existând 4 stații de împrumut puse la dispoziția lor, iar restituirile se fac tot la automat.

Desigur că există și un birou de informații, ocupat de personal pe toată durata orarului bibliotecii, iar cititorii pot împrumuta și restitui mediile și la acest birou. Personalul de la birou este format mereu dintr-un bibliotecar și doi „Fami”. Fami este prescurtarea de la „Fachangestellte für Medien und Informationsdienste”, denumire atribuită celor care au urmat o calificare cu specific biblioteconomic. Bibliotecarul (absolvent al unor studii superioare în domeniul biblioteconomiei) este cel responsabil cu informațiile privind toate aspectele posibile legate de bibliotecă, iar „Fami” sunt responsabili de împrumut, restituire, înregistrare cititori noi, sortare, aranjare cărți restituite etc. Biblioteca folosește programul „BibliothecaPlus”, un soft ce oferă o gamă variată de servicii și este foarte flexibil. Câteva exemple: cărțile sunt în continuă mișcare, se împrumută de la centru și pot fi restituite la oricare filială și invers. Se pot comanda cărți într-o filială și pot fi ridicate în altă filială. Are serviciu de curierat, doi șoferi zilnic și transportă cărțile de la o filială la alta. Nicio filială nu are gestiune proprie. Toate cărțile se prelucrează în sediul central și de aici se împart la filiale. Donațiile se acceptă dacă îndeplinesc două condiții: mediile donate să nu fie mai vechi de 4 ani și să nu fie în cantitate mare. Fondul de carte este relativ nou, nu se arhivează nimic. Se casează fără borderou, fără proces-verbal, chiar și dacă cartea este

dispărută, nu mai este la raft. Se casează foarte mult pentru a face loc publicațiilor noi. Chiar dacă unitatea de bibliotecă arată ca nouă, dar nu circulă, nu este citită, se casează. Cărțile casate se pot vinde cu un preț foarte mic la „Flohmarkt” – este un raft plin tot timpul cu medii casate spre vânzare la un preț derizoriu (0, 50 cenți sau 1 Euro), iar din banii colectați se vor face noi achiziții de carte. Ziarele primesc doar o șampilă, nu primesc barcode și nu se arhivează. Cele apărute cu o lună în urmă se casează. Revistele primesc barcode, dar nu se arhivează, iar la început de an se casează numerele din urmă cu doi ani.

Sala de lectură pentru ziare și reviste. Aici sunt și două dintre imprimantele pentru public (în total sunt 7). Se poate copia sau imprima pentru 10 cenți o foaie A4 alb-negru, 20 cenți color.

Biblioteca pune la dispoziție și un fond mare de DVD-uri – filme – care sunt, de altfel, pe primul loc în statistică la numărul de împrumuturi, precum și cărți audio (CD) care circulă, de asemenea, foarte bine. Tot fondul din bibliotecă este prevăzut cu un cip, o siguranță antifurt. Dacă cititorul a uitat să-și împrumute cartea, când părăsește biblioteca se declanșează alarma de la ușa

de intrare/ieșire și cititorul trebuie să se prezinte la biroul de informații, ca să împrumute cartea. Pe calculatorul bibliotecarului apare instantaneu ce număr de inventar a declanșat alarma. Biblioteca cooperează cu o firmă de securitate, în fiecare zi fiind prezent un agent de pază care supraveghează biblioteca. Afluxul de vizitatori este foarte mare, zilnic.

Zone de studiu

Biblioteca dispune de 400 locuri de studiu care, de multe ori, se dovedesc a fi insuficiente. Nu are sală de lectură cu uși închise, are

două zone de studiu, două încăperi nu foarte mari cu flipchart, pe care le poate folosi oricine dorește, și locuri cu calculatoare sau locuri de studiu aflate peste tot, pe toate nivelurile în bibliotecă. Tot fondul este cu acces liber la raft, nu are depozite. Sunt foarte puține cărți care nu se pot împrumuta, ele având o mică etichetă ca indiciu că se pot citi numai în bibliotecă.

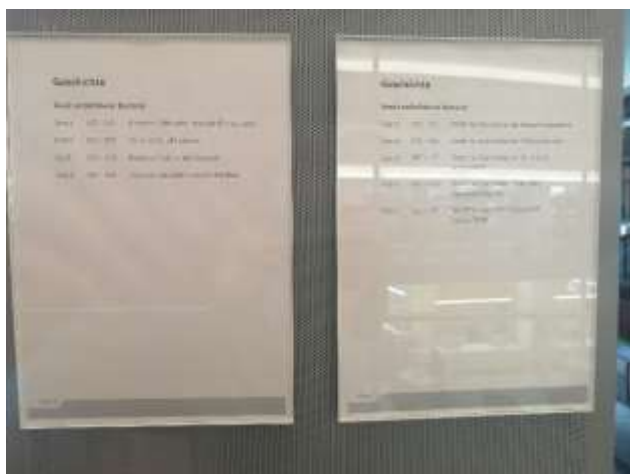
Anul trecut a fost inaugurat și un „Ton Studio – Main Klang” – un serviciu gratuit pus la dispoziția cititorilor care vor să-l folosească pentru a înregistra muzică sau Podcast. Condițiile pentru a-l putea folosi sunt vârsta minimă 18 ani, un permis valabil de bibliotecă și să fi luat parte la cursul de instruire al studioului. Se pot împrumuta, de asemenea, instrumente muzicale: chitară, vioară, orgă, microfon etc. Una dintre filiale, denumită „biblioteca de lucruri” din Sachsenhausen împrumută acasă diverse lucruri necesare într-o locuință, ca de exemplu mașină de găurit, mașină de cusut, mașină de înghețată, mașină de popcorn, fier de călcat și multe altele.

Studioul de înregistrări și pianul la care poate cânta cine dorește, cu căști, plus instrumente muzicale pentru împrumut

Din punct de vedere sistematic, fondul este împărțit în grupe principale și subgrupe. Nu se lucrează cu CZU, ci cu SFB – Systematik für Bibliotheken. Fiecare bibliotecă are sistemul propriu de clasificare a mediilor.

Ce se găsește în raft se poate vedea pe afișul corespunzător.

Cărțile de specialitate sunt aranjate în ordinea alfabetică a domeniilor. Se începe cu Allgemeine (generalități), Biologie și așa mai departe, până la Wirtschaft (economie). Acest fond se află la etajul unu. La parter, unde este și intrarea, se află biroul de informații, un spațiu mare de aproximativ 150 de locuri care permite desfășurarea a diferite activități precum prezentări de carte nouă sau pe diverse teme, jocuri de puzzle, schimb de diferite produse (există un raft unde se pun diverse lucruri în stare bună care nu mai sunt necesare celui/cele care le aduce, dar sunt necesare probabil pentru alte persoane care au nevoie de ele și pot să le ia. De asemenea, în acest loc există un „Infoscreen” care rulează informații despre bibliotecă, servicii, activități. Ca unități de bibliotecă la parter se află romanele în limba germană,

așezate alfabetic după numele autorului, indiferent de țara de origine (deci nu pe grupe de țări), ziarele, revistele, filmele, cărțile audio. La subsol se află biblioteca de muzică, cu CD-uri, note, romane cu temă muzicală, biblioteca de lucruri (instrumente muzicale), precum și fondul de carte în limbi străine (engleză, franceză, spaniolă, rusă, turcă, ucraineană, arabă).

Lumea bibliotecii este în continuă mișcare, căutare, adaptare. Personalul bibliotecii se modelează după noile cerințe, iar pentru a se putea dezvolta profesional, se pun la dispoziție foarte multe Workshop-uri gratuit, oferite de o instituție de sine stătătoare care se ocupă numai cu oferte de calificare, Workshop-uri pentru angajații statului.

Astfel se investește în competențele celor care deserveșc comunitatea. Tot pentru dezvoltarea personală/profesională, există un concept de „Bildungsurlaub” – o săptămână de concediu plătit pe an pentru a urma un curs la alegere, pe o temă de interes propriu (de exemplu o limbă străină, informatică, inteligență artificială). Cursul însă trebuie plătit din resurse proprii. Acest concediu este opțional, nefiind obligatoriu.

La nivel de bibliotecă se promovează comunicarea și cooperarea între colegi, între diferite secții, se fac ședințe cu schimburi de idei, cu propuneri concrete care pot contribui la dezvoltarea și atragerea spre bibliotecă a cât mai multor utilizatori.

Paleta de servicii oferită de această bibliotecă este foarte variată și atractivă, reflectându-se în numărul mare de utilizatori care ne vizitează zilnic. Este un spațiu unde se întâlnesc și se întrepătrund generații și culturi diferite, în mod armonios. Respiră un sentiment de libertate și apartenență în același timp. Indiferent din ce colț de lume ai ajuns aici, biblioteca îți dă sentimentul că aparții acestui loc, că faci parte din comunitate.

Anul trecut ne-a vizitat o delegație de bibliotecari din România. La întrebarea „ce v-a plăcut cel mai mult aici” răspunsul a fost: „voi, oamenii, deschiderea voastră”.

Dincolo de toată tehnologia și inteligența artificială care ne invadează din toate părțile, individul are nevoie de socializare, de sentimente umane. În bibliotecă găsește pe lângă informațiile de care are nevoie și aceste componente esențiale vieții și formării ca persoană. Dar pentru că inteligența artificială își face simțită prezența tot mai acut, se caută soluții pentru a ne adapta noii provocări, astfel încât biblioteca să rămână atractivă, chiar dacă – sau tocmai – pentru că există inteligența artificială.

Pe această temă, s-a propus constituirea unui grup de lucru la care toți cei interesați, atrași de subiect, pot lua parte și pot schimba idei, găsi soluții atractive din care biblioteca să aibă de câștigat. Se organizează seminarii online, cu participanți la nivel național.

Ca obiectiv actual al bibliotecii se poate menționa conceptul de „Open Library”, ceea ce presupune ca biblioteca să poată fi vizitată și în afara orarului clasic, adică cititorii să aibă acces și după ora 19.00 (ora închiderii), pe baza permisului de utilizator, serviciile bibliotecii să se poată folosi chiar dacă personalul bibliotecii nu este prezent. Un asemenea concept este deja implementat în mai multe biblioteci din Germania.

Biblioteca evoluează și se adaptează noilor tendințe, necesități, cerințe. Este și rămâne o instituție atractivă, fiindcă oferă servicii competente, de calitate și de actualitate.

Evoluția bibliotecii de la web 1.0 la web 5.0

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Uimitoarea evoluție a tehnologiilor informaționale din ultimele decenii și omniprezența Internetului au avut un impact major asupra societății. Oamenii au devenit tot mai atrași de acest domeniu, reorganizându-și modul de lucru, dar și de petrecere a timpului liber.

Sociologul Bogdan Nadolu afirma că *tehnologia de comunicare digitală s-a dezvoltat atât de mult în ultimele două decenii, încât este imposibil să dispară cu totul acest domeniu în următorii douăzeci de ani (exceptând un eveniment catastrofic). Digitalizarea întregii planete este un proces foarte rapid și se va termina în mai puțin de un deceniu*¹.

Mai exact, conform rapoartelor celor de la DataReportal², la începutul lunii aprilie 2024, un total de 5, 44 miliarde de oameni din întreaga lume folosesc internetul, echivalentul a 67, 1% din populația totală a lumii. Această cifră impresionantă înseamnă că utilizatorii de internet sunt acum o „supermajoritate”, de două ori mai mult decât cei care nu îl folosesc.

Tot statisticile spun că 96, 3% dintre utilizatorii mondiali de internet folosesc un telefon mobil pentru a intra online, demonstrând că peste 60% din traficul web din lume este folosit pe astfel de suporturi.

Paradoxal, în urma acestei ocazii extraordinare, de a avea acces oricând și oriunde la informație, nimeni și nimic nu poate oferi siguranța că ele sunt și reale. Referindu-se la societatea contemporană, cu multiple posibilități informaționale, bibliologul român Ion Stoica declara astfel: *Pentru ca lumea cunoașterii și acțiunii umane să nu devină o lume de zgomote și de redundanțe negative, de consumuri iraționale de timp și de resurse, trebuie ca informația să-și poată exprima potențialul ei sistemic și valoric, adică să răspundă nevoilor lumii de azi și de mâine, ca urmare a unei abordări și a unui tratament critic, organizat de forțele sistemismului societății*³.

Unele dintre cele mai de încredere instituții, în acest scop, rămân bibliotecile, care continuă să dețină controlul asupra fluxului informațional prin noile tehnologii și inițiative digitale, optimizând permanent gradul de acces la informație.

Conform Library Map of the World⁴, în lume există 2, 6 milioane de biblioteci, cu un fond de peste 6 miliarde de unități, ceea ce denotă faptul că ele rămân, și la ora actuală, cele mai sigure rețele de canale de informare culturală. Menirea lor este de a fi la dispoziția întregii comunități prin serviciile și programele pe care le oferă, să vină în întâmpinarea nevoii de informare, educare și recreere a cetățenilor. Deoarece sunt considerate baza principală a educației continue și a auto-educației, care ar trebui să dureze o viață, bibliotecile trebuie să compenseze decalajele din cunoștințele oamenilor, să le ofere în mod constant informații despre cele mai vechi, dar și despre cele mai recente realizări ale științei, tehnologiei și culturii.

Pentru a-și îndeplini misiunea, bibliotecile s-au reinventat, nu au rămas doar tezaure statice, de informații, ci au devenit adevărate centre comunitare. Evident că aceste evoluții au avut loc în paralel cu evoluția internetului: de la web 1.0, web 2.0, web 3.0 până la cele viitoare, web 4.0 sau web 5.0. Pentru a

¹ Bogdan Nadolu, *Homo interneticus*, Cluj-Napoca, Editura Presa Clujeană, 2020, p. 85.

² <https://datareportal.com/global-digital-overview>

³ Ion Stoica, *Numai cercetarea salvează*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2013, 178 p.

⁴ <https://librarymap.ifla.org/>

înțelege mai bine acest fenomen evolutiv, este necesar să facem o scurtă paralelă între modul de dezvoltare a internetului și impactul lui asupra transformărilor din cadrul bibliotecilor.

Web 1.0 și Biblioteca 1.0 a fost prima formă a internetului și a existat între anii 1990 și 2004. Inventarea World Wide Web⁵ de către programatorul englez Timothy John (Tim) Berners-Lee a reprezentat un moment-cheie în dezvoltarea erei informației. Gândit inițial ca un instrument de cercetare, pentru a fi utilizat de către oamenii de știință care activează în universități din întreaga lume, web-ul a devenit rapid o modalitate de a comunica și de a face schimb de informații (text, foto, audio sau video), oferită publicului larg. Așadar, www-ul le permite oamenilor să socializeze simultan cu mai multe persoane aflate la distanță.

Această versiune a internetului nu era dinamică, nu conținea publicitate, iar principalul ei scop era prezentarea informațiilor, oferind acces universal. Cu alte cuvinte, web 1.0 era despre citit și nu despre scris.

Web 1.0 era construit pe trei tehnologii fundamentale⁶:

- HTML: Hypertext Markup Language;
- URI/URL: adrese unice pentru paginile web;
- HTTP: Hypertext Transfer Protocol.

Web 2.0 și Biblioteca 2.0, a doua formă, a început în perioada 2004, odată cu apariția platformelor *social media*. Dacă inițial rețeaua era strict pentru citire, aceasta a devenit ulterior și pentru scriere. Utilizatorii au început să comunice unii cu alții. Am putea spune că web 2.0 redă forma actuală a internetului, care are mai mult conținut redat de către utilizatori, prin platforme precum YouTube, Wikipedia, MySpace, Blogger, Instagram ș.a. De obicei, tag-urile web 2.0 includ știri, bloguri, audio, video, imagini, texte etc. Cu alte cuvinte, acest tip de internet oferă feed-back, este mai social și chiar colaborativ.

Conceptul „Biblioteca 2.0” a derivat de la „Web 2.0”, fiind bazat pe „arhitectura participării” și folosirea „inteligenței colective”⁷. Această bibliotecă are la bază, evident, un suport web 2.0 și se bazează pe colaborarea cu utilizatorii prin crearea unor servicii reale și virtuale. Altfel spus, s-a început o digitalizare a fondului deținut de biblioteci, în scopul unor noi servicii on-line cum ar fi cataloagele OPAC, resurse în format pdf, trimiteri spre diverse link-uri etc. Evident că această evoluție a însemnat o muncă constantă din partea bibliotecarilor, o permanentă actualizare și reevaluare a serviciilor în scopul eficientizării informațiilor oferite utilizatorilor săi.

Biblioteca 2.0 se caracterizează prin patru elemente esențiale⁸:

- este centrată pe utilizator (utilizatorii participă la crearea conținutului și a serviciilor);
- furnizează experiență multimedia (colecțiile și serviciile Library 2.0 conțin componente video și audio);
- este dezvoltată din punct de vedere social (prezența web a bibliotecii include prezența utilizatorilor, existând moduri sincrone și asincrone pe care aceștia le utilizează când comunică între ei sau cu bibliotecarii);
- este complet nouă (biblioteca trebuie să permită utilizatorilor să schimbe biblioteca).

Așadar, beneficiile pe care le-au adus aceste schimbări bibliotecii sunt mijloacele și metodele mult mai familiare de redare a informației, standardizarea accesului la serviciile oferite, precum și posibilitățile multiple de redare a informației, atât fizic, cât și virtual.

Dincolo de întreg feed-back-ul adus de web 2.0, atât în domeniul biblioteconomic, cât și în alte medii, utilizatorii și-au dat seama că toate aceste informații erau controlate doar de serverele corporative. Motiv pentru care oamenii începeau să se îngrijoreze asupra controlului datelor personale, dar și asupra dreptului la libera exprimare.

⁵ <https://sts.ro/ro/conexiunile-care-au-schibat-lumea-cum-a-aparut-internetul-scopul-internetului-este-acela-de-a-deservim-omenirea/>

⁶ <https://www.crisana.ro/stiri/actualitate-2/evolutia-internetului-si-modul-in-care-web-20-a-impactat-divertismentul-187551.html>

⁷ https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/17.Biblioteca%202.0.pdf

⁸ <https://ir.inflibnet.ac.in/bitstream/1944/1135/1/20.pdf>

Așadar, prin anul 2008, o figură anonimă sub pseudonimul Satoshi Nakamoto a publicat o carte albă care solicită *un sistem bazat pe dovezi criptografice în loc de încredere, care să permită oricăror două părți dispuse să tranzacționeze direct între ele, fără a fi nevoie de o terță parte de încredere*⁹. Viziunea lui Nakamoto a inspirat mișcarea web descentralizată, căutând să elibereze web2.0 de controlul marilor rețelelor sociale și să re-dea puterea utilizatorilor. Astfel ia naștere:

Web 3.0 și Biblioteca 3.0 care este următoarea generație¹⁰ de tehnologie de internet, încă în curs de dezvoltare, bazată preponderent pe învățarea automată, pe inteligența artificială (AI) și pe tehnologia blockchain. Acest concept de internet a fost creat de Gavin Wood, fondatorul Polkadot și cofondatorul Ethereum. În timp ce web 2.0 se concentrează pe conținutul creat de utilizatori, găzduit pe site-uri web centralizate, web 3.0 oferă utilizatorilor mai mult control asupra datelor lor online.

Dacă în web 2.0 computerele folosesc *http*: sub formă de adrese web unice pentru a regăsi informația, în web 3.0 aceeași informație poate fi stocată în mai multe locații simultan și, prin urmare, ar putea fi descentralizată. Dar aici există riscul ca bazele de date masive deținute în prezent de giganții internetului precum Facebook (acum Meta) și Google să fie distruse sau să le permită utilizatorilor să aibă un control mai mare asupra lor.

În acest context, Biblioteca 3.0 nu se limitează doar la afișarea textelor. Acestea pot încorpora videoclipuri, audio, imagini și alte resurse media care îmbogățesc experiența utilizatorului. Pe lângă faptul că oferă informații, le și adaptează la preferințele și nevoile fiecărui utilizator, oferind recomandări bazate pe interesele și comportamentele anterioare ale acestora. Se poate spune că dispun de mai multe funcționalități decât bibliotecile digitale de prima și a doua generație, ceea ce poate face curba de învățare pentru utilizarea lor mai lungă, dar, în același timp, pot oferi resurse mai agile. De pildă, se dezvoltă servicii care să ofere sau să primească informații prin scanarea codurilor de bare, QR, care să faciliteze conexiuni între obiectivele din lumea reală și web. Deși tehnologia de citire a codurilor QR există de câțiva ani, iar utilizarea sa este larg răspândită în Japonia, la nivel global a început să fie folosită abia recent. Biblioteca Universității Bath din Marea Britanie a încorporat recent codurile QR în cataloagele bibliotecii sale. Acest lucru le permite utilizatorilor să salveze pe telefoanele mobile autorul, titlul și numărul de raft al lucrărilor de care sunt interesați.

Biblioteca 3.0 se dorește a fi o „bibliotecă fără margini”, unde colecțiile să fie puse la dispoziție utilizatorilor, indiferent de locația lor fizică.

Web 4.0 și Biblioteca 4.0

Conform celor de la GeeksforGeeks¹¹, web 4.0 reprezintă următoarea etapă de evoluție în dezvoltarea internetului și este cunoscut sub numele de „Web inteligent”. Acesta se caracterizează printr-o trecere de la paginile web statice tradiționale la aplicații web mai inteligente, dinamice și interactive.

⁹ Satoshi Nakamoto (2008), *Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System*, Bitcoin.org, bitcoin.org/bitcoin.pdf

¹⁰ <https://academy.binance.com/ro/articles/the-evolution-of-the-internet-web-3-0-explained>

¹¹ <https://www.geeksforgeeks.org/web-4-0-intelligent-web/>

Se așteaptă ca acesta să fie ghidat de agenți inteligenți care să poată înțelege preferințele utilizatorilor și să ofere conținut și servicii personalizate. Scopul lor este de a crea un web mai intuitiv și mai ușor de navigat. Nimic nou, deoarece în web 3.0 exista un conținut personalizat bazat pe urmărirea preferințelor utilizatorilor prin niște algoritmi care aveau scopul de a adapta rezultatele căutării la preferințele individuale. Avem aici exemplul Google, care oferea predicții de căutare pe baza accesărilor anterioare, realizate de utilizatori.

În contextul web 4.0, realitatea virtuală introduce o dimensiune captivantă experienței noastre de navigare, permițându-ne să interacționăm cu medii tridimensionale în timp real. Aceasta înseamnă că nu suntem observatori pasivi, ci actori activi la contextul digital propus. Dacă ar fi să ne imaginăm o astfel de bibliotecă, dotată cu acest fel de tehnologie virtuală, am putea să ne „plimbăm virtual” printre rafturile de cărți, să vizualizăm titlurile și chiar să verificăm conținutul unei cărți. Nu ar fi chiar o utopie, ținând cont că unii studenți de la medicină realizează proceduri chirurgicale

într-un mediu virtual sigur, dar realist, înainte de a-și face practica direct pe pacienți. Cu alte cuvinte, bibliotecile 4.0 se bazează pe utilizarea comunicațiilor fără fir pentru a permite conectivitatea între oameni și obiectele conectate în lumile fizice și virtuale.

Web 5.0 și Biblioteca 5.0

În prezent, orice s-ar spune despre web 5.0 ar fi o simplă speculație, deoarece reprezintă o etapă viitoare a dezvoltării web caracterizată prin experiențe imersive, realitate augmentativă, realitate virtuală și convergența realităților digitale și fizice. Cel mai recent progres al acestui aspect poate fi observat cu noul Apple Vision Pro, care duce realitatea augmentativă și realitatea virtuală la următorul nivel în viața de zi cu zi¹².

Pentru cei care încă nu sunt familiarizați cu acești termeni, se poate spune că *Apple Vision Pro* *îmbină perfect conținutul digital în spațiul tău fizic și puteți să vizualizați potențialul său accesând următoarea adresă: <https://www.apple.com/apple-vision-pro/>*

Acest Apple Vision Pro este, de fapt, o casă de realitate mixtă dezvoltată de Apple pe 5 iunie 2023 și comercializată abia pe 2 februarie 2024, în Statele Unite. Ea este ca un computer spațial în care realitatea digitală este integrată cu lumea reală. Cu un instrument de măsurare a ochilor, Eye tracker, sau o recunoaștere a vorbirii pot fi utilizate pentru a interacționa cu sistemul¹³.

În acest scenariu, putem spune că bibliotecile 5.0 vor combina spațiile virtuale cu cele fizice, vor oferi nu doar săli de lectură, ci și locuri în care utilizatorii să obțină informații, vor deveni centre extrem de digitalizate, concentrate pe utilizarea tehnologiilor emergente. Toți utilizatorii vor avea drepturi depline asupra datelor și li se va pune la dispoziție, în cazul în care nu vor avea, acces la cele mai performante mijloace de obținere a informației.

Dincolo de toată această uimitoare evoluție a web-ului, profesiei de bibliotecar nu i se va schimba niciodată obiectivul, chiar dacă va trebui să-și readapteze constant serviciile. Bibliotecarul va ocupa mereu un loc emblematic în orice comunitate, oferind acces la cunoaștere și informație într-un mod organizat și accesibil.

¹² <https://futurbyte.co/blog/web-1-0-to-web-5-0/>

¹³ <https://www.identitateavirtuala.ro/apple-vision-pro-consecinte-fenomenologice/>

Biblioteca Națională a Armeniei (BNA)

Valentina ROTARU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Armenia este o țară cu o istorie bogată și fascinantă, care datează de mii de ani. Ea ne încântă cu frumusețea sa naturală și diversitatea culturală, cu tradițiile și istoria bogată. Este locul unde putem admira măreția munților, putem rămâne impresionați de monumentele istorice și de geniul oamenilor celebri armeni¹. Armenia este un colț de lume unic.

Istoria bibliotecii începe în anul 1832, când a fost fondată ca parte a gimnaziului de stat din Erevan, iar pe baza a 18.000 de volume s-a constituit Biblioteca Națională Armenească².

La 4 iulie 1919, în cadrul ședinței consiliului de miniștri din Armenia, a fost adoptată o lege privind „depozitarul public național de carte”. Din anul 1999, ziua de 4 iulie a fost sărbătorită drept Ziua Bibliotecii Naționale a Armeniei³.

În perioada anilor 1925-1990, biblioteca a fost numită după omul de stat armean Aleksander Myasnikyan. În 1990, a fost redenumită ca Biblioteca Națională a Armeniei. Aceasta este amplasată în patru clădiri. Cea mai veche dintre ele – clădirea principală – a fost construită după proiectul lui Alexander Tamanyan în 1939, având un stil arhitectural deosebit, cunoscut drept „stilul Tamanyan” și care a primit statutul de monument istoric și cultural.

BNA dispune de 10 săli de lectură: Sala de lectură „Tamanyan” (principală), care oferă acces liber la raft la peste 4.000 de cărți din diferite domenii ale cunoașterii; Sala de lectură – Artă, care oferă acces la albume de artă, hărți și documente care au legătură cu domeniul artei; Sala de lectură – Știință, care oferă acces liber la raft la peste 800 de dicționare, enciclopedii, manuale și cărți de știință, în diferite limbi; Sala de lectură – Periodice, care oferă utilizatorilor acces liber la peste 1.000 de articole din ziare armenesti și 22 de publicații periodice și la dispozitive de citire a microfilmelor; Sala de lectură – Rezumate și teze; Sala de lectură – Calculatoare, care oferă acces gratuit la: baze de date științifice internaționale, colecția online de disertații a Bibliotecii de Stat Ruse și la toate colecțiile digitale ale BNA; Sala de lectură – Literatură Muzicală, care oferă acces la: partituri, la cărți din domeniul muzicologiei, la un pian și un patefon; Sala de lectură – AREV (pentru utilizatorii orbi sau cu probleme de vedere), care au acces liber la cărți audio (CD, DVD, casete) cu dispozitive de citire adecvate și la cărți tipărite în alfabetul Braille; Sala de lectură – Carte rară și Sala de lectură – Bibliografic, care oferă bibliografia la cerere⁴.

Emblema Bibliotecii Naționale a Armeniei

Printurile rare și timpurii aflate în colecțiile bibliotecii sunt donații din partea statului, de la savanți și cercetători celebri ai secolului al XX-lea. Conform Legii Biblioteconomiei, toate colecțiile BNA sunt deținute de stat, iar proprietatea aparține Bibliotecii Naționale a Armeniei. Biblioteca are în colecțiile sale peste 6, 6 milioane de cărți, dintre care se remarcă în mod deosebit prima carte tipărită armeană, *Urbatagirk* (*The book of Friday*, Venice, 1512), prima publicație periodică armenească *Azdarar* (*Bulletin*, Madras, 1794-1796), precum și prima hartă tipărită în limba armeană *Hamatarats Ashkharacuyc* (*Universal World Map*, Amsterdam, 1695)⁵.

Biblioteca Națională a Armeniei este cel mai mare depozit de cărți rare, precum și hărți și publicații periodice. Toate aceste publicații sunt utilizate intens de cercetătorii din întreaga lume. Colecția de

¹ <https://topu.ro/curiozitati-despre-armenia>

² <https://eap.bl.uk/collection/EAP613-1>

³ https://nla.am/en_US/history

⁴ https://nla.am/en_US/reading-rooms

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/National_Library_of_Armenia

hărți include peste 11.000 de hărți și atlase. 782 de hărți sunt de o valoare imensă pentru cercetători și oferă descrieri geografice și prezintă granițele politice ale regiunii Caucaz în diferite perioade de timp⁶. În 2012, pentru a oferi acces liber la colecțiile unice ale bibliotecii, a început digitalizarea colecțiilor. Astăzi, peste 10 milioane de pagini de cărți și periodice armenesti au fost digitizate și puse la dispoziția oamenilor din întreaga lume⁷.

În 2012, Erevan a fost declarată Capitală Mondială a Cărții de către UNESCO, cu ocazia sărbătoririi a 500 de ani de la tipărirea primei cărți în limba armeană. În timpul acestor evenimente, s-a convenit înființarea Muzeului Tipăriturilor în Biblioteca Națională a Armeniei, care deține cea mai mare colecție de tipărituri armenesti. Pe 25 septembrie 2017, în Biblioteca Națională a Armeniei s-a deschis Muzeul Tipăriturilor, care este format din șase săli de expoziție.

Acesta funcționează ca centru de cercetare în domeniul legării și conservării cărților. Ca urmare a parteneriatului dintre Biblioteca Națională a Armeniei și Institutul Cultural Google, prima colecție online a Muzeului Tipăriturilor din Armenia este disponibilă pe Google Arts & Culture din iunie 2021⁸.

Biblioteca UCLA și Biblioteca Națională a Armeniei au înființat Colecția IDEP Armenian Ephemera pentru a păstra, digitiza și oferi acces online la materiale istorice valoroase legate de Armenia. Din 2017, BNA a digitalizat și descris postere armenesti selectate din colecțiile sale care se concentrează pe postere de propagandă din epoca sovietică, selectate din cele peste 60.000 de postere aflate în colecțiile bibliotecii. Acestea acoperă o varietate de subiecte, de la arte și cultură până la industrie și știință, traducând și reimaginând ideologia și agenda Uniunii Sovietice pentru societatea armeană⁹.

Biblioteca cooperează cu numeroase biblioteci din întreaga lume. De asemenea, cu ambasadele care operează în Armenia, organizații internaționale și reprezentanți ai diasporei armenice, contribuind astfel la răspândirea patrimoniului cultural armean în întreaga lume¹⁰.

Biblioteca Națională a Armeniei nu este doar un depozit de cărți și manuscrise, ci și un pilon esențial al culturii și educației armenice, fiind implicată activ în organizarea de evenimente culturale, expoziții, lansări de carte și conferințe, contribuind astfel la viața culturală vibrantă a Erevanului și a Armeniei, în general. Prin conservarea patrimoniului cultural și promovarea accesului la cunoștințe, biblioteca joacă un rol vital în păstrarea identității naționale și în îmbogățirea cunoașterii umane. Aceasta își continuă eforturile de modernizare, implementând noi tehnologii și servicii pentru a răspunde nevoilor utilizatorilor contemporani.

Armenia, cu moștenirea sa istorică profundă și diversitatea culturală, continuă să fie un contributor esențial la viața culturală globală. De la realizările sale istorice și literare până la influențele sale contemporane în arte și muzică, Armenia îmbogățește patrimoniul cultural al omenirii, demonstrând importanța și relevanța sa continuă în lumea de azi.

⁶ <https://eap.bl.uk/collection/EAP613-1>

⁷ https://nla.am/en_US/history

⁸ <https://www.aepm.eu/member/printing-museum-armenia/>

⁹ <https://idep.library.ucla.edu/national-library-armenia>

¹⁰ https://nla.am/en_US/history

Din patrimoniul special al bibliotecii: Colecția de medalii „Constantin Mălinaș” – 15 ani de existență

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Începând cu anul 2009, patrimoniul Compartimentului Colecții speciale din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare are în componență un nou document de bibliotecă: *medalia*. Acest lucru a fost posibil ca urmare a achiziționării unui număr însemnat de astfel de piese de la dr. Constantin Mălinaș* din Oradea, un cunoscător și un mare pasionat al domeniului *medalistică*.

Pentru organizarea pieselor într-o expoziție permanentă, s-au parcurs etapele specifice de selecție, ordonare, etichetare și aranjare într-un cadru adecvat, mai exact, în standurile expoziționale ale Compartimentului Salonul Artelor. Expoziția este structurată pe secțiuni: medalii omagiale, medalii realizate la aniversarea unor personalități, la aniversarea atestării documentare a unor localități, la aniversarea unor evenimente istorice și la aniversarea unor instituții importante (universități, școli, muzee). Marelui poet național Mihai Eminescu îi este consacrată o întreagă secțiune, având în vedere numărul mare de medalii dedicate lui, cu diferite ocazii, atât în România, cât și în Republica Moldova, Ungaria, Rusia sau chiar în Letonia.

Datorită amplasării sale, chiar la intrarea în Salonul Artelor, colecția are parte de o bună vizibilitate, de expunerea sa permanentă beneficiind toți cei care participă la evenimentele desfășurate aici: lansări de carte, vernisaje de pictură, expoziții și diverse alte manifestări.

În cele 48 de casete sunt expuse peste o sută de piese, unele fiind unice, lucrate manual, realizate din cupru, bronz, aluminiu, tombac și nichel, creații care

poartă semnătura unor renumiți artiști gravori cum sunt: Constantin Dumitrescu, Maximilian Fetița, Nestor Culluri, Semion Odainic, Gheorghe Adoc și Vasile Gabor.

Pe lângă aceste medalii deosebite, în expoziție se mai află mulaje de ghips, platouri din porțelan și ceramică, din același registru omagial ori aniversar, dar și lucrări de specialitate din domeniul numismaticii și medalisticii, precum cea elaborată de conf. univ. dr. Constantin Mălinaș: *Medalia ca document de bibliotecă*, editată de Asociația Română pentru Ex-Libris la Oradea, în 2007. Cartea profesorului Mălinaș este o primă monografie a medaliei din România, în care autorul vorbește despre evoluție, varietate și tehnici de realizare, fiind în același timp și un îndrumar util în ceea ce privește prelucrarea biblioteconomică a acestui document prin prezentarea metodei științifice de descriere uniformă.

Colecția de medalii poate fi vizitată în timpul programului de funcționare a bibliotecii.

* Conf. univ. dr. **Constantin Mălinaș** (1943-2010), personalitate marcantă a vieții culturale bihorene, s-a născut la 21 mai 1943, în Buzău. A urmat cursurile Facultății de Litere din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (1969) și specializări în domeniul biblioteconomiei (1978-1985; 1999-2000). A obținut doctoratul în filologie la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2001). A parcurs o bogată carieră profesională activând ca bibliotecar la BCU Cluj-Napoca, profesor de școală generală și liceu, director al Casei de Cultură din Oradea, ziarist, consilier cultural, bibliotecar și, ulterior, director la Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor, lector și conferențiar universitar la Universitatea din Oradea. Impulsionat de pasiunea pentru biblioteconomie, bibliologie, bibliofilie, ex-librisuri, medalistică, eminescologie, istorie literară ș.a., a elaborat zeci de volume și studii de specialitate, dar și volume de proză sau poezie.

Reuniunile Culturale „Alecsandriada”

Gabriel STAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În perioada 16-18 mai 2024, la Onești, județul Bacău, s-a desfășurat ediția a VIII-a a festivalului cultural prin care se omagiază memoria „bardului de la Mircești”. Inițiată în anul 2017 și desfășurată anual, ediția din acest an a „Alecsandriadei” s-a derulat sub programul cultural „Memoria locurilor – Onești, Borzești, Bogdana”, celebrându-se totodată 520 de ani de la înveșnicirea lui Ștefan cel Mare.

Organizatorii evenimentului au fost: Societatea Cultural-Științifică „Vasile Alecsandri” Bacău, reprezentată de „eminența cenușie” a acestor reuniuni culturale, conf. univ. dr. Ioan Dănilă (președintele/inițiatorul atât al asociației, cât și al „Alecsandriadei”), Uniunea Scriitorilor din România, filiala Bacău, prin președintele ei, dr. Dumitru Brăneanu, și de Biblioteca Municipală „Radu Rosetti” Onești, instituția gazdă (condusă de directorul Ionuț Tenie), cu sprijinul financiar și logistic al Primăriei municipiului și al Consiliului Local Onești.

La prestigioasa manifestare a fost prezentă și Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, cu o delegație condusă de directorul ei, dr. Teodor Ardelean, însoțit de Gabriel Stan – bibliotecar și Adrian Maghear – șofer, în virtutea unei prietenii deosebite, personale și instituționale, cu organizatorii „Alecsandriadei”, dar și datorită contribuției bibliotecii băimărene la moștenirea culturală a lui Vasile Alecsandri, prin traducerea în cadrul instituției noastre a tezei de doctorat a lui Petre Dulfu, intitulată *Activitatea lui Vasile Alecsandri pe tărâmul literaturii române* și realizată de bibliotecara Ana-Maria Brezovszki, trecută de curând în lumea veșniciei.

Ajunși la fața locului, am fost de-a dreptul uimiți de dotările ultramoderne ale Bibliotecii Municipale „Radu Rosetti”, cu spații generoase și primitoare, care efectiv îți fură ochii, având, pe lângă secțiile obișnuite ale unei biblioteci, și două săli de evenimente, un cinematograful și un muzeu (exterior clădirii), reprezentând astfel un adevărat centru cultural. De pe uriașele ecrane publicitare din Aula „Gheorghe Izbășescu” se putea afla că biblioteca deține 200.000 de cărți (în fapt, unități de bibliotecă), iar de pe site, că circulația celor 110.000 de cărți – câte existau în perioada 1990-2001 – a numărat 150.000 (!) de volume împrumutate pe an. Tot de pe site se poate afla că această cifră s-a redus dramatic în anii recenți, la doar câteva zeci de mii de volume.

Odată intrat în aula impunătoare, am trăit plăcuta surpriză să-i recunosc pe colaboratorii revistei *Bibliotheca septentrionalis* Ion Fercu și Mihai Botez-Stîncaru, cu care m-am cunoscut și personal ceva mai târziu și am avut un schimb de amabilități.

Cuvântul de deschidere a fost rostit, cum se și cuvenea, de gazda noastră, directorul Ionuț Tenie, care a urat bun-venit participanților și și-a exprimat bucuria și onoarea de a fi parte a acestui proiect cultural important și totodată gazdă a reuniunilor din primele două zile. Au urmat alocuțiunile coordonatorilor, Dumitru Brăneanu și Ioan Dănilă, care au mulțumit și au dat apoi cuvântul primarului municipiului, Adrian Jilcu.

Următorul moment din program a fost intitulat *Altădată, (ca) și astăzi!* – „Autrefois et aujourd’hui” (Maria Bogdan, 1929), sub genericul căruia s-au derulat comunicări prezentate de cercetători, publiciști, scriitori, critici și istorici literari, profesori din învățământul universitar și preuniversitar, muzeografi, studenți și masteranzi.

Un punct memorabil a fost prezentarea medaliilor „Vasile Alecsandri” din colecția personală Vilică Munteanu, de către însuși posesorul lor, medaliile expuse într-o vitrină din holul bibliotecii.

Desigur că nici directorul Teodor Ardelean nu a fost omis de la cuvânt, astfel că acesta a făcut un mic memento al faptului că din postura de director al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” a ajuns senator, dar după un singur mandat în Parlamentul României și-a spus: „Nu e de rămas, nici de prefect, nici de ministru, nici de altceva. Mă întorc la biblioteca mea, și biblioteca mea din Baia Mare se cheamă «Petre Dulfu», din dragostea mea și a celor apropiați mie pentru Alecsandri. [...] Am vrut să fac o filială «Vasile Alecsandri» la cea mai modernă bibliotecă din lume, noua bibliotecă din Alexandria. Am avut cumva și acquis-ul domnului Iliescu în 2002, dar Ministerul Culturii, în frunte cu Răzvan Theodorescu și Florin Ro-

taru, a fost împotriva. Eu puteam s-o fac de unul singur, dar nu puteam să-i dau nume de botez”. În încheierea zilei inaugurale, s-a ținut și un scurt *In memoriam* Nicolae Manolescu și Alex Ștefănescu – acesta din urmă fiind și unul dintre premiații „Alecsandriadei”, ocazie cu care prof. Ioan Dănilă a realizat în București (în „livada cu cireși”) o înregistrare video pe care am avut fericitul prilej de a o viziona.

A doua zi, când ni s-au alăturat și invitații speciali de la Chișinău, acad. Mihai Cimpoi și Doina Dabija (fiica regretatului acad. Nicolae Dabija), a început prin vizitarea unor obiective culturale deosebite din zonă, respectiv la Borzești, unde am putut admira biserica ștefaniană, legendarul „stejar din Borzești” și Muzeul de obiecte și cărți, cea mai veche și mai de seamă fiind *Cașania lui Varlaam* din 1643. Tot aici a avut loc un moment de reculegere și depunerea unei coroane de flori la mormântul fiicei lui Vasile Alecsandri (1818-1890), Maria Bogdan (1857-1937). Autocarul ne-a purtat apoi la Mănăstirea Bogdana din localitatea omonimă a comunei Ștefan cel Mare, cel mai important așezământ monahal din județul Bacău, unde am putut admira și fondurile de carte veche și icoane (1642-1830).

După prânz ne-am reunit la Biblioteca Municipală „Radu Rosetti”, de data aceasta în Sala multifuncțională, care beneficiază de lumină naturală prin tavanul de sticlă în stil futurist, având totuși dezavantajul că se creează inconfortabilul efect de seră atunci când razele soarelui sunt mai puternice. Aici am avut parte de un moment poetic și muzical, urmat de punctul culminant al sesiunii: prezentarea cărții *Activitatea lui Vasile Alecsandri pe tărâmul literaturii române*, teza de doctorat a lui Petre Dulfu, publicată la Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” în anul 2006, urmând ca la Bacău să fie reeditată. Dr. Teodor Ardelean, directorul instituției editoare, și-a început discursul prin prezentarea succintă a biografiei lui Petre Dulfu, marcată de descoperirea lumii cărților, printre care cea dintâi care i-a căzut în mâini a fost *Doine și lăcrămioare*, semnată de Vasile Alecsandri. Ajuns student la Universitatea clujeană, unde a urmat Facultatea de Litere și Filosofie, Petre Dulfu îl are printre profesori pe Grigore Silași, devenit academician și prieten cu Vasile Alecsandri. Fost secretar și președinte al Societății de lectură de la Liceul băimărean, astăzi numit „Gheorghe Șincai”, având o capacitate deosebită de asimilare a cunoștințelor, studentul român Petre Dulfu, amintește vorbitorul, „știa pe de rost deja volumele lui Vasile Alecsandri. S-a impus în fața celorlalți colegi și, la terminarea facultății, a optat pentru a-și da și doctoratul, avându-l pe Silași drept conducător. [...] Știm că în vremea aceea s-a scris – și aceasta este cartea (adică exemplarul de la biblioteca noastră, n.n.) – prima teză de doctorat despre Vasile Alecsandri, *Activitatea lui Vasile Alecsandri pe tărâmul literaturii române*, publicată în anul 1881 la Cluj în limba maghiară. [...] După tipărirea tezei, evident că era nevoie să fie informat și creatorul, autorul Vasile Alecsandri. [...] Finalitatea corespondenței dintre Grigore Silași și Vasile Alecsandri a fost că Grigore Silași i-a spus lui Alecsandri că trebuie să se bucure pentru ce a scris [Petre Dulfu]”.

„De data aceasta trebuie să-i mulțumesc domnului Dănilă pentru ideea de a o prelua de la noi, căci în 2006 am tipărit ceea ce a tradus colega noastră, fie iertată, Ana-Maria Brezovszki, o ungueroaică excepțională, aplecată spre cultura veche și bună cunoscătoare a celor două limbi, un filolog desăvârșit. A tradus această carte, care a apărut în cadrul programelor noastre, în acest format... verde (pentru că a fost în limba maghiară) și am trimis-o în toată țara. Îl rog pe domnul Dănilă, după ce tipărește, să trimită și dânsul. Cred că va avea un public mai receptiv, pentru că vine de la Universitatea «Vasile Alecsandri», care înseamnă, ca etichetă instituțională, ceva mai mult”.

Teodor Ardelean s-a referit apoi la cea mai modernă bibliotecă din lume, City Library, din Helsinki, Finlanda, „țară în care media procentului de lectură este de 58%, iar în Baia Mare de 38%, următorul oraș cu medie de lectură (cât la sută din populația unui oraș, a unei comunități citește) este înregistrat în Iași, care are 15%. Rog Iașiul să ne ajungă pe noi la 38%; când ne ajunge, îi ajungem și noi pe finlandezi la 58%. Dar e foarte greu, fiindcă media națională a scăzut sub 10%. Nu se mai fac eforturi pentru așa ceva. Mărunțișuri, adică «frumușaguri»... Așa le spunem noi în Ardeal la astea: nu-s frumușeți; sunt frumușaguri. Această bibliotecă cu o dotare excepțională conservă câștigurile culturale. Vom

vedea noi dacă vor veni sub formă de *gnoseo* sau de *ludeo*, căci prea mult *ludeo* afectează *gnoseo*. Toposul maramureșean și-a făcut datoria față de celelalte toposuri, inclusiv cu contribuția lui Petre Dulfu, post factum, festum, mortem etcetera”. Apoi a argumentat afirmația prin contribuția profesorului Gherman Vida (devenit apoi călugăr) la educarea tinerilor Alecsandri, Kogălniceanu, Cuza. La final, l-a îndemnat pe profesorul Dănilă să-l provoace și pe colegul său, Gabriel Stan – adică subsemnatul –, la cuvânt, pentru a vorbi despre revista *Bibliotheca septentrionalis* a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”.

Profesorul Dănilă a venit cu câteva completări și explicații, despre ediția a doua a cărții lui Petre Dulfu în limba română, gândită și planificată să apară la Editura Vasile Alecsandri din Bacău: „În clipa de față sunt doar două exemplare apărute: unul la domnul director și altul aici. De ce? Fiindcă am revizuit conținutul și m-am întâlnit la un moment dat cu o situație din care n-am putut ieși. Acum însă, tot cu ajutorul Bibliotecii de la Baia Mare, am găsit ieșirea. Prin urmare, fie Ana-Maria Brezovszki, fie Petre Dulfu, unul dintre cei doi, a «povestit» poezia lui Vasile Alecsandri. Așadar, versurile lui Alecsandri nu sunt incluse în versificația clasică, știută, cea din ediția princeps, ci au fost trecute într-un fel de proză. Întrebarea este cine le-a povestit: Ana-Maria Brezovszki, traducătoarea, sau Petre Dulfu, în teza lui de doctorat? Rămâne să stabilim. Acum mă bucur că avem originalul, scanat, al acestui exemplar din 1881, și îi vom da drumul la tirajul lung”. După care l-a gratulat pe directorul Teodor Ardelean cu un braț de cârți și distincții, la care a plusat și Dumitru Brăneanu, cu o carte a lui George Bacovia numită *Stanțe burgheze*. „Ați putut vedea și dumneavoastră – a adăugat universitarul băcăuan – ce om extraordinar este domnul Teodor Ardelean, așa încât i-am pregătit și noi un gest simbolic de recunoștință, în primul rând un «Testimonium laboris». Avem tot pentru dumnealui medalia – sunteți primul, domnule director, care o primește –, lansată astăzi, «Maria Bogdan», fiica lui Vasile Alecsandri, cu certificat de autenticitate. Și mai este ediția *Alecsandri* din 2019, care trebuie neapărat să meargă la Baia Mare, în două volume, îngrijite de Eugen Simion, prietenul nostru. Și ultimul lucru, scos de la inimă (adică din buzunarul de la piept, n.n.), o medalie «Alecsandri și George Sion», pentru bicentenarul nașterii celui ce ne-a lăsat *Limba românească*. Felicitări din toată inima, domnule director!”

După prezentarea altor câteva reviste de cultură, pe când m-am crezut uitat și scăpat, a venit și rândul subsemnatului să fie invitat la microfon, drept care am înșfăcat două exemplare din stiva de reviste oferite profesorului Dănilă și m-am prezentat la... „eșafod”. Emoțiile mi-au „retezat” o parte din speech-ul încropit la repezeală în gând înaintea pofririi la cuvânt, dar, surprinzător chiar și pentru mine, am reușit să scap teafăr și nevătămat din confruntarea cu tracul-dracul vorbitului în public și am descris în câteva cuvinte revista de față, nominalizându-i și în mod public pe cei doi colaboratori ai noștri (în afara profesorului Dănilă, sper că s-a subînțeles asta) prezenți la Onești și mulțumind, totodată, colaboratorilor noștri de vază din întreaga țară, care ne

fac cinste. Meritul fiind, desigur, al redactorului-șef Florian Roatiș, care se cunoaște și a încheiat prietenii culturale cu majoritatea dintre aceștia. Și la final m-am ales și cu o recompensă, respectiv cu medaliile „Maria Bogdan” și „Alecsandri și George Sion”, oferite de același profesor Dănilă.

Programul din după-amiaza zilei a mai cuprins alocuțiunile invitaților speciali Mihai Cimpoi și Doina Dabija, urmate de prezentarea unor cărți, și s-a încheiat cu festivitatea de premiere – Reuniunile Culturale „Alecsandriada”, ediția a VIII-a.

Ziua de sâmbătă a însemnat pentru noi întoarcerea acasă imediat după micul dejun, dar festivitățile au continuat cu un moment *In honorem C. Th. Ciobanu*, urmat de vizionarea filmului despre Vasile Alecsandri și Elena Negri intitulat „Primăverile Elenei”, realizat de Cecilia Moldovan, fiind încheiată cu un colocviu de impresii.

Ca o concluzie, pot spune că a fost o bucurie și o onoare să fiu părtaș la un asemenea eveniment cultural de amploare, din care am avut multe lucruri noi de aflat și de la care am rămas cu multe amintiri de neuitat. Se cuvine, desigur, să închei cu mulțumiri și recunoștință profesorului Ioan Dănilă pentru invitație și directorului Teodor Ardelean fiindcă m-a luat drept însoțitor în această „expediție întreprinsă pe urmele lui Alecsandri”.

Popasurile lui Constantin Noica la Paris

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

Există mai multe moduri de a te plasa într-un spațiu strălucit, cum este în conștiința întregii umanități Parisul, de la colindarea turistică prin centrul capitalei franceze, ca semn al dorinței de a te îmbogăți intelectual și sufletește, până la afirmarea unor personalități de valoare ale științei și culturii universale. Aceasta, pentru că Parisul are atributul de a da girul valorii celor care i-au trecut hotarul, fie antum, fie în posteritate. Să ni-l amintim pe Eminescu scriind cu obidă versurile „Ai noștri tineri la Paris învață/ La gât cravatei cum se leagă nodul/ Și-apoi ne vin de fericesc norodul/ Cu chipul lor isteț de oaie creață”. Atunci când am citit articolul *Mihai Eminescu la Paris. 15 iunie 2012*, de la Paris, prin Cristi Catan, am aflat despre statuia așezată în 15 iunie 2009, când se împlineau 120 de ani de la stingerea lui Eminescu, la capătul străzii Jean de Beauvais, pe Rue des Écoles 44, aproape de Universitatea Sorbona, în centrul Parisului. Este o creație a arhitectei Ileana Sași și a sculptorului Ion Vlad, la fel de talentat ca Brâncuși, drept care concitadinii lui din Călărași, cărora le era interzis să-l omagieze înainte de Revoluția din 1989, căci fusese considerat un transfug, dar pe care acum sunt mândri să-l socotească drept „Brâncuși din Bărăgan”¹.

Capodopera sa, această statuie în bronz reprezentându-l pe Eminescu în picioare, are dimensiunea de 250 centimetri înălțime, ea fiind turnată în bronz exact în 15 iunie 1989, de centenar. Inițiativa fusese a Bisericii Ortodoxe Române din Paris, a Ligii Culturale Române, cu suportul financiar a doi români trăitori în Spania. Pe o placă fixată pe postament stă scris, în română și în franceză: „Le plus grande poète roumain. Le dernier grand romantique européen. Propagateur de la culture française dont l'œuvre est connue dans 64 langues et cultures du monde”. Poetul este reprezentat ținând în mână o carte, pe care sunt scrise primele două versuri ale *Odeii (în metru antic)*, în română: „Nu credeam să-nvăț a muri vrodată/ Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi, ” și în franceză: «Je ne pensais pas apprendre à mourir/Jeune à tout jamais, drape dans ma cape». Jos pe soclu apar versuri din poezia *Decebal către popor* de George Coșbuc: „La vie est un bien perdu si tu ne le vis pas comme tu l'aurais voulu». Așadar: «Viața e un bun pierdut/ De n-o trăiești cum ai fi vrut”². Socotim cu totul apreciabilă inițiativa unor conaționali ai noștri de a arăta lumii întregi pe geniul literaturii române.

Dar nu de o asemenea prezență postumă în Orașul luminilor este vorba în cazul lui Constantin Noica, un filosof care, chiar din perioada formării sale, după ce în 1933, timp de un an, urmează cursurile Facultății de Matematică, reușește în primăvara anului 1938 să plece, cu o bursă a statului francez, la Paris, unde va sta până în primăvara anului 1939. Adică un an încheiat, când a luat în primire cel mai important spațiu cultural al Europei, cu inegalabile valori nu doar raportate la bătrânul continent, ci ale lumii întregi. Suficient ca tânărul Noica să constate că Parisul nu era spațiul propice devenirii sale. Nu este mai puțin adevărat că Parisul rămâne o prezență permanentă în conștiința filosofului. Experiența franceză fusese, așadar, împărtășită de Emil Cioran cu Constantin Noica încă din anii studenției, ea continuând până la sfârșitul existenței lor terestre sub forma corespondenței și prin cele două întrevederi, cea din 1972 și aceea din 1985, petrecute tot în orașul de pe malurile Senei.

În amintirile lui Noica, admirația pentru Cioran își avea obârșia în plin peisaj bucureștean, unde transilvăneanul născut în Rășinarii Sibiului se vedea cu studentul Noica la Biblioteca Fundațiilor Regale, când ei asaltau munți de cărți, citite cu pasiune, după cum va scrie Noica în *Gânduri despre Emil Cioran*: „Tocmai prin cultură și-a însușit Cioran «arta cea mai sceptic franceză, poate, arta conversației». Îmi amintesc cum l-a uimit cu ea pe un mare patriot. Trecea Lucian Blaga spre Portugalia, în 1938, și Bazil Munteanu ne invitase, în numele marelui său prieten, la un dejun. Câteva ore, cât a durat dejunul, Blaga a tăcut îndelung, ca de obicei, ceilalți au tăcut de asemenea. A vorbit Cioran, iar la despărțire Bazil Mun-

¹ Apud Ionela Stănilă, *Românul care i-a ridicat statuie lui Mihai Eminescu la Sorbona. Cum a ajuns celebru peste hotare sculptorul Ion Vlad*, în Ion N. Oprea, coordonator, *Istorie, comentarii, miscelanea*, vol. 71, Partea I, Editura Armonii culturale, 2023, pp. 81-86.

² Vezi Cristi Catan, *Mihai Eminescu la Paris. 15 iunie 2012*, în Ion N. Oprea, coordonator, *Istorie, comentarii, miscelanea*, vol. 71, Partea I, Editura Armonii culturale, 2023, pp. 79-80.

teanu a exclamat: «Numai la contesa de Noailles am ascultat o asemenea conversație»³.

Temeiul culturii lui Cioran se pusese la București, ca student al lui Nae Ionescu, astfel că Marin Diaconu avea dreptate să conchidă că „Noica și Cioran sunt elevi și creatori de seamă ai școlii filosofice a lui Nae Ionescu, singura școală filosofică pe care au dat-o românilor până acum”⁴. Dar lustrul conversației avea să fie dobândit mai târziu, la Paris, unde fermentul deschiderii spre semeni îl constituise singurătatea în care trăia. Popasurile timpurii în străinătate au fost binevenite. În *Bref portrait de Dinu Noica*, Emil Cioran stabilește chiar momentul întâlnirii lor, ca și debutul prieteniei dintre ei: „C'est en 1931 que je me suis lié d'amitié avec Dinu Noica lors d'un voyage à Genève que nous fîmes en qualité de délégués à je ne sais plus quel congrès d'étudiants”⁵. Ceea ce l-a atras pe Cioran la Noica a fost o virtute rară: „Ne pas tricher était sa devise. On ne peut imaginer comportement moins balkanique. Bien des années après, nous avons eu la chance d'obtenir une bourse de l'Institut français de Bucarest. Je suis arrivé à Paris, en 1937, Dinu, un an après. Chose déroutante: au bout d'un an, il retourna en Roumanie. Pour moi, ce fut la stupeur”. Noica va explica, într-o scrisoare către Cioran, motivele întoarcerii sale intempestive în țară în anul 1939. După ce se scuză că nu l-a anunțat de plecare, îi va spune prietenului său că, practic, acesta nu ar fi avut cum să se simtă bine dacă s-ar fi întors și el în țară în același moment: „Firește, vedeam bine cât regretă Parisul dezrădăcinărilor tale, în apele căruia înotai cu atâta dezinvoltură. Dar mă întrebam uneori dacă alexandrinismul de acolo satisface mai mult decât rafinamentele tale și dacă nu cumva aici, printre atâtea dezastre, e cazul să satisfaci duritățile tale. Într-un sens, Parisul tău risca să te efemineze și în orice caz să te împlânzească prin literatură și expresie. Aici, în plină «neființă», cum vorbeam, te poți însănătoși cum trebuie de tot normalul cu care te intoxicase Parisul. Cu o condiție: să nu te simți prea bine, ceea ce – le service militaire aidant – văd că nu e cazul”⁶.

Cu aceeași ocazie, Noica îi spune lui Cioran că preocupările lui din acea vreme erau teza de doctorat și o problemă de filosofie personală: „Distanța mea de actual și totuși incapacitatea de a fi complet inactual îmi dau poate trăsăturile acelea de atenian pe care știu bine că trebuie să le accept, din parte-ți”. Realitatea va confirma adevărul mărturisirii sale, căci, abia revenit în țară, el își susține în mai 1940, la București, doctoratul în filosofie, cu teza *Schiță pentru istoria lui „Cum e cu puțință ceva nou?”*.

Preferința sa merge spre Germania, din moment ce în octombrie 1940 pleacă la Berlin în calitate de referent de filosofie la Institutul Româno-German. Va rămâne la Berlin până în 1944, participând de mai multe ori la seminarul de filosofie al profesorului Martin Heidegger. Uzând de prietenia sa temeinică, Cioran i se adresează epistolar lui Noica, dezvăluindu-i un gând bine tănuit: „Dacă ai ajuns pe la vreo Universitate, recomandă-mă pentru orice bursă. Iubesc cerșetoria, dar în forme onorabile”⁷. Fixarea sa în Paris nu excludea posibilitatea de a se înfrupta și din filosofia lumii germanice, chiar la ea acasă. Emil Cioran, rămas la Paris tot restul vieții sale, în august 1957 va publica în renumita revistă *La Nouvelle Revue Française* textul trimis în secret, *Lettre à un ami lointain*, care îi era adresat⁸, fapt asupra căruia vom reveni mai târziu.

Una dintre culpele neiertate de comuniști a fost legătura lui Noica cu mișcarea legionară. În articolul său intitulat *Constantin Noica despre istorie și implicarea în istorie*, prof. univ. dr. Victor Voicu de la Galați face o analiză pertinentă a evoluției gândirii tânărului Noica, explicând limitele conjuncturale ale implicării sale în mișcarea legionară. Întreaga sa generație nu a avut preocupare pentru politică. O motivație în mod clar și Mircea Eliade atunci când afirmă: „Destinul nostru era exclusiv cultural. Aveam de răspuns la o singură întrebare: suntem sau nu suntem capabili de o cultură majoră sau suntem condamnați să producem, ca până în 1916, o cultură de tip provincial, traversată meteoric, la răstimpuri, de genii solitare ca Eminescu, Hasdeu, Iorga”⁹. Pentru înțelegerea „naționalismului” noician, atât de mult acla-

³ Constantin Noica, *Gânduri despre Emil Cioran*, în: *Pro și contra Emil Cioran: între idolatrie și pamflet*. Antologie, cuvânt înainte și note de Marin Diaconu, Editura Humanitas, București, 1998, p. 294.

⁴ Marin Diaconu, *Emil Cioran și Constantin Noica*, în vol. *Emil Cioran. În tânără generație și înspre filosofare*, Editura Semne, București, 2021, p. 40.

⁵ Emil Cioran, *Bref portrait de Dinu Noica*, CXXXII/89, p. 2. (Arhiva Aurel Cioran donată Bibliotecii Astra din Sibiu, DVD.)

⁶ Lettre de Noica à Cioran du 20 septembre 1939, CXXXII/143, DVD.

⁷ Apud Marin Diaconu, *op. cit.*, p. 46.

⁸ În România, textul acesta va fi tipărit doar postum și numai în anotimpul postdecembrist: ciorna a apărut în revista 22 din 8 martie 1991, iar forma trimisă de autor la Paris a văzut lumina tiparului în nr. din septembrie-octombrie 1996 al revistei *Viața românească*.

⁹ Mircea Eliade, *Memorii*, vol. 2, Editura Humanitas, 1991, p. 234.

mat, filosoful de la Galați insistă asupra faptului că încă în 1932, în articolul *Scrisoare unui european*, Noica declara că „istoria nu te lasă în pace”, deoarece ea reclamă participarea la un „naționalism spiritual”, la realizarea – după ce fusese înfăptuită Unirea – a naționalității în plan spiritual, prin căutarea unor „sensuri românești”. Comentând gradul său de „convertire la acest ideal”, sugera că „noi suntem esteți”, adepți ai „purismului”, chiar dacă – nota el – unii (e vorba de tinerii care se amestecau în politică) propuneau soluții utopice. Transpare de aici, cât se poate de neîndoielnic, faptul că Noica (chiar la vârsta de 23 ani) se auto-includea în rândul celor ce practicau „gestul pur”, reperele poziției sale politice fiind circumscrise de el însuși: „Voi fi la dreapta, la dreapta spiritului colectivității românești”. Nu voia să amestece – nici atunci și n-a făcut-o nici mai târziu – cultura cu politica, ceea ce ar fi viciat rostul istoric al culturii. Referindu-se la afirmațiile neargumentate ale unor comentatori, precum Katherine Verdery, care considera publicistica noiciană de după 1963 ca viciată de optica socialistă, Victor Voicu califică acel segment de articole ale filosofului drept ambiguu¹⁰.

Noica a fost arestat în noiembrie 1958, fiind condamnat la 25 ani de închisoare, cu regim de muncă silnică, una dintre culpe fiind și relația sa cu prietenul parizian, căruia îi răspândise în țară una dintre cărțile dușmănoase cu regimul comunist. El a ieșit din închisoare în vara anului 1964, când profită de o deschidere ideologică a regimului de la București și, după câțiva ani de tatonare, reia corespondența cu familia sa aflată în Anglia și cu prietenii din Vest. Prima scrisoare trimisă de Cioran lui Noica datează din noiembrie 1967, ca până în mai 1986, prietenul parizian să-i fi trimis 30 de epistole. Prima dintre ele, datată Paris, le 10 nov. 1967 și scrisă în limba franceză, atestă o discrepanță greu de explicat între starea celor doi prieteni, care nu mai comunicaseră de peste două decenii: „Ici, nous sommes tous aigris, détraqués, déchus, et lui qui devrait hurler comme job, le voilà plein de fraîcheur, en proie à un enthousiasme juvénile. A la réflexion, les choses sont dans l'ordre: tu devais avoir ta récompense, et nous, notre punition. Ainsi, tandis que toi, tu exaltes le devenir historique, nous plongeons, nous, dans la «monotonie du Destin». Ton attachement à la phénoménologie est en lui-même un miracle. Tu ne peux imaginer à quel point il nous est malaisé malgré tout de comprendre réellement le sens profond de tes fidélités”¹¹. Resimțim în tonul acestei antiteze admirația plină de compasiune pentru prietenul Dinu, cel trecut printr-un coșmar al istoriei, și un complex de inferioritate încercat de Emil, care nu a fructificat suficient libertatea pe care i-a oferit-o Occidentul.

După experiența dramatică a detenției, iată că Noica primește pașaport, cu care călătorește în anul 1972 în Anglia, unde și-a revăzut copiii și pe soția sa Wendy, ca apoi să se îndrepte spre Paris.

În plin socialism stalinist instalat în România, în anul 1957 cei doi prieteni, Emil Cioran de la Paris și Constantin Noica la București, au un schimb de scrisori cu urmări catastrofice pentru filosoful încorsetat ideologic de noua putere politică. Amintirile de mai târziu o vor dovedi. Noica scrie cu înțeleaptă resemnare în *Jurnal de idei* despre schimbul de scrisori din 1957, în ciuda consecințelor atât de dramatice pentru el: „Am regăsit în mod miraculos scrisoarea din '57 către Cioran, o scrisoare de care aproape că și uitasem. Îmi amintesc că o trimisesem lui Cioran atunci ca s-o publice în *NRF* ca răspuns la a sa – sperând că o va traduce el, cu extraordinara sa franceză –, dar mi-a scris că n-o publică, spre a nu-mi face rău. Încheia scrisoarea spunând: «Je te dis une chose: tu es quelqu'un». Îmi amintesc că mi-a făcut plăcere, dar în 1972, când l-am revăzut, am uitat să-l întreb dacă mai are scrisoarea. O recitesc acum, îmi amintesc de tot ce investisem sufletește în ea, de tot ce s-a întâmplat din cauza ei, de tot ce a urmat – și-mi spun: du-te dracului de viață, că frumoasă mai ești”¹².

Cioran înțelege să-l întâmpine cu o firească emoție: „Îți mărturisesc că tremur la gândul că te voi revedea. E ceva atât de ireal, de postum în această întâlnire: două umbre care se încapățânează să mai existe”¹³.

Acest eveniment va fi comentat de Mircea Eliade în *Jurnalul* său¹⁴, începând cu ziua de 5 iunie 1972, relatând cum, în cele două săptămâni de sejur parizian, Eliade urma să-l revadă pe Noica după 30

¹⁰ Victor Voicu, *Constantin Noica despre istorie și implicarea în istorie*, în *Analele Universității Dunărea de Jos*, vol. 2, nr. 2/2004, p. 47.

¹¹ Emil Cioran, *Opere*, vol. III: *Publicistică, Interviuuri, Corespondență*, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2017, p. 530.

¹² Constantin Noica, *Jurnal de idei*, editura Humanitas, București, 1990, pp. 227-228.

¹³ Emil Cioran, *Lettre d'un ami lointain*, în Emile Cioran, *Constantin Noica L'ami lointain*, Paris-Bucarest, Critérion, Paris, 1991, p. 301.

¹⁴ Mircea Eliade, *Jurnal, volumul II, 1970-1985*. Ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1993, pp. 64-69.

de ani de despărțire. Notația sa fixează în cuvinte excepționala emoție încercată: „Va fi una din marile bucurii pe care mi le dăruiește viața. Și încă o confirmare a credinței mele: că, *atât cât trăim*, totul este posibil”. În convingerea prietenului care luase calea exilului, spre a se împlini profesional la universități din Paris și Chicago, ieșirea lui Noica din lagărul comunist ținea de miracol. Recapitulând traseul urmat de Noica, pornind de prin 1960, când amicul său fusese implicat într-un complot (cultural !) și „condamnat la 25 ani de temniță grea”, Eliade este uluit să constate că Noica a scăpat, deși de la 30 de ani, când i s-a extirpat un rinichi, în urma tuberculozei de care suferise, prietenul său devenise foarte sensibil. Eliade și soția sa, Christinel, călătoresc de la Chicago la Paris, fiind întâmpinați în aeroport de Sibylle, Giza și Dinu.

A doua zi, după prânz, se organizează prima lor întrevvedere, Noica făcându-i lui Eliade o vizită de 3 ceasuri. Ei discută pe îndeustate și notația de jurnal reține încântarea unei revederi nesperate: „Totul mi se pare – va consemna Eliade – extraordinar: faptul că ne reîntâlnim după 30 de ani, că îl găsim *neschimbat*, adică tot atât de optimist, de încrezător în viață, în «Istorie», deși această mult-prețuită «Istorie» l-a ținut vreo 10 ani în temniță; insistența cu care repetă că acei ani au fost «cei mai fericiți din viața mea, mai ales anii petrecuți într-o celulă, singur, fără o carte, fără o foaie de hârtie și un creion... Tot timpul era *al meu*», îmi spunea. «Puteam medita pe îndelete, fără grabă; puteam gândi la tot ce citisem până atunci. Așa am parcurs întreaga istorie a filosofiei occidentale, de la presocratici la Husserl...»”. O aceeași idee o exprima, la fel de liniștit, Domnul Noica la mine în casa de la Sibiu, unde venea însoțit de Gabriel Liiceanu și de Andrei Pleșu, prin anii 1980-87, când se referea la anii „când alții se îngrijeau de hrana mea, lăsându-mă pe mine să gândesc”. Noica i-a împărtășit lui Mircea Eliade la Paris convingerea sa că închisoarea scoate la lumină „virtuțile fiecărui individ, ignorate sau minimalizate până atunci”. Așa constați că „oamenii sunt mai buni, mai curajoși, mai *autentici* decât îi credeai”. Evocându-i pe cei închiși în lagărele de concentrare de la Canalul Dunăre – Marea Neagră, Dinu i s-a confesat lui Mircea, mărturisindu-i că „se simțea mândru că e român”. Sigur că asemenea afirmații îl surprindeau pe savantul de la Chicago, ca și încrederea lui Noica „în posibilitățile creatoare ale culturii românești de astăzi”. Eliade formulează în *Jurnalul* său îndoiala că ele „vor rodi într-o societate riguros și sistematic politicianizată, dacă, bunăoară, o filosofie originală poate fi formulată *public* într-o cultură controlată de cenzură”¹⁵.

Tot în locuința lui Mircea Eliade va fi zilnic invitat Noica, după cum nota memorialistul în 26 iunie 1972, reținând propunerea prietenului său sosit din România socialistă că este posibilă colaborarea culturală a exilului cu regimul din țară. În 2 iulie 1972 Eliade notează că a avut ultima întrevvedere cu Dinu Noica, la reuniune participând și alți prieteni, precum soții Stephane Lupasco, Mariana și François Parlier. Nu ne îndoim că Eliade a notat foarte exact esența discuțiilor purtate cu Noica și așteptam să apară, în caz că el plecase din România purtând un mesaj oficial, și invitația ca savantul român de la Chicago să viziteze țara, cu asigurarea că nu i se va întâmpla nimic rău. Iată că o asemenea propunere nu este menționată, ceea ce ne determină să credem că el nu acceptase să fie purtător de mesaj din partea puterii comuniste.

După plecarea lui Noica din Paris, la Mircea Eliade se revăd Eugen Ionesco cu Rodica și Marie-France, Emil Cioran, Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, mirați cu toții de enigmele nedezlegate ale acestei vizite. În *Jurnal*, Eliade va conchide că un singur lucru este sigur, anume că Noica „a izbutit să *asimileze* experiența închisorii, adică să se împace și să-i găsească o justificare; a ieșit din această tragică încercare mai adâncit, mai împlinit. Și, mai ales, hotărât să accepte condițiile istorice ale României de azi și decis să-și concentreze activitatea și creația în acele sectoare care sunt tolerate. Într-un cuvânt, Dinu, care a înțeles atât de bine filosofia lui Hegel, acceptă *Istoria* – știind că oricare altă decizie l-ar conduce la tăcere, sterilitate sau nevroză”¹⁶.

Cu ocazia acestui eveniment prietenesc parizian din 1972, de când a aflat vestea sosirii lui Noica în capitala Franței, Cioran a încercat o puternică emoție. Amiciția lor debutase cu patru decenii în urmă și avea în ea ceva cu totul special. Dovadă stă chiar confesiunea pe care Dinu Noica i-o făcea în una dintre primele epistole păstrate din corespondența lor, datată 20 decembrie 1931: „Ești aproape tipul omului pe care am vrut întotdeauna să-l realizez. Bolnav, închis, retras, puternic și, mai ales, simplificat. Anumite contingente, asociate cu anumite fatalități m-au împiedicat și mă vor împiedica, poate, să fiu și

¹⁵ *Ibidem*, p. 67.

¹⁶ *Ibidem*, p. 69.

eu acesta. Nu e un motiv mai mult să fiu atras de tine?”¹⁷. Se știe că prietenii cu care s-a întâlnit Noica la Paris în 1972 i-au povestit ce chete au făcut, cu ani în urmă, în intenția de a-l ajuta să plece din țară, unde ei știau că destinul îi era pecetluit, iar primejdia unor ani de detenție politică era inevitabilă. Noica nu acceptase o asemenea soluție, pentru că el nu concepea să părăsească țara, unde sub regim comunist el vedea, de acum, că s-au făcut progrese simțitoare. A încercat fără succes să le transmită și amicilor lui parizieni încântarea sa. Mai era un pas până la viziunea scriitoarei Nicole Valéry Grossu în cartea *Binecuvântată fii, închisoare*¹⁸. În ciuda oricăror riscuri, acolo, în țara lui balcanică, înțelegea Noica să se implinească.

Dimpotrivă, Emil Cioran scria în *Destin valah* că „Ocaș al timpului e orice român”¹⁹, iar plaiul mioritic rămâne un spațiu destinat eșecului. Niciodată Cioran nu s-a considerat ferit de eșec, pe care îl presimțea încă din anii studenției sale, din moment ce profesoarei sale Ecaterina Săndulescu i se confesa în 19 august 1933 de la Șanta, unde găsisse o adevărată oază de liniște necesară creației, că în existența lui este ceva ireparabil, o fatalitate implacabilă și dureroasă”²⁰. După plecarea spre țară a lui Noica, prietenul său Cioran îi scrie că prezența sa la Paris i-a tulburat pe toți, pentru că în gesturi, în vorbe, în chiar ființa sa întregă „e ceva care provoacă o afectuoasă perplexitate”. Cioran mărturisește emoția revederii într-o scrisoare către fratele lui, Aurel: „J'ai presque peur de le revoir, après plus de trente ans. C'est terrifiant. Les spectres se retrouvent”. Despre vizită, Cioran îi scrie lui Relu: „Dinu est un personnage étrange, déroutant, turburător. Le plus subtil, le plus raffiné représentant (descendant plutôt) du Fanar. A côté de lui, nous sommes tous des paysans. Parfois, il fait l'effet d'un sophiste, mais d'un sophiste de la grande époque. Ici il a fait une très forte impression. Sur beaucoup de points, je ne suis pas d'accord avec lui. Ce qui est absolument incroyable c'est qu'il ait gardé son optimisme comme si rien ne s'était passé. Même après l'Apocalypse, il serait encore capable de parier... d'avenir. Au fond, c'est lui qui a raison et j'avoue qu'il m'arrive d'envier ses illusions...”²¹. Din toate aceste mărturii desprindem ideea că Noica nu era persoana pe care ei o așteptaseră, un român care, după experiența detenției, să blameze puterea politică ce-l condamnase la ani grei de detenție.

Răspunsul lui Noica la *Lettre d'un ami lointain* a fost publicat în *Almanahul pribegilor români*, apărut la Editura Curierul Românesc, Paris, 1961, nr. 4, ediție alcătuită de Constantin Arsene²². Tocmai acest schimb epistolar cu parizianul Cioran avea să devină ținta anchetei la care Noica a fost supus după arestarea din 1958. Procesul-verbal al interogatoriului din 12 decembrie 1958 desfășurat de la ora 8.00 până la ora 14.00, la închisoarea din Pitești, înregistrează în limbajul de lemn al grefierilor epocii comuniste declarațiile lui Constantin Noica. Legătura lui cu „simpatizantul legionar” Cioran de la Paris, orașul unde el publica „scrieri dușmănoase la adresa regimului” din România este detaliată în mod explicit. În 1956, prin Marieta Sadova, care avusese un turneu la Paris, Noica a primit cartea *Ispita de a exista*, trimisă la Câmpulung-Muscel prin bucureșteanul Micu Bălan, care a folosit ca intermediar pe Dan Grigorescu din orașul unde Noica avea domiciliu forțat. În procesul-verbal se menționează în același limbaj de lemn, că „fugarul” Virgil Ierunca/ Noica intervine la final, când citește textul, corectând numele notat greșit/ i-a promis că-i va publica *Povestiri după Hegel*. Era o încercare de a-și vedea publicată opera cu ajutorul prietenilor parizieni. Impresiile despre cartea lui Cioran *Ispita de a exista*, care cuprindea „unele aspecte privind neamul românesc, privite printr-o prismă negativă”, au fost structurate sub titlul *Răspuns al unui prieten îndepărtat*, text găsit la percheziția domiciliară de la Câmpulung Muscel între cele 10 file bă-

¹⁷ Scrisoarea lui Constantin Noica, către Emil Cioran, 20 XII 1931, București, în Emil Cioran, *Opere*, vol. *Publicistică, Manuscrise, Corespondență*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2012, p. 1370.

¹⁸ Nicole Valéry-Grossu (1919 Tr. Măgurele, 1997 Paris), scriitoare și jurnalistă, nepoată dinspre mamă a lui Iuliu Maniu, s-a încadrat în Partidul Național Țărănesc. Pentru răspândirea unor manifeste anticomuniste, a fost arestată în 1949 și, fără condamnare, a suferit 4 ani de detenție politică. Stabilindu-se în Franța, va scrie cartea *Benie sois-tu prison*, cu titlu preluat de la Alexandr Soljenișin, publicată la Editura Plon din Paris în 1976, carte tradusă în engleză, germană, italiană, norvegiană. Editura Univers o publică în limba română în 1997 și 2002, în traducerea Mioarei Izverna, cu un Cuvânt-înainte intitulat *Închisoarea ca experiență mistică*, de Ana Blandiana, care afirmă în final că credința religioasă „ajută omul să devină ceea ce este, adică mult mai mult decât își imaginează că poate fi”. Cartea a fost ecranizată de Nicolae Mărgineanu.

¹⁹ Emil Cioran, *Destin valah*, în *Opere*, vol. 2, *Corespondență*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2012, p. 70.

²⁰ Emil Cioran către Ecaterina Săndulescu, 19 august 1933, în *Opere*, vol. 2, *Corespondență*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2012, p. 1028.

²¹ Emil Cioran, *Lettre d'un ami lointain*, loc cit., p. 301.

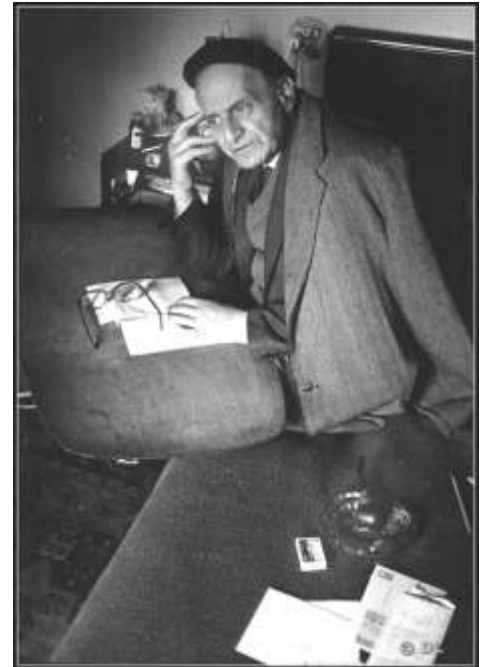
²² Vezi și Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc: 1945-1989*, Editura Compania, București, 2010, p. 36.

tute la mașină. În anchetă, se insistă asupra faptului că Emil Cioran este „fugarul” care scria texte cu conținut ostil față de regimul democrat popular din R.P.R.

Din răspunsurile lui Noica la interogatoriu reiese că acea scrisoare de răspuns a fost trimisă de Noica în Franța în două exemplare; cel în limba franceză era adresat Mariane Parlier, verișoara, care urma să-l dea lui André Philippe, iar exemplarul românesc era destinat lui Emil Cioran, care urma să-l predea spre publicare la *Nouvelle Revue Française*, ceea ce s-a realizat, după cum am precizat și noi. Interogarea a durat în 13 decembrie de la ora 10.30 până la ora 15.00. Noica a fost obligat să declare că, odată cu *Ispita de a exista*, Marieta Sadova a mai adus de la Paris și alte cărți dușmănoase regimului socialist din România. Obligat de anchetator să facă întregul istoric al relației sale cu Parisul din anii socializmului românesc, Noica precizează că a trimis din 1948 texte care să apară în *Revista Filozofică*, precum *Istorie și istoricități*, trimis prin profesorul Singevin Carlos lui Paul Sartre de la Paris. În 1950, Noica a trimis articolul *Cercul metafizic* la Paris printr-un funcționar de la Legația franceză din București, spre directorul Institutului francez Dupront Alfons, plecat din țară puțin înainte de desființarea Institutului. În 1956 a trimis prin Mariana Parlier o parte din textul *Povestiri din Hegel* ca să ajungă la prietenii săi Mircea Eliade și Emil Cioran. Eliade urma să le ducă la profesorul francez Henry Goulier. Un an mai târziu, Noica a primit invitația de la Anca Ionescu din București ca o parte a *Povestirilor* în limba franceză să fie duse la Editura Plon, pentru că el avea domiciliu obligatoriu și nu avea altă posibilitate²³.

Începând din 1975, în liniștea ozonată a Păltinișului sibian, Noica își continuă cugetarea și scrierea operei. În vizitele pe care mi le făcea, nu o singură dată l-am auzit afirmând că „ultimii 10 ani sunt darul Păltinișului”. Printr-o confuzie temporal-geografică, unii încercau să prolifereze falsa idee că, la Păltiniș, Noica a avut domiciliu forțat. Refugierea lui Noica la Păltiniș este interpretată eronat de prietenul său parizian nu numai în *Exerciții de admirație*, ci și în corespondența cu fratele său, Aurel, pe care îl convinge că școala de înțelepciune instituită de Noica la Păltiniș, unde a găsit discipoli, este o formă de luptă cu singurătatea, pe care o învinge în mod diferit față de propria singurătate pariziană. „Les solitaires sont virtuellement des conquérants. On ne fuit pas les autres pour s’effacer, mais pour se mettre en valeur. En Roumanie, Noica a joué le rôle d’un conquérant et c’est pour cela que sa solitude ne fut pas une abdication, mais un triomphe”²⁴.

Noica revine la Paris în vara anului 1985, vizită care avea ca scop publicarea în 3 limbi – franceză, germană și spaniolă – a unei antologii cu filosofia lui Lucian Blaga. Deși anii de detenție au produs o întârziere gravă a propriei creații filosofice, ceea ce l-ar fi îndreptățit să-și traducă în limbi de largă circulație pagini din studiile personale, iată că grija lui se focalizează spre Blaga, a cărui filosofie o socotește valoroasă și interesantă la nivel european. Este cunoscut tot efortul alegerii de către Noica a unor fragmente reprezentative din opera filosofică a lui Blaga. Conform proiectului său, la Păltiniș a fost adusă o dactilografă de la Uniunea Scriitorilor, cu acceptul președintelui D.R. Popescu. Dactilografa a bătut la mașină tot ce selectase Noica și, la final, a declarat că la Păltiniș se simțise excelent. Alegerea traducătorilor s-a făcut cu mult discernământ. M-a consultat și pe mine. Alegerea lui Mircea Handoca a fost prima certitudine. Bunul său renume ca filolog s-a produs pentru că îngrijise ediții din operele lui Bucura Dumbravă, Bogdan Amaru, G.T. Kirileanu, Nestor Urechia, Ionel Jianu și Constantin Noica. Dar istoria culturii române avea să-l rețină pe Mircea Handoca mai ales ca editor al operei lui Mircea Eliade, de ale cărui operă și biografie se apropiase, culegând cu acribie documentele necesare și corespondând cu savantul. Chiar și după moartea acestuia, în 1986, sora defunctului, Corina Alexandrescu, i-a încredințat arhiva bucureșteană a lui Mircea Eliade. El a ajuns astfel să dețină un imens nu-

²³ Apud *Arhiva neagră. Dosarele distrugerii elitei românești. Procesul Noica-Pillat*. Antologie coordonată de Constantin Barbu, Editura Contrafort, Craiova, 2012, pp. 84-86.

²⁴ Emil Cioran, *Bref portrait...* (Brief portrait...), Cioran Emil, *Bref portrait de Dinu Noica*. În: *L'Ami lointain. Paris-Bucarest*. Paris: Criterion, 1991, p. 2.

măr de manuscrise originale inedite și câteva mii de copii fotografice ale unor scrieri aflate în străinătate. Pe Mircea Handoca l-am compara cu Perpessicius care s-a dăruit manuscriselor eminesciene, întrucât timp de peste 40 de ani Handoca s-a ocupat cu identificarea, inventarierea și punerea în circulație a textelor lui Mircea Eliade, fără să neglijeze nici informațiile privind biografia savantului. Meritele lui i-au fost recunoscute de criticul literar Alex. Ștefănescu, care îl considera „omul providențial al posterității lui Mircea Eliade”, un „editor și biograf competent și devotat” care a depus un efort imens de ordonare a bogatului material biobibliografic consultat²⁵. Un impediment major în perioada comunistă l-a produs faptul că tehnicile de copiere erau cu totul ineficiente în România socialistă. Singura șansă a fost ca Mircea Handoca să copieze manual o imensă cantitate de scrieri inedite ale lui Mircea Eliade, efortul său devotat amintind pe vechii dieci din mănăstirile medievale, cum ține să aprecieze istoricul literar Teodor Vârgolici, care în termeni superlativi îl considera pe Handoca un „eminent exeget și editor al operei lui Mircea Eliade” într-un articol publicat în revista *România literară*²⁶.

Datorăm lui Mircea Handoca descrierea detaliată a vizitei făcute la Paris de Noica în august 1985, eveniment esențial pentru înțelegerea relațiilor dintre cele 3 mari personalități. În loc să-și promoveze propria filosofie în străinătate, iată că Noica era preocupat de impunerea în atenția europeană a lui Blaga, a cărui gândire rămâne valabilă, chiar actuală. Această convingere a formulat-o public și la Festivalul Blaga de la Sebeș în mai 1985, cât și în cercurile prietenilor, cum îmi amintesc perfect din dialogul pe care îl purtam în acel moment.

Încă din luna mai 1985, Noica se pregătea de această călătorie la Paris. Noica a plecat cel dintâi, cu intenția să se întâlnească cu Eliade și să prospecteze terenul pentru viitoarea publicare. Tăcerea ce a urmat în corespondența lor avea să-l neliniștească pe Handoca. Dar bucuria avea să fie cu atât mai mare, când în 22 august 1985 primește un mesaj eliptic, cu o comandă subînțeleasă: „Apportez materials Eliade sur Blaga”. Handoca va duce la Paris fotocopiile corespondenței lui Blaga cu Eliade, întrucât Noica dorea să scrie prefața la versiunea germană a volumului Blaga.

Șederea lui Noica la Paris nu a fost lipsită de incidentul unui furt al țiganilor, care, exact cum se întâmplase și cu americanul Mac Linscott Ricketts, fostul asistent al savantului român la Universitatea din Chicago cu un an înainte, i-au arătat niște publicații, ca să-i distragă atenția, și i-au golit buzunarele de pașaport și de 500 de franci. Mariana Noica i-a relatat lui Handoca episodul înainte de plecare.

În 27 august 1985, soții Handoca se întâlnesc cu Noica la Eliade acasă. Relatarea lui Handoca este edificatoare. Mircea Eliade și Christinel locuiau în Place Charles Dullin, nr. 4, unde Handoca îl revede pe Noica radios și vivace. Noica discuta cu Eliade prietenește. Când au simțit că Eliade avea nevoie de un ceas de odihnă, musafirii au plecat la plimbare prin cartierul Montmartre, urcând cu funicularul pe terasa Bisericii Sacre Cœur, ca să se bucure de panorama pariziană. Revenind la familia Eliade, ei sunt invitați pentru cină la restaurantul din vecinătate, dar Noica pretextează că are o întâlnire cu niște amici, lăsându-i pe cei patru singuri în seara aceea. A doua zi, Handoca îl reîntâlnește pe Noica la Opera franceză, de unde filosoful, deja inițiat, îl conduce la Biblioteca Națională a Franței, ajutându-l să-și obțină un permis de intrare, ca apoi să-l lase singur, întrucât preferința sa mergea spre o altă instituție a cărții, anume spre Bibliothèque Saint-Geneviève. Pentru fiecare dintre ei, zilele petrecute la Paris trebuiau să fie exploatate la maxim.

În ziua de miercuri, 29 august 1985, musafirii din România revin la Eliade. Doamnele Christinel și Handoca se retrag „punând țara la cale”, iar cei trei bărbați reiau dialogul la o cafeluță. Handoca se însuflește ascultând dialogul celor doi prieteni, înțelegând că avea în față o priveliște rară. „Vorbesc cu însuflețire, gesticulează”. Reamintindu-și momentul, el notează: „Eu intervin din când în când. Încerc să notez. Profesorul se uită dojenitor la mine și îmi face semn că nu este cazul s-o fac. Cât de mult regret că n-am înregistrat pe banda magnetofonului această convorbire!” Pe măsuța din preajmă se aflau scrierile dintre Blaga și Eliade.

Notația lui Mircea Handoca este atât de meșteșugită, încât ne dă impresia că ne aflăm chiar acolo, lângă ei. Vedem cum Eliade „citește fragmente, subliniază cu o forță nebănuită a vocii sale calde și melodioase, comentează ideea omului universal, tema centrală a corespondenței dintre el și Blaga din cel

²⁵ Alex. Ștefănescu, *O carte pe săptămână: Povestea vieții lui Mircea Eliade*, în „România literară”, nr. 7, 22-28 februarie 2006, p. 6.

²⁶ Teodor Vârgolici, *Comentarii despre Mircea Eliade*, în „România literară”, an 41, nr. 44, 6-12 noiembrie 2009, p. 13. Vezi și Ioana Crăuțiu, *Despre Mircea Handoca și Mircea Eliade*, în revista „Apostrof”, anul XX (2009), nr. 9 (232), p. 24.

de-al patrulea deceniu. („E o obsesie a mea”...) Noica reorientează mai strict discuția spre țelul călătoriei sale la Paris, conștientizându-și prietenul de rolul pe care el îl va juca:

Noica — Dacă m-ai ajutat tu, îmi consider misiunea terminată în Franța. Într-o săptămână – miercurea viitoare – editorul va avea întregul manuscris dactilografiat. Trebuie să-l revăd cu atenție...

Eliade — Eu personal trebuie să i-l dau lui Payot. Gallimard într-o chestiune ca asta nu ne poate ajuta. Nu e pe profilul lor... (Cu pipa în mână, cufundat în fotoliu, gesticulează. Degetele mâinii stângi sunt mai mici, puțin deformate de artrita reumatoidă. Își mângâie barba. Din când în când se ridică brusc, merge în camera alăturată de unde aduce un manuscris, o carte, o scrisoare cu care își argumentează ideile).

Îl întreb de tirajul lucrărilor lui în America. Îmi vorbește de 400.000 de exemplare din *Traité* vândute într-un an și jumătate. Zâmbește.

— Îmi revine 1/4 de cent de exemplar (e o ediție ieftină, de buzunar!). Editorul ia jumătate. Totuși am încasat 8-9.000 de dolari.

Ne dă amănunte despre manuscrisul *Tratatului*...

— Giza a bătut la mașină textul tradus în franceză de mai multe persoane. În copia dactilografiată au făcut schimbări. Când Giza a plecat la Buenos Aires, i-am dat varianta definitivă, în manuscris (pe care îl voi aduce în țară, M.H.) aceste îndreptări nu există.

Discutam despre apariția în patrie a volumului II din *Histoire*. Se ridică iarăși și, în mai puțin de un minut, sosește de-alături, cu scrisoarea lui Cezar Baltag. Apoi, adresându-mi-se mie: îi răspund îndată ce-l văd pe Payot. Se revine asupra antologiei Bлага ce urmează să se publice în trei limbi.

Noica: Va fi ca volumul tău *Yoga*, apărut în 1936.

Eliade: S-a tipărit la Fundație și se vindea bibliotecilor din Franța și Germania.

Noica: Mă întreb! antologia n-o să-l supere pe Payot dacă o să apară și în germană și spaniolă?

În dialogul lor, se formulează noi sugestii spre desăvârșirea ediției Bлага:

Noica: Nu vrei să semnezi tu o prefață la ediția franceză?

Eliade: L-aș vrea pe Ricoeur... Am s-o fac eu sau el.

Nimic nu trebuie scăpat de sub control, nici măcar calitățile profesionale ale editorului care se va ocupa de cartea proiectată, acela fiind un tânăr de 35-36 de ani, dar, așa cum ține să specifice Eliade, „a ajuns președintele editorilor francezi. Are un nemaipomenit prestigiu...”

Odată elucidate toate aceste aspecte, prietenul sosit din țară poate emite ideea esențială a proiectului său:

Noica: Nu-ți ascund, Mircea, chestiunea Bлага este esențială pentru destinele fiecăruia dintre noi. Mă întreba cineva ce români dau strălucire neamului nostru. I-am spus: Hasdeu, Bлага, Mircea Eliade. Pe Iorga trebuie să-l iei ca o jerbă extraordinară: medievist, bizantinolog... Te zăpăcește... Cu voi patru...

Eliade: Sper foarte mult să iasă ceva din ediția Bлага. Această carte o vor citi românii și toți cei ce ne iubesc.

Noica: Dragă Mircea, ce lucruri splendide are Bлага în *Trilogia valorilor*. Dacă ar avea succes, ar trebui să apară și *Gândirea magică*²⁷.

Reîntâlnindu-se în 30 august 1985 cu familia Handoca la Panteon, Noica devine un ghid turistic desăvârșit, uimind prin cunoștințele sale despre Paris. Dar, pe negândite, el a rămas fără pipă.

Este sigur că Noica nu s-a lipsit de bucuria de a-l revedea și pe Cioran. După revenirea la Pălți- niș, Noica povestea cât de tonic, de optimist este Cioran la Paris, departe de orice intenție de sinucidere, proliferată în scrierile sale.

În *Jurnal de idei*, Noica menționează o discuție pariziană cu Cioran: „Îmi amintesc că i-am spus lui Cioran, pe care l-am urmărit cu frățească îngrijorare toată viața: «Faptul că nu ți-ai pus capăt zilelor, după ce timp de 40 de ani te-ai tânguie pentru nefericirea de-a te fi născut, mă asigură că viața e totuși bună». El m-a tras deoparte și mi-a răspuns: «Mă, să n-o spui nimănui, dar îmi place viața!»²⁸. Desigur

²⁷ Mircea Handoca, *Cu Constantin Noica la Paris*, în „Steaua”, Cluj-Napoca, nr. 6, 1986, pp. 16-17.

²⁸ Constantin Noica, *Jurnal de idei*, ed. cit, p. 200.

că Noica păstra vie în memoria sa afirmația lui Emil: „Adesea mi-am luat rămas-bun de la viață... Dar când să trec la înfăptuire, inima îmi răspundea: «Tu îți iubești stârvul mai presus de toate»²⁹.

Plimbările cu Emil Cioran și Simone Boué îi rămân lui Noica neșterse în memorie, întărindu-i convingerea că el nici nu a avut un prieten mai bun decât Emil. Prețuirea pe care Cioran i-o arată este reciprocă. După moartea lui Eliade în 1986, Cioran îi scrie de la Paris lui Noica, pe care-l socotește succesorul legitim al marelui dispărut: „În felul tău ai realizat – cu prețul atâtor riscuri și sacrificii! – o operă diferită, dar, pentru neamul nostru, la fel de semnificativă³⁰.

După stingerea lui Constantin Noica în 1987, tulburat sufletește, Emil Cioran simte nevoia să facă un *Scurt portret al lui Dinu Noica*, unul în care răzbate obida neconcordanțelor ideatice dintre ei. Cităm din finalul textului: „Mi se va reproșa, fără îndoială, că sunt nedrept, că fac prea mult caz de contradicțiile și de subtilitățile sale aiuritoare. Dar toate acestea erau învăluite într-un farmec fără seamăn. Erai măgulit să faci parte dintre cei apropiați lui, să poți stăruii îndelung asupra paradoxurilor și a observațiilor lui fin-pătrunzătoare, care îi făceau praf pe contemporanii noștri cu cea mai neîndurătoare delicatete. Cine era el, în definitiv, ca să ne creadă niște ratați, fără să își dea seama că avea, la rându-i, această șansă, această aureolă negativă a unui popor întreg?³¹. În acest text de sinteză ultimă descoperim cântecul de lebadă al unei prietenii, care a răzbit prin timp, înfruntând stavile de tot felul.

Parisul a avut o importanță nodală pentru Constantin Noica, filosoful care a înțeles cât de importantă era publicarea unor scrieri ale sale acolo. Atunci când a simțit că are libertatea să delibereze, pentru promovarea la Paris a unei personalități reprezentative, dintre gânditori l-a ales pe Lucian Blaga. Adevărul este că cei trei mari gânditori români ieșiți din școala lui Nae Ionescu, respectiv Mircea Eliade, Emil Cioran și Constantin Noica, au avut căi diferite de a evolua, trecând prin istoria turbionară a secolului al XX-lea, fiecare dintre ei manifestându-și cutezanța de a-și asuma riscurile drumului ales, iar posteritatea lor rămâne marcată de această diferență.

Bibliografie:

- Cioran, Emil, *Bref portrait de Dinu Noica*. În: *L'Ami lointain*, Paris-Bucarest, Paris, Editura Critérium, 1991, pp. 71-76.
- Crăiuțu, Ioana, *Despre Mircea Handoca și Mircea Eliade*: [recenzie la *Jurnalul inedit al lui Mircea Eliade* de Mircea Handoca, Editura Grafnet, Oradea, 2005]. În: *Apostrof*, Cluj-Napoca, An 20, nr. 9, septembrie 2009, p. 24.
- Eliade, Mircea, *Jurnal*, vol. 2, Editura Humanitas, 1993, pp. 64-69.
- Fofiu, Rodica, *Portrete în oglindă: Cioran și Noica*, în *Transilvania*, nr. 7-8, 2010, pp. 34-39.
- Noica, Constantin, *Réponse d'un ami lointain*, în Emil Cioran, *Constantin Noica L'ami lointain*, Paris-Bucarest, Paris, Editura Critérium, 1991, pp. 36-37.
- Noica, Constantin, *Jurnal de idei (Journal of ideas)*, Editura Humanitas, București, 1990, pp. 227-228.
- Noica, Constantin, *Gânduri despre Emil Cioran*. În: *Pro și contra Emil Cioran: între idolatrie și pamflet*. Antologie, cuvânt înainte și note de Marin Diaconu, Editura Humanitas, București, 1998.
- Noica, Constantin; Stolojan, Sanda, *Sub semnul depărtării*. Corespondența Constantin Noica-Sanda Stolojan, Editura Humanitas, 2006, pp. 73-81.

²⁹ Emil Cioran, *Îndreptar pătimas*, nr. 33 (Adesea mi-am luat rămas-bun de la viață), în *Opere*, vol. 2, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2012, p. 72.

³⁰ *Ibidem*, p. 181.

³¹ Apud Marin Diaconu, *op. cit.*, p. 48.

Între hazard și ranchiună

Drd. Vlad BILEVSKY

București

Anul 1940 a fost un an remarcabil pentru recunoașterea internațională a savanților români. Am avut, atunci, trei importanți oameni de cultură care au primit, fiecare, distincția de Doctor Honoris Causa a trei universități germane: naturalistul Grigore Antipa la Universitatea din Halle, istoricul Gheorghe Brătianu la cea din Bonn și, nu în ultimul rând, teologul Nichifor Crainic la Universitatea din Viena.

Ziarele noastre au anunțat proclamarea ca Doctor Honoris Causa al Universității din Viena a lui Nichifor Crainic la sfârșitul lunii aprilie a acelui an. Printr-o coincidență, desigur, după ce doi ani la rând fusese refuzat, în luna mai 1940, Nichifor Crainic a fost ales membru titular al Academiei Române, din partea secției literare. Cei care au votat – în unanimitate – pentru primirea lui Nichifor Crainic printre academicienii români au fost: Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Ion Petrovici, George Enescu, Constantin Rădulescu-Motru, Sextil Pușcariu, Dumitru Caracostea, Theodor Capidan, George Murnu și, în fine, Lucian Blaga, care a rostit și răspunsul la discursul de recepție al academicianului Nichifor Crainic, ținut la 22 mai 1941, cu titlul *Elogiul lui Octavian Goga*.

Festivitatea de la Universitatea din Viena urma să aibă loc, conform invitației oficiale, în data de 5 iulie 1940. Până la clipa respectivă, Crainic nu a avut niciodată o demnitate ministerială ori de înalt funcționar public de la venirea pe tron a regelui Carol al II-lea, în 1930. Așadar, distincția de la Universitatea din Viena nu avea cum să survină pe baza unor criterii politice, ci exclusiv pe criterii științifice.

Țara noastră, în acel ceas dureros, era într-o situație tragică. Din trupul României Mari fusese frântă Basarabia, unde Nichifor Crainic a fost profesor universitar, apoi nordul Bucovinei, patria de origine a soției sale, Aglaia. Regele ceda constant pământ și popor în încercarea de a se menține pe tronul țării. După prăbușirea guvernului Tătăărăscu, care inițiasse tratativele pentru a aduce în țară armata germană, cel care a fost însărcinat de rege să alcătuiască un nou guvern – ultimul de sub domnia lui Carol al II-lea – a fost inginerul Ion Gigurtu, supranumit „regele aurului românesc”. În noaptea de 3 iulie 1940, Nichifor Crainic primește un telefon de la noul președinte al Consiliului de Miniștri, Ion Gigurtu, care-i comunică scriitorului că maiestatea sa regele l-a însărcinat cu alcătuirea noului guvern și că el „face parte din echipă”, urmând ca dimineața următoare să se prezinte la Palatul Regal spre a depune jurământul.

Nu este locul aici să comentăm alegerea lui Nichifor Crainic ca ministru al Propagandei Naționale sub Carol al II-lea, după ce, ani în șir, acesta îl atacase pe rege în presă și a pătimit luni bune de închisoare, urmate de suprimarea ziarului său *Calendarul*, pentru celebrul său articol *Regele Wieder și Regina Duduia*, din noiembrie 1933, care făcea aluzie la regele Carol al II-lea și amanta sa, Elena Lupescu. Dar vom remarca faptul că titlul de *doctor honoris causa* i-a fost conferit anterior îndeplinirii acestei demnități ministeriale în guvernul sfâșierii naționale, guvernul Gigurtu.

Firește, Nichifor Crainic i-a comunicat prim-ministrului că nu poate primi noua sa funcție, căci dimineața următoare trebuia să plece la Viena. Atunci, inginerul a discutat situația cu regele, care a telegrafiat Universității din Viena necesitatea amânării festivității, fiindcă profesorul Nichifor Crainic urma să facă parte din noul Guvern. În urma intervenției regelui Carol al II-lea, festivitatea a fost amânată pentru 5 noiembrie, Gigurtu spunându-i scriitorului că maiestatea sa îi ordonase să pună jandarmi la aeroport, spre a-i împiedica, cu orice preț, plecarea. În aceste condiții, în cele două luni cât s-a mai aflat regele Carol al II-lea pe tronul țării, Nichifor Crainic a trebuit să fie ministru în plină tragedie națională.

În Austria anexată la Reich, printr-o nouă lege a învățământului superior, Universitatea din Praga și cea din Viena aveau un statut aparte, fiindcă erau socotite neconforme cu noua doctrină hitleristă. În consecință, ele erau supuse unui regim de supraveghere permanentă, exercitată printr-un reprezentant politic din afara cadrului profesoral. Cel din Viena, Wagner, a fost cel care, în noiembrie 1940, l-a primit pe Nichifor Crainic la sosirea sa. Am relevat aceste circumstanțe pentru a ilustra faptul, deosebit

de important pentru cei care, din diverse rațiuni, atacă această distincție a lui Nichifor Crainic, pe motiv că acesta nu a fost promovată de o universitate hitleristă.

În vasta sală a Universității din Viena, *Auditorium maximum*, împodobită cu culorile germane și române și plină de studenți și profesori, rectorul, decanii facultăților și profesorul Wilke, de arheologie biblică, au ascultat lectura din partea celui din urmă a referatului de recomandare a lui Nichifor Crainic, elaborat pe baza cărților sale de poezie și activității sale îndelungate de publicist. După decernarea titlului, conferit de naturalistul Fritz Knoll, rectorul Universității, Nichifor Crainic a fost invitat pe scenă și, în anul tragediei noastre naționale din 1940, acesta a vorbit despre țara sa, despre „singurătatea acestui neam latin de la Pontul Euxin” și despre „sentimentul cosmic al acestei singurătăți, transfigurat muzical în doina românească”, în conferința cu titlul *Viața spirituală în România de azi*, publicată mai apoi în *Gândirea*. Nu vom stăruia asupra temei, aceasta fiind evocată de autor însuși în *Memoriile* sale. Vom mai adăuga însă faptul, neconsemnat în *Memorii*, că după sfârșitul războiului, în 1945, un comitet al Universității din Viena a analizat toate titlurile academice conferite diferitelor personalități din perioada în care Austria a fost anexată Reichului și că, în urma unui raport detaliat, datorită „situației politice incerte”, titlul de *doctor honoris causa* al acelor personalități despre care comitetul a considerat că distincția le-a fost oferită pe criterii politice, iar nu științifice, a fost păstrat. Amintim că situația lui Crainic a fost discutată deja de acest comitet și că, în prezent, îl putem încă găsi pe site-ul Universității din Viena, printre distincții *doctor honoris causa* ai acestei Universități.

Consultarea fișei sale biografice de pe acest site ne ridică, totuși, o problemă. Încă din desfășurarea listei de *doctor honoris causa* ai Universității, numele lui Nichifor Crainic este evidențiat printr-un semn roșu de exclamare înaintea numelui său. Căutând în fișa sa semnificația acestui marcaj, aflăm că desemnează personalitățile „problematică” cu acest titlu și, în urma unor sesizări primite în 2022-23, Universitatea din Viena urmează să reia analiza cazului conferirii acestui titlu lui Nichifor Crainic. Citim, în traducere, justificarea din fișă:

„Distincția a fost clasificată ca problematică (2022/23) din cauza participării lui Crainic la regimul dictatorial al Regatului României (1940-1944). El a devenit membru al Academiei Române, precum și membru al Guvernului în regimul fascist al «conducătorului» Ion Antonescu (1882-1946). A funcționat în 1940 ca ministru al Propagandei, în 1941 ca secretar de stat în Ministerul Culturii și Religiei. A cultivat un tradiționalism naționalist, îndreptat contra modernității, culturii occidentale, democrației, oricărui tip de intelectualism. Le-a opus acestora un concept al spiritului românesc național creștin, în care democrația, raționalismul creștin și logica vor fi depășite printr-un «sentiment al adevărului». În național-socialism, Crainic se vedea «un mare prieten al poporului german», fiind onorat pentru meritele legate de «germanismul din România»”.

La bibliografia acestei fișe găsim și un articol al unui doctorand (!) în teologie al Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, el însuși ierodiacon – deci din breasla spirituală a lui Crainic –, care descrie într-un articol, scris într-o engleză aproximativă, „aspecte ale viziunii antisemite a lui Nichifor Crainic”. Nu comentăm acuzațiile din fișă, scrise, în mod evident, de cineva nefamiliarizat cu opera teologică și publicistică a lui Crainic. Nici nu știm, de altfel, dacă Universitatea din Viena mai are vreun românist care să-l fi citit pe Crainic, dar vom presupune că nu, judecând după bibliografia fișei. Așadar, reclamația primită de Universitate a fost cu certitudine scrisă de un român, fie din dorința de a-și face el însuși un nume în societate, fie din pricina orgoliului că Nichifor Crainic este *doctor honoris causa*, iar el nu. Se poate ca în această situație să fi lucrat și hazardul, nu doar ranchiuna, iar autorul reclamației respective să fi crezut că distincția i-a fost acordată lui Nichifor Crainic în timp ce deținea demnitatea de ministru al Propagandei Naționale, fie în guvernul Gigurtu, fie în guvernul național-legionar care s-a prăbușit în urma rebeliunii din 21-23 ianuarie 1941. Dacă s-a întâmplat aceasta, atunci autorul a comis o eroare de informare, după cum am arătat, căci Crainic a primit această distincție anterior ocupării oricărei funcții politice. Dacă nu, atunci a fost pur și simplu eterna rea-voință îndreptată către valorile noastre naționale care au obținut recunoaștere internațională, Nichifor Crainic fiind prezent în peste 15 enciclopedii europene de după anul 1944.

Este păcat, la 84 de ani de la conferirea titlului onorific, ca tocmai românii, și chiar fiii lui spirituali, să vină să-l conteste. Dați dovadă, rogu-vă, de mai multă verticalitate!

Timidele vecinătăți semiologice

Ion DINVALE
Buhuși

Ion Dinvale

Extrem de târziu am constatat că vârsta schimbă (în pofida aparentei continuități psihice) alchimia spiritului și a afectivității: pentru unele aspecte care în tinerețe atrăgeau o necruțătoare intransigență (convingeri, atitudini, comportamente) se manifestă înțelegere, îngăduință, ori placidă răzvrătire (molcum reprimată); pentru altele, dimpotrivă, o foarte mare severitate. E vorba, mai ales, de precipitări, imprudențe, excese, ostentații, agresivitate în formularea de opinii insuficient „macerate” etc. Poate singurătatea, poate claustrarea, poate stingerea freneziei vieții și a bogăției relațiilor sociale, poate oprirea în loc și dezmeticirea, toate augmentând resursele necesare decriptării, fac ca verbul să aibă un ecou mai profund, ecou amplificat de cutia de rezonanță a excesului de scrupule, a prudenței generate de teama de eșecuri, de ridicol, a spiritului extrem de analitic, a sensibilității exacerbate pentru detaliile „semnificative”. Diminuarea acuității, spontaneității, prospețimii e compensată de aplecarea spre ascultare, receptare, înțelegere și îndelungată distilare. Devoalate, marile iluzii se volatilizează și viața apare în lumina crudă a adevărului-manifest. Pentru că, nu-i așa, primii patruzeci de ani ne dau textul, iar ultimii treizeci de ani, comentariul (A. Schopenhauer).

Un paradox: tânărul care are în față viața toată se precipită, e febril, e nerăbdător. Pentru el timpul nu are răbdare. Mai răbdător se dovedește a fi cu cei vârstnici, care, în plus, nemiavând nimic de pierdut, pot rosti adevărul (Cioran le adaugă bufonii și nebunii), se pot dedica dezinhibițiilor și dezvăluitoarelor întreprinderi. E drept că foarte puțini (și temători) se aventurează în arena dificilelor limpeziri. Pentru spiritul circumspect, analitic, „chițibușar”, devin tot mai supărătoare frecvențele distorsiuni mentale, formele inocente sau vinovate de viciere a spiritului cu pericolul statornicirii lejerității, stereotipurilor, prețiozității căutate, inconștienței cu care unii se aventurează în teritorii lingvistice ale căror legi, norme, conținuturi specifice le scapă. Nonșalanță revoltătoare, seninătate năucitoare!...

Tentativele de așezare traică în hotarele sigure ale unei necesare cenzuri epistemice (și morale) cu limpezimea metalică a logicii de dezambiguizare epistemologică, dominată de imperativul clarității și acurateții utilizării conceptelor poate neliniști simțul comun și poate trece drept un act opresiv („fascist”, ar zice Barthes), de vreme ce discreditează lejeritatea, gratuitatea, caracterul gregar al repetiției. Că mult e dulce și frumoasă calea regală a cuvintelor seducătoare, când timidele vecinătăți semiologice – cuminiți, calde, tandre – se lasă asimilate, de fapt siluite, devenind franjuri, dantele, odicoloane, în perpetua infuzie poetică menită să atenueze asperitățile unei realități sociale dure, contondente. E un straniu transfer al termenilor dintr-o arie lingvistică în alta, cu fatalitatea aglutinărilor semantice, perceptive și imagistice, proprii funcției pragmatice a limbajului care are drept scop obținerea efectelor psiho-sociale și morale necesare unui anumit sistem de atitudini, de conduită, de comportament. Infuzia poetică se poate ivi unde te-ai aștepta mai puțin: „Un om sărac nu este cel fără bani. Un om sărac este cel ce nu are niciun vis” (Henry Ford). Or, săracii au cele mai vii și mai înălțătoare vise. Nu din frustrări dureroase s-a ivit obsesia imaginarii eliberator, a misterului, a grației inefabile, a evadării din constrângerile coșmarești ale nemilosului determinism social-istoric?!... Visul, mister Ford, este (și rămâne) „privilegiul” omului sărac; singurul, de altfel. Nu-l jefuiești și de acesta!...

Reacțiile critice pot trece, pentru cei mai mulți, drept furtuni, stârnite din senin (într-un pahar cu apă). Pentru exemplificare ne-am oprit la o sintagmă extrem de sugestivă ce fascinează și parazitează conținutul discursului prin amestecul de etic și epistemic, de subiectiv și obiectiv, dimensiuni ce se întrepătrund (până la indistinție) și se discreditează reciproc, sintagmă care de mult nu mai stârnește nedumerire, dacă nu perplexitate: „traid decent?”. Încât te întrebi: o fi sărăcia indecentă?!... O fi indecent comportamentul umil, stingher al unui om strămtorat ce-și strecoară cele câteva produse (ieftine și de proastă calitate) printre căru-

cioarele care umplu banda caselor de marcat ale marilor supermarketuri?!... O fi sărăcia rezultatul unei opțiuni morale, o fi rezultatul alegerii libere pentru a fi imputabilă și sancționată ca atare?!...

Revoltătoare e ambiguitatea (indusă) a termenului „decent”, un accesoriu, o podoabă care, datorită utilizării îndelungate, a devenit bun de larg consum, nu numai pe „piața” românească, cum s-ar crede: „Ori ce om are dreptul la un trai decent” (art. 25 din Declarația Universală a Drepturilor Omului). Dacă s-ar preciza că e vorba de un nivel de trai acceptabil, rezonabil, dezirabil, de accesul minimal la serviciile publice, la confort și securitate, la binefacerile civilizației, totul ar fi în regulă. Or, decența ca valoare morală e sinonimă cu buna-cuviință, cu moderația, cu bunul simț, cu pudoarea, cu evitarea exceselor și a stridențelor, cu respectarea normelor elementare de conduită socială, de civilitate. Nicio legătură cu „coșul” zilnic, cu portbagajul, cu frigiderul. Poate igiena precară, poate exhibarea infirmităților și a stringențelor umilitoare, poate îmbulzeala de la pomana publică sau de la praznicele prilejuite de pelerinajele sau marile sărbători religioase să treacă drept indecente pentru lumea „bună”, pentru lumea subțire, delicată, sensibilă.

E drept, sărăcia și mizeria, ca realități apăsătoare, copleșitoare, reprezintă o negare a frumuseții și a demnității umane. Mai ales la senectute, când bătrânii, care se mișcă tot mai anevoie pe friabila, pe casanta tablă de șah a supraviețuirii, accentuează prin decrepitudine, degradare, prăbușire fizică și psihică disconfortul sufletesc și fac ca apropierea lor să fie greu de suportat, iar impresia că sunt de prisos să fie greu de reprimat. După cum e greu de reprimat și sentimentul de mare (și jenantă) ușurare la moartea, la dispariția lor. În realitate, ca dat ontologic, sărăcia reprezintă expresia unui nemilos determinism având multiple și variate condiționări sociale, istorice, familiale, fizice, psihice etc. Ea este cea mai răspândită formă a violenței sociale, a răului metafizic, pedeapsă fără culpabilitate, amplificată de indiferență, singurătate, neputință, dispreț, anonimat. Nedoriți, neubiți, insignifianți, săracii irită cu „indecența” lamentațiilor fără de sfârșit, cu eterna cerșetorie, cu permanentele revendicări care tulbură ordinea socială „sacrosantă”.

Sacrosantă?!... Ei bine, da!... Mărturie stau diversele și inedite forme de determinism, invocate cu perfidie (filosofico-religioasă), care au excelat prin puterea justificativ-argumentativă demnă, cum se zice, de o cauză mai bună. Că mai rea, nu se poate. Determinismul mistic, în genere, justifică sărăcia, inegalitatea, nedreptatea ca expresie a voinței divine, deși se împotmolește în inconsecvențe neliniștitoare. De pildă: „Dumnezeu a ales ceea ce este slab în fața lumii, ceea ce este nebun în ochii lumii, ceea ce este mârșav și disprețuit”, doar ca să-i rușineze pe cei tari și înțelepți (Sf. Pavel 1 Corinteni, 1: 27, 28). Doar pentru asta?!... Mai rar așa tocană rece și sleită. În primul rând, nu Dumnezeu i-a „ales” pe cei urgisiți, prigoniiți, flămânzi și însetați de dreptate, pe cei cu sufletele schilodite, ci Fiul Omului, cel ce întruchipează omenirea crucificată, așa cum se vede ea de pe Muntele Măslinilor. Pe de altă parte, acel „dat”, acea fatalitate, acea împărțire în „mizeri și bogăți” care ar fi independentă de voința divină, de vreme ce e constatată post factum, reprezintă o mare absurditate. Iar dacă Cel de Sus a „ales” pe cei slabi, pe cei disprețuiți doar pentru a-i rușina pe acei ipochimeni, slujitori ai lui Mamona, vinovați de toate păcatele (de moarte, strigătoare la cer sau împotriva Sfântului Duh), atunci, vorba poetului național, „pe palida-i frunte nu-i scris Dumnezeu”.

O formă aparte a determinismului mistic e cel karmic, care explică condiția socială actuală prin comportamentul moral din existențele anterioare: cel ce s-a comportat ca un sclav, sclav este și sclav va rămâne în veci. Cum se face că cele trei categorii ariene (iraniene) cuceritoare și stăpânitoare – brahmani, nobili și războinici – au dovedit o moralitate impecabilă, spre deosebire de milioanele de băștinași ai Indiei antice care s-au comportat ca sclavi și sclavi au rămas?!... Nu ne mai mirăm că Aristotel va considera că noblețea e dată de virtutea și bogăția strămoșilor; bizară ereditate socială pentru cel mai mare gânditor al Antichității, pe deasupra și întemeietor al științei logicii... Se pare cum că-i altă toamnă, / Ci-n veci aceleași frunze cad (Eminescu).

Determinismul genetic invocă marile diferențe fizice, psihice, spirituale care ar sta la baza ierarhiei sociale. Inegalitatea naturală ar condiționa inegalitatea socială. Prin conversiune logică, ar rezulta că toate categoriile sociale suprapuse s-ar caracteriza printr-un înalt coeficient de inteligență, prin aptitudini excepționale, încât te întrebi de ce mai apelează la armata de avocați, directori, specialiști, consilieri etc. Cum se face că o bătrână ramolită își poate plimba pisica cu avionul personal din America la Paris, în timp ce un om zdravăn la trup și la minte nu poate călători nici cu trenul dintr-o localitate în alta. Căci „iarăși am văzut că izbânda în alergare nu e a celor iuți, biruința a celor viteji, pâinea a celor înțelepți, nici bogăția a celor pricepuți, nici faima pentru cei învățați...” (Ecclesiastul, 9: 11).

Mult mai multă raționalitate dovedesc determinismul natural și cel social-istoric. Determinismul natural explică sărăcia (colectivă) prin penuria resurselor, prin condițiile vitrege de relief, climă, prin dezastre, calamități, izolare și inevitabilă subdezvoltare. Firește, în acest caz nu se pune problema responsabilității individuale sau sociale. Cu totul altfel stau lucrurile cu determinismul social-istoric, având ca fundament înțelepciunea, chibzuința, stăruința generațiilor anterioare, forța lor morală, respectiv prostia, miopia sau chiar

orbirea, filistinismul, dezmațul, trivialitatea, deciziile catastrofale, capriciul, spiritul aventurier al acestora, de fapt al liderilor care, prin deciziile lor, pot ruina popoare întregi, pentru decenii, dacă nu veacuri: „Greșelile în politică sunt crime; în urma lor suferă milioane de oameni nevinovați, se împiedică dezvoltarea unei țări întregi și se împiedică pentru zeci de ani înaintea viitorul ei” (Mihai Eminescu, *Timpul*, 13 februarie 1882). Și mai adaugă Eminescu, contemporanul nostru: „Deficit după deficit, credit după credit, dobânzi după dobânzi, iată falimentul național”. În acest caz, sărăcia e provocată de proasta guvernare, de proasta funcționare a instituțiilor publice, de risipa sau repartitia inechitabilă a averii naționale, motive care pot face ca obsesia pâinii să rămână, de pildă, un blestem ancestral pentru un neam trăitor în Țara Grâului-Răsare.

Fără îndoială, cea mai mare dilemă a identității noastre naționale o reprezintă răul românesc: sărăcia ca realitate reziduală acceptată ca fatalitate, chiar cu voluptate, ceea ce face ca România să păstreze (și să consolideze) „performanța” de a fi cea mai săracă țară a Europei. „Neamul nevoii!”, ar exclama cu obidă

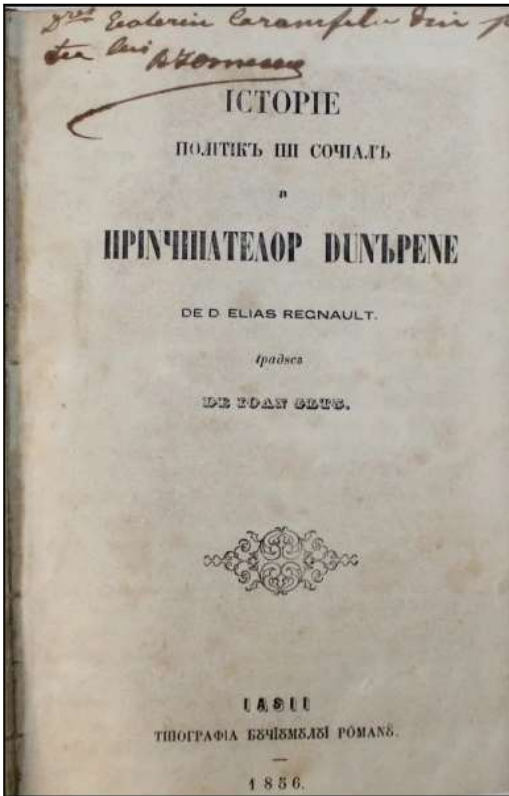
Eminescu. Dar ce să-i faci: „Cei ce trăiesc din sudoarea lor (din sudoarea celor mulți și obidiți – n.n.) îi învinovățesc de lene și apatie... dar fiecare îmbunătățire în coliba lor e ocazia unei noi despuieri” (Elias Regnault, *Istoria politică și socială a Principatelor Dunărene*)...

Nimic nou sub soare. Astăzi, când un întreprinzător oarecare încearcă să pună pe picioare o afacere, încep să-l calce toți cei care practică o haiducie *sui generis*: iau de la cei ce muncesc și dau celor ce nu muncesc. Ascendentul material-financiar ar trebui să fie al oamenilor utili, productivi, creatori de bogăție, iar nu al diverselor categorii parazitare. Să ne mai mirăm că lăncezeala, nepăsarea, apatia, ironia, sfidarea, lehamitea, plictisul, abandonul, resemnarea – grave prin puterea de iradiere, de contagiune, dar, mai ales, prin pericolul permanentizării și ireversibilității lor – rămân formele eterne de protest (nonviolente, dar eficiente) împotriva prostului management social-politic și educațional care lasă nevalorificate recunoscutele virtuți ale neamului nostru: inteligență, vivacitate, adaptabilitate, imaginație, spontaneitate, virtuți probate, cu asupra de măsură, pe alte meleaguri.

Foarte grav e faptul că oboseala ontologică e însoțită de o gravă pervertire a inteligenței pragmatice, de o lentă, dramatică și periculoasă atrofie a voinței, percepției și afectivității, cu marele pericol al imposibilității de a regăsi, reanima și

valorifica energiile vitale necesare propensiunii, presupunând că ele ar mai fi potențial-latente. În condițiile în care munca nu mai constituie calea ieșirii din mizerie, sărăcie, strâmtorare, când toate (?) alternativele de rezistență sunt sortite eșecului, când frica reziduală de adevăr, inoculată de veacuri întregi de oprimare, devine irațională, atunci are loc, inevitabil, un transfer mai mult sau mai puțin sublimat al pornirilor firești (act, protest, revoltă) spre formele de protest menționate, care dobândesc adâncimi arhetipale, configurând un anumit destin. Împotriva tiraniilor politice, administrative, fiscale, care par a nu avea alt rost decât a exercita cumplite și variate forme de constrângere, nu există altă strategie decât dezvoltarea unui rafinat sistem de șiretlicuri prin care bietul contribuabil se sustrage cumplitelui Leviathan. Rămâne suspendată întrebarea dacă reacția împotriva hoției instituționalizate e o infracțiune sau un act de justiție... Apăsătoare fatalitate, va constata cu mare amărăciune Jules Michelet, istoricul care a manifestat cea mai tulburătoare empatie pentru poporul român: „Stăpânii s-au schimbat, dar nenorocirile au rămas”.

Sărăcie „indecentă”!... De lăudat sau de blamat ar fi și atașarea, predilecția pentru valorile de natură spirituală – pentru metafizică, de pildă, în cazul studenților și doctoranzilor români din Germania, în timp ce alții se orientau spre domenii utilitariste –, pentru capitalul simbolic, pentru zona mistică a imaginarului (transcendență, sacru, etern, absolut, miraculos, mântuire, devenite extrem de familiare, de tangibile) – cu arșița lor dogoritoare (alt tip de foame, alt tip de sete), în timp ce lumea e însuflețită de valorile vitale, materiale, pragmatice: belșug, desfătare, confort etc., iar nu de cele derivate, spirituale, prin excelență supraindividuale, eterice, coercitive. „Dezvoltarea virtuților active ce leagă pe om de om și pe toți de societate nu se bucură de primul interes din partea Bisericii noastre”, considera Nae Ionescu, fără a preciza dacă acest lucru e o slăbiciune sau o mare virtute. Marele apologet al ortodoxiei nu cred că avea dubii în această privință... Intelectualii varsă lacrimi amare (se înțelege, livrești) pentru decăderea simbolicului, pentru zestrea purtătoa-

re de semnificații, de valori, de exemplaritate, în care nu ne mai regăsim, nu ne mai recunoaștem, pentru diminuarea interiorității și reflexivității, lacrimi de alint, teatrale, atât de ridicole pentru cei care nu au după ce bea apă. Un tip de fericire tot atât de himeric ca și cel al predicilor duminicale despre răsplata cea mare care-i așteaptă pe sărmani în ceruri, nicidecum pe pământ.

În *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Max Weber va sesiza rolul mentalului religios în dezvoltarea și prosperitatea comunităților umane. Protestantismul, prin excelență utilitarist, a conciliat dogmatica creștină cu acumularea bogăției, a cultivat o relație cordială cu inițiativa, competiția, comerțul, finanțele, meșteșugurile etc., dând o interpretare pragmatică pildei talantului („se cuvenea deci ca tu să pui banii la zarafi... și așa fi luat ce-i al meu cu dobândă”), ceea ce va face posibilă supremația economică a țărilor de religie protestantă, nu atât asupra celor catolice, cât asupra celor răsăritene, a căror religie, prin excelență contemplativă, sentimentală, întreține numai subteran, prin obscure complicități, relații „prietenești” cu lumea banului („ochiul dracului”), care exercită fascinație și oroare, deopotrivă. De aici, o dramatică sfășiere ontologică ascunsă de o cumplită ipocrizie social-istorică: Mamona și Iisus, tovarăși de drum, după ce au încheiat, în prealabil, un pact de neagresiune.

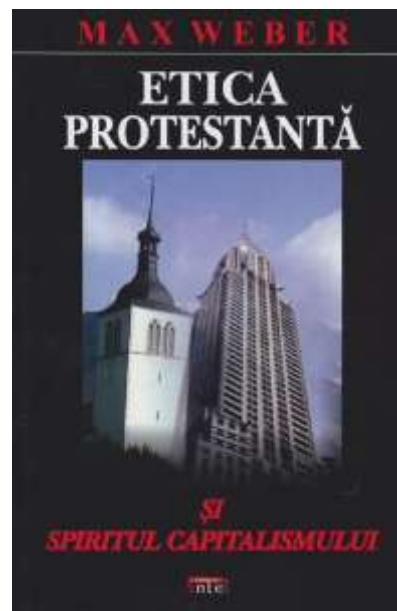
Răsăritul ca fatalitate... Doar aici mai pâlâie candela creștinismului umil al primelor veacuri și chiverniseala ascunsă sub masca ipocrită a blândeții și compasiunii. În realitate, popoarele îngenuncheate la propriu sunt împovărate de biruri, contribuții, obligații care amintesc de dăjdiile Evului Mediu. Profețiile apocaliptice, severitatea inumană a eternei culpabilizării au drept scop conservarea sentimentului de dependență și servitute. Impresia irepresibilă e că milioane de oameni trăiesc o viață medievală, la ani-lumină de lumea civilizată a veacului în care trăim. Viața, mai ales modernitatea, a impus multiple dispense, compromisuri, abdicări ce au determinat standarde diferite de atașament și de înțelegere a credinței, grade diferite de autenticitate...

Mai mult, în Răsărit se va întâlni această psihologie religioasă de tip bizantin cu spațiul identitar balcanico-levantin, ultimul cu spiritul lui tranzacțional (peșcheș, ciubuc, bacșiș), cu înclinația spre parazitism, lene, taifas, cu abdicări și complicități subordonate supraviețuirii cu orice preț, cu lingușeli umiltoare (sărutatul papucului marelui vizir), cu ocuparea funcțiilor publice prin licitație publică (nestrigată, dar bine organizată). De aici, caracterul eclectic, proteic, „exotic” (pentru străini), de aici impresia de provizorat/neașezat/netemeinic/...

Mai mult, în Răsărit se va întâlni acest talmeș-balmeș ideologic și psihologic cu ideologia comunistă, care va proclama sărăcia („originea sănătoasă”) ca fiind suprema virtute ce va sta la baza noii ierarhii sociale, iar munca va fi mai mult aclamată/declamată, un patrimoniu de îndemnuri și lozinci, obiect al permanentei deriziuni. Oroarea față de bogăție (față de arendași, chiaburi, bogătani), viscerală în literatura română, se va întâlni „fericit” cu ideologia comunistă care va veni cu prohibirea totală a oricărei inițiative aducătoare de câștig și prosperitate. Câștigul, fie el și pe căi oneste, va fi declarat ilicit și sancționat ca atare.

Și, totuși, nu ne-a lipsit norocul: cu Napoleon al III-lea la 1859, cu războiul ruso-turc la 1877, cu președintele W. Wilson și regina Maria la 1918, cu prăbușirea comunismului în 1989... Și apoi, limitele între care ne desfășurăm viața sunt date, dar nu absolut fatale. Nu doar împrejurările sunt răspunzătoare pentru înfrângerile, pentru eșecurile noastre. Suntem o parte a destinului prin decizii, prin opțiuni și trebuie să ni-l asumăm. Însă destinul nu poate fi depășit prin dispreț, acceptat cu seninătate cum credea Camus, ci, dimpotrivă, triumful asupra lui implică eroism, neodihnă, zbatere, stăruință... Pentru că nu toate împrejurările pot fi circumscrise fatalității; cele mai multe pot fi depășite prin voință, perseverență, prin detașarea de modelele reprobabile (comportamentul de contrast, din păcate mult mai rar decât cel mimetic) etc. Mai mult, ele pot fi provocatoare, alimentând energii nebănuite, opțiuni îndrăznețe, ascensiuni spectaculoase, cariere fulminante, mai ales revanșarde, dacă nu compensatorii: „Ieșit dintr-un popor pentru care analfabetismul era realitatea dominantă (80/100 în perioada interbelică – n.n.), nu sunt oare, prin curiozitatea mea insașiabilă, un fenomen de reacție?!” (Emil Cioran). Cum putem explica altfel înaltele performanțe atinse de marii noștri intelectuali, aflați la prima generație, în pofida tuturor adversităților economico-financiare și sociale?!...

Sărăcia, oh, sărăcia?!... În pofida simplității și transparenței, termenul își dezvăluie, la o analiză mai atentă, multiplele-i și nebănuitele-i dimensiuni. Așadar, ce e mai greu de suportat: sărăcia absolută reflectată de indicatorii, de parametrii reci, indiferenți ai nivelului de trai și calității vieții, sau sărăcia de contrast, numită și sărăcie relativă, care constă în raportarea la bogăția și comportamentul tipic categoriilor privilegiate, la

standardele de viață inaccesibile în veci, generatoare de frustrări și umilințe, pentru că nu ne vom lecuji nici odată de păcatul de a privi fericirea, mereu și mereu, prin ochii și prisma altora, chiar dacă frizează vulgaritatea, indecența, prostul gust.

Prin urmare, nu atât bogăția în sine irită, cât asocierea ei cu risipa, cu luxul, cu opulența etalată, cu aroganța, cu disprețul („fomiști”, „sărăntoci”, „amărășteni”), cu indiferența. Acestea sunt forme grave ale patologiei sociale proprii celor ce au ars etapele și nu li s-a insinuat, treptat și discret, sentimentul aristocrației. Numai ei pot plăti mii de euro pentru o sticlă de șampanie. Chiar dacă „bogăția adunată în grabă se împuținează; numai cel ce adună cu încetul o înmulțește” (Solomon, Pilde, 13: 11). Diavolul ispitei însă, prin excelență monden, vine cu seducția luxului, a trândăviei, a puterii, mării, gloriei etc. E o confiscare monstruoasă, o absorbție totală, o cotropire a sufletului prin fetișizarea lucrurilor și aparențelor ce exercită seducție, fascinație, magnetism, prizonierat etern, cu tot confortul unei ființări filistine, o disoluție dramatică a responsabilității, empatiei, omeniei, o împietrire a inimii, cum se spune, când de fapt ea e înăscută în osânză.

Foarte interesant e faptul că ne revoltăm numai împotriva celor îmbogățiți sub ochii noștri, și asta pentru că le putem identifica sursele, mijloacele, arsenalul de abuzuri, șiretlicuri, șarlatanii. Din păcate, timpul consfințește legitimitatea bogăției; fără a bănuși cum s-a constituit, e scutită de suspiciune. Urmele de sânge, lacrimi și sudoare s-au șters pentru totdeauna. Ne revoltăm, ne produce oroare diabolică alianță dintre Dinu Păturică și chera Duduca și îl compătimim pe postelnicul Andronache Tuzluc, venit cu buzunarele goale din mahalaua grecească a Fanarului vechiului Stambul, pentru ca mai apoi să îmbrace haine fastuoase, largi, artistic lucrate cu blănuri de samur și de hermină, cu broderii de aur, argint și pietre scumpe. E de înțeles interesul suspect, în aparență, pentru genealogii, stăruința obsesivă de a descoperi o ascendență oricât de îndepărtată, oricât de obscură. Deși de altă factură, suspect e și interesul pentru heraldică, pentru arhondologie al lui Matei Caragiale, deși blazonul nobiliar al părintelui i-ar fi fost îndeajuns.

În altă ordine de idei, nu mergem până acolo încât să blamăm indecența îngurgitării lacome, respingătoare, animalice, cum o face Giovanni Papini: mastică, fălci, ochi lacomi, obraji rumeni, plescăieli pofcioase, instinct animalic („brutal și inestetic”, ar zice Ibrăileanu), de care ar trebui să ne rușinăm și care, ca orice necesitate biologică, ar trebui satisfăcut numai în intimitate. Așadar, puțină jenă, puțină pudoare, domnilor!... Dar, ceea ce morala și religia nu pot stăpâni, natura sancționează necruțător: excesele, prânziurile copioase fac ca obezitatea să facă mai multe victime decât malnutriția, și asta numai ca să înțelegem de ce lăcomia pântecului e, cu adevărat, păcat de moarte. Pentru că, nu-i așa, „zahărul e mai periculos decât praful de pușcă” (Yuval Noah Harari). Pe lângă aspectele etice (prânzuri copioase în condițiile în care cei din preajmă flămânzesc), nu trebuie ignorate nici aspectele estetice: când un individ din astă rasă, trăind mai mult pe lângă masă, se aruncă în valuri, crește nivelul mării și sunt inundate zonele de coastă. Asta nu înseamnă că regretăm omul „nou” al ultimului deceniu al comunismului românesc, zvelt, suplu, agil, cu profilul lui aerodinamic, oricum mai apropiat de omul vitruvian, al proporțiilor perfecte.

Vitrinele, cu născocirile lor ucigătoare, împreună cu emisiunile TV ce torturează semenii (care nu au după ce bea apă) cu cele mai sofisticate rețete culinare (pentru gurmanzii aflați vremelnic în impas), cu amestecul straniu de „poezie și delicatețuri”, cu mimarea extazului, cu aromele și gusturile „mai presus de cuvinte”, menite să excite papilele gustative, sunt forme ale sadismului care trec neobservate pentru toți cei care nu sunt capabili să surprindă toată tristețea lumii din privirea mută a unui copil în fața galantarelor pline cu toate bunătățile lumii. Oare ce se petrece în sufletul mamei care încearcă să-l îndepărteze, spunându-i cât de dăunătoare sunt toate cele?!... Atât de apropiate, și atât de inaccesibile!...

Nebănuite opreliști, nebănuite vrăjmășii. Principiul celei mai mari fericiri de care vorbeau Mill și Bentham, ca proiect social sugerând înseninate și ispititoare poteci, sucombă, împletindu-se, în huceagul des al nesfârșitelor decepții. Străine, îndepărtate la ani-lumină, rămân principiile dreptății sociale, ale drepturilor omului, simple idealuri, nobile în gratuitatea lor, de vreme ce viața nu cunoaște poezia, frumusețea și noblețea unor aspirații atât de înalte. Străine, îndepărtate la ani-lumină rămân marile anxietăți care se manifestă la nivelul existenței mărunte, cotidiene. Prevalează paradigma inumană a înaltelor perspective: macro-sociale, metafizice, religioase: „Pentru sănătatea emoțională a copilului dv. petreceți cât mai mult timp împreună” (iar nu câteva zile la doi ani, când veniți din Spania, în concediu). Sintagmele de mare dramatism („sărăcie lucie”, „mizerie neagră”) își perpetuează partea lor de negativitate sub forma unor eufemisme sau îndulcitori cum ar fi: oameni nevoiași, marginalizați, defavorizați (cum, de ce, de cine, nu se mai spune, după cum nu ni se spune de ce alții sunt favorizați).

Programul „Cornul și laptele”, o rușine națională, reprezintă o recunoaștere implicită a sărăciei, a foametei endemice. Lipsa de confort, de căldură, de igienă, foamea din spitale, orfelinate, cămine de bătrâni, nu pot fi „îndulcite” cu toate eufemismele lumii, cât timp o „masă caldă” constituie idealul supremei fericiri, și cât timp praznicul rămâne eveniment memorabil în viața satului, a comunității. Televiziunile, în prostia lor

fără de leac, nu obosesc să prezinte tot mai frecventele pelerinaje, imaginea „emblematică” a sărăciei și disperării naționale: Ce straniu cortegiu, ce straniu șirag!.../ În noapte, târziu, mi-apar pelerini! / La moaște de sfinți, pământeni și străini, / Și preoți cu mitră, cu bărbi și toiag. / Detașament de asalt, leonin, acvilin, / Apoi legiuni de jandarmi, străjuind, / Mulțimea sârmană ce cată cu jind / La borș și sarmale, la butea cu vin. / Cumplită captivitate, cui vei fi servind?!...

Fundamentul moralității, în opinia filosofilor englezi amintiți, îl reprezintă binele general, înțeles ca proiect urmărit cu continuitate, consecvență și insistență, cu duritate chiar, veritabil foc al pierzaniei pentru slăbiciuni, îndoieli, rătăcirii, inhibiții. El presupune, pe de o parte, stimularea factorilor ce sporesc fericirea socială, iar, pe de altă parte, programe menite să elimine suferința, cu efectele-i psihice catastrofale: frustrări, umilințe, neliniști, depresie, rușine etc. Inevitabilă avalanșa de interogații, interogații pe care cu ușurință le putem identifica: Ce căutăm să maximizăm: fericirea totală sau medie?!... Cum cuantificăm fericirea și suferința agregate, de vreme ce ele nu sunt entități matematice pentru a servi unui calcul riguros în vederea stabilirii soldului pozitiv sau negativ?!... Fericirea unora se întemeiază pe suferința celorlalți?!... Intră în calcul și fericirea generațiilor viitoare care nu-și pot apăra interesele?!...

Or tulbura oare aceste obsesii universul sterp, pustit de orice formă de empatie, de tranzitivitate sufletească, calvarul mărșăluirii prin spațiul dezolant și ambiguu al indiferenței ca ființă, atât de straniu pentru un popor care nu obosește în a se declara creștin?!... Pentru cei ce-și pun speranța doar în crucile mari și apăsate în preajma icoanelor și a moaștelor diferiților sfinți, n-ar strica să ia aminte la câteva versete din Evanghelia după Matei (25: 35, 36): „Căci am fost flămând și Mi-ați dat să măncânc. Mi-a fost sete și Mi-ați dat să beau. Am fost străin și M-ați primit. Am fost gol și M-ați îmbrăcat. Am fost bolnav și ați venit să Mă vedeți”... Oare ce-ar zice de toate acestea magistrul Nae Ionescu, marele apologet al ortodoxiei, pentru care iubirea are exclusiv o funcție epistemologică, de cunoaștere mistică, iubirea creștină fiind compromisă prin acțiune?!...

Extrem de ticăloase se dovedesc a fi liniștitoarele raționamente menite să argumenteze, fără să-l fi citit pe Nietzsche sau pe Aristotel, după care mila este „cel mai dăunător viciu”, respectiv „stare bolnăvicioasă și periculoasă”, că ea ar fi expresia supremă a slăbiciunii omenești de care trebuie să ne descotorosim grabnic și definitiv... Incapacitatea de a se pune în situația celui năpăstuit trădează nu numai insuficiență morală, ci și deficit de inteligență (afectiv-emoțională, îndeosebi), imaginație, experiență de viață, educație și instrucție precare. De unde până unde rațiunea rece, calculată, ar fi potrivnică legilor inimii, când pentru vechii greci doar cunoașterea rațională era capabilă să asigure „sfânta treime”: Adevăr, Bine, Frumos?!...

Conștient că voi declanșa un val de indignare (neproletară), că voi fi întâmpinat cu huiduieli („Comunistule!... Huo!”), scot de la naftalină un termen peste care s-a așezat pulberea uitării: „exploatare”. El se mai utilizează astăzi doar pentru exploatarea resurselor, a fondului forestier și, în caz excepțional, pentru exploatarea prostiei, a credulității umane. Nimic despre exploatarea omului de către om. Ea a trecut în perfidă și nepășnică uitare. Înstrăinarea produsului muncii în capitalism, de care făcea atât de mult caz Karl Marx în *Capitalul*, e floare la ureche pe lângă înstrăinarea produsului muncii în comunism când el devine „bun al întregului popor”, adică al nimănui, volatilizându-se. Mai nou și mai mult: dacă în capitalismul multiseclar bogăția se acumula în decursul multor generații, având nucleul ei de raționalitate (chibzuință, spirit de economisire, inteligență, inițiativă, investiții etc.), în capitalismul românesc („de cumetrie”) ia forma jafului, a dezvățului pe banul public: cel exploatat e bunul contribuabil, iar „profitul” revine celor ce, vremelnice la început, apoi pe viață, dețin Puterea, gestionând discreționar și fraudulos finanțele publice.

Se atinge un prag al iraționalității de neînchipuit, granița dintre rațional și nebunie fiind complet suspendată. De pildă, se consideră neconstituțională eliminarea pensiilor speciale, deși ele reprezintă o încălcare grosolană a art. 16 din Legea fundamentală: „fără privilegii și discriminări”. Eliminarea lor nu reprezintă o chestiune de moralitate, deși pudoarea e principala caracteristică a umanului, dar nu prin educație, nu prin apel la emoții și sentimente vor fi eradicate. Vor renunța la ele când, vorba lui Dostoievski, le vor crește aripi și se vor transforma în îngeri. Veniturile nejustificat de mari, în condițiile sărăciei imensei majorității a populației (prin spolierea directă și brutală – în cazul stabilirii taxelor și impozitelor), pot fi considerate nerușinate (în acest caz transferul dintr-o arie lingvistică în alta – pensii „nesimțite” – e îngăduit), dar reprezintă o problemă de drept (penal), de vreme ce culpa e una politică, administrativă și, evident, juridică, pe când cea morală e derivată și secundară. Dar ce te faci dacă forța dreptului e neputincioasă în fața dreptului forței? Sună straniu, dar dreptatea și legalitatea nu sunt totuna: legile sunt produsul unor decizii politice (ale majorității parlamentare) și pot fi nedrepte, iraționale chiar.

Marea tragedie e că s-a depășit punctul de inflexiune, când procesul ar fi putut deveni reversibil. Marea tragedie e că s-a pierdut pe vecie orice urmă de legitimitate. Puterea, care la început era vremelnice (și aleatorie), se înveșnicește și, aidoma duhului scăpat din sticlă, devine autonomă, infailibilă, imună oricăror

tentative (tot mai timide) de a resuscita vechile și nestrămutatele temeuri. Cu atât mai mult cu cât cunoaște o disipare, o multiplicare nesfârșită a centrelor de putere și influență, o pluralitate a tiraniilor, tiranii cameleonice, imprezvizibile, suprarealiste, un monstruos miriapod acefal, fără chip și fără nume. Alteritate absolută, abstractă, străină și, mai ales, vrăjmașă.

Puterea poporului?!... Mai rar așa gogoriță!... Strivit, umilit, pustiit și distrus sufletește – sub opresiunea structurilor sociale alienate și alienante –, redescoperă „singura speranță a celor fără de speranță”: credința, eternul balsam, eternul pansament pentru sufletele hăituite, zdrențuite, cu rănila deschise (și la vedere), nicipând tătăduite... La prima vedere pare stranie, deși nemărturisită, perpetuarea slăbiciunii ancestrale care a făcut ca neamul nostru să râvnească opresiunea, să o considere nu atât o povară, cât o binecuvântare, având, probabil, în suflet ecoul tulburătoarelor cuvinte din Predica de pe Munte: „Feriți-vă cei ce flămânzesc..., feriviți cei ce plâng..., feriviți cei prigonivi...” Parcă pentru a confirma, și a le da o înaltă semnificație metafizică, Dostoievski, marele apologet al suferinței și al umilinței, va merge până acolo încât va considera că „fără ele omul nu poate să trăiască, nici Dumnezeu să existe”. Că Dumnezeu nu poate să existe fără ele, e lucru învederat; dar că omul s-ar da în vânt după ele, mă îndoiesc, deci cuget, altfel nu exist.

Să mai adăugăm că „înțelepciunea celui sărac e urgentă, cuvintele lui nu sunt luate în seamă” (Ecclesiastul), în timp ce enormitățile celor bogăți și puternici trec drept răsfațuri, excentricități, nostimade?!... Totul arde, totul doare. Până și compasiunea, până și filantropia accentuează sentimentul dependențelor umilitoare și pe cel atât de dureros al pierderii stimei de sine, cu formele brutale ale cerșetoriei, dar și cu cele „rafinade”: certificate de revoluționar, certificate de handicapat, solicitare de ajutor social etc., cu abdicarea de la orice brumă de demnitate, de pudoare. Probabil îmbulzeala de la pomana publică (și de la sticlulele de agheasmă) perpetuează reflexul (național) al „cozilor” de altădată, așa cum ploconirea a ajuns reflex necondiționat precum mișcarea și respirația.

Venind vorba de filantropie, nu putem să nu ne gândim la schița lui Caragiale „High-life”, în care „un comitet de dame din înalta societate a Târgului Mare” organizează un bal al cărui venit revine jumătate „umanității suferinde”, prilej cu care sunt etalate toalete, se dansează toată noaptea, se bea șampanie etc. Toate în folosul „umanității suferinde”... De asemeni, nu putem ignora o formă aparte, mult laudată (dar extrem de egoistă, de meschină), pe care au reprezentat-o în trecut (și nu numai) marile donații către bisericile și mănăstirile din țară și de la Sfântul Munte: bani, moșii (cu tot cu suflete), imobile etc. O fericiță excepție: Safta Brâncoveanu ale cărei dani, în cea mai mare parte, au revenit „Așezămintelor Brâncovenești”: șapte moșii, prăvălii și case în București cu un venit de circa 80.000 de galbeni (cf. Petru Nica: *Safta Brâncoveanu, de la principesa, la schimonahie*). Oricum, rămâne deschisă cumplita interogație: se poate ca bogăția nedreaptă să dobândească atributul sfințeniei atunci când devine jertfă?!... Despre ce jertfă e vorba și din partea cui?!... Nu cumva e impregnată de sângele, sudoarea și lacrimile sârmanilor truditari ai pământului?!...

În sfârșit, câtă actualitate, atâta suferință: „Viața înfinit mai ușoară ca în Apus pentru cei mediocri și pentru canalii, e neînchipuit de grea pentru oamenii de merit și pentru cei ce vor să rămână cinstiți” (Camil Petrescu). Și azi, oamenii de valoare, educați, onești, hăituiți de toți și scârbiți de toate, mustuindu-și îndelung frustrările, lehamitea și resemnarea, își află aiurea rostul și menirea. De înțeles amărăciunea marelui poet al rondelurilor, trecut în ticăloasă uitare (ca dovadă că injustiția literară e mai cumplită decât oricare alta), care, după propria-i mărturisire, a suferit de multe ori de foame: „Îndată ce s-arată la noi câte-un smintit/Ce-ar vrea ca să ridice o voce revoltată, / Povara calomniei, s-o poarte, ca răsplată/ I-o pune în spinare, și totul s-a sfârșit”. Ar fi înmărmuritoare rezultatele unor cercetări psiho-sociologice privind coeficientul de inteligență și de moralitate al marilor „patrioți” care nu și-au părăsit țărișoara în momentele-i de vitregie și strămtorare. Rezultatele ar trebui prezentate cu foarte multă prudență, după ce, în prealabil, ascultătorii și privitorii ar fi avertizați că urmează informații cu un puternic impact emoțional...

Octavian Goga, poet și gazetar patriot

Dr. Marin IANCU

București

Personalitate artistică în multe privințe inconfundabilă, „una din cele mai rare structuri scriitoricești din literatura noastră” (Șerban Cioculescu), Octavian Goga și-a rostit patetic simțirea personală în forme de o masivă și fermă unitate. Sesizabilă atât de pregnant încă de la volumul de debut (*Poezii*, 1905), peste tot în poezia lui Goga se menține o acuitate ardentă, cu întregul șir de elemente care vor oferi poemelor sale aura unui determinism cu adevărat revelator, a unei stări de conștiință intimă integral trăită și, în același timp, comunicată prin vocea aceluși „eu” care, în virtutea sublim dramaticii sale însușiri exponențiale, se confundă cu întreaga existență a comunității căreia îi aparține. Neputând să renunțe nicio clipă la modul în care ar trebui să acționeze propria-i libertate de gândire, poetul se supune constant unicei rațiuni a actului său creator de a se afla într-o desăvârșită contopire de idealuri cu suferințele milenare ale țărânimii ardelenice, ceea ce, la apariția în 1905 la Budapesta, volumul de versuri *Poezii* îi stârnește admirația lui Titu Maiorescu, care, citindu-l, s-a văzut nevoit să-și modifice teza prin care susținea că „patriotismul, ca element de acțiune politică, nu este materie de artă”, doar că acum, pornind dintr-o inimă sinceră, în afară de orice tendință politică și în certe împrejurări excepționale, acesta devine „născător de poezie”. Mai mult decât atât, sensibil la o asemenea vibrație patriotică, mentorul „Junimii” propune Academiei Române raportul pentru acordarea Premiului *Năsturel – Herescu* poetului de la Rășinari pentru primul său volum de versuri.

Surprins de marele răsunet al versurilor lui O. Goga în conștiința cititorilor, Ion Gorun îi aducea în *Sămănătorul* (1905) un binemeritat elogiu, numindu-l pe acesta „poet al durerilor și dorurilor neamului românesc”, după cum, la fel de entuziasmat, istoricul și publicistul Vasile Goldiș l-a fixat în atât de cunoscuta formulă de „cântăreț al pătimirii noastre”. Cu doar câteva decenii mai târziu, în *Istoria literaturii de la origini până în prezent* (1941), G. Călinescu îl așeza pe autorul *Clăcașilor* imediat „după Eminescu și Macedonski”, numindu-l „întâiul poet mare din epoca modernă sortit prin simplitatea aparentă a liricii lui să pătrundă tot mai adânc în sufletul mulțimii, poet național și totodată pur ca Eminescu”. Reluată cu o la fel de ardentă implicare sufletească, voința neînduplecată de a nu fi altceva decât afirmarea unui crez este susținută de poet și în versurile din volumele imediat următoare, *Ne cheamă pământul* (1909) și *Din umbra zidurilor* (1913), ajungându-se la situația în care, în ciuda diferențelor de structură, multe dintre poeziile cuprinse în *Cântece fără țară* (1916) să se identifice în privința obiectivelor politice și a substanței ideatice cu articolele politice și conferințele prezente în culegerea de proze politice *Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală* (1915). Sensibil la valențele artistice ale acestor articole și, în egală măsură, la modul în care această temperatură profetică a reușit să-și păstreze fără șovăire rostul public, E. Lovinescu observa că poetul a realizat „unitatea în variație”, o unitate stilistică pe aceeași axă tensionată a simțirii naționale dintre artist și omul politic, un exemplu de simbioză în care două cărți diferite ca structură își comunică substanța ideatică. „Cum înțelege însă menirea artistului poetul Octavian Goga e limpede: artistul, susține inițiatorul modernismului, e un luptător. Luptător fusese d. Goga în cele dintâi poezii ale sale; luptător a rămas și în împrejurările de azi: o deplină unitate sufletească”.

Chiar dacă anii debutului din 1898 la *Tribuna* sibiană și ai colaborărilor imediat următoare la *Familia* și *Tribuna literară* nu anunțau pe viitorul mare gazetar, Goga socotea totuși că „mersul vremii” îl solicita, în ciuda tuturor riscurilor, să se pronunțe cu o tot mai deplină vigoare în „pagini publicistice”, o astfel de idee fiind atât de plastic exprimată și într-o scrisoare trimisă în 1910 de la Paris prietenului său Onisifor Ghibu: „Viața care curge dinaintea mea mă cheamă, îmi zbuciumă inima și-mi înfierbântă tâmpilele, mărturisirea poetul. Problemele ei mă agită, chioul ei mă tulbură, războiul ei nu-mi dă odihnă. În zadar trag obloanele și închid fereastra, degetele ei aspre îmi bat în geam și mă smulg din pacea senină a artei eterne”. De acum, după cum aflăm și de la scriitorul Vintilă Rusu-Șirianu, unul dintre prietenii

săi statornici, poetul își va împlini destinul cu neliniștile oratorului și ale gazetarului, oferind cea mai strălucită îmbinare de acest gen din întreaga istorie a culturii noastre moderne. „Cei care n-au trăit epoca aceea, cu greu își pot închipui ce a fost succesul lui. Niciodată, niciun literat, niciun artist român n-a atins o astfel de consacrare, vertiginoasă, de tânăr. Nimeni nu a fost mai admirat, mai iubit de un popor întreg decât fiul popii Iosif din Rășinari. La 27 de ani, Goga naviga pe o corabie de lauri”. Percepând ca total disperată și tragică menținerea stării de neutralitate a vechiului regat al României, O. Goga duce o luptă istovitoare pentru a convinge opinia publică să decidă cât mai grabnic intrarea României în război, alături de puterile aliate, sensul unei asemenea înalte misiuni patriotice fiind posibil de descifrat chiar în dedicația din prefața de pe prima pagină a volumului *Cântece fără țară* (1916): „Închin aceste pagini morților din Ardeal căzuți pe toate fronturile pentru alții, fericiților care au dus o speranță cu ei și nu mai pot vedea pustiul în care se strigă zadarnic durerea lor”.

Într-o conferință din 15 martie 1915, ținută la Iași în cadrul Ligii Culturale, poetul misionar făcea eforturi disperate pentru a atrage atenția asupra gravității momentului: „Trebuie ascultat, d-lor, glasul care se desprinde din miile de căsuțe umile, unde se chinuiește, se zbate în așteptare și îndoială, în speranță și credință sufletul a patru milioane de români, care sunt robiți. Ei sunt în mâinile d-voastră cu toată viața lor, faceți ce vreți cu ei, fiindcă nu mai au nicio putere. Acești oameni trebuie ascultați astăzi! Să vă dați bine seama: ori vi-i alipiți acum pe veci strângându-i în cingătoarea de fier a puștilor românești, ori îi lăsați pradă de moarte vulturului cu două capete. Un lucru însă să știți: Trebuie ales astăzi între moartea și viața lor; ori treceți acum munții spre ei ca să-i scăpați, ori rugați pe Dumnezeu să ridice munții până în cer. Ca să nu poată pătrunde până la voi glasul blestemelor lor”. Din acest pasaj s-a născut *Latinitatea strigă din tranșee*. Sentimentalismul lui Goga se revelează în zona vastă și atât de concentrată a amintirilor despre un sat ardelenesc spiritualizat, cu doruri de răzbunare, cuprins de jale și împietrit în așteptarea sa de sute de ani.

În asemenea condiții, O. Goga se va impune ca gânditor, patriot și luptător odată cu apariția revistei *Luceafărul*, „publicație militând pentru cultura națională și unitatea politică a românilor din Transilvania”, unde, încă din studenție, ca redactor responsabil și, apoi, ca director și editor-proprietar, va asigura revistei „poziția de frunte în cadrul mișcării naționale de presă”, secondat de Octavian C. Tăslăuanu, proprietarul și editorul acestei publicații din 1904, care, de altfel, va susține adeseori că el este singurul om care a dat viață *Luceafărului*, că numai datorită lui aceasta a reușit să se mențină. Revistă literară, *Luceafărul* apare la Budapesta, între 1 iulie 1902 și 1 octombrie 1906, și la Sibiu, cu subtitlul *Revistă ilustrată pentru literatură și artă*, în perioada 15 octombrie 1906-15 noiembrie 1912, de regulă bilunar, cu excepția perioadei 1 ianuarie-15 noiembrie 1912, când este săptămânală. Reapare, lunar, la București, între 1 ianuarie 1919 și august-septembrie 1920, și apoi la Sibiu (ianuarie-februarie-martie 1934-septembrie 1939), comitetul de redacție, la apariție, fiind format din Alexandru Ciura șef-redactor, Aurel Paul Bănuț, editor și redactor responsabil, O. Goga, Ioan Lupaș, Ioan Montani, Dionisie Stoica, Ioan Lepădat, Vasile E. Moldovan, Sebastian Stanca, George Zărea, membri. Ultimul număr, dublu, din 13/14 din 1914, al revistei de până la Unire nu va mai ajunge la cititori, fiind predat la poșta odată cu publicarea decretului de mobilizare a armatei austro-ungare, motiv care l-a făcut pe Tăslăuanu să-l retragă imediat, număr închinat, printr-o coincidență, armatei române. La 1 ianuarie 1919, revista va apărea (sub aceeași conducere a lui O. C. Tăslăuanu) la București, continuându-și existența până la 1 mai 1920.

Peste ani, în *Fragmente autobiografice*, Goga va face următoarele mărturisiri privind împrejurările în care a fost înființată revista *Luceafărul*: „Ne găseam atunci, la Budapesta, câțiva băieți de 22-23 de ani și simțeam penibila singurătate morală în care ne zbăteam în acel oraș. [...] Adunați acolo, la un moment dat, ne-am gândit că trebuie să facem o revistă a noastră, a eminescienilor de atunci, de la Budapesta. Crezul nostru literar se vede din însuși titlul revistei: «Luceafărul»”. Aurel P. Bănuțiu, unul dintre tinerii veniți la Universitatea din Budapesta, a decis să-și constituie mica moștenire de care beneficiase în acest timp în suportul financiar al editării revistei *Luceafărul*. Potrivite pentru a sugera nu doar programul revistei *Luceafărul*, ci și deviza întregii activități a generației acesteia, tânărul profesor Alex. Ciura de la Blaj inscripționase pe prima pagină a noii publicații următoarele versuri din creația lui Șt. O. Iosif: „Eu nu-s decât un singur glas din satul/ pierdut în noapte.../ Eu nu-s decât un sol – eu sunt drumețul/ Grăbit – și noaptea înapoi mă cere.../ Sunt flacăra pe care o poartă vântul, / Dar trebuie să vie cântărețul/ El va slăvi mareața înviere: veniți să vestim cuvântul!...”. Aptitudinile gazetărești și literare ale grupului de pe lângă revista *Luceafărul* au atras imediat atenția altor mari condeie și voci din viața literară din Transilva-

nia și de peste munți. Într-o scrisoare-articol, Nicolae Iorga dădea unele sfaturi, insistând asupra caracterului național pe care revista, în concepția sa, ar trebui să-l dezvolte, în defavoarea „preocupațiilor estetice”, care nu ar trebui „să joace rolul de căpetenie”.

Cu toate complicatele neînțelegeri ivite între ei, Tăslăuanu va recunoaște în *Sposedaniile* sale că, odată cu crezul său pus în slujba ideii naționale, „talentul lui Goga a fost diamantul care a împodobit strălucirea revistei «Luceafărul»”. De aceeași părere era și Onisifor Ghibu, care, din perspectiva poziției sale de colaborator al revistei și unul dintre participanții importanți la realizarea Marii Uniri de la 1918, mărturisea că Goga era conducătorul spiritual al revistei, prin anii 1910 Tăslăuanu fiind preocupat mai mult de treburile administrative ale gazetei. „În paginile ei, continuă Onisifor Ghibu, s-au publicat mai multe materiale care fac parte din istoria politică a românismului ardelean. Articolele programatice de larg orizont au văzut acolo lumina tiparului datorită, în cea mai mare parte, lui Octavian Goga”.

Tot mai implicat în lupta politică, poetul își îmbogățește activitatea în cadrul Asociației transilvănene pentru literatura română și cultura poporului român-ASTRA, preocupările publicistice intensificându-i-se cu trecerea timpului, dezvăluind încă o latură a talentului său literar. Sub conducerea sa, de la 1 ianuarie 1907 până la 5 decembrie 1909, a apărut la Sibiu revista *Țara noastră*, aceasta înlocuind temporar revista *Transilvania*. Goga, care a condus efectiv acest săptămânal, a apărut mai întâi cu titlul de redactor, iar de la 1 ianuarie 1908 și de proprietar-editor. Revista *Țara noastră* a reapărut apoi la Cluj (15 octombrie 1922-1931), având ca director pe Octavian Goga, și apoi la București (1932-29 mai 1938), numărul din 29 mai 1938 fiind închinat memoriei întemeietorului său, decedat la 7 mai 1938. Principalii directori ai publicației au fost Octavian Goga (1908-1909; 1922-1937), Alexandru Hodoș (1922-1927, 1938), Ilarie Chendi (1908-1909) etc.

Publicat în nr. 1 (1907, pp. 3-7) al noii publicații săptămânale sibiene, articolul-program *Către cărturarii noștri* ilustrează credința poetului față de țaranul român din Transilvania, în care își punea speranța că împreună va putea să prindă viața idealul lui, românesc, național: „Să-i dăm țaranului o gazetă cuminte și cinstită. Aceasta e o mare și neapărată trebuință a vremii. O gazetă ridică punte între sufletele cărturarilor și ale țăranilor care o slovenesc duminica pe genunchi... Toți cărturarii, care simt în sufletul lor răsunetul datoriei care cere împlinire, își vor spune cuvântul pe această hârtie, ale cărei foloase vor fi folosul așezământului nostru cultural. Pătrunderea slovei cuminți până în toate ungherele noastre e o poruncă a vremii. [...] Să ne pătrundem de adevărul că viitorul unui neam se razimă pe legătura sufletească dintre căpetenii și ostași”. În alte articole din *Țara noastră*, să le numim aici doar pe cele intitulate *Carte* (1907, nr. 9, pp. 135-136) și *Vorbe* (1907, nr. 10, pp. 151-154), Goga revine asupra nevoii pătrunderii slovei, a culturii între săteni, tot mai convins de adevărul că aceștia vor susține lupta politică și bătaia pe front pentru reîntregirea neamului românesc.

După încercarea de a înființa, alături de Ilarie Chendi, bazele ziarului de partid *Lupta*, Goga părăsește redacția *Luceafărului* de la Sibiu și își reia activitatea publicistică la *Tribuna* din Arad, găsind aici terenul potrivit celor mai depline și incendiare manifestări ziaristice. Erau anii 1910-1911, pe când lucrurile încep să cunoască pentru poet o desfășurare tot mai intensă. Acaparată de bătaia electorală desfășurată în Bihor în vederea intrării în parlamentul maghiar, polemistul și pamfletarul Goga duce alături de I. Chendi o acțiune de presă cu adevărat impresionantă, asemănându-se, în multe momente ale luptei cu un adevărat luptător de „guerilă”. Îi are alături, în numele ideii naționale, printre mulți alți patrioți ardeleni, pe Lupaș, Agârbiceanu, O. Ghibu, Al. Ciura, Silviu Dragomir și Sever Bocu, lovind fără pic de remușcare în corupția guvernamentală și în tot ce este renegat, câștigând admirația studenților români de la Viena, oricând dispuși chiar să se dueleze cu adversarii grupului de la *Tribuna*.

Pe când Goga se afla în închisoarea de la Seghedin, acuzat de răzvrătire și de trădarea intereselor românești prin pactizarea cu guvernul de la Budapesta, la 28 februarie 1912 *Tribuna* își încetează apariția, după ce în 1911 apăruse, tot la Arad, gazeta *Românul*, pusă sub conducerea lui Goldiș, în locul *Luptei* de la Budapesta. Până la declanșarea primului război, articolele și proza sa jurnalistică din *Țara noastră*, *Epoca*, *Adevărul*, *Flacăra* și *România* sunt comparabile, stilistic și tematic, cu publicistica lui Eminescu. Scrierile în proză din volumul *Precursori* au fost fie discursuri ținute în ședințele Academiei, fie cuvântări aniversare sau pur și simplu omagii aduse unor personalități ori prieteni ai scriitorului. Considerate piese antologice într-o posibilă istorie a portretului, T. Vianu le-a dedicat un semnificativ capitol în *Arta prozatorilor români*. Cuprinse în *Însemnările unui trecător. Crâmpoie din zbuciumările de la noi* (Arad, 1911), multe dintre articolele apărute în *Țara noastră* și în paginile *Tribunei* de la Arad trebuie menționate ca pagini de

referință în istoria presei românești. Amintim, cu deosebire, articolele *Un fals Coriolan*, *Dreptul criticii*, *A murit un om: Ioan Slavici*, *Generația nouă*, *Îndemnuri noi*, *Educația în școlile ungurești*, *Robia banului*, *La groapa lui Bunea*, *Tabu*, *Roadele iertării*, celebre în epocă prin ideile susținute sub semnul „unui spirit critic care se va rosti răspicat”, pentru o mai dreaptă ierarhie a valorilor. În articolul *Îndemnuri noi* (*Tribuna*, 1910, nr. 245, pp. 1-2), luptătorul cu credință fermă devine neiertător („Ne trebuie o atmosferă intelectuală în care munca și talentul să creeze platforma de existență pentru fruntașii noștri, o situație schimbată, când analfabeții tac și ascultă, iar bunii cetățeni, care n-au citit decât patru cărți în viață, se trag frumușel la o parte, de câte ori vine vorba de a fixa marile probleme ale neamului”), după cum în articolul *Rostul scriitorilor*, din *Țara noastră*, O. Goga explică „rolul unei călimări de scriitor”: „literatura trebuie să reintre în rolul ei istoric, în rolul ei de apostolat”, „scriitorul la noi are și un rol militant, o postură de luptător și cetățean”, dar, de asemenea, să fie și publicist, ca „să-și alterneze îndeletnicirile de artă”.

Asociindu-se unei păreri formulate de Ion Chinezu, care nu vedea nicio deosebire de valoare între opera poetului și a gazetarului („Bloc de aceeași substanță, din orice punct ai privi-o și oricât de diverse i-ar fi înfățișările”), în volumul *Octavian Goga între colectivitate și solitudine* (Cluj-Napoca, 1981), cărturarul Mircea Popa face apropierea dintre publicist și politician, susținând că aici „e vorba de punerea de acord a temperamentului său liric vulcanic cu liniile directe ale unei ideologii politice bine constituite ce avea în vedere deplina realizare a unității noastre naționale”. Articolele poetului s-au dovedit de la început puternic polemice față de poziția de neutralitate a României și, în aceeași măsură, uneori destul de nedrepte față de scriitorii care aveau o altă părere și se poziționau diferit față de evenimentele timpului. Mai mult decât atât, multe dintre cele mai frumoase poezii, printre care și *Latinitatea strigă din tranșee*, au trecut neobservate sau au fost trecute în categoria poeziilor ocazionale. Dacă în *Poezii* atitudinea lui Goga se revelează în zona vastă și concentrată a amintirilor despre satul ardelenesc împietrit în așteptarea sa de sute de ani, cu doruri de răzbunare, ca un „râu cumplit de patimi”, tensiunea lirică a ideii poetice din *Cântece fără țară* se transformă în expresia pură a sentimentelor, în direcția dominantă a ideii naționale. Sentimentalismul lui Goga se revelează în zona vastă și atât de concentrată a amintirilor despre un sat ardelenesc spiritualizat, cu doruri de răzbunare, cuprins de jale și împietrit în așteptarea sa de sute de ani, cu locuitorii care apar „ca un râu cumplit de patimi”, unde chipuri ca Apostolul, Clăcașul, Dascălul sau Cosașul simbolizează, în istoria ei aspră, identitatea ardeleană, eroică și martiră. Prin întreaga sa vibrație patriotică de rară tensiune dramatică, poezia *Latinitatea strigă din tranșee* poate sta, prin îndemnul la luptă imediată, pe viață și pe moarte, alături de *Noi, Clăcașii*, din primul volum, sau de *Portretul* și de *Diess illa* din *Cântece fără țară*, atât de asemănătoare prin concepție și unitate stilistică. Chiar dacă în volumul *Note și impresii* (Cartea Românească, Iași, 1920), stăruind asupra poeziilor din volumul *Cântece fără țară*, G. Ibrăileanu reține și comentează favorabil doar textele *Sângele*, *Pribeag străin*, *În mormânt la Putna* și *Portretul*, socotite ca fiind singurele în măsură să se alăture valoric creațiilor lirice reprezentative din primul său volum de versuri, tensiunea lirică a ideii poetice s-a transformat în expresia pură a sentimentului patriotic și în creații de felul celor intitulate *Vorbesc tăcerile*, *De profundis*, *Așteptare* și *Oltul*, având ca temă pustiirea satelor românești prin plecarea feciorilor la război. Satul, casa, biserica, Ardealul și latinitatea, doar câteva dintre arhetipurile care revin în poezia lui Goga, alcătuiesc, și aici, un sistem poetic unitar, menite să asigure autorului originalitate stilistică incontestabilă.

Într-o conferință din 15 martie 1915, ținută la Iași în cadrul Ligii Culturale, poetul misionar făcea eforturi disperate pentru a atrage atenția asupra gravității momentului: „Trebuie ascultat, d-lor, glasul care se desprinde din miile de căsuțe umile, unde se chinuiește, se zbate în așteptare și îndoială, în speranță și credință sufletul a patru milioane de români, care sunt robiți. Ei sunt în mâinile d-voastră cu toată viața lor, faceți ce vreți cu ei, fiindcă nu mai au nicio putere. Acești oameni trebuie ascultați astăzi! Să vă dați bine seama: ori vi-i alipiți acum pe veci strângându-i în cingătoarea de fier a puștilor românești, ori îi lăsați pradă de moarte vulturului cu două capete. Un lucru însă să știți: Trebuie ales astăzi între moartea și viața lor; ori treceți acum munții spre ei ca să-i scăpați, ori rugați pe Dumnezeu să ridice munții până în cer. Ca să nu poată pătrunde până la voi glasul blestemelor lor”. Din acest pasaj s-a născut *Latinitatea strigă din tranșee*. Prezente în forma unor expresii poetice din *Latinitatea strigă din tranșee*, unele idei politice curențe descoperite în culegerea de discursuri și articole din volumele *Strigăte în pustiu* și *Mustul care fierbe* devin forme cu funcție precisă în ipostazierea fenomenului de trecere a apostolului-poet către imaginea de profet-poet, ideea esențială din versurile care încheie în chip apoteotic poezia *Latinitatea strigă din tranșee* („Veniți, români! Porniți-vă spre munte! / V-arată drumul morții din mormin-

tel”) ocupă o funcție esențială și în cântecul de largă circulație *Treceți, batalioane române, Carpații*: „Treceți batalioane române Carpații/ La arme cu frunze și flori, / V-așteaptă izbânda, v-așteaptă și frații/ Cu inima la trecători”. Starea lirică a poetului se desfășoară nuanțat de la o strofă la alta, de la stările depressive la cele mai încordate și energice, din perspectiva lirismului, poezia *Latinitatea strigă din tranșee* înfățișându-se ca o creație literară dominant profetică.

Considerând ca absolut necesară continuarea acestei lupte propagandistice și în străinătate, în marile capitale europene, Goga pleacă la Paris, unde, însoțit de Sever Bocu, activează în Consiliul Național Român, alături de Tache Ionescu, Nicolae Titulescu, G. Mironescu, Vasile Lucaciu și, printre alții, Traian Vuia. Scriitorul, este de părere Goga, nu trebuie să trăiască izolat, într-un turn de fildeș, „El nu-i canar în colivie” (*Poetul*). În altă parte, în articolul *Maioreșcu. Un Petroniu care n-a știut să moară* (*România*, 1917), după ce îi sunt arătate meritele, marele îndrumător literar este criticat pentru atitudinea sa politică din perioada Primului Război Mondial, pe când se opunea intrării României în război. Venind în Capitală, Goga își desfășoară la fel de intens activitatea jurnalistică, pledând, printre alte demersuri, pentru intrarea României în război. Colaborează acum la cele mai importante gazete ale timpului (*Gazeta ostașilor*, *Epoca*, *Ardealul*, *Universul*, *Adevărul*, *Adevărul literar și artistic* și *Revista Fundațiilor Regale*), așa cum la Iași va fi redactor-șef al ziarului de front *România* (director: M. Sadoveanu) și va scrie pentru *Ardealul*, *România nouă* și *Cuvântul moldovenesc* de la Chișinău, axându-și întreaga publicistică pe ideile de bază care însoțeau scrisul intelectualilor patrioți, problemele „românismului”, originea românilor, continuitatea neîntreruptă în vatra de formare a poporului român, ideea unității tuturor românilor, idealul unirii într-un stat național și lupta împotriva asupririi austro-ungare. De asemenea, prin revista *Luceafărul*, poetul a reușit să-și întărească legăturile culturale cu România, spre unirea politică de mai târziu. Și revista *Țara noastră*, axată pe ideologia lui Goga, și-a întărit legătura cu oamenii de la sate, fiindu-le sfătuitor, dar și un factor capabil să le rezolve nevoile spirituale și materiale.

Numărul imens al articolelor apărute în gazetele timpului, republicate ulterior în volumele *O seamă de cuvinte* (Sibiu, 1908), *Însemnările unui trecător* (Arad, 1911), *Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală* (București, 1915), *Ideea națională* (Cluj, 1923), *Mustul care fierbe* (București, 1927), *Precursori* (București, 1930), *Aceeași luptă: Budapesta-București* (1930), *Fragmente autobiografice, Mărturisiri literare* (1934), *România a românilor* (Sibiu, 1933), *Discursuri* (București, 1942) și, dintre cele de după 1950, *Pagini noi* (București, 1956), *Pagini publicistice* (Cluj-Napoca, 1981) și *Ne învață Mărășeștii* (Iași, 1983), sunt în măsură să-l situeze pe O. Goga în fruntea gazetărilor luptători în perioada neutralității și în cei doi ani de război, pentru triumful idealului național românesc, când „tribunul Unirii” a avut, după cum o mărturisea și Nicolae Iorga, „puterea ce trebuie pentru a revoluționa imediat și complet o societate care-i părea șovăitoare și lăncedă”.

Pamfil Șeicaru grațiat de Nicolae Ceaușescu

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

Da, este adevărat, chiar dacă pe unii informația îi deranjează. Dar, de vreme ce adevărul te eliberează, cum scrie și-n *Biblie*, să-l scoatem la iveală.

Marele gazetar și om politic Pamfil Șeicaru (1894-1980), „monstru sacru” al gazetăriei românești (alături de Eminescu, C.A. Rosetti, Iorga, Arghezi, Fănuș Neagu, Adrian Păunescu, N. Dabija etc.) a fost judecat de Tribunalul Poporului, în mai-iunie 1945, și condamnat la moarte în contumacie, într-un lot de 12 ziaristi acuzați de *crima de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război*. Este condamnat în contumacie, întrucât marele ziarist a plecat din țară la 9 august 1944, la sugestia-ordin a mareșalului Ion Antonescu (cel fără de mormânt, cum poetizează Adrian Păunescu).

Pamfil Șeicaru

Istoricul pe nedrept uitat Gh. Buzatu descoperă în arhivele CC al PCR Decretul nr. 977/12 decembrie 1966 prin care este grațiat Pamfil Șeicaru, și nu la 8 mai 1995, cum scrie Victor Frunză că s-a produs grațierea. Expunerea de motive a fost întocmită/semnată de ministrul de Interne din 1966, Cornel Onescu, care demontează, cu argumente juridice, decizia politică a Tribunalului Poporului din 1945. Președinte al Consiliului de Stat al R.S. România era în acea perioadă Chivu Stoica, dar, indiscutabil, actul de grațiere avea acordul noului prim-secretar al CC al PCR, Nicolae Ceaușescu.

După 10 ani de la grațiere, Pamfil Șeicaru vine în Țara lui, în august 1976, urmând să aibă o întrevedere cu Nicolae Ceaușescu; nu știm dacă această întrevedere s-a și realizat.

Fără alte comentarii (inutile, de altfel), vom transcrie cele două documente ținute încă strict secret sau nevehiculate. Ele sunt tipărite de Gh. Buzatu în lucrarea sa *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele. Stenograme și cuvântări secrete. Dosare inedite. „Procesul” și execuția*, Iași, Tipomoldova, 2011, pp. 427-429.

Lectură plăcută și instructivă!

EXPUNERE DE MOTIVE

În baza Legii nr. 312/1945 pentru urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război. Pamfil Șeicaru, ziarist, fost director al ziarului *Curentul*, a fost condamnat în lipsă de Tribunalul Poporului, prin Hotărârea nr. 2 din 4 iunie 1945, la pedeapsa cu moartea, pentru crima de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război, constând în faptul că a părăsit teritoriul național și s-a pus în slujba hitlerismului și fascismului și, fugind la Viena, a luat contact cu așa-zisul guvern național român prezidat de Horia Sima, punându-se în slujba sa și atacând România și guvernantii săi care au organizat actul istoric de la 23 August 1944, atacare făcută prin viu grai la Conferința ce a ținut-o la posturile de radio germane la data de 1 februarie 1945.

Prin aceeași hotărâre, Pamfil Șeicaru a fost condamnat pentru crima de dezastrul țării prin săvârșirea crimei de război constând în faptul că s-a pus în slujba hitlerismului și fascismului, contribuind prin activitatea sa ca redactor și director al ziarului *Curentul* la realizarea scopurilor lor politice, cât și la aservirea vieții politico-economice a țării, în detrimentul poporului român, la pedeapsa detențiunii grele pe viață și degradare civică pe timp de 10 ani, urmând a executa pedeapsa cea mai gravă, în conformitate cu dispozițiile art. 101 Cod Penal.

Legislația penală internă prevede prescripția pedepsei cu moartea și a pedepsei cu munca silnică prin 20 ani. Potrivit prevederilor Codului Penal (art. 168), pedeapsa la care a fost condamnat Pamfil Șeicaru s-a prescris.

În dreptul internațional penal însă, pentru crimele contra păcii, contra umanității și pentru crimele de război instituirea prescripției nu-și găsește aplicarea. Niciun act internațional privind urmărirea și pedepsirea criminalilor de război, adoptate în cursul și după cel de-al Doilea Război Mondial, nu prevede o limită de timp în această privință.

Inexistența prescripției în dreptul internațional pentru crimele de război, precum și poziția țării noastre pe plan extern în această materie duce la concluzia că pe plan intern legislația penală trebuie să aplice același sistem al imprescriptibilității pentru asemenea infracțiuni.

Menționăm că Legea nr. 312/1945 care prevedea pedeapsa cu moartea pentru criminalii de război a fost înlocuită în anul 1947 cu Legea nr. 291 care nu mai prevedea pedeapsa cu moartea, iar în anul 1955, prin Decretul nr. 421, cei condamnați pentru săvârșirea de crime de război la pedepse mai mari de zece ani, dacă nu au săvârșit din proprie inițiativă omoruri, au fost grațiați.

În prezent, Pamfil Șeicaru, ca emigrant, are o atitudine coresponsătoare și desfășoară în străinătate, prin scris, o activitate utilă țării noastre (sublinierea noastră, T.N.).

Întrucât Pamfil Șeicaru a fost condamnat la pedeapsa capitală, nu a beneficiat de prevederile Decretului nr. 421/1955. Pe de altă parte, având în vedere poziția țării noastre cu privire la prescrierea crimelor de război, cât și imperfecțiunea Legii noastre penale în această materie, consider că este indicat a elabora un decret pentru grațierea de pedeapsa la care a fost condamnat Pamfil Șeicaru.

Față de cele de mai sus, am întocmit alăturatul proiect de decret, pe care vă rog să binevoiți a-l aproba.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Cornel Onescu

*

CONSILIUL DE STAT AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

DECRET PENTRU GRAȚIEREA DE PEDEAPSĂ A LUI PAMFIL ȘEICARU

Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România

Decretează:

Art. unic. – Se grațiază de pedeapsă Pamfil Șeicaru, ziarist, fost director al ziarului *Curentul*, cu ultimul domiciliu în țară în București, str. General Angelescu nr. 93, condamnat prin Hotărârea nr. 2 din 4 iunie 1945 a Tribunalului Poporului – Completul de judecată din București, pentru crima de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război, constând în faptul că a părăsit teritoriul național și s-a pus în slujba hitlerismului și fascismului și, fugind la Viena, a luat contact cu așa-zisul guvern național român prezidat de Horia Sima, punându-se în slujba sa și atacând România și guvernării săi care au organizat actul istoric de la 23 August 1944, atacare făcută prin viu grai la Conferința ce a ținut-o la posturile de radio germane la data de 1 februarie 1945, fapte prevăzute în art. 2, alin. J și pedepsite de art. III, alin. 2 din Legea nr. 312/1945 la pedeapsa cu moartea, iar pentru crima de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război, constând în faptul că s-a pus în slujba hitlerismului și fascismului, contribuind prin activitatea sa ca redactor și director al ziarului *Curentul* la realizarea scopurilor lor politice, cât și la aservirea vieții politico-economice a țării în detrimentul interesului poporului român, fapt prevăzut în art. 2, alin. C și pedepsit de art. 3, alin. 1 din Legea nr. 312/1945 la pedeapsa detențiunii grele pe viață și degradarea civică pe timp de 10 ani, urmând a executa pedeapsa cea mai gravă, în conformitate cu dispozițiunile art. 101 Cod Penal.

PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT,

SS/INDESCIFRABIL

București, 12 decembrie 1966

Nr. 977

Școlile prin care a trecut Aurel Rău

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

La aproape 94 de ani (n. 9 nov. 1930), Aurel Rău a prefîrat nu o epocă, ci – după propria-i mărturisire (într-un interviu din 2011, la Bistrița) – patru; care – toate – l-au „zguduit” și l-au făcut să deschidă larg ochii spre lume, ca tot atâtea dimineți cu soare nou, în care mama și-ar spune „Scoală, duglișule, ori iar vrei să te pupe și să te spurce cucul armînesc!”. Prima – un capăt de epocă interbelică, de prin anii ’36-’40, când „începusem să cam știu ce se petrecea în jurul meu”. A doua – sub „stăpînirea ungarilor”, dintre ’40 și ’44, care, contrar atîtor elemente de senzație ulterioare, „n-a fost atît de dură”. La finele acesteia, acasă, la Josenii Bârgăului, „frontul a trecut prin curtea, casa și grădina mea” (dat fiind că un pod alăturat fusese anume distrus). A treia – cea a maximei agresivități a comunismului, din anii ’47-’65, când „eu nu știam că toți acei oameni de cultură [...] pe care-i admiram, din perioada interbelică, erau acum în închisori, băgați într-un laborator al morții, într-un alt Auschwitz”; și când, instinctiv, românii au apelat majoritar (ca, de altfel, în mai toată istoria lor) la „apărarea pasivă”, prin care autorul înțelege „conservarea etniei, crezând”. Ultima epocă ar fi cea contemporană, de dinainte și de după 1989, pe care toți o știm și care, poate, tocmai de aceea, n-a mai fost convertită literar, în proiectata teatralogie memorialistică, rămasă așadar o trilogie, sub titlul generic *Spațiu și timp*, cu volumele: *Ochiul de acvilă* (2011), *Apărarea pasivă* (2011) și *Între două lumi* (2013).

„Sunt un strigoi al cărui timp s-a prăbușit – concluzionează autorul în același interviu, în jurul vârstei de 80 de ani – timp aruncat la coș, precum apa din covată, dar cu copil cu tot”. Recuperarea copilului (în ambele sensuri, metaforic și propriu) ar fi, deci, marea miză a prozei memorialistice a lui Aurel Rău, mai ales că – rememorând – „nu dau nicăieri peste înțeleptul din psihologia mea, tot timpul dau peste copilul care am fost”. Sigur că nu o vîrstă fizică e recuperată, ci o anume prospețime specifică a simțirii, o perpetuă mirare în receptarea lumii și o disponibilitate pentru „jocul” creativ. Căci „trecutul, încremenind, devine spațiu, iar spațiul, dănțuind, devine timp”, spune el într-una dintre prozele sale memorialistice, încă din 2000, prefigurând genericul viitorului ciclu.

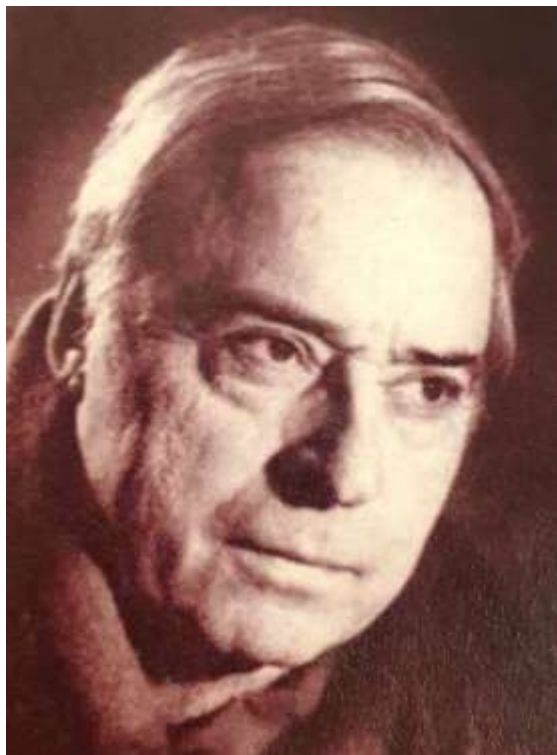
Ca fost dascăl, autorul acestei modeste evocări și-a propus să urmărească (precum într-un *Bildungsroman*) mai ales școlarizarea protagonistului (care vorbește despre sine la persoana a II-a, ca într-un sfat de taină cu sine însuși), la Josenii Bârgăului (ciclul primar), la Năsăud și Bistrița (ciclul gimnazial și liceal), la București (Școala de Literatură „Mihai Eminescu”) și la Cluj (ciclul universitar). Altfel spus, și-a propus să reconstituie imaginea unei școli pe care nu a cunoscut-o direct. Numai că, pe de o parte, aș fi vrut să reconstitui în primul rând imaginea unei școli a locului (despre care, oricum, autorul vorbește cu preponderență); iar, pe de altă parte, Aurel Rău este structural un poet, iar pentru un poet totul este semnificație, totul este „școală” și învățare. Așadar, dacă comentatorul și-a propus o selecție tematică, reductivă („spațiul tipografic” bate, în periodice, „spațiul matrice”), autorul comentat l-a atras (precum apele adânci) spre începuturile formării sale, spre satul tradițional ca primă și fundamentală „școală”. Asta s-a întîmplat cel puțin în volumul *Școli – un infinit* (Editura Atos, 2000). Volum de care, ca etnolog și cercetător al satului tradițional (al cărui crepuscul l-am prins și eu, la începutul anilor ’60), nu m-am mai putut desprinde, cu tot efortul la care te supune sintaxa alambicată a memorialistului și stilul abundent metaforic, de extracție poetică.

Din primul capitol al mai sus amintitului volum, *Să te joci* (capitol în care memorialistul „se joacă” comentând o fotografie a părinților de prin 1923), aflăm că Aurel Rău s-a dezvoltat într-un mediu cu străbunici bărbați veniți de pe Câmpie (un Toader Chibulcutean, din Lumped) sau chiar din Macedonia (un Mihăilă Grec), mediu în care bărbații erau cei care „veneau” (ca-n basme), femeile fiind, simbolic vorbind, una cu Pământul-Mamă, întruchipând, așadar, autohtonă.

Sentimentul spațiului (titlul altui capitol, anticipând genericul trilogiei) la acești strămoși, ca și la autorul-copil (perpetuu), emană din ochiul privitor, care-l centrează, și se desfășoară pe două axe „de co-

ordonate”: una mică (N-S), și una mare (E-V) – după modelul Văii Bârgaielor, am putea zice – conturând ovalul unei elipse și iscând o întregă salbă de toponime: „Muncele și Heleşteie, Poduri și Podireie, Coaste și După Coaste, Dealuri și După Dealuri, Strungi, Fețe, Secături, Zăpodii, Table, Dâmburi, Obreje, Râpe, Dosuri, Pripoare, Hologuri, Picioare, Capuri” (p. 32).

Urmând firul unei metaforice deveniri „școlare”, memorialistul își intitulează cel de-al doilea capitol *Prima sală de clasă*, dar vorbește nu despre clasă, ci despre *casa* tradițională și universul domestic, enumerând cu vădită plăcere vocabule regionale precum *tușleni* (tulpini de porumb), *coardă* (sabie), *hitaș* (hăitaș, dig de nuiele), *stative*, *urzoaie* (în rotirea cărora vede „o metaforă a planetei”), cameră *de parade* (pentru expus), *cîpcă* și *zăgară* (dantele, albă, respectiv neagră), *platăn*, *ler*, *curcubătă* de tras băutura din *ol* (damigeană) *suslă* (țuică la prima fierbere), *gâf* (covată mică), *bocauă* (glastre de lut), *cîșea* (de porc), *procuț*, adică acoperitor de *merinde*; enumeră soiuri de mere (*bloabine*, *polnice*, *batule*, *oarșine...*). Asta pentru că, în *Limba română* (titlul celui de-al treilea capitol), „dacă tot ce intră în fondul principal e definitiv și pur ca lacrima, pe cercuri concentrice și mereu mai largi nu mai conțin florile de răsură și rămășițele fosile” (p. 28). Dar și pentru că poetul *în nuce* receptează limba astfel încât „urechile văd, privirile aud”, adică expresiv-sincretic. De unde „ursuzenia, ca de meduză, a cuvintelor cu *ș*, inițial sau final: *șăplăș*, *șăvoi* (ca fel de mâncare), *șăvod*, *șăduf*, *șpânș*, *șodie*, *șăvor* [...] – toate înfricoșând”. „Putere mai mare (decât cea a cuvintelor, n.n.) nu vei avea” (p. 30), concluzionează memorialistul-poet.

Aurel Rău

De altfel, un alt capitol se intitulează tocmai *Puterea cuvintelor* (unde *tânaț* e declarat „cuvânt pentru auz”, pentru că scârțâie și avertizează cine și cum vine; iar *ocolul* e „o vastă scenă a lumii”). Dar mai ales capitolul *Cuvântul vatră* câtă a ne convinge nu doar de etimologia autohtonă a respectivului cuvânt (amintită, oarecum în trecere și doar la final), ci mai ales de ideea că lucrurile sar din cuvinte, precum floricelele de porumb (*cocoșii*), creând apoi „priveliști de priveliști”, „ingenioase, termitice arhitecturi” ale spațiului domestic, de pildă – și aici etnografia chiar se prelungește în poezie, memorialistul devenind un adevărat „miliardar de imagini”, un Ion Vinea... în proză: vitele au, pe lângă „bucetul de arome al unor amestecături”, „aghezmă de slatină”; la dormitul în fân, „firele de argint, de ceară, de sârmă, cântă, scâncesc, tresar, troznesc”; iar numele diverselor secțiuni ale spațiului domestic (*stupina*, *șoprul*, *corla*, *cotețele*) sunt pentru „a le pronunța!”.

Plăcerea enumerației, în evocarea unei magazii de unelte, amintește atelierul lui Moș Chiorpec Ciubotariul, de la Creangă: „Felurite clești, potcoave, cuie, badoace cu unsori, teocul și cutea cu ilăul, pentru ascuțit coasa, ciocane și rașpauă, belciuge, biciul, un ciur, șuruburi, perii, curele, sârme, amnare. Unde înșirarea nu poate avea ca-

păt. Unde *homo faber* e una cu Cato cel Bătrân și cu Gânditorul neolitic”. Asta pentru că memorialistul-poet e convins că poate pune „să vorbească, de la un timp, în locul omului, lucrurile” (p. 68). Idee care ar putea sta ca deviză a prozei memorialistice a lui Aurel Rău.

A doua sală de clasă ar fi fost, pentru Aurel Rău, traversarea comunităților de vârstă ale satului, începând cu cea de copii, ale căror jocuri și practici sunt tot atâtea trepte de formare: pescuitul pe râu cu sacul și *stolgicul*, culesul florilor de tei, soc, sânzâiene, udarea cununii seceratului, pipa și cetera de *tușlean*, omul de bostan, învățarea *fășcăitului* („o domnie a sunetului”) și a *cimil*-urilor, o dată cu limbajul lor „gras și îngălat”, mersul pe catalige, la sorocul lor, „cu brațele în cumpănire, cu o umbră nouă, de pasăre străină, deasupra ochiurilor de apă” (și iată cum, din nou, o practică cât se poate de terestră, în noroaiile toamnei, se transformă în imagine autoreflexivă). Dar mai ales desfăcătul porumbului e o fiestă folclorică, la care „doctorii de mâine în folclor și arheologie de eresuri pierd, prin absență, aur”. Memorialistul reproduce, pentru exemplificare și răsfăț, o variantă locală a basmului *Doi feți cu stea în frunte*. Șezătorile

toamnei vin, pentru adolescenți, cu inițierea în „măscările și realismul erosului”, cu „slobozirea la pupături și strâns în brațe”; vin cu *tiercul* finalului de sezon și cu *vergelul* din seara Anului Nou.

Marele festival folcloric al satului tradițional îl aduce însă iarna, mai întâi cu „oamenii de omăt” și patinajul cu o patină de lemn pe piciorul drept și cu o *hortoabă* pe cel stâng, apoi cu obiceiurile de iarnă (*steaua, viflaimul, bubaiul, Irozii, plugușorul*). Ba chiar *berea* – aflăm – avea la Joseni și o variantă pentru copii. Întreagă „salba aceasta de sărbători de iarnă, fiecare începând înfiorat cu o zi de *ajun* și încheindu-se cu o plină de regrete *a treia zi*, nu lasă pe dinafară nicio vârstă, niciun suflet, nicio componentă a vieții. Cu toatele, desigur, cuprinse în infinitatea de accepții ale noțiunii de joc” (p. 103).

Mai sunt trecute în revistă, ca experiențe de învățare, cele ale erosului („bătălii ale vieții pentru viață”), ale poreclelor și numelor, ale formulelor de binețe, ale mâncărilor de post, ale „lucrului manual”, cu aproape infinite specializări, creatoare de categorii profesionale restrânse, dar atât de ilustrative pentru structurarea unei civilizații străvechi și bine așezate: fierarii, olarii, pietrarii (creatori de cruci, adevărate „luntri de străbătut vămi”), ghețărari, tocilari, dubălari, cărbunari, fântânari, curelari, ciobani, ciurdari, dobași, ciubărari, *ardăi* (paznici de câmp), *boberi* (hingheri), căldărari, ursari, hornari (cu galoanele „imens mărite ale unui general întors din infern”) etc., etc.

Ultimul capitol, *Sărinul*, împinge experiențele rural-terestre ale novicelui în cosmos, memorialistul amintindu-și nopțile de vară în care „haidamaci de 12-14 ani pasc caii”, contemplând constelațiile și reiterând poveștile lor. Povești ale unui sat proiectat cosmic, începând cu numele constelațiilor: *Grebla* (Orion), *Teleguța, Bonarul, Crucea, Peștii, Racul, Șopârta, Iepurele, Lupul, Vulpea, Capra, Vulturul, Corbul, Păunul, Lebăda, Găinușa* (Pleiadele).

Așa se face că Aurel Rău își înțelege școlarizarea ca prelungindu-se în... infinit (vezi titlul volumului comentat: *Școli – un înfinit*).

Este cadrul moral-filosofic în care Aurel Rău se înțelege pe sine și își explică devenirea ca om și ca intelectual. Un cadru necesar mai bune receptări a oricăreia dintre prozele sale cu substrat memorialistic, cu deosebire ale celor care, în amintita trilogie, se referă la anii de școlaritate propriu-zisă. Una dintre acestea (din volumul I, *Ochiul de acvilă*, al trilogiei *Spațiu și timp*) se numește *Scoala primară* și ne vorbește despre începuturile școlarității, ale copilului cu tăblița în trăistuță, cu o învățătoare nașă de bottez, dar care opera „cu un liniar care mușca din podul palmei”. De altfel, ca și soțul ei, directorul, „venit din sud, un răătăcit între naturi mai greoaie, unguene”, altoind și el, la nevoie, cu „metrul”, un leț cioplit frumos, în patru muchii. Dar, altminteri, bun grădinar și bun organizator de serbări școlare, cu „foc de tabără” la final de an. Aceștia, împreună cu alții, asupra cărora memoria povestitorului aruncă o aură de lumină (precum ofițerul rezervist basarabean, care va fi destituit în 1940, „pentru necunoașterea limbii maghiare”, precum învățătorul cel bătrân, tatăl dascălăței-nașe, precum preotul din sat, inițiator al copiilor în poveștile biblice, care nu se supără nici măcar când protagonistul îl înțeapă din precipitată bună intenție cu penița), toți aceștia – ziceam –, cu vorba blândă și cu gestul uneori dur, cu puterea exemplului și cu implicarea elevilor inclusiv ca salahori pe șantierul școlii în construcție, transmit copiilor un set de valori cardinale (aflate azi în suferință): „mamă, tată, țară, rege, Dumnezeu” – treptele unei morale urcătoare în... infinit. Și pun mințile acestor copii „la tocat pe ilauă de aur”, adică la ascuțit, după modelul coasei. Nu întâmplător, povestirea *Scoala primară* e structurată în 14 episoade, în care cele referitoare la experiența elevului alternează cu cele referitoare la efortul epopeic al comunității pentru construirea unei școli confesionale proprii, al cărei edificiu memorialistul (crescut, așadar, odată cu școala) îl contemplă nostalgic în ultimul episod, în prezentul narării (2005).

O altă povestire din același volum se numește *În orașul școlilor*, oraș nenumit, dar în care recunoaștem cu ușurință Năsăudul anilor 1942-1944. La 12 ani, protagonistul își lărgește orizontul formării școlare cu un alt mediu (semiurban), cu o altă vale (a Someșului), cu alți decidenți politici (ungurii, după Diktat), dar o face nu fără rădăcini deja formate, deja destul de adânci ca să nu-l risipească vânturile istoriei. Aici, la Gimnaziul Fundațional „Francisc Iosif I, împărat și protector” (pe lângă care mai funcționau în oraș încă trei școli, „reală”, „de opt clase” și „de fete”), Aurel Rău are colegi nu doar de pe Someș, Bârgău și Budac (care formau majoritatea), ci și din Maramureș, Dej, Secuime, Lăpuș, Codru, Almaș, întâmpinând un „struț de graiuri și obiceiuri”. Dar și un „context de asprimi” cazone, justificate prin mentalitatea belicoasă a noilor autorități și prin „vremuri de vijelie sângeroasă, când moartea și distrugerea își iau victime în jurul nostru” – lucruri despre care se vorbește încă în discursurile de deschidere. Până și uniforma anului întâi este una de culoare kaki. Se pretinde „ținuta disciplinată, supunerea

necon condiționată față de autorități, față de profesori, respectarea regulamentelor internatului [...], îngrijirea edificiului școlii”, menționează memorialistul, citând din îndatoririle prevăzute de regulamente (p. 125). Limba de predare este româna (cu excepția limbii, literaturii și gramaticii maghiare, și a unor „cunoștințe politice” și de „apărare națională”), pentru că beneficiarii Diktatului se străduiesc să ia în considerare „compoziția națională a populației”. La mare prestigiu se află tocmai însușirea limbilor: latină, germană, franceză, maghiară, română. O importanță deosebită se acordă gimnasticii și formării fizice, iar „octavani” fac chiar instrucție militară. Maghiara se învață mai ales prin cântece și poezii, „care stau sub aură sacră la toate popoarele”.

Profesorii, evocați doar cu inițiala majusculă, sunt diferiți ca profil moral, dar serioși și bine pregătiți, grevați de ticuri verbale sau chiar punitiv-comportamentale. Religia este predată de doi preoți, greco-catolic și ortodox, primul instituind un regim mult mai sever de abținere alimentară și comportamentală („a nu vorbi, a nu râde”) în Săptămâna Patimilor. Două fete de la o școală din alt oraș (Bistrița?) vor suferi o eliminare de trei zile și scăderea notei la purtare numai pe motivul că au primit scrisori de dragoste de la colegii protagonistului, în această perioadă.

Notele sunt 3-2-1, corespunzătoare unor calificative generice, la care se adaugă, rar, calificativul „excepțional”. Directorul primește, la ora 10, raportul celor opt șefi de clase privitor la regimul de prezență. După-masa, pregătirea lecțiilor se face în „silenții” (săli de meditații) supravegheate destul de relaxat de „octavani” (numiți și „studenți”) și sprijinite de „corepetitori” și chiar de „examinatori” (din clasele a V-a și a VI-a), care acordau calificative simplificate („DA” sau „NU”). Șefia dormitoarelor revine „septavanilor” (care dădeau deșteptarea la ora 5), iar deplasările prin oraș, în coloană, erau coordonate de cei dintr-a IV-a (care puteau administra chiar pedepse constând în lovituri de băț, dar numai în incinta școlii și internatului). Chiar mesele de la cantină erau supravegheate de elevi dintr-a III-a, care, pentru chicoteli sau alte neorânduiri, puteau să te țină în picioare minute bune.

Exista un șef suprem peste elevi – „ductorul” – „octavan” (chiar dacă aceștia erau mai scutiți de căprăria administrativ-organizatorică), care administra pedepse (lovituri de băț împincinatului aplecat peste un scaun fără spetează, încât palmele să-i atingă podeaua), conform unor „fișe personale”, care consemnau abaterile în timp (o săptămână) ale elevilor din clasele mai mici. La rândul-i, „ductorul” era verificat de profesorul „de gardă”, prezent câte o săptămână la programul de după-masă și seară al elevilor interni, dormind într-o cameră anume. Aici vor veni la raport protagonistul și încă un coleg, pedepsiți fiind pe nedrept de „ductor” (care le încurcase fișele). Acesta recunoaște că se putuse strecura o greșală, dar împincinații vor mai primi câte două bețe și din partea „profesorului-pedagog”, deranjat: „să nu mai bată la ușă, măgarii!”.

„Droaia de ierarhii, căprării, între straturile de subiecți funcționa impecabil, de sine stătător, sub ochii de Argus ai conducerii, totuși, civile” – concluzionează memorialistul, a cărui privire retrospectivă pare a fi mai degrabă respectuos-admirativă, decât resentimentară.

Anul al doilea, 1943-1944, se va desfășura în aceleași cadre organizatorice cazone, dar mai întunecate de contextul politico-militar (dezastrul din Rusia, capitularea Italiei), astfel încât anul școlar se va încheia încă de la început de aprilie, cu două luni mai devreme decât precedentul.

„Per aspera ad astra”, pare a sugera trecerea în revistă a școlărității propriu-zise a lui Aurel Rău, atât cea din satul natal, cât și cea de la Năsăud. Dar, dacă o coroborăm cu educația informală primită în familia tradițională și în satul natal (descrisă în volumul din 2000, *Școli – un infînit*), care se încheia tocmai cu contemplarea nocturnă a „astrelor” și cu o concluzie tranșantă a memorialistului („Nu, cu nici un preț de dat satul pe oraș!”), atunci parcă ne vin în minte două versuri blagiene: „Zodii sunt și jos, sub țară/ fă-le numai să răsară!”

Antoaneta Ralian și misterul traducerilor

Antoaneta TURDA

Baia Mare

S-au împlinit, în 24 mai, o sută de ani de la nașterea cunoscutei traducătoare, ceea ce m-a dus cu gândul nu doar la notorietatea sa în această calitate, ci și la faptul că primii pași, după absolvirea Facultății de Litere din cadrul Universității București, au purtat-o spre Biblioteca Universitară, în anii cei mai negri ai proletcultismului, de unde, la scurt timp, a demisionat cu cinste întrucât nu a fost de acord cu politica de punere la fondul secret a adevăratelor valori culturale naționale și universale.

I-am urmărit traiectoria profesională și existențială, în special din 2011, când a apărut volumul de interviuri acordat lui Radu Paraschivescu *Toamna decanei: Convorbiri cu Antoaneta Ralian* (Humanitas, București). Au urmat alte două: *Amintirile unei nonagenare: călătoriile mele, scriitorii mei* (Humanitas, 2014) și volumul apărut după un an de la moartea sa, *Nu cred în sfârșitul lumii* (coordonat de Marius Chivu și publicat la Editura Art, București, 2016, care cuprinde articole, amintiri și interviuri). Lectura lor m-a ajutat să realizez, cu adevărat, ce înseamnă această muncă.

Citind aceste cărți mi-am dat seama de diferența de profesionalism dintre traducătorii de dinainte de 1989 (când puținele edituri își selectau, cu grijă, traducătorii, printre care s-a aflat și Antoaneta Ralian, care a lucrat la Direcția Generală a Editurilor, Poligrafiei și Difuzării Cărții, între 1950 și 1961 și 21 de ani la Editura Univers, 1961-1982) și după 1990, când multe cărți au fost traduse prost, de diverși diletanți.

Periplul prin lunga și rodnică existență a Antoanetei Ralian (a trăit 91 de ani), născută în București dar petrecându-și anii tinereții în tihnitul orașel Roman ca apoi să revină în capitală, ca studentă, unde a rămas până la moarte, m-a ajutat să-mi dau seama de ororile celui de-al Doilea Război Mondial (familia sa, mic burgheză, de origine evreiască, a cunoscut prima experiență a persecuțiilor) și de nedreptățile schimbării de regim ale anilor postbelici (când a suferit din cauza originii „nesănătoase”). Așadar, abordarea acestei personalități, de a cărei eleganță își amintesc toți cei care au cunoscut-o, îndeamnă la o profundă meditație asupra unui destin care a trasat sute de punți între România și restul Lumii prin traducerile sale.

În mintea mea s-a înfiripat ideea de a evoca un traducător abia acum, iată, după 11 ani de la pensionarea mea din bibliotecă în care mi-am petrecut cei mai frumoși ani (1982-2013). Au fost multe lecturi în acest răstimp, atât din literatura străină, cât și din cea autohtonă, ani în care am făcut constatări și am tras concluzii. Am observat traducători binecunoscuți din generații diferite care mi-au întărit convingerea că un traducător bun rezonază, întotdeauna, cu autorul tradus, ceea ce presupune, dincolo de multe lecturi acumulate, o reală compatibilitate a sensibilității celor doi. Emoționante, în acest sens, sunt paginile în care Antoaneta Ralian vorbește despre Virginia Woolf și Alex. Leo Șerban în *Eu nu cred în sfârșitul lumii*. Referindu-se la indestructibila legătură dintre autor și traducător, remarcă în *Amintirile unei nonagenare: călătoriile mele, scriitorii mei*: „Fiecare dintre noi are propriul său celălalt cu care se găsește fie în relații narcisiste, de autoadmirație, fie masochiste, de autodetestare și autoblamare, desigur acordându-și circumstanțe atenuante. În cazul scriitorului dualitatea e mai distinctă, mai pregnantă, pentru că scriitorul este și primul său cititor, și primul său critic – acordându-și, firește, circumstanțe tolerante. În cazul traducătorului, însă, se poate vorbi de o dublă dualitate. Între eu și mine intervine autorul tradus. Un celălalt pe care trebuie să-l reprezint, să-l redau, să-l reproduc, să-l recreez... să-l transplantez în solul altei limbi. De la bun început, țin să elimin clasicul joc de cuvinte *traduttore-traditore*, pentru că traducătorul profesionist, înzestrat cu simț literar și cu bun-simț, nu e un trădător, ci doar un Celălalt al autorului” (p. 150).

În momentul în care m-am hotărât să fac această prezentare a celei care, grație celor trei limbi străine cunoscute: engleza, franceza și italiana (a debutat, în 1956, cu traducerea volumului de povestiri a scriitoarei italiene Anna Maria Ortese: *Ochelarii*), a performat în arta traducerii m-am uitat, pe lângă cărțile mai sus amintite, peste volumele colective, în care îi apare numele. Nu m-a mirat diversitatea tematică a acelor volume, ținând seama de diversitatea scriitorilor traduși, de curajul de „a aduce” în peisajul literar autohton o paletă foarte largă de scriitori precum americanul Henry Miller (cărui, dincolo de latura pornografică care a dezinhbat-o de tabuuri, i-a descoperit modernitatea și lupta împotriva ipocriziei societății în care a trăit) sau de „a readuce” romane considerate mai degrabă minore, din punct de vedere estetic, precum *Dama cu camelii* a lui Alexandre Dumas la Editura Miron, pentru care a tradus și romanul *Și dacă mâine va veni*, semnat de Sidney Sheldon. Făcând, la un moment dat, o retrospectivă a activității sale, i-a mărturisit lui Radu Paraschivescu, în volumul *Toamna decanei: Convorbiri cu Antoaneta Ralian*: „Cărți pe care nu aș fi vrut să le traduc au fost puține, pentru că, în general, editurile îmi dădeau să aleg. Aveau o purtare cavalească și se consultau cu mine cu privire la ce mi-ar fi plăcut să traduc. Am avut și câteva mici sughițuri, dar asta doar în prima parte a carierei” (p. 158). În același interviu găsim, cum era de așteptat, neîmpliniri, rostite cu binecunoscuta-i onestitate: „Aș fi vrut și mi-ar fi plăcut foarte mult să traduc teatrul lui Eugène Ionesco, pe care l-au tradus atât de frumos cei doi Vlazi ai Humanitasului, Russo și Zografu. Și aș mai fi vrut să traduc piesele lui Beckett, pe care, dacă nu mă înșel, le-a tradus Constantin Abăluță” (p. 159).

Colaborând cu editurile a simțit mereu pulsul cititorilor și a ceea ce s-a publicat, uneori haotic și în exces, după 1990, inteligența ajutând-o să se adapteze repede la ceea ce destinul i-a oferit, rămânând însă integră din punct de vedere moral.

Citite cu atenție, paginile ce redau atmosfera culturală românească și străină (mă refer aici la paginile în care sunt relatate raporturile sale cu editorii actuali și cele referitoare la participările sale la diverse manifestări literare internaționale și din România) scot la iveală o atenție mărită la detalii. Ochiul vigilent și mintea mereu racordată la lumea înconjurătoare dau un farmec aparte volumului *Amintirile unei nonagenare: călătoriile mele, scriitorii mei*, care-i dezvăluie și plăcerea de a călători, impresiile relatate dovedind un real talent narativ.

Trăind printre cărți, alături de soțul său, Marius Ralian, timp de 60 de ani, ascultând muzică clasică, și-a înseninat singură viața aplecându-și curiozitatea spre ceea ce a putut-o entuziasma: o carte, o întâlnire cu un scriitor valoros (Raymond Federman, Saul Below, Amos Oz, Salman Rushdie, Kurt Vonnegut, Paul Bailey, Iris Murdoch, cu aceasta din urmă legând o trainică prietenie oglindită și în corespondența nedezvăluită publicului, dar la care a făcut, deseori, referire în interviuri), frumusețea naturii sau a unei muzici de calitate.

Periplul prin existența și activitatea sa m-a impresionat și prin pofta de viață pe care a avut-o chiar și la anii senectuții, după ce a rămas văduvă, vioiciune remarcată și de Radu Paraschivescu, care, pe ultima copertă a cărții de interviuri remarcă, cu emoție: „*Toamna decanei* prezintă cititorilor spectacolul unei existențe din care nu au lipsit cumpenele, dramele, dislocările. O viață compusă din renunțări, pasiuni, succese, deziluzii, spaime, intuiții, angoase și bucurii. O viață schimonosită de convulsii ideologice și înnobilită de prietenii înalte. O viață-slalom, o viață arsură, o viață caleidoscop și, de ce nu?, o viață-document. Antoaneta Ralian nu este – și nu știu să fi fost vreodată – grefierul acru al propriului destin. Prezența ei destinde, în loc să crispeze. Avem de-a face cu un om care vorbește și scrie șampanizat, cu sinceritate, cu umor și cu o vioiciune pe care nu i-a avariata-o niciuna dintre încercările la care a fost supusă. Acum, în popas pe acoperișul vârstei [n.b., în anul apariției cărții traducătoarea avea 83 de ani] acceptă să-și aducă aminte cum a fost. Dacă nu pentru un volum de memorii, măcar pentru curiozitatea mereu trează care ne însoțește întrebările”. Întrebări care, iată, ne bântuie și după trecerea sa dincolo de Styx, despre rezistența prin cultură.

„Suferința este un prilej de a spori viul și de a recuceri umanitatea”*

Ion FERCU
Buhuși

Suferința... Nietzsche și Dostoievski... O poveste în care filosoful german investește o adorație aproape neverosimilă pentru scriitorul-filosof rus... Dostoievski și Nietzsche sunt gemeni ai marilor îndrăzneli; gemeni ai excelenței. Dar, când vorbim despre Dumnezeu, între aceștia apar prăpăstii. Nietzsche dinamitează fără milă fundamentele creștinismului. Dostoievski, cel mai important dintre scriitorii care apără Ortodoxia, alege să creadă în Dumnezeu, în timp ce Nietzsche respinge orice legitimitate a credinței. Dostoievski simte pericolul *morții lui Dumnezeu* în sufletul oamenilor; sau cel puțin în sufletul unora care seamănă cu „demonii” săi. Nietzsche constată că deja *Dumnezeu a murit* în sufletele multora dintre noi. Dostoievski își biciuiește toate resursele persuasive pentru reîntoarcerea la valorile creștine ortodoxe. Nietzsche nu propune întoarcerea la creștinism, pe care-l consideră nihilist, o „metafizică de călău”. Dar el nu este naivul de serviciu al lumii. Va avertiza că dacă din această *moarte a lui Dumnezeu* nu va rezulta profitul zămislirii unor valori noi, a unui nou sens, drumul către pierzanie este deschis. „Ca și eroarea lui Ivan”, scrie Ileana Mălăncioiu, „eroarea lui Nietzsche nu implică, desigur, necesitatea întoarcerii la idealul evanghelic: un Dumnezeu mort nu mai poate salva pe nimeni. Soluția nu poate fi niciun Dumnezeu situat în afara omului, nici omul-Dumnezeu” (*Vina tragică. Tragicii greci. Shakespeare. Dostoievski. Kafka*, Editura Cartea Românească, București, 1978, p. 75).

Discursurile celor doi cugetători au aură. Niciunul dintre ei nu merge pe căi bătătorite. Sunt pionierii unor discursuri revoluționare. Ambii stau cu privirile pe beregata destrămărilor Lumii, trudesec în subteranele supraviețuirii și caută leacuri pentru veștejirile morale, mai ales. Vor, imperativ, o lume mai umană, chiar dacă nu oferă aceleași soluții. „Doi sfinți ai literelor lumii – Dostoievski și Nietzsche – au transformat suferința într-o valoare cvasiabsolută, în valoare tranzitivă, aptă de a conduce spre țelul suprem, diferit în cazul creatorului tragediei subteranei și, respectiv, în cazul celui alt uriaș, considerat un Hamlet al filosofiei secolului al XX-lea: autorul capodoperei «Dincolo de bine și de rău»” (*Aura Christi, Dostoievski – Nietzsche. Elogiul suferinței*, Editura Academiei Române, București, 2013, p. 125). *Suferința* este, pentru ei, floarea rară de la butoniera spiritului nostru. Până și un țănc, erou dostoievskian, Kolea, strigă tare umană că vrea să sufere pentru omenire. Cei doi locuiesc în subteranele duhului nostru, pe care-l hăituesc fermecător pentru a-l salva din labirintul marilor rătăcirii. *Suferința*, asta îi unește. Chiar dacă ea viețuiește altfel în zămislirile ideatice ale celor doi.

Dostoievski și Nietzsche se apropie chiar și atunci când crezi că între ei s-au ivit mari prăpăstii. „La multe dintre personajele lui Dostoievski [...] suferința e anti-suferință, așa cum Zarathustra lui Nietzsche e, de fapt, un anti-Zarathustra, pe aceeași logică prin care antichristul devine Dionysos, adică ante-Christ”, scrie Ștefan Borbély („Să te lași scris de străinul care urcă în tine”, postfață la volumul *Aurei Christi, Dostoievski – Nietzsche. Elogiul suferinței*, ed. cit., p. 452). Același autor observă reacția celor doi în raport „cu progresia răului, ca reflex al binelui până la mistuire, adică sinucidere”. Cum putem evada din acest infern migrator? „Într-un singur fel: prin incriminarea lui Dumnezeu pentru lipsă de putere și ineficiență”, scrie Ștefan Borbély. „Înfricoșat, Dostoievski nu ajunge până acolo, dar îl trimite pe Ivan să prospecteze terenul. Face arheologie spirituală. Nietzsche însă forțează decomplexat poarta, dă buzna și extinde paricidul până la cer. E o altă structură (protestantă?), o cu totul altă nesăbuiță” (*ibidem*, p. 451). Eroul dostoievskian caută în el însuși evadarea din ticăloșenia

* Fragment din volumul *Nietzsche, sibastrul din noi* (aflat în curs de apariție la Editura Academiei).

și înstrăinarea sa. Până și orgoliosul Ivan, asemenea lui Raskolnikov, caută acest leac în suferință: „Poate că suferința îndurată în tăcere îmi va spăla până la urmă păcatul” (F.M. Dostoievski, *Frații Karamazov*, Editura Univers, București, 1982, p. 437). Omul are șansa regăsirii de sine. La Nietzsche nu există nici Dumnezeu, nici om, ci un fel de om misterios. „La Dostoievski”, scrie Nikolai Berdiaev (*Filosofia lui Dostoievski*, Institutul European, Iași, 1992, pp. 40-41), există și Dumnezeu, și omul. În cazul său, Dumnezeu nu-l devorează niciodată pe om, omul nu se pierde în Dumnezeu [...]. Omul aparține neantului eternității. Toată creația lui Dostoievski este o reprezentare despre om”...

Suferința reprezintă pentru creștinism, în general, o cale către mântuire. În „Eclesiastul” (1:18) citim: „Căci unde este multă înțelepciune este și mult necaz, și cine știe multe are și multă durere”. Nu există esență umană fără cicatrici ale suferinței. Cine nu are o rană a suferinței, sugera Shakespeare, glumește pe seama cicatricilor. În *Vechiul Testament*, suferința este privită ca un mijloc de încercare, de curățenie spirituală. În gândirea patristică, suferințele umane provin din neconcordanța dintre ordinea naturii și cea umană. Prima este imuabilă, cealaltă se schimbă prin păcat. Privită astfel, suferința nu este altceva decât un mare strigăt către ordine și unitate. Augustin argumentează că durerea, munca, lipsa de eficiență a muncii câmpului sunt pedepse aruncate pentru păcatul originar. Suferința vine, astfel, din păcat. *Noul Testament* nuanțează problematica: suferința este o condiție pentru fericirea cerească. Fără suferință nimeni nu ajunge la mântuire, la fericirea veșnică. Eroii lui Dostoievski trăiesc aproape de această ordine morală. Teologia patristică evidențiază și din perspectiva medicinei rolul suferinței. Pentru asceți și mistici, suferința purifică trupul și spiritul. Calea suferinței este urmată de primii apostoli, drumul virtuții fiind cel al crucii. Următorii apostoli vor urma această cale atât de dragă celor care populează universul dostoievskian. Pentru teologii patristici suferința nu face păcatul să înceteze, dar sprijină renașterea eului. Insul nu este chemat doar să rabde suferința, ci să o și biruiască. În acest punct, eroul dostoievskian urmează o altă cale: suferința, curtată cu voluptate, nu este învinsă, ci mereu sporită. El nu are însă doctrina suferinței; trăiește astfel, din instinct, karamazovian, stavroghinian, raskolnikovian... Pentru Dostoievski, scrie tulburător Aura Christi, „suferința este o boală fără care nu se poate învia omul din om. [...] Suferința este un prilej de a spori viul și de a recuceri umanitatea, redându-l pe om – omului și îmbogățindu-i astfel viața, care e atât de uriașă, încât Duhul ei Sfânt, căruia îi spune cu fermitate da, justifică din start, spunea undeva Nietzsche, orice durere, oricât de monstruoasă și de absurdă ar fi aceasta” (*op. cit.*, p. 50).

Suferința este pentru Nietzsche parte a voinței de putere care poate trimite mila într-o istorie care n-ar trebui regretată: „Depășirea milei eu o numesc printre virtuțile eminente: am poetizat cu titlul de *Ispitirea lui Zarathustra* un caz, arătând cum îi scapă lui Zarathustra un mare strigăt de suferință, când mila l-a copleșit asemenea unui păcat suprem, căutând să-l facă să se trădeze pe sine. A rămâne stăpân aici, a păstra în puritate altitudinea misiunii proprii în fața pornirilor mult mai mărunte și mai scurt văzătoare care sunt active în așa-numitele acțiuni altruiste, acesta este examenul, ultimul examen, poate, pe care trebuie să-l mai susțină un Zarathustra – adevărata dovadă a forței sale...” (Friedrich Nietzsche, *Ecc homo*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 21). Suferința este, ca resursă a creației și ființării autentice, mai presus de fericire: „Suferința nu are valoare ca obiecție în fața vieții: «Și dacă nu mai ai să-mi dai fericire, cu atât mai bine! Încă mai ai suferința tal!»” (*ibidem*, p. 110). Filosoful german mărturisește că, în vreme ce se afla la Rapallo, în apropiere de Genova, sănătatea nu-i era dintre cele mai bune; oferea cam în toate privințele exact opusul celor care ar fi fost de dorit. „Cu toate acestea”, spune el, „și aproape ca o dovadă a afirmației mele că tot ceea ce este hotărâtor se produce «în pofida a ceva», în iarna aceea și în acele condiții nefavorabile s-a născut *Zarathustra* al meu” (*ibidem*). *Zarathustra* s-a născut din suferință, nu din fericire. Anii din timpul și mai ales cei de după *Zarathustra* au fost o stare de suferință fără seamăn, mărturisește Nietzsche, sugerând că fericirea nu l-ar fi putut purta pe potecile creației. Firește, pentru asta există un preț: „Plătești scump faptul că ești nemuritor; mori pentru asta de mai multe ori în timpul vieții”... Dar cu prețul acesta a fost câștigată o lume a piscurilor: „O foame crește din frumusețea mea; suferință aș vrea să le stârnesc celor pe care îi luminez, să-i jefuiesc aș vrea pe cei cărora le-am dăruit; – astfel sunt infometat de răutate” (*ibidem*, pp. 123-124).

Nietzsche schimbă polii percepției suferinței. Celor care încearcă să afle secretul acelei fericiri „pe care o simte turma în fața pășunilor verzi și care asigură oricui o viață tihnită, ușoară și lipsită de pericole”, considerând că suferința trebuie suprimată, le oferă un alt sens al ființării: „Credem că duritatea, violența, sclavia, primejdia de pe străzi și din inimi, ocultarea, stoicismul, arta seducției și

demonismele de orice fel, tot ce e rău, îngrozitor și despot în om, întregul lui caracter de animal răpitor și de șarpe slujește la fel de bine la înălțarea speciei umane ca și opusul acestor trăsături: și nici măcar nu spunem destul când spunem doar atât” (*Dincolo de bine și de rău*, Editura Humanitas, 2015, p. 60). E aproape o religie în toată provocarea aceasta. Nietzsche știe că marea suferință ascunsă a celui slab se răzvrătește împotriva gustului aristocratic, negator (pare-se) de suferință, dar mai știe și că „scepticismul cu care este privită suferința, și care nu e în fond nimic altceva decât o atitudine a moralei aristocratice, a avut o contribuție majoră și în izbucnirea acelei ultime mari răscoale a sclavilor, care a început odată cu Revoluția Franceză” (*ibidem*, p. 65).

Pare surprinzător, dar Nietzsche își exprimă uneori solidaritatea chiar și cu universul religiei, atunci când vrea să așeze accente pe virtuțile suferinței. Parcă nici n-ar fi vorbele sale: „Poate că nimic nu este mai demn de respect în creștinism și în budism decât arta lor de a-l învăța până și pe cel mai umil om să se integreze, prin pietate, într-o aparentă ordine superioară a lucrurilor și să continue astfel să fie mulțumit cu ordinea reală, în cadrul căreia trăiește destul de greu – și tocmai de aceste greutăți are nevoie” (*ibidem*, p. 80). Unora ca mine, care, de pildă, consideră că suferința care-i asediază uneori pe copii și pe cei neputincioși este o infamie, le răspunde violent: „Voi doriți să suprimați suferința, pe cât se poate – și nu există un «pe cât se poate» mai smintit. Dar noi? Se pare că tocmai noi am prefera să suferim mai intens și mai rău decât am făcut-o vreodată! Bunăstarea, așa cum o înțelegeți voi, nu este, desigur, un țel, ci nouă ni se pare a fi un sfârșit!” (*ibidem*, p. 160).

Dorința de a suprima suferința l-ar face pe ins detestabil și ridicol, demn de pieire, întrucât nu poate pricepe că doar disciplinarea suferinței, a marii suferințe a generat toate ascensiunile umane de până acum. Cum de nu vede acesta „acea tensiune proprie stărilor de nefericire, care întărește sufletul și-i dă fiori când vede această mare distrugere, inventivitatea și curajul lui în momentele în care suportă, rabdă, interpretează și exploatează nenorocirea și tot ce i-a mai fost atribuit sufletului ca profunzime, mister, disimulare, spirit, viclenie și grandoare – oare nu i-au fost date toate acestea în condiții de suferință, de disciplinare a unei mari suferințe?” (*ibidem*, p. 161).

Cum de nu simte acest ins în care sunt reunite creatura și creatorul, în care locuiesc materia, fragmentul, abundența, lutul, noroiul, nonsensul și haosul, că el trebuie să capete o formă – să fie sfârșit, forjat, sfâșiat, ars, calcinat și purificat –, dar că pentru asta trebuie să sufere?... Trebuie să scuturăm colbul așezat pe suflete de „psihologia neroadă de odinioară”, care nu ne-a predat lecții utile despre cruzime. Insul trebuie să înțeleagă că orice dorință de a cunoaște conține un strop de cruzime. Teama, mila, tragedia și suferința locuiesc, zvârcolindu-se, într-un univers infinit, în „periculoasa și frumoasa pisică numită «femeie»”, aptă de cea mai mare suferință, vulnerabilă, „condamnată la dezamăgiri [mai mult] decât orice alt animal”, însuflețindu-l pe bărbat, care stă „mereu cu un picior pe tărâmul tragediei, care sfâșie în timp ce încântă” (*ibidem*, p. 178), care învață în vecinătatea acesteia lecția suferinței.

Nietzsche trimite suferința pe piscurile unde sălășluiesc valorile cele mari, dătătoare de sens zarathustrian. Suferința este investită cu statut de criteriu al ierarhizării sociale: „...ierarhia socială e determinată întrucâtva de profunzimea suferinței pe care o pot îndura oamenii –, certitudinea înfiorătoare de care este impregnat și care-i dă culoare, certitudinea că, datorită suferinței sale, el știe mai mult decât pot cunoaște cei mai inteligenți și mai înțelepți dintre oameni” (*ibidem*, pp. 228-229). Suntem martorii uneia dintre îndrăznelile pe care n-a experimentat-o nici Dostoievski. Ar trebui cultivat orgoliul celui ce suferă în tăcere, în care s-au ivit mândria de a fi alesul cunoașterii, trufia celui care știe că toate formele deghizării sunt necesare spre a se proteja de atingerea unor mâini inoportune și compătimitoare și, în genere, de tot ceea ce nu e egalul său în materie de durere. Suferința profundă înobilează. Epicureismului, „una dintre cele mai subtile forme de deghizare”, care tratează ostentativ și cu ușurință suferința, apărându-se de tot ceea ce e trist și profund, nu-i oferă un loc de supraviețuire facilă în istoria eticii. A trăi autentic înseamnă a suferi. E aproape un fel de a spune că dacă suferință nu e, nimic nu e...

Suferința m-a invitat într-o nișă exclusivistă în care locuiesc Nietzsche, Dostoievski și Edvard Munch. În biografiile lor aflăm despre mari destrămări ale trupului și sufletului. Îi regăsim pe toți trei sub *aura* unor mari singurătăți, dar și în compania nebuniei (pe Nietzsche și Munch). Când Munch se destăinuie – „Teama de viață-mi este necesară, la fel ca boala mea. Fără anxietate și boală, sunt precum o navă fără cârmă [...]. Suferința mea este parte din mine și din arta mea. Nu pot fi separate de mine, iar distrugerea lor mi-ar distruge arta” (*apud* Peter Sragher, „Edvard Munch – cum suferința se preface în artă”, în revista *Traduceri literare*, mai 2022) – parcă-i auzim și pe ceilalți doi glăsuind aidoma. N-au avut

apropieri fizice, dar s-au întâlnit în universul ideilor. După șase ani de la moartea lui Nietzsche, Munch i-a pictat portretul acestuia. A investit o mare parte din urmele lecturilor operei nietzscheene în acest tablou. Pe noptiera de lângă patul în care pictorul norvegian și-a dat obștescul sfârșit stătea deschis volumul lui Dostoievski, *Demonii*. Criticii ruși de artă spun că, în esență, pictorul norvegian a făcut pentru artă ceea ce scriitorul rus a făcut pentru literatură: a întors sufletul uman pe dos, a privit în abis și în vârful pasiunilor care-i sfâșie pe oameni, a făcut chirurgia suferinței. Ei sunt convinși de faptul că, precum personajele dostoievskiene, tablourile lui Munch au suferința în carnea sufletului lor. Se insistă chiar și pe ideea că „Strigătul” lui Munch pare a fi posedat de unul dintre demonii din... *Demonii*. Ei se întrebă dacă n-ar fi nimerit să îndrăznim a privi picturile lui Munch ca pe niște ilustrații de excepție realizate după lucrările lui Dostoievski.

Pe Nietzsche îl simțim de multe ori ca parte naturală din saga nordică, norvegiană, alături de Ibsen și Munch. Cea mai importantă operă a lui Edvard Munch, „Țipătul” („Strigătul”), pictată în patru

variante, pare a fi întrupată (și) din suferința pentru care Dostoievski și Nietzsche au trudit atât de elevat pentru a ne-o apropia de suflete. Cei trei au găsit însă suferința în inima lumii. Pe rama uneia dintre cele patru versiuni ale „Strigătului”, Munch a notat un poem care-i trădează sursa de inspirație: „Mă plimbam pe o cărare cu doi prieteni./ Soarele apunea./ Dintr-o dată, cerul s-a transformat în roșu sângeriu./ M-am oprit, simțindu-mă epuizat și m-am sprijinit de un gard./ Erau sânge și limbi de foc deasupra fiordului albastru-negru și deasupra orașului./ Prietenii mei au plecat mai departe, dar eu am rămas tremurând de spaimă și am auzit un țipăt/ infinit străbătând natura” (apud Mihaela Mihăilescu, „Picturi celebre: Strigătul Edvard Munch”, <http://istoriesicultura.ro/edvard-much-țipatul.html#more>). Era țipătul izbucnit din pieptul suferinței Lumii; strigătul ca o chintesență a Suferinței. Strigătul care subsumează toate vârstele omenirii, începând cu strigătul nou-născutului, al lui Adam, al lui Iov...

Mereu, mereu, părinții Strigătului au avut chipul Suferinței. Niște părinți buni, ar spune, în cor, dar cu voci nuanțate, Nietzsche, Dostoievski și Munch. Când privesc „Țipătul” lui Munch, simt că în pânza lui încă se mai coace suferința, că fulgerele și marile zvârcoliri ale culorilor dinspre apus îi vor dăruii noi virtuți. În tablou țiuie până și tăcerile singurătății suferinței. Distingem în „Țipătul” și cel puțin două discursuri metafizice esențiale separate (didactic) de două planuri: unul uman și celălalt natural, despărțite prin diagonala unei balustrade. Aceste două dimensiuni par a sugera ideea imposibilității coexistenței lor: omul este străin de natură, devorat de modernitate, captiv al propriilor angoase, al demonilor săi interiori, iar natura, la rândul ei, e înstrăinată de om, intangibilă și îninteligibilă. În prima dimensiune îl aflăm pe insul destrămat de marile spaime ale supraviețuirii, locuit de stihile culcușite în demonul unor mari absențe ale spiritului; divinul, de pildă. Personajul, stihial în esența sa, vrea să se elibereze, să incendieze limitele; spaima de vidul sensului lumii îl face să simtă privirile hulpave ale prăpăstiilor. În celălalt plan, surprindem spectacolul tulburător al unui apus de soare. Asfințitul, născut dintr-o mare violență a culorilor, mă trimite nu doar către un nou început care s-ar putea ivi din acest apus... nietzschean al reevaluării tuturor valorilor sau către acel infern din *Demonii* în care au dat în clocot toate zvârcolirile lumii. Unii văd în „Țipătul” o natură devenită un spațiu al nemărginirii, un preaplin deopotrivă dorit și înspăimântător, în care omul dorește să se integreze, dar eșuează. Eu văd și speranța lui Nietzsche, simt și oftatul uman pe care-l mărturisește starețul Zosima. Când privești tabloul, nu ți se pare că țipătul său începe să fie însoțit și de strigătul spontan născut din suferințele singurătăților și destrăcărilor tale?

Recent, cercetătorii, apelând la scanările cu infraroșu, au concluzionat că înscrisul realizat cu un creion de pe una dintre cele patru variante ale „Strigătului” – „Nu a putut fi pictat decât de un nebun” – îl are ca autor, neîndoind pe Edvard Munch, cel care obișnuia să spună că va picta mereu oameni care trăiesc și simt, suferă și iubesc. Nu întâmplător, una dintre picturile sale a fost numită „Dragoste și suferință”, în vreme ce un alt tablou, „Femeie îndrăgostită”, este perceput ca Madona suferinței.

Criza valorilor și „arhanghelii” relei vestiri

Ion DINVALE
Buhuși

Întrebarea dacă există o criză a valorilor, deși provocatoare, pare a fi retorică, pentru că nu numai ne sugerează, dar chiar ne constrânge să ne înscriem pe orbita, amețitoare, generatoare de vertij a opiniei cvasi-generale ce s-a înstăpânit în ultima vreme, deși n-ar trebui să ne surprindă, știut fiind faptul că întotdeauna s-a manifestat un hipertrofiat scepticism, cosangvinar tuturor epocilor istorice, care au coborât și umilit prezentul, au privit cu neliniște viitorul, dar au idealizat trecutul, îmbrăcându-l în culori mirifice: cu cât mai îndepărtat, cu atât mai magnific. De ce exercită atâta fascinație, atâta seducție cuvintele „declin”, „decădere”, „destrămare”, „dezagregare” etc. și care sunt factorii social-politici, morali, spirituali și psihologici care alimentează această voluptate a prăbușirii e o altă poveste. Victime eterne ale alarmantei viziuni catastrofice, ale unei memorii bolnăvicios selective și subiective, precipitată întru generalizare, ale unei gândiri oricând gata să accepte ca definitive adevăruri ambalate și frumos etichetate, ne mulțumim să exemplificăm prin celebra viziune regresivă a mitologiei grecești a celor cinci vârste: de aur, de argint, de bronz, a eroilor (care au luptat sub zidurile Troiei) și vârsta de fier, cea mai ticăloșită, cea a contemporanilor lui Hesiod. Să mai amintim de Eminescu, care se considera un epigon, un urmaș modest al unor înaintași „ilustru” ca Mumulean, Beldiman și Cichindeal, poeți „ce-au scris o limbă ca un fagure de miere”?...

Logica arhitectonică a gândirii ne constrânge să venim cu o serie de corecții la „opinia cvasi-generală ce s-a înstăpânit în ultima vreme”, care păcătuiește printr-o ușurătate regretabilă/condamnabilă/penalizabilă. În primul rând, chiar dacă Benedetto Croce sesiza neputința funciară de clasificare „științifică” a diverselor domenii ale esteticului, preocupările analitice, de morfologie rămân necesare și operaționale. Funcționale sunt, încă, conservatoarele disocieri existente între valorile materiale și cele spirituale (între cultură și civilizație, ar zice Spengler), între esteticul artistic și cel extraartistic, între cultura înaltă și cultura de masă, între cultură și pseudocultură etc. Așadar, nici să ne cramponăm de limitările speculative de altădată, nici să lunecăm pe toboganul nediferențierii și relativismului; nici să dramatizăm, nici să minimalizăm; nici să exacerbam, dar nici să ignorăm, iată coordonatele inerente unei înțelepte și echilibrate comprehensiuni.

Un supliment, un plus de rigoare logică ne-ar obliga să privim diferențiat diversele tipuri de valori, pentru că fiecare domeniu se supune unor legități specifice și a vorbi, în genere, de criza valorilor ni se pare o tentativă hazardată și sortită eșecului. De pildă, o epocă în declin, istovită, măcinată de tensiuni și neliniști, poate genera opere artistice de mare profunzime, subtilitate, rafinament (și, mai ales, melancolie – Cioran), după cum epoci de mare prosperitate pot genera, paradoxal, o decadentă a vieții morale și spirituale. Într-un fel stau lucrurile cu estetica industrială, cu arhitectura marilor orașe, cu estetica mediului ambiant, cu artele decorative, cu industria bunurilor și serviciilor, cu tot ce poetizează proza vieții, și altfel stau lucrurile când e vorba de valorile spirituale: muzică, literatură, pictură, dramaturgie, cinematografie etc. Prin urmare, chiar dacă parcelările analitice sunt disprețuite, considerate desuete, ele se dovedesc a fi operaționale, după cum vom încerca să dovedim (cu modestele noastre puteri și resurse).

Astfel, valorile politice și religioase, în alianța lor atât de funcțională și reciproc avantajoasă, cu permanentul transfer al puterii, în încremenirea lor minerală sunt mereu egale, aceleași de la începuturi având ca invarianți: privilegiile, puterea, ierarhia, autoritatea, intoleranța (oprimare, reprimare, înregimentare), obediința, manipularea, ipocrizia, perpetua idolatrizare, mesianismul, seducția marilor utopii... Religia și politicul, deși nu par a avea nimic în comun (unii ar fi cu transcendența, alții cu imanența), comunică în profunzime, se susțin, se legitimează... Sunt singurele domenii care conservă, de veacuri, esența sub aparențe etern înșelătoare...

În ceea ce privește valorile morale, ele reprezintă domeniul redundanței săcâitoare: eterne, imuabile, universal-valabile, ele nu scad, nu cresc, rămân mereu aceleași, aidoma stelelor fixe. Ar fi absurd să vorbim de o criză propriu-zisă a valorilor morale. Nimerit ar fi să vorbim de criza comportamentului moral ce s-ar caracteriza prin maimușărea valorilor, prin persiflarea, ridiculizarea și, evident, prin ignorarea lor. Glumind, ar fi vorba de celebra împarantizare fenomenologică, de uitarea liniștitoare și izbăvitoare.

În ceea ce privește valorile științei și ale tehnicii, ele își păstrează dualismul originar: pe de o parte, creează prosperitate, confort, civilizație; pe de altă parte, conservă și amplifică, neliniștitor, potențialul dis-

tructiv. Fiind reci, indiferente, pot servi vieții sau morții, după caz. Edificatoare în această privință a fost preocuparea căpeteniilor naziste pentru randamentul lagărelor de exterminare. Din păcate, caracterul monopolist al valorilor pragmatic-utilitariste a făcut ca valorile spirituale, dar și cele sociale (dialog, deschidere, relaționare, toleranță), să treacă pe un plan secund; la întrebarea „la ce sunt buni poezii în vreme de secetă”, lumea consideră că mai degrabă ar trebui să ne preocupe sistemele de irigații. Ne întrebăm, însă: altădată lucrurile au stat altminteri?... Nu se postula aforistic: *primum vivere, deinde philosophari*?... Nu ni se inoculează, cumva, o perspectivă livrescă, elitistă, aristocratică?... Dar ce e drept, e drept: scientizarea, tehnologizarea, inteligența artificială, specializarea excesivă au ca efect sterilizarea culturii spirituale, uscăciunea, lipsa de farmec, prozaizarea întregii existențe, ceea ce alimentează nostalgia firească după aspirații și trăiri înalte, după o spiritualitate superioară, aflată în suferință în condițiile ofensivei raționaliste, preocupată de eficiență, pragmatism, mercantilism.

Dar să nu ne întristăm, pentru că am lăsat la urmă, ca la Nunta din Cana Galileii, „vinul” cel mai bun: Frumusețea, valorile estetice, domeniul în care creșterea și declinul nu se supun unui strict determinism, ci urmează unor legi enigmatice, impenetrabile, care nu exclud miracolul, vibrațiile tainice sau marile paradoxuri. Cu cât e mai săracă epoca, cu atât mai bogat va fi poetul, opinează Heidegger, comentând celebrul vers al lui Hölderlin. E drept că frumosul n-a avut întotdeauna o finalitate primordial estetică: în Antichitatea greacă, avea o finalitate preponderant etică, cathartică; în Evul Mediu, preponderent religioasă.

Hazardată și neproductivă, totuși, e tentativa, prin excelență aridă și livrescă, de autonomizare a valorilor, de eliminare a elementelor străine în încercarea (nereușită) a delimitării teritoriale prin granițe „naturale”, iar nu... convenționale. Caracteristica generală a valorilor este impuritatea, eterogenitatea constitutivă: interferențe, transgresiuni, difuziuni etc. Eliminând elementele străine, esența se volatilizează. Cum să elimini din literatură elementele politice, filosofice, psihologice, religioase?!... Sau din religie elementele filosofice, istorice, artistice, psihologice?!... De dorit ar fi ca fiecare să se mențină între fruntariile care le asigură esența și autonomia: fără imixtiuni, opresiuni, aserviri. Un ideal „pierdut în noaptea unei lumi” care nu a existat niciodată. Prin urmare, criza valorilor trebuie privită în complexitatea structurii acestora și în complexitatea raporturilor cu timpul istoric și social. Și atunci ne vom convinge că nu e vorba neapărat de criza valorilor, cât de schimbarea raportării la acestea în funcție de interese, preocupări, afinități, apetențe.

Suntem tributari tradiției... Metafizica postulează caracterul trans-istoric, etern și imuabil al valorilor, după modelul platonician: „Frumusețea e eternă și mereu identică sieși, nenăscută și nepieritoare, nesupusă creșterii sau împutinării”. În realitate, ele, valorile, se dovedesc extrem de relative în funcție de referențialul ontic (social-istoric), de paradigma de gândire a veacului, de concepția despre lume, toate alimentând problema, pururi deschisă, a prevalenței criteriilor intrinseci, a elementelor care asigură identitatea și perenitatea valorilor culturale și, respectiv, a criteriilor extrinseci, a variabilelor inefabile ale receptării subiective. Mai poate fi prețuit un sonet al lui Shakespeare din secolul al XVI-lea, în condițiile în care „adrisantul” nu-și mai ridică corespondența, sau, dacă o face, altele-i sunt prioritățile?!...

Problema adecvării se dovedește a fi esențială. Ea trebuie coroborată nu numai cu nivelul de instrucție și educație, ci și cu filosofia de viață (sens, aspirații predominante, ideal de fericire), dar, mai ales, cu tipul fundamental de activitate care dezvoltă un anumit tip de inteligență și de sensibilitate. Problema adecvării ne duce cu gândul la formele de existență (*Lebensformen*) ale lui Eduard Spranger, care identifică șase tipuri de personalitate: tipul teoretic (preocupat de simboluri, abstracțiuni, de știință și filosofie), tipul estetic (creator și consumator de artă, preocupat de dimensiunea estetică a ființării), tipul social (prietenos, volubil, sociabil, expansiv), tipul politic (carierist, oportunist, avid de putere, lipsit de scrupule), tipul economic (ahtiat de avere, de bani, de confort, pentru care „a fi, înseamnă a avea”) și tipul religios (însetat de absolut, eternitate, justiție divină). Chiar dacă clasificarea este incompletă (am mai putea adăuga tipul tehnic – inventiv, inovator –, tipul hedonist, sau senzualist, tipul ludic, pentru care activitatea de fond este jocul), rezultă că receptarea și prețuirea valorilor culturale depind, în cea mai mare măsură, de tipul de personalitate. Fiecare tip va prețui valorile funciare care au tangență cu activitatea și preocupările sale; celelalte rămân hobby-uri, rezervate puținelor clipe de răgaz și reflecție, în cel mai bun caz.

Un corolar al neadecvării îl reprezintă pericolul de-valorizării. Pe de o parte, schimbarea criteriilor de apreciere, pe de altă parte factorii disoluției: supralicitarea (istovirea, secătuirea, mumificarea principiilor și conceptelor, cum a fost cazul clasicismului), impostura (cu încălcarea granițelor, cu atentatele la identitate, cu intruziunea profanilor, cum ar fi cea a oamenilor politici în domenii ale culturii spirituale), suficiența autoritară cu caracterul ei ostentativ și agasant, prezenteismul, narcisismul (generat de siguranța menajamentului), patetismul și sentimentalismul, ultimele investiții suspecte și falimentare pe termen lung... După cum nu trebuie ignorată diversitatea reperelor și a criteriilor de apreciere valorică în condițiile enormelor diversități și

profesionalizări, cu multiplicarea amețitoare a interpretărilor și perspectivelor, cu procesul inerent de amalgamare a valorilor ce creează impresia, irepresibilă, de anarhie, confuzie, artificialitate.

La toate acestea se adaugă reacțiile pur psihologice, arbitrare, capricioase, complet nejustificate din punctul de vedere al referențialului axiologic. Este cunoscută violența „hoinarului savoyard” privind efectele catastrofale ale culturii și civilizației asupra moravurilor, ele exercitând cumplite opresiuni făcându-l pe omul civilizat neliber, obedient, egoist și, mai ales, ipocrit. Spre deosebire de bunul sălbatic, ale cărui gândire și simțire, nefiind pervertite, e senin, sincer, chiar dacă, canibal fiind, te omoară și te mănâncă. Rousseau ținea morțiș să ne convingă de eșecul lamentabil al iluminismului în tentativa lui de a-l face mai bun, mai fericit pe *homo sapiens sapiens*. Din nefericire, el nu este o excepție: „Întreaga imagistică a iluminismului cu privire la civilizație, raționament, drepturile omului și moralitate este nulă” (David Harvey despre Nietzsche). Asta pentru că modernitatea s-ar caracteriza printr-o „logică a destrămării”. Ar fi o „temporalitate proastă”, datorită prizonieratului unui „dincoace perpetuu” (Horia-Roman Patapievici).

Trebuie să recunoaștem că e prea mult. E de-a dreptul halucinant, coșmaresc!... Biata modernitate!... Ea, care s-a clădit pe sistemul valorilor umaniste și raționaliste (gândire liberă, toleranță, democrație, libertate și demnitate, prosperitate), având rădăcini îndepărtate în marea cultură și civilizație greacă – fundamentul civilizației europene în ansamblul ei –, să fie victima obsesiei malade a schimbării totale de paradigmă?!... Astfel de atitudini lasă deschise probleme fundamentale cum ar fi: timpul istoric se dovedește germinativ sau distructiv; noua ordine valorică reprezintă un progres, sau o prăbușire; prevalează atașamentul sau vrăjmășia (fie și numai ca stil); e vorba de explozie sau de implozie etc. Că prea se înstăpânesc excesele: „omul recent”, „omul absurd”, „omul unidimensional”, „omul fără însușiri”, adică vid, răsunând a gol...

S-au înmulțit îngrijorător marii corifei ai poeziei secolului, ai bruscării adevărului-manifest, adică a adevărului care „sare în ochi”, ai bunului simț, ai jocului capricios al hazardului și gratuității: „Lăsați-ne să ne jucăm... lăsați-ne să ne jucăm în pace” (J.-F. Lyotard)... Noi vă lăsăm, dar lăsați-ne și pe noi să ne trăim viața, care nu e posibilă fără certitudini, fără sisteme de referință, fără puncte de sprijin neîndoielnice. Noi vă lăsăm să vă jucați, dar jocul să nu vă fie unica și eterna preocupare. Noi vă lăsăm să vă jucați, dar nu tontoroii pe mormântul iluziilor și speranțelor noastre; jocul vostru să rămână inocent, să nu aibă consecințe dizolvante, de pervertire gravă a ființării (sociale și cosmice). Pentru că efectele devastatoare nu se limitează doar la aspectele estetice, spirituale, ci se resimt, după cum vom vedea, și în domeniul psihologic, social, moral. Adevărata criză a valorilor se manifestă, de fapt, la nivelul valorilor vitale, postmodernismul, filosofia existențialistă, literatura absurdului anemiează, șubrează elanul vital, valorile propulsive ale vieții: optimismul, frenezia, robustețea, încrederea, speranța, sănătatea psihică, gradul de fericire etc. În loc să predomină culorile verde și albastru, spiritele defetiste adaugă mult negru, „noian de negru”, „carbonizate flori” etc.

Din fericire, apocalipsa e mai mult postulată (teoretic, intelectual) și nu se regăsește la nivelul existenței cotidiene. Intelectualitatea amplifică ceea ce omul simplu ignoră sau minimalizează din nevoia de a-și asigura doza necesară de confort existențial, de împăcare cu lumea și cu viața, de securitate. Din păcate, prin insistență, demnă de o cauză mai bună, simțul comun e constrâns să se convingă că lumea e tragică și absurdă, încât îți vine să-i dai dreptate lui Goebbels, care spunea că o minciună repetată la nesfârșit devine adevăr „incontestabil”... Întrebări ca: se schimbă lumea sau modul nostru de a o percepe, reflecta, reprezenta; exteriorul este nevrotic sau reprezintă o exteriorizare a nevrozelor și anxietăților noastre, ni se par a fi retorice. Inteligența rea e capabilă să amplifice și să diversifice degradingolada sufletească și, odată cu ea, degradarea substanțială a lumii. Stranie, febrila ispită a sfârșitului care ne amintește de jubilația milenariștilor de toate nuanțele. Numai pentru generațiile pierdute (din timpul și de după cele două războaie mondiale), omul și-a pierdut centralitatea și tot sistemul de valori umaniste s-a prăbușit. Numai cei cae au trăit acele experiențe dramatice au fost îndreptății să vorbească de absurd, înstrăinare, angoasă, moarte...

Suspectăm marea filosofie existențialistă și marea literatură a absurdului de ipocrizie, de lipsă de onestitate intelectuală, de vreme ce toți reprezentanții ei au sfârșit bine, la adânci bătrâneți, după ce au vorbit toată viața de „sentimentul tragic al existenței” (Unamuno), de „existența fadă, fără sare și fără sens, care miroase a nimic” (Kierkegaard), de „existența autentică” proprie omului care este capabil „să-și ducă viața având moartea în față”, adică conștiința permanentă a morții (Heidegger), de sinucidere, ca manifestare a libertății absolute (Emil Cioran)... Mai toți au transformat problemele fundamentale ale existenței în retorică filosofică și literară... Sartre, cu toată „greața” lui față de lume, a trăit 75 de ani, Beckett – 83 de ani, Cioran – 84 de ani, Ionesco – 85 de ani. E drept, dacă ar fi fost raționaliști, ar fi trăit 92 de ani ca Popper, 98 de ani ca Russell, sau 106 ani ca Mihai Șora... În viața de zi cu zi, mărturisește Simone Boué, Cioran era un om vesel, cu umor și nu-i scăpau bucuriile și frumusețile lumii. De scris, nu era în stare decât menținându-și o stare perpetuă de febrilitate și exasperare. La el, după propria-i mărturisire, indignarea nu era atât o reacție morală cât una literară... În schimb poezii, care ard precum lumânarea la ambele capete, ne oferă un cu totul alt ta-

blou: Keats și Petőfi – 26 de ani, Lermontov și Trackl – 27 de ani, Novalis – 29 de ani, Shelley – 30 de ani, Byron – 36, Rimbaud – 37, Pușkin – 38, Eminescu – 39, Poe – 40... Numai Baudelaire a murit „bătrân”, la 46 de ani. Avea dreptate Cioran: „Poetul este un agent al distrugerii, un virus, cea mai mare primejdie pentru globulele roșii”.

Marii corifei despre care am pomenit ne duc cu gândul la micul burghez, filistin, ahtiat de informații și imagini *horror*, de care să ia act stând comod pe fotoliul său în fața șemineului. Ne duc cu gândul la domnul Vucea, care aștepta, cu înfiorare, ziua de luni, ziua „de spus”, de relatat a tuturor grozăviilor, reale sau imaginare, de prin mahalalele bucureștene. Stranie, de ne-nțeles, nevoia omului de a lua act și de a amplifica ceea ce îl înspăimântă, ceea ce îl îngrozește. Ciudată apetența pentru macabru, sumbru, tenebros, diabolic, cu condiția ca totul să aibă loc departe, apetență care trădează o nostalgie suspectă după reminiscențele unui fond arhaic, după un subconștient bântuit de spaime ancestrale, pe care veacurile, de-a rândul, s-au străduit să-l îmblânzească, să-l treacă în uitare. Amorțit, iată-l reanimat, dovedindu-se fertil creației literare și filosofice și, mai ales, deosebit de rentabil din punctul de vedere al audienței. Nu somnul rațiunii naște monștri, cum credea Goya, ci rațiunea înarmată cu un condei muiat în călimara cu otravă. După atâta lumină, puțin întuneric, sau măcar puțină obscuritate.

Cu postmodernismul „la purtător”, cu mefistofelicul spirit ce totul neagă (desublimare represivă, opresiune asupra exigențelor elementare de expresie, experimentalism burlesc, exhibare a eclecticismului trivial, ostentație fudulă și ridicolă), nu ne putem reprimă impresia că ne aflăm la capăt de drum, într-un impas, într-o situație fără ieșire. Totul se dezvoltă în vid, totul e un joc haotic, un joc al simulacrelor: fără repere, fără certitudini. O cumplită și debilă sterilizare lingvistică, o cumplită uscăciune afectivă și cognitivă. E o agresiune (stranie, gratuită), dizolvantă, dinamitardă care lasă peisajul pustiu, lipsit de viață și de sevă, încât doar înțeleptul îndemn biblic „nu râvni izbânda celui păcătos” ne mai poate aduce oarece alinare.

Oarece alinare, pentru că prima oară trăim cu intensitate sentimentul clar al nefirescului datorită inexplicabilei, sincopatei, convulsivei fibrilații demolatoare ce aduce a rătăcire, chiar a sminteală, dacă nu e prea mult spus... Decanonizarea altădată a făcut posibilă apariția unor forme de exprimare mai înalte: epicul a cedat locul liricului, clasicismul a cedat locul romantismului, care, la rândul lui, a cedat locul simbolismului... Și vine un timp al „egalității prin diversitate”. Ierarhia valorică nu numai că este răsturnată, ci total suprimată. Termenii „genial”, „excepțional”, „talentat”, „notoriu”, „comun”, „insignifiant”, „penibil”, „ridicol” nu mai sunt operaționali. Se înțelege că, odată cu suprimarea ierarhiei valorice, dispare prețuirea pentru rafinament, reflexivitate, autenticitate, originalitate – ultima, democratizându-se, devine „bun” al întregului popor –, pentru valoarea literară a confesiunii, a intimității. La paștele cailor va da decanonizarea actuală poeți de talia lui Rimbaud, Baudelaire sau Verlaine.

Întrebarea e: procesul de disoluție a valorilor (îndeosebi a adevărului ca valoare epistemică) este ireversibil?... E spulberată pentru totdeauna speranța timpului ciclic, a eternei reînnoiri, a multdoritei regenerări?... „Nu mai este nimic de așteptat... viitorul este aici” (Jean Baudrillard), sau, cum ar zice Eminescu: cu ei viitorul trece. Nici să ne lamentăm, nici să ne smulgem vestmintele nu mai avem voie: „Să încheiem acest doliu”, după pierderea ființei iubite (a gândirii coerente – n.n.) și să cedăm ispitei supremei voluptăți a incertitudinilor: fără centru, fără reguli, fără autorități, ne sfătuiește același zelos Lyotard. Sub porticul unde altădată Socrate îi scotea din sărite pe atenieni cu întrebări despre Frumos, Adevăr, Virtute s-a aciuat zeflemitorul demon, care-și face veacul într-o lumină veștedă, crepusculară. De departe, cel mai nostim, în această privință, se dovedește a fi Nietzsche: „Nihilismul bate la ușă; de unde vine acest oaspete, cel mai straniu cu putință?”. Chiar, oare de unde o fi venind, Herr Friedrich?!...

Așadar, în ceea ce privește sentimentul responsabilității creatorului de cultură, de artă, să ne scuturăm, pentru a ne asigura tihna, siesta de după amiază... Rare, singulare sunt puseurile de raționalitate menite să aducă corecțiile necesare neliniștitoarelor derive; rare, singulare sunt glasurile celor ce strigă în pustiu: „Mă întreb dacă istoria nu ne apare atât de absurdă tocmai din cauza acestei confiscări monstruoase în profitul unui singur fel de a vedea lumea, care nu poate fi decât limitat și, deci, fals” (Mircea Eliade). Sau: „Faptul că li se sugerează oamenilor că trăiesc într-o lume rea e un pericol mai mare decât cel al bombelor atomice” (Karl Popper). În realitate, consideră marele epistemolog, trăim în cea mai bună lume posibilă (de până acum)... Prin urmare, filosofia, arta (și religia) ar trebui să ofere soluții liniștitoare, de vreme ce înțelepciunea la origini era menită să se concretizeze într-un mod de viață fericit, plener, armonios, echilibrat, să servească vieții, iar nu să-i fie potrivnică.

Dezirabilă, existențial, e atitudinea simpatetică („iubesc până la lacrimi viața” – Grigore Vieru), dumnezeiasca bucurie de a fi, iar nu cea care o atenuază până la neantizare prin cruzimea lipsei de speranță. De-altfel, la nivelul conștiinței comune funcționează alte repere de structurare a priorităților și opțiunilor valorice. Max Scheler sesiza pericolul alunecării în formalism și intelectualism, disociind valorile vitale, căro-

ra individul le acordă importanță existențială (valorile social-economice: solidaritatea, empatia, utilul, prosperitatea, securitatea etc.), ca suport ontic al ființării umane, și cele spirituale având un caracter aristocratic, elitist, mai mult exaltate, mai mult invocate, lipsite de autonomia celor dintâi și, oricât de îndepărtate ar fi, servindu-le acestora. Grăitoare în această privință e cea mai frecventă rugăciune creștină: „Doamne-ajută”. Abstracțiunile, speculațiile derutează, îndepărtează, înspăimântă. Ele pot fi apropiate numai dacă li se adaugă o încărcătură morală și afectiv-emoțională.

Dar să revenim la arhanghelii reiei vestiri, care în jubilația unor victorii atât de facile uită că istoria se dovedește și milostivă, dar și necruțătoare. Cucerirea imenselor teritorii, deschiderea atâtor fronturi ridică problema gestionării/administrării/consolidării lor, termeni străni pentru niște „conquistadori” care comit gestul sinucigaș al marilor cuceritori care au lăsat în urmă fumeștii lor regate, fără splendoarea ciorani-nă a agoniei, a tristeților crepusculare, ce conferă până și neantului și destrămării farmec și pozitivitate. Prea multă crispare, prea multă strângere de inimă...

Totuși, cea mai mare ciudățenie, cea mai mare prăbușire o reprezintă valorificarea estetică a urâtului, diformului, grotescului, dizarmoniei, stridențelor, printr-un program sistematic de veștejire a valorilor estetice ordonatoare altădată. Cumplita valorizare a negativității se asociază cu veritabila cruciadă, cu insurgența iconoclastă a brutalelor demantelări, având ca victime nu numai autorii, ci și temele majore, simbolurile, lexicul, într-o îndărătnicie diabolică de parodiare a frumuseții autentice, a oricărei stilizări, a oricărei compoziții și de potențare a ceea ce este lipsit de farmec, de noimă, de relevanță. Prin urmare, urâtul tinde să nu mai reprezinte negativitatea absolută, ci să se plaseze în afara tradiționalelor structuri narrative. Unii consideră această tendință o adevărată fatalitate: „Estetica nu se mai poate lipsi de el” (de urât – n.n.) – Th. W. Adorno... Oricum, una este urâtenia lumii, și cu totul altceva oglinda strâmbă care o deformează, încât nu se mai recunoaște. Cu atât mai puțin, să se amuze. S-au dus pe apa sâmbetei funcțiile inițiale ale artei ca mimesis, poesis, catharsis. În acest caz, criza valorilor constituie o dureroasă certitudine, cu atât mai grav cu cât are drept consecințe pervertirea gustului estetic, încețoșarea orizonturilor, destrămarea și rătăcirea.

În sfârșit, cu alt prilej, evidențiam drama artistului profesionist, consacrat, elită, excedat de mulțimea de profani, de diletanți, mulțime care a întrezărit în mass-media, în democratizarea accesului la actul creației, la consumul și răspândirea valorilor culturale o oportunitate nesperată, ajungându-se până acolo, spune Umberto Eco, ca unui imbecil să i se rezerve același orizont de așteptare ca unui laureat al Premiului Nobel. Mass-media cu senzaționalismul ieftin și acaparator, cu divertismentul și *kitsch*-ul de prost gust (iertat fie-mi pleonasmul!), cu *rating*-ul ce măsoară (poate și urmărește) mai mult imbecilitatea, generează compromiterea gravă a ierarhiei valorice, a spiritului critic, a sensibilității și, mai ales, generează confuzie și derută privind criteriile de apreciere și disociere a valorilor autentice de pseudovalori, în condițiile frivolității și superficialității, a inflației de superlative („mega”, „super” „de excepție”, „regal al spiritului” etc.).

Infinit mai grav, însă, este comerțul cu operele de artă. Aici nu mai contează valoarea reală, intrinsecă, a operelor artistice, ci valoarea de piață. Obiectul creației artistice își pierde valoarea simbolică, finalitatea cu care a fost investit, valoarea propriu-zisă („de întrebuintare” ar zice Marx). E o deturnare, fără precedent, a rolului și rostului creației artistice: operele de artă sunt scoase din circuitul public și teaurizate, aidoma altor bunuri de valoare (aur, bani, acțiuni); locul criticului de artă e luat de către experți (a căror misie se rezumă la stabilirea autenticității), de către brokeri, de către specialiștii în marketing... Autorul e invocat doar ca element al publicității în cadrul expozițiilor (cu vânzare) sau licitațiilor. Se răsucesc în gropile comune, prin cimitirele săracilor, cei care au muiat pensula în sânge și sudoare, când aud că un tablou sau o sculptură de-ale lor, vândute pe câțiva franci, sunt „cotate” azi la zeci de milioane de dolari. Venalitate, snobism, mercantilism... Când te gândești că Van Gogh n-a vândut întreaga-i viață niciun tablou... Să te mai miri că s-a sinucis din disperare de sine și de lume?!...

Și cine mai poate distinge, în această hărmălaie, care sunt valorile perene, autentice, când o carte este valoroasă, dacă e bine vândută (bestseller) și nu viceversa, când valoarea unei pelicule e dată de încasări, iar premiile se acordă pentru... „efecte (tehnice) speciale”, arta fiind complet absorbită de tehnică. Logica pieței, prin excelență economică, comercială (cu managementul imaginii: succes, notorietate, vizibilitate) eclipsează complet logica valorică (simbolică) fundamentată pe opinii avizate, calificate, profesioniste. Să nu mai pom-nim de problema originalității „în condițiile îngrijorătoarei reproductibilități tehnice” (Walter Benjamin). Astea fiind zise, e de înțeles, și mai actuală ca oricând, convingerea multiseculară că nădejdea rămâne la Cel de Sus.

Iar Cel de Sus, în nemărginita-i înțelepciune, ne sfătuiește să nu ne pierdem credința: adevăratele valori își dezvăluie cu adevărat pozitivitatea atunci când se pierd, nu când se dobândesc sau manifestă efectiv. Ele-și dovedesc înalta ființare tocmai prin contrastul generat de raportarea lor la firavele, la jalnicele încropeli ale unui veac aflat la ani-lumină de marile epoci creatoare.

Despre timp ca vector narativ

David ILINA
Pitești

În esență, a povesti înseamnă a istorisi, respectiv să pui în relație temporală întâmplări ridicate la rang de „peripeții” trăite de personaje (fictive sau inspirate din realitate). Oricare le-ar fi conținutul, implicat coeficientul de verosimilitate, aceste întâmplări trebuie legate, „aranjate” într-o anumită ordine („flux narativ”), astfel încât înlănțuirea lor – ireductibilă la o simplă juxtapunere ori succesiune – să capete sens pentru ascultător (cititor). Abia în acest fel, prin *punerea laolaltă* (lat. compositio), se coagulează o lume comprehensibilă din punct de vedere epic.

Pentru ca „materia” narativă („cine/ce/cum”) să capete consistență și credibilitate epică este necesar ca aceasta să beneficieze de un *background* spațio-temporal („unde-când”), ceea ce în teoria literaturii a căpătat numele de *cronotop*. Ca și chestiunea „punctului de vedere” (instanța narativă care formează/orientează cititorul), problema cronotopului ține de tehnica literară aleasă de autor, fiind parte constitutivă din „metafizica” subiacentă textului. Termenul de cronotop – atribuit lui Mihail Bahtin – vizează întrepătrunderea determinațiilor spațiale și temporale în creațiile narrative. În literatură, ne explică M. Bahtin, spațiul și timpul sunt inseparabile și îndeplinesc rolul de mijloace esențiale ale construcției narrative, având o funcție structurantă, ordonatoare. Ele se află în puterea scriitorului în sensul că el, în calitate de *autor*, decide (imaginează) la modul suveran situarea în timp și spațiu a conținutului narativ.

Personajele viețuiesc, comunică, negociază, cooperează ori se află în conflict, joacă anumite roluri, suferă sau se bucură, apar și dispar, trăiesc și mor în împrejurări determinate, în coordonate spațio-temporale particulare, unice. În definitiv, generic vorbind, *omul este lumea în care trăiește*, de care este modelat și pe care încearcă el însuși, după puterile lui, să o modifice. Referirile autorului la loc și la timp, la habitaturi, distanțe, vecinătăți etc., precum și la durate, antecedente, succesiuni, simultaneități țin de construcția cronotopului, a cărui funcție esențială este, potrivit teoriei lui M. Bahtin, de a asigura ordinea specifică și unicitatea universului artistic.

Evident, cronotopul se configurează diferit în funcție de natura (ficțională sau non-ficțională) a „lumii” în care e plasată și se desfășoară trama narativă. Într-un fel pentru cazul în care faptele relatate se petrec în lumea reală (naturală), în alt fel pentru cazul în care faptele, întâmplările („pățaniile”) se derulează într-o lume ireală (imaginară, fantastică). În primul caz, timpul e decupaj istoric, cu momente, perioade determinate cronologic, eventual *datate*, iar spațiul e „scenă”, așezare, incintă, teritoriu – entități eventual *localizabile* geografic. În cel de-al doilea caz, spațiul și timpul sunt evocate ca „tărâmurii”, respectiv „vremuri”. Pentru a-l face atent pe cititor despre caracterul special (straniu), fabulatoriu al întâmplărilor care urmează să fie narate, basmul (e un exemplu la îndemână) folosește formule speciale pentru timp („a fost odată ca niciodată”), respectiv pentru spațiu („tărâmul celălalt”, „împărăția de la capătul lumii”, „regatul de peste mări și țări”, „pădurea fermecată” etc.).

Teza pe care o susțin în acest eseu e că spațiul și timpul (mă voi referi în continuare mai mult la timp) pot fi și altceva decât elemente formale de construcție narativă. Mai precis, ele pot fi elemente definitorii pentru caracterul sau felul de a fi al personajelor. Premisa de la care pornesc e aceea că, între altele, personajele se pot defini prin felul în care se raportează – simbolic și practic – la resursa temporală, mai precis prin felul în care își reprezintă timpul, prin atitudinea pe care o au față de timp, prin modul în care „consumă” (pe-trec) timpul, îl valorizează și îl înfruntă, în ultimă instanță prin felul în care personajele în cauză asimilează mental (subiectiv) ritmul schimbărilor, „trecerea” unică, irepetabilă a timpului.

Încerc testarea tezei formulate alegând, cu rol de studiu de caz, nuvela *Proștii* a lui Liviu Rebreanu (publicată în 1910 în revista *Convorbiri critice*). Mă abțin să judec performanța literară a acestei scrieri (nici nu am pregătirea cerută în acest scop), dar trebuie amintit, măcar în trecere, că nuvela în cauză a avut parte de o receptare critică fluctuantă: ceea ce, inițial, unora li s-a părut o producție modestă sub

aspectul valorii literare, altora, mai târziu, le-a apărut a fi „aproape o capodoperă”, chiar o creație „genială”. Referindu-se la nuvelistica lui Rebreanu, care a precedat marile lui romane, G. Călinescu era de părere că „azi descoperim în această nuvelistică liniile operei mature” (vezi M.V. Buciu, *Viața românească* nr. 4/2019).

Intriga nuvelei e cunoscută. Nicolae Tabără și fiul lui se pornesc spre gară cât încă nu se lumina-se de ziuă. Vor să ajungă cu trenul de la Năsăud la Salva. Ajung în stație cu mult înainte de ora sosirii trenului. Nu le rămâne decât să aștepte. Aici, celor doi li se alătură o babă, interesată, și ea, de călătoria cu trenul. După multe îmbrânceli, injurii și umilințe îndurate, Nicolae reușește în cele din urmă să procure biletele de călătorie. Cu toate acestea cei trei nu reușesc să se urce în tren. Imprecația conductorului frizează absurdul: „Să vă sculați mai devreme, putregaiule, și să nu mocoșiți, fire-ați ai dracului să fiți!”. În realitate, nu de „mocoșeală” era vorba, ci de potrivnicii mult mai grave și mai dureroase, ce decurgeau din nedreptatea ordinii sociale.

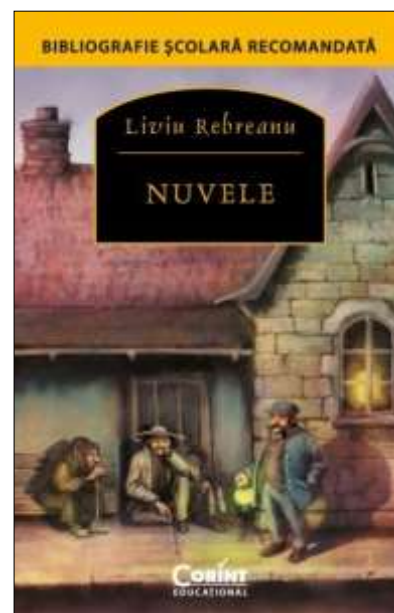
În chestiunea pe care o discut aici, impresia mea e că, în mod deliberat (chiar dacă intenția autorului e detectabilă abia în plan secund, infra-narativ), Rebreanu a făcut din factorul *timp* un fel de „personaj” insidios, nevăzut, dar omniprezent, care structurează întregul topos narativ al nuvelei. Oricum, timpul e un *vector* dinamic, plin de semnificație, în special prin ritmul, densitatea și dramatismul tot mai accentuat al evenimentelor. Scriitorul operează *decupaje temporale* , diferite prin conținutul lor acțional, psihologic și simbolic. S-ar putea distinge: timpul domestic (de acasă), timpul deplasării până la gară, timpul din gară, tot mai precipitat, cu subdiviziunile lui: timpul așteptării trenului, al procurării biletelor de călătorie, al eșecului final (ratarea călătoriei cu trenul).

În scena de debut, țăranul Nicolae Tabără e agitat, se teme că ar putea întârzia și, în acest fel, ar putea pierde trenul. Nu se pomenește de prezența vreunui ceas, de ora la care s-au trezit, de cât timp ar fi nevoie ca să ajungă la gară, nici care e scopul călătoriei lor. E sigur că cei doi (tatăl și fiul) se pornesc la drum până să iasă soarele. De ce așa devreme? Pentru că nu știi niciodată ce s-ar putea întâmpla, ce fel de potrivnicii se pot ivi. Lumea e plină de neprevăzut, de „încercări”, oricând poți păți ceva rău, bunăoară să te împiedici de prag și să-ți frângi umărul ori să se strice vremea. Dacă paza bună trece primejdia rea, e musai să fii prevăzător, bunăoară să ajungi în gară înaintea trenului. Înțelepciune elementară, prudentială.

În propria ogradă, țăranii se conduc după ritmurile și ciclurile naturale, dar ei știu că, dincolo de acest perimetru domestic, lucrurile se petrec cumva în alt mod, după altă ordine, cu alte succesiuni și priorități, în alt ritm. Cu „năpraznicul asta de tren” nu-i de glumit, are regulile lui: îl aștepti tu pe el, nu el pe tine. „Mașina” te silește să i te supui, altfel nu poți trăi în „pârdalnică asta de lume”. Altfel spus, trebuie să te încadrezi în program, în *orar* . Pe de altă parte trebuie să ții pasul, să te adaptezi noului ritm. Lumea modernă – lumea mașinismului, pentru care locomotiva cu aburi e un simbol peremptoriu – a instituit un alt tip de temporalitate, care, printre altele, a instituit teroarea exactității.

Prin urmare, într-un fel se raportează la timp țăranul Nicolae Tabără când e încă acasă, printre ai lui, pregătindu-se de plecare și în deplasarea ulterioară până la gară și altfel când a ajuns deja pe peronul gării, cu mult înainte de sosirea trenului. Feciorul, ghemuit pe lespede de piatră din fața unei uși încuiate, i se adresează tatălui, care l-a tot zorit: „Pesemne-i cam devremior”, a scâncit feciorul trezit cu noaptea în cap, silit să renunțe la o parte din somnul dulce. Nu e un reproș, ci o constatare impusă de evidența situației, a faptelor. „Pesemne... Om aștepta, ce să facem?”, i-a răspuns concesiv tatăl.

De acum, cel puțin pentru o vreme, Nicolae *așteaptă* liniștit, eliberat de teama de mai înainte. E o așteptare calmă, suverană, căci timpul nu mai e în grija lui. E drămuț de alții. În plus, să nu uităm: timpul treburilor gospodărești fusese deja transferat nevestei, rămasă acasă. Eliberat de povara timpului, Nicolae savurează un fel de repaus extatic, drept care scotocește în chimir după lulea: „Aprinse și începu a pâcăi alene, nepăsător, scui-pând des și țâșnitor printre dinți”. Țăranul trăiește un sentiment de mândrie; ce ținea de el, i-a ieșit: a izbutit să se încadreze în timpul drumului de fier. Se liniștește: „Bine că ne

vedem aici... De-acu poate veni când i-o plăcea, că nu mi-e frică...". Va să zică, trenul „poate veni când i-o plăcea”, la o adică, poate să și întârzie, ceea ce călătorului nu-i este îngăduit, dacă vrea să-și împlinească scopul.

Până să vină trenul, celor doi (tatăl și fiul) li se alătură o babă. Temându-se la rândul ei să nu întârzie, a alergat și a transpirat („toată-s un lac de apă”). Reflectează pentru toți trei: „Apoi ce să faci? Cată să ne sfărâmăm și să ne izbim, dacă vrem să trăim în pârdalnică asta de lume...”. Lumea asta „pârdalnică”, adică afurisită, blestemată, diavolească, își are avantajele și dezavantajele ei, implică anumite costuri sau sacrificii, generează anumite primejdii, multe nebanuite.

Confruntarea cu timpul capătă alte dimensiuni și accente dramatice pe măsură ce se apropie momentul intrării trenului în stație. Timpului molcom al ivirii zorilor, al trecerii de la regimul nocturn la cel diurn al vieții, îi ia locul un alt fel de timp (cărui ar trebui, poate, să-i zicem *temporalitate*, ca timp acțional, instituit, reglementat, măsurat), care se precipită, capătă densitate evenimentială și caracter *accelerat*, impus de ritmurile mașinismului și de „ritualurile” asociate lui. La început, timpul are o „curgere” greoaie, lentă, apoi una tot mai năvalnică și constrângătoare („Și trenul se apropia mâncând pământul”). Totul se precipită, se iuțește, scapă de sub control. Cât încă nu se luminase de ziuă, pe peron nu era nici țipenie de om. De îndată ce se aude șuieratul trenului, gara se dezmoștește, călătorii se agită, se îmbulzesc, aleargă dintr-o parte în alta. Evenimentele se aglomerează, se petrec coliziuni dramatice, (călătorii se „umeresc” de zor), se înghesuie, se împing, au loc violențe absurde, revoltătoare.

La casa de bilete, țăranii (cei „prăpădiți de nevoi”) sunt dați *îndărăt*, au prioritate domnii bine îmbrăcați, domnii cu stare, ceea ce înseamnă că pentru aceștia există un fel de *privilegiu temporal*. Nicolae e silit să cedeze o parte din timpul lui. Un vardist mătăhălos îl ceartă și îl împinge brutal „îndărăt”. Acest „îndărăt” are nu doar un sens spațial, ci și unul temporal. E ca și cum ar fi depozitat de timp, jefuit de timpul pentru care a făcut sacrificii. Zelul lui, agitația, mersul „voiniceste”, grija și efortul de a nu întârzia sunt dintr-o dată golite de sens. Lovit și îmbrâncit pe scări de către conductor, Nicolae Tabără se prăvălește în prundișul de pe peron: „Și așa rămase un dram bun de vreme, neclintit ca un mort. Creierii îi vuiiau, iar sufletul îi sângera și îl durea mai strașnic decât rănila feței”. „Neclintit ca un mort” – știți o mai potrivită metaforă pentru ieșirea din timp, pentru veșnicia fără de griji?

Într-adevăr, e greu să viețuiești în „pârdalnică” asta de lume! Pârdalnică, adică afurisită, drăcească, întoarsă pe dos, smintită, pe care puțini sunt în stare s-o înțeleagă și cu atât mai puțin să o stăpânească. O lume potrivnică, dușmănoasă, care „te dă îndărăt”, alcătuită în așa fel încât să te arunce în brațele zădărnici, să-ți năruie chiar și cele mai inofensive planuri.

La final, asemenea personajului din nuvela lui Rebreanu, cititorul rămâne descumpănit, copleșit de amărăciune și tristețe, cu „privirea mută în urma trenului, care se pierdea în ceața zorilor”. În conștiința cititorului persistă întrebarea: ce îi împiedică pe cei trei să urce în tren? Par oameni cu oarecare judecată: își pregătesc bagajele, se pornesc la drum din vreme, știu care le sunt obligațiile de călători, ceea ce înseamnă că sunt preveniți ori că au mai călătorit cu trenul. Nu sunt sau nu par niște neisprăviți, niște ageamii („zăpăciți”), care nu pricep pe ce lume se află. Dimpotrivă, sunt prevăzători, își cunosc interesul, știu unde vor să ajungă. Atunci în ce fel sunt ei „proști”?

Neîndoielnic, aceasta este o altă temă de reflecție.

Petre Țuțea

Dr. Grigore SPERMEZAN

Urziceni

În perioada imediat următoare evenimentelor din decembrie '89, opinia publică românească a avut revelația descoperirii unei personalități de excepție: Petre Țuțea. Născut în 1902 în Boteni (Muscel, azi județul Argeș), aflat la vârsta de 87 de ani la răsturnarea regimului comunist, el avea să mai trăiască puțin după aceea, dar în scurta perioadă din viață care a urmat s-a bucurat de o recunoaștere binemeritată, la care presa noastră și televiziunea au contribuit din plin. Cel care a făcut 13 ani de temniță grea în pușcăriile comuniste pentru trecutul său legionar s-a dovedit a fi una dintre personalitățile noastre de anvergură, având calități dovedite de economist, eseist, filosof, jurist (în 1929 își ia doctoratul în drept la Universitatea din Cluj), politician și publicist român, militant naționalist, membru al Mișcării Legionare, deși inițial se considerase adeptul ideologiei lui Marx, Emil Cioran considerându-l chiar „un marxist entuziast și mistic”.

Nu e de mirare că, în noul climat de libertate, gânditorul atât de vârstnic a fost înconjurat de mulți intelectuali care l-au descoperit, l-au admirat și l-au făcut cunoscut, poate cazul cel mai elocvent fiind al lui Marian Munteanu, unul dintre reprezentanții marcanți ai mișcărilor pentru drepturi civile și instaurare a democrației în România (1989-1991), lider al demonstrației studențești din Piața Universității din București (1990). Locuința gânditorului originar din Argeș, aflată la etajul 8 al unui bloc de pe strada Știrbei Vodă din București, a fost efectiv asaltată și mereu plină de oameni doritori de a-i cunoaște și răspândi ideile, deși până atunci Petrache Țuțea trăise singuratic și avem dreptul să credem că destui dintre vizitatorii săi s-au gândit că pot să-și facă un renume asociindu-și propria persoană cu aceea a gânditorului din Boteni.

Am aflat mai târziu de la distinsul universitar Septimiu Chelcea că tatăl său, doctorul în sociologie și adept al lui Dimitrie Gusti, etnograful și folcloristul Ion Chelcea (al cărui nume a fost atribuit relativ recent unei străzi din Iași), născut de asemenea în 1902 tot la Boteni, a fost coleg de bancă și bun prieten cu Petrache Țuțea, acesta din urmă făcând prima vizită după eliberarea din detenție în casa sociologului din București, dovadă clară de afecțiune între cei doi consăteni. L-am întrebat pe Septimiu Chelcea dacă s-a alăturat vizitatorilor care efectiv au invadat locuința lui Petre Țuțea și am aflat că nu, el vizitându-l pe prietenul tatălui său întotdeauna singur, motivul fiind acela că n-a dorit să se remarce pe seama numelui distinsului său interlocutor, cel supranumit „Socrate al României” și care a cunoscut o fulminantă popularitate după 1989, putându-se vorbi chiar de un curent numit „țuțism”.

Cu precădere, românii din țară aveau să afle că Petre Țuțea era cunoscut în epocă de intelectualii de marcă din țară, precum Lucrețiu Pătrășcanu, Petre Pandrea (cumnatul lui Lucrețiu Pătrășcanu), Mircea Eliade, Eugen Ionescu sau Emil Cioran, cel stabilit definitiv la Paris și care îl numea cu drag pe intelectualul din Boteni „Petrică”. Într-una dintre scrisorile trimise în decembrie 1973 către cei de-acasă, mai precis lui Bucur Țincu, Emil Cioran (mai mic decât Țuțea cu aproape nouă ani) punctează: „Ca și tine, am pentru Petrică vechea admirație. Ce om extraordinar! Dacă ar fi trăit la Paris, ar fi avut azi o faimă mondială, cu verva lui ieșită din comun. Vorbesc de multe ori despre el ca despre un geniu al vremii noastre sau, mai bine zis, ca despre singurul spirit cu adevărat genial din câte mi-a fost dat să întâlnesc de-a lungul vieții mele” (Emil Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 320).

Am avut șansa de a-l întâlni o singură dată întâmplător pe Petre Țuțea pe vremea studenției mele la București. Eram cu doi colegi și prieteni în toamna anului 1973 la braseria restaurantului „Union” de la parterul blocului Turn din Piața Palatului, unde intraserăm să bem o bere. Braseria era plină, dar am avut șansa de a găsi o masă liberă pentru că în fața noastră se ridicaseră clienții de acolo, după ce au achitat nota de plată. Sporovăiam liniștiți cu berea în față, când colegul meu de an și de facultate, Valeriu, ne-a atras atenția:

– Uite-l pe Petre Țuțea!

Ne-am întors și am văzut un tip solid, robust (după '89 mai era doar umbra bărbatului falnic de odinioară), îmbrăcat cu un costum cafeniu, fără cravată, cu un basc pe care-l purta pe cap asemenea lui Pablo Picasso cel știut din poze și care își rotea încruntat ochii prin local, căutând pe cineva cunoscut. Ne-a zărit de la distanță și figura lui s-a luminat, venind direct spre noi pentru că îl știa mai dinainte pe colegul meu. Cu mâna ridicată de la distanță, i-a vorbit:

– Așa te plesnesc! Bine, mă, tu mă vezi că cercetez mesele pentru a găsi pe cineva cunoscut, și tu nu mă chemi la masa voastră?

– Mă scuzați, domnu' Țuțea, n-am îndrăznit, mi s-a părut o cutezanță prea mare.

Omul și-a tras singurul scaun de la masă liber, s-a așezat, ne-a întins mâna și a fost chemat ospătarul ca să aducă o bere și pentru noul venit. Am aflat că locuia aproape și venea des în local, de obicei prin Cișmigiu. Ne-a întrebat cine suntem și i-am spus că sunt student la filosofie, coleg cu Valeriu, iar celălalt prieten aflat la masă era chiar asistent universitar, absolvent cu medie mare al aceleiași facultăți, ceea ce i-a permis să rămână prin repartiție în București. Petre Țuțea era în vervă, își găsisse auditoriul dorit și a vorbit cel mai mult cât timp ne-am aflat împreună, în vreme ce îl ascultam cu atenție, întrerupându-l doar rareori cu întrebări. A făcut o scurtă trecere în revistă a filosofiei antice grecești, vorbind de „realitatea parmenidiană a numărului unu. Astea vi le spun vouă, că sunteți filosofi!” Ne-am privit mirați că, începători în studiul filosofiei, eram socotiți demni de a înțelege ideile expuse, nu eram chiar niște ascultători oarecare. Totuși, se întâmpla să avem ceva habar de Parmenide, trăitor în secolele VI și V înainte de Hristos, oponentul lui Heraclit, care credea că lumea este în perpetuă mișcare. În schimb, Parmenide considera că existența este unică și imobilă, deși în lumea materială nu poate fi contestată mișcarea. Dar logica ne învață că mișcarea este imposibilă, deoarece asta ne conduce la contradicții. Considerând că un obiect se află în mișcare, înseamnă că acesta se află și nu se află în același timp într-un anumit loc, ceea ce este o imposibilitate logică. Dacă este într-un anumit loc, înseamnă că este nemișcat pentru că mișcarea implică contradicția. Celebrul vers al lui Parmenide „căci este totuna a gândi cu a fi” conduce la identitatea dintre realitate și logică. Ochiul vede mișcarea, dar gândirea arată că aceasta nu este posibilă, la fel cum nu poți să spui că, în același timp, „ $2 + 2 = 4$ și $2 + 2 \neq 4$ ”.

Aflând că toți cei trei de la masă suntem originari de dincolo de munți, a decretat sentențios că „Transilvania este coloana vertebrală a neamului românesc”, simțindu-se mândru că a trăit o vreme printre ardeleanii considerați oameni serioși, așezați și harnici, el făcându-și studiile la Cluj.

Vorbind despre oamenii mari pe care i-a cunoscut în viața sa, am aflat:

– Ce credeți că a spus despre mine Emil Cioran, cel stabilit de ani buni la Paris și de care mi-e tare dor? „Petrică Țuțea, acest zimbriu al Carpaților care mai agonizează azi prin barurile Bucureștilor!” El a devenit o celebritate mondială pentru că a plecat la timp din țară, în vreme ce eu am rămas aici... Ne spune că, deși în România ateismul este promovat la nivel de stat, el se simte creștin, fapt firesc dacă ținem cont că tatăl lui a fost preot ortodox la Boteni. Omul trebuie să fie mereu cu privirea spre Dumnezeu, acesta fiind adevărul unic. Intellectul ne-a fost dat nu să descoperim adevărul, ci să-l descoperim prin revelație. În calitatea sa de gânditor român și creștin, cum se declara, situa biserica deasupra statului. Mă întrebam ce ar fi zis unul dintre lectorii noștri de la facultate, cu studii făcute la Moscova și care preda studenților un curs de ateism științific.

Firește, n-am comentat că vorbele lui Țuțea răsturnau ideile noastre despre lumea materială în care divinitatea nu-și avea locul, idei dobândite în amfiteatrele facultății noastre care tindeau să ne scoată atei.

Ajungând să vorbim despre momentul actului istoric de la 23 august 1944, despre care cărțile de specialitate de atunci considerate oficiale în Republica Socialistă România scriau că rolul principal în înfăptuirea lui revenea comuniștilor, l-am întrebat câți membri număra partidul comunist din țară la acea vreme. Enervat la culme, s-a înroșit brusc și a izbit deodată cu pumnul în masă, făcând să sară sticlele de bere în sus, care s-au clătinat, dar n-au căzut, în vreme ce consumatorii de la mesele învecinate au tresărit:

– Ce comuniști, mă copile? La acea dată comuniștii erau speriați precum un coteț de găini în care a intrat vulpea! După ce că erau puțini la număr și fără curaj, crezi că erau ei în stare să înfăptuiască un astfel de act măreț? Au uzurpat rolul regelui și și-au atribuit merite pe care în realitate nu le-au avut!

Cei de la mesele vecine au început să şușotească și nu ne-am fi mirat dacă în secunde imediat următoare am fi simțit că ne bate cineva pe umăr și ne-ar fi cerut să-i însoțim. Știam că la braseria Union din blocul Turn veneau adesea scriitori și artiști (cu puțin timp înainte Valeriu, mult mai bine informat decât noi, ne arătase pe traducătorul Tașcu Gheorghiu, un obișnuit al localului) și că aici erau și lucrători ai Cooperativei „Ochiul și timpanul” care vegheau pe eventualii contestatari ai ordinii socialiste pentru a fi luați în colimator și supravegheați cu atenție. În cazul unui raport negativ din partea acestora riscam să fim eliminați din facultate (din păcate, știam cazuri reale de astfel de eliminați din instituțiile universitare de învățământ din țară), dar colegul nostru universitar risca să-și piardă pâinea și să fie trimis la munca de jos, dar până la urmă totul s-a terminat fără alte consecințe neplăcute, pentru că nu am fost chemați la facultate cel puțin pentru a fi

atenționati să nu purtăm astfel de discuții neprincipiale cu oameni marginalizați de regim precum Petre Țuțea. Nici colegul și prietenul nostru universitar nu a avut de suferit, lucrul cel mai important, până la urmă.

Am aflat de Petrache Țuțea că în perioada tinereții sale a fost angajat, prin concurs, ca referent la Ministerul Industriei și Comerțului de atunci, devenit ulterior Ministerul Economiei Naționale, unde a avansat până la funcția de director de studii, funcția maximă ca economist. Am tresărit aflând că în septembrie 1940 Horia Sima, pe atunci șeful legionarilor, îl numește pe Țuțea secretar general la Ministerul Economiei Naționale, fiind trimis în delegație pentru negocieri economice la Berlin și la Moscova, capitala imperiului rus devenită ulterior, după război, adevărată „Mecca comunistă” pentru țările devenite sateliți ai Uniunii Sovietice, din așa-zisul lagăr socialist. Ne-a povestit o întâmplare despre alianța României cu Germania și despre venirea nemților în țară:

– Când eram în funcție, ministerul nostru a dat o recepție la sediul său din București, unde au participat și militari germani. La un pahar de vorbă, unul dintre generalii nemți a venit la mine și mi-a zis: „Domnule Țuțea, noi, germanii, avem ceva de împărțit cu rușii în privința spațiului vital, dar care sunt motivele pentru care dumneavoastră, românii, ați ales să luptați alături de noi în acest război contra imperiului roșu?” Și ce credeți că i-am zis? „Război? Domnule general, fără supărare, dar dumneavoastră nu aveți noțiunea clară de ceea ce înseamnă război. Un război presupune o confruntare armată între două state civilizate, pe când noi am pornit o vânătoare sfântă împotriva acestor animale care mai behăie încă la porțile preistoriei!”

Vorbea tare, fără rețineri și cei de la mesele vecine au ajuns să ne privească cu atenție. Prietenia cu Uniunea Sovietică se stricase după invadarea Cehoslovaciei în vara anului 1968 de către trupele sovietice și cele ale altor state socialiste, în țară se manifestau cârtiri firești împotriva deciziei Moscovei de a ocupa Praga sub motiv că aici se pregătea o lovitură de stat pentru a răsturna regimul socialist instaurat de sovietici, dar cuvintele lui Țuțea mi se păreau mult prea dure în acele împrejurări. Oricâtă dizidență împotriva rușilor era acceptabilă în acea vreme, era bine să fim precauți în discuție, iar Petrache Țuțea în niciun caz nu dădea dovadă de precauție, poate pe considerentul că, susținându-și curajos ideile inclusiv în pușcărie, acum n-are la ce să se aștepte la mai rău decât în acele vremuri staliniste.

S-a considerat mereu un naționalist și un bun român, prezentându-se uneori ca fiind român de profesie (Eminescu fiind „românul absolut”). Considera că poporul român constituie una dintre minunile lui Dumnezeu în mersul lui pe pământ, pentru el românii fiind oameni extraordinari. După ce făcuse atâția ani în temnițele comuniste (a spus, pe scurt, ce grei și cumpliți au fost acei ani de mucenicie), era de așteptat să fie un adversar declarat al lui Nicolae Ceaușescu, pe atunci secretar general al Partidului Comunist Român și președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România. De fapt, însă, Petre Țuțea îl considera pe Ceaușescu un mare naționalist pentru că ținea cu nația lui, prin care înțelegea un om care își iubește țara și demonstrează asta prin fapte, căutând s-o ridice din starea ei de țară medievală prin construirea de orașe, ridicarea de șantiere, realizarea unor fabrici și uzine, centrale termice, instituții de învățământ superior, construcția unei autostrăzi etc. Activitatea sa trebuie apreciată nu atât prin comparație cu țările occidentale înaintate, ci cu starea înapoiată a României din punct de vedere economic, social și cultural la care Ceaușescu a preluat puterea. Într-un fel, el a însemnat pentru România ceea ce Mustafa Kemal Atatürk a însemnat pentru Turcia, Ceaușescu putând fi și el considerat drept părinte al națiunii române.

Îl priveam pe Țuțea perorând și ne întrebam dacă punctul său de vedere nu era demn de luat în considerare. Întâmplarea a făcut ca, peste ani, să vizitez fastuosul muzeu dedicat lui Atatürk din Ankara. Dacă în România se vorbea de cultul personalității lui Ceaușescu, am văzut ce formă poate îmbrăca acest cult în capitala Turciei, fără ca poporul acesteia să considere că aici s-a exagerat în privința celui considerat „părintele Turciei”, care a scos țara din Evul Mediu în care se afla afundată.

Cele vreo două ore petrecute cu Petre Țuțea ne-au oferit un om citit, cu o inteligență ieșită din comun, cu o memorie extraordinară, plasat de prietenii lui din tinerețe în rândul oamenilor de geniu, chiar dacă nu și-a făcut studiile în străinătate. Marele scriitor și cercetător al religiilor lumii Mircea Eliade (mai mic decât gânditorul din Boteni cu cinci ani) îl considera pe Petre Țuțea „superior sieși”. Nu știam atunci că am avut șansa de a cunoaște un intelectual a cărui popularitate va exploda literalmente după 1989. Știu că destule dintre ideile împărtășite nouă cu bune decenii în urmă au apărut și în presa liberă, care și-a făcut un titlu de glorie din a prelua opiniile incitante ale acestui „român de profesie”, tobă de carte, al cărui talent nu a fost acela de scriitor, ci de orator.

E greu de spus dacă Petre Țuțea a fost original în privința viziunii sale, dar ca filosof și-a susținut cu tărie ideile și a avut capacitatea și voința de a trăi în conformitate cu ideile asumate. Nu a apucat să-și vadă numele scris pe coperta vreunei cărți în timpul vieții, dar postumitatea i-a făcut dreptate acestui „țaran imperial”, care considera că sistemul social ideal este liberalismul conform doctrinei creștine. Important este că acest om iubitor de țară a fost recuperat și înscris în panteonul culturii române, alături de marii lui prieteni Eliade, Cioran și Eugen Ionescu. Mai bine mai târziu decât niciodată...

Dorul, pitorescul și simțământul mioritic în filosofia blagiană

Mihai COTEA

Sibiu

Pentru fiul Lancrămului, Lucian Blaga, filosofia a îmbrăcat haina destinului său încă de timpuriu. El însuși pare să susțină această afirmație când rememorează, într-un volum de-al său, „mă mișcam prin târâmurile îndrăgite (n.b., ale filosofiei) ca scos din câmpul poverilor – de călțuni de poveste. Luam seama, cu un pic de regret, că unii dintre profesorii mei afixau un oareșicare dispreț față de obiectul patimei mele, dar în același timp mi-a fost dat să descopăr că acest dispreț nu era decât o altă față a ignoranței. Găseam și eu că domeniul putea să fie incriminat, dar nu pentru inutilitatea sa, ci fiindcă era plin de curse și de prăpăstii”¹. Cum putea fi altfel, când un om stă în intimitatea logosului timp de patru ani, neputând să se împartă din el decât atunci când a simțit de cuviință? „N-am putut niciodată să-mi lămuresc suficient de convingător pentru mine însumi, strania mea detașare de *logos* în cei dintâi patru ani ai copilăriei. Cu atât mai puțin acel sentiment de rușinare, ce m-a copleșit când, constrâns de împrejurări și de stăruințele ce nu mă cruțau, ale Mamei, am ridicat mâna peste ochi, ca să-mi iau în folosință cuvintele. Cuvintele îmi erau știute toate, dar în mijlocul lor eram încercat de sfeli, ca și cum m-aș fi împotrivit să iau în primire chiar păcatul originar al neamului omenesc”². Poate nu degeaba, mai târziu, acesta spunea că „filosoful, conștient de vocația sa, (...) deschide ferestre, într-un fel sau altul, spre totul existenței”³.

Am ales să creez această punte de legătură între personalitatea lui Lucian Blaga și viziunea sa față de conștiința filosofică și exponenții acestei conștiințe menite să se răsfrângă-n spirit, pentru a înlesni, măcar puțin, un parcurs între o lume lăuntrică doar a lui, a filosofului, așa cum îi șade bine, și *res externa* lui Descartes, tot ce e în afară. Sigur că în acest itinerariu, restrâns de economia lucrării de față, vom avea parte și de interferențe, confluente sau vom ieși dintr-o lume doar pentru a intra în alta, într-un univers care aduce tot mai mult cu forma păpușilor Matrioșka, dar care se pliază aici, de fapt, pe blagianism și pe spațiul mioritic, indisolubile *per se*.

Vom încerca, în următoarele rânduri, o scurtă incursiune spre trei atribute ale acestui micro-univers blagian – *dorul*, *pitorescul* și *simțământul mioritic*. Pentru a ne angaja în acest demers, trebuie mai întâi să menționăm că, în definirea oricărui tip de cultură, stilul, ca factor motrice, se întemeiază, cum bine sublinia Alexandru Tănase în studiul introductiv al volumului *Trilogia culturii*, pe „sentimentul spațiului, care la Blaga își are originea în inconștient, pe orizontul spațial (...) și pe un orizont temporal care este, de asemenea, de natură inconștientă”⁴. Un exemplu edificator în susținerea celor spuse rezidă tocmai „în cămara lăuntrică”⁵ a „imnului cu pervaz de baladă”⁶, *Miorița*, unde moartea se echivalează cu nunta metamorfozându-se, în viziunea ciobănașului, în „a lumii mireasă”. În viziune blagiană, în schimb, moartea, ca act sacramental, și natura, ca biserică, sunt „două grave viziuni de transfigurare ortodoxă a realității, (...) niște viziuni cu adevărat sofianice”⁷, întărite, în aceeași operă citată, de o notă a filosofului care susține că în unele variante ale poeziei motivul ciobanului mioritic fuzionează cu motive cristologice, el însuși devenind Hristos, iar „măicuța bătrână”, care umblă din loc în loc căutând pe cel ucis și jertfit, însăși Maica Domnului. La data apariției cărții antementionate existau peste două sute de variante ale baladei, conform folcloriștilor.

¹ Lucian Blaga, *Hronical și cântecul vârstelor*, Editura Tineretului, București, 1965, p. 106.

² Lucian Blaga, *op. cit.*, pp. 5-6.

³ Apud Traian Pop, *Introducere în filosofia lui Lucian Blaga*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 45.

⁴ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Editura Minerva, București, 1985, studiu introductiv de Al. Tănase, p. 30.

⁵ Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 249.

⁶ *Ibidem*, p. 248.

⁷ *Ibidem*, p. 249.

O altă capodoperă a literaturii noastre populare, extrem de intens analizată, este balada Meșterului Manole, în care apare vechiul motiv al jertfei umane pentru o clădire, originar din vremuri geologice, pe când omul credea, relatează Lucian Blaga, că „trebuie să-și asigure pe această cale lăcașul de puterile rele ale pământului și de zeitățile întunericii”⁸. Totodată, același filosof conchide că „numai poporul românesc a crezut că jertfa ține cumpănă unei fapte cerești. Meșterul Manole își jertfește soția pentru o biserică. Iată o sublimare *sofianică* a străvechiului motiv de aproape incredibilă cruzime”⁹. Dar la ce se referă, mai exact, Lucian Blaga când folosește termenul de *sofianic*? Conform acestuia, termenul este împrumutat din istoria artei (Agia Sofia), dar menționează, totodată, că unii gânditori ruși ar folosi și ei termenul îmbrăcându-l în straie de natură metafizică. Conform acestora, sofianicul este „o potență creatoare a spiritualității ortodoxe, ca o determinantă stilistică inconștientă a culturii est și sud-est europene”¹⁰; nu și pentru Lucian Blaga, care vede în acest termen orice creație sau existență imaginară sau reală care „mărturisește despre un torent de transfigurare transcendentă, pornit de sus în jos. Sofianică poate fi, deci, o operă de artă, o idee speculativă, o trăire religioasă, o imagine despre natură, o concepție despre un organism social, comportarea omului în viața cotidiană etc.”¹¹.

Blaga credea mult în ideea naturii-biserică, folosind-o, din punctul meu de vedere, ca o cheie de interpretare atât în cazul baladei Miorița, cât și în cel al baladei Meșterului Manole.

Să ne aplecăm un moment asupra ideii de pitoresc și să plonjăm în lumea ei prin intermediul viziunii blagiene asupra acestui concept. Și ce mixaj interesant se creează când pitorescul locuiește-n înțelepciunea populară și prinde forma „sfătoșeniei” sub chipul proverbelor – „aforismele poporului”¹², cum le denumește Lucian Blaga. Despre această specie total aparte, a proverbului, filosoful spunea că a luat ființă din înțelepciunea alimentată cu simțul pitorescului, iar despre Anton Pann, cel mai important culegător de proverbe, că e „isteț ca un proverb”¹³. Proverbele au ceva de sine stătător, totalmente specific, un dat extrem de greu de redat de către un creator cult, „anemi- at de îndoielile reflexiei”, poate „un firesc

ce înduplecă inima și inteligența cea mai incoruptibilă, o grație a întâmplătorului, ceva mai presus de bine și de rău, ceva mai presus de adevăr și neadevăr”¹⁴. Nici că se putea o analiză mai acurată a acestui gen adus până la rang de artă de către poporul român, fără a ne hazarda în aprecieri. Să ne reamintim doar câteva dintre proverbele regăsite de Lucian Blaga în *Trilogia culturii*: „fățarnicul mănâncă sfinți și scuipă draci”, „fă-ți cruce mare că dracul e bătrân”, „ochii omului sunt din mare, fiindcă se bucură tot la mare” „unde nu e pisică, șoarecii steag ridică” sau „din coada pisicii, sită de mătase nu se face”.

Că balcanicii de pretutindeni sunt îndrăgostiți de pitoresc și de detalii, de podoabe și culori, nu o susțin doar eu, ci și Lucian Blaga atunci când întâlnește duhul pitorescului, generatorul portului românesc. Legat de ornamentica acestuia, în corelație cu ornamentica altor popoare din jur, filosoful observă că cea românească reprezintă un caz rar al unei arte măsurate și discrete. Există aici un „geometrism de

⁸ *Ibidem*, p. 250.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 252.

¹¹ *Ibidem*. „De la această altitudine ne putem întoarce privirile încă o dată spre meditațiile metafizice ale unui Florenski sau Bulgakov. Doctrina lor am expus-o sumar mai sus. Sofia este, după acești gânditori, o ipostază de ordin secund a divinității, sau întâia creatură”.

¹² Lucian Blaga, *Încercări filosofice*, Editura Facla, Timișoara, 1977, p. 220.

¹³ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, ed. cit., p. 272.

¹⁴ *Ibidem*.

invenție, drept, liniar, static, relativ, rarefiat, discret”¹⁵, în raport corect cu motivele naturale stilizate într-o manieră mai degrabă spontană. O altă caracteristică a artei populare românești este și alternanța între plin și gol, accent-neaccent, substanță-spațiu; conform filosofului nostru, un exemplu grăitor în acest sens regăsindu-se în „chilimurile oltenesti cu câmpurile lor ultramarin cu fondul negru în care respiră liber motivele vegetale”¹⁶, dar și în lipsa simțirii golului, atât de înfricoșător pentru popoarele vecine, „mai ales cele peninsulare sufăr de un fel de *horror vacui*”¹⁷. Pentru român, golul nu ia înfățișarea neajunsului, lipsei, care necesită urgent desființarea, ci reprezintă un mediu propice articulării unui ritm. Să fie aceasta o altă reinterpretare a conceptului deal-vale, omniprezent în cultura românească și expresie fidelă a geografiei spațiului nostru?

O altă specificitate a culturii românești, cu care vom încheia studiul de față, se referă la simțământul dorului, al jalei și al urâtului, trei concepte complet intraductibile în alte limbi străine sau, cum le numea Lucian Blaga, trei „stări de nuanță”¹⁸. Dorul capătă valențe uimitoare, mai ales când preia un motiv liric și, din acest punct de vedere, regăsim această stare redată cel mai bine în poeziile populare. Lucian Blaga susține că dorul nu e cântat prin intermediul obiectului (familie, peisaj, iubită), ci e cântat prin el însuși, e fără de obiect. Unii, spunea tot el, susțin că poezia noastră personifică dorul, or chestiunea în sine stă un pic diferit: „în realitate nu e vorba atât de personificare, cât de o *ipostaziere* a dorului”¹⁹. Dorul preia multe forme, multe ipostaze, cântărețul acestuia îl tratează când ca pe o stare sufletească, când ca pe o putere care subjugă sau ca o vrajă care mută, închinându-i-se sau luptându-se cu el, deopotrivă. Nu poate exista o personificare în acest caz; în schimb, întreaga paletă de forme luate de dor se poate însuma sub umbrela ipostazei, care creează aici o nuanță de delimitare²⁰. Pentru ilustrarea stării dorului în poezia populară, mă voi folosi de două mostre împărțite de autor în *Trilogia culturii* și de o alta găsită de mine, pe cont propriu, toate citatele având ca sursă lucrarea lui Horia Teculescu, *Pe Murăș și pe Târnavă*²¹:

1. Pe unde umblă dorul
Nu poți ara cu plugul,
Că s-agață plugu-n dor,
Trag boii de se omor;
Pe unde umblă jalea
Nu poți trece cu grapa
Că s-agață grapa-n jele,
Trag săraci vacile mele.

2. Câtă boală-i pe sub soare
Nu-i ca dorul arzătoare,
Că dorul unde se pune
Face inima cărbune.
Câtă boală-i pe sub lună
Nu-i ca dorul de nebună,
Că dorul unde se lasă,
Face lacrimilor casă.

¹⁵ *Ibidem*, p. 284.

¹⁶ *Ibidem*, p. 286.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 291.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ **Ipostază** s.f. [At: MINEIUL (1776), 246 / V: (înv.) ~as s.n. / Pl.: ~ze / E: fr. hypostase, ngr. ὑπόστασις] 1. (La Platon) Fiecare dintre cele trei substanțe spirituale (individul, intelectul și sufletul) care împreună cu materia constituie lumea inteligibilă. 2. (Tlg.) Fiecare entitate a trinității. 3. Stare în care se găsește cineva sau ceva. 4. Fază de transformare în care ajunge cineva sau ceva. 5. (Grm.) Schimbare a categoriei gramaticale. 6. Aspect.

sursa: MDA2 (2010); **PERSONIFICĂ**, **personific**, vb. I. Tranz. 1. A atribui lucrurilor, animalelor sau fenomenelor din natură însușiri omenești și a le reprezenta ca atare; a personaliza; p. ext. a simboliza. 2. A găsi expresia concretă în cineva sau în ceva; a exemplifica printr-o persoană (1) sau printr-un personaj (2) care posedă în cel mai înalt grad o calitate, un anumit caracter, un defect; a întruchipa, a întrupa, a încarna. – După fr. personnifier. Cf. it. personificare. sursa: DEX '09 (2009).

²¹ H. Teculescu, *Pe Murăș și pe Târnavă. Flori înrouate (doine și strigături)*, Tipografia Miron Neagu, Sighișoara, 1929, p. 77.

3. Bade, zău, ți-o fi păcat
Ș'aseară te-am așteptat,
Tot cu foc și cu lumină
Și cu dor de la inimă.
Când văzui că nu mai vii
Pusei dorul căpătâi
Cu dragostea mă'nvălii,
Doamne rău mă odihni!
Peste noapte am visat
Badeo că m-ai sărutat,
Mă sculai și pipăii
Și nimica nu găsii
Numai dorul inimii
Scris pe fața perinii,
Cu cerneala ochilor
Cu mătasea genelor;
Dacă văzui scrisoarea
Mi se rupse inima.

În finalul disertației sale despre dor, Blaga face apel la o abordare a filosofului german Martin Heidegger, care ar fi realizat o reducere a existenței umane la substanța ei lirică de ultimă expresie. În continuare, Lucian Blaga susține că un român, în strictă legătură de sânge cu matricea sa, încercând să-și creeze o filosofie existențială, ar putea delimita acest demers printr-un singur cuvânt – *dor*. Dorul ar deveni, astfel, „revelator ca ipostază românească a *existenței umane*. (...) Dacă se ține seama de omniprezența dorului în poezia noastră populară, s-ar putea aproape afirma că existența e pentru român *dor*, aspirație trans-orizontică, existență care în întregime se scurge spre *ceva*”²².

Bibliografie consultată:

- Blaga, Lucian, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Editura Tineretului, București, 1965.
Blaga, Lucian, *Încercări filosofice*, Editura Facla, Timișoara, 1977.
Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, Editura Minerva, București, 1985.
Pop, Traian, *Introducere în filosofia lui Lucian Blaga*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.
Teculescu, Horia, *Pe Murăș și pe Târnave. Flori înrouate (doine și strigături)*, Tipografia Miron Neagu Sighișoara, 1929.

²² Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Editura Minerva, București, 1985, p. 294.

Oratorii latini (III)

Dr. Aurel M. CAZACU
București

Marcus Tullius Cicero (2)

Pro Milone

Pro Milone (În apărarea lui Milo)¹ este un discurs redactat după condamnarea lui Titus Annius Milo. Tribun al plebei în anul 57 î.Hr. și partizan al senatului împotriva popularilor, Milo l-a ajutat pe Cicero să fie rechemat din exil. De aici și implicarea lui Cicero în a-l apăra. Celălalt personaj al procesului este P. Clodius Pulcher, reprezentant al partidului popular. Acesta, susținut de Caesar, l-a determinat pe Cicero să plece în exil, deoarece a acceptat să fie dați morții, nejudecați, Lentulus și Cethegus, principalele căpetenii ale conjurației lui Catilina.

Povestea din 18 ianuarie 52 î.Hr. se petrece între doi dușmani de moarte (unul, partizan înfocat al aristocrației, celălalt, partizan al popularilor) care se întâlniseră din întâmplare în apropiere de Bovillae: Milo se ducea spre Lanuvium, iar Clodius venea spre Roma. La ordinul lui Milo sclavii săi îl asasinează pe Clodius. Uciderea lui Clodius a provocat dezordine la Roma, iar în zarva creată s-a dat foc și Curiei Hostilia. Senatul îl desemnează pe Pompeius „*consul sine collega*” (consul fără coleg), magistratură nemaiauzită până atunci, care-i conferea titularului puteri discreționare. Acesta instituie măsuri draconice și o procedură specială pentru judecarea lui Milo. Intimidat de neobișnuita desfășurare de forțe militare aduse în for, Cicero, singurul apărător al lui Milo, nu poate da întreaga măsură a talentului său și rostește doar o scurtă cuvântare. Milo este condamnat și silit să se exileze. Acuzatorul lui Milo nu era altcineva decât marele orator Quintus Hortensius Hortalus, care avea atunci mare prestigiu. După pierderea procesului, Cicero reface cuvântarea rostită (*Pro Milone*), considerată în Antichitate o capodoperă. Iată planul *post factum* al discursului²:

Exordiu: Cadrul în care se desfășoară procesul (puterea oferită de senat lui Pompei) nu este o amenințare pentru acuzat. Procesul se poate desfășura în condiții de imparțialitate.

Probleme juridice preliminare: Milo poate mărturisi că l-a ucis pe Clodius, dar mărturisirea nu este o justificare irefutabilă pentru a fi pedepsit. Senatul și Pompeius nu pot anticipa și nu pot interveni în modul de desfășurare a procesului.

Narație: Din simpla povestire a faptelor nu reiese că Milo a premeditat omorul, ci că a căzut el însuși în cursa întinsă de Clodius.

Confirmare: Circumstanțele morale și materiale ale întâlnirii nefericite dintre Milo și Clodius sunt împotriva lui Clodius, iar atitudinea de după crimă a lui Milo îi dovedește nevinovăția.

Refutare: Zvonurile care circulă pe seama lui Milo nu trebuie luate în seamă în timpul procesului.

Argumentare: Dacă Milo ar fi urmărit să-l omoare pe Clodius, atunci ar merita chiar laude, deși ar trebui aduse mulțumiri numai zeilor.

Perorație: Milo este un erou pentru că nu cere clemență, ci dreptate. Cicero o face în locul lui și îi roagă pe judecători să-l achite.

Dar ce s-a întâmplat peste ani cu Milo? După câțiva ani de exil petrecuți la Marsilia, revine în Italia, chiar la începutul războiului civil dintre Caesar și Pompeius. Luptând de partea lui Pompeius, a încercat să răscoale regiunile meridionale împotriva lui Caesar. Dar a fost prins și executat în anul 48 î.Hr.

În anul 57/56 î.Hr., Cicero a încercat să-l îndepărteze pe Pompeius de Caesar. În pofida sfaturilor lui Cicero, Pompei a reînnoit pactul cu Caesar și Crassus. Mai mult, Cicero a fost aproape obligat, sub presiunea lui Pompeius, să se alăture grupului tripartit. Prins într-o astfel de alianță, Cicero a fost nevoit să accepte o serie de pledoarii dezagreabile, părăsind astfel viața publică. În schimb, a fost o perioadă productivă sub aspect literar (55-52 î.Hr.): *De inventione*, *De oratore*, *De republica*, *De legibus*.

¹ Cicero, *În apărarea lui Milo*, în *Opere alese*, vol. I, pp. 101-146.

² *Apud* Jean Bayet, *Literatura latină*, 1965, pp. 197-198.

În anul 51 î.Hr. a fost trimis pentru a governa un an provincia Cilicia, în sudul Asiei Minor. Când s-a întors la Roma, Pompeius și Caesar începuseră să se lupte pentru supremație. Deoarece Cicero era împotriva dictaturii lui Caesar, el a încercat să propună senatului ca Caesar să înceteze lupta împotriva lui Pompeius. Dar și-a dat seama că în luptele care au urmat (până în 45 î.Hr.), el ar fi fost una dintre primele victime.

Urmează însă a doua perioadă productivă din punct de vedere literar (46-44 î.Hr.): *Brutus*, *Orator*, *De finibus*, *Academica*, *De finibus bonorum et malorum*, *Tusculanae disputationes*, *De natura deorum*, *De senectute*, *De amicitia*, *De officiis*, *Topica*.

Pro Marcello

Pro Marcello (Pentru Marcellus)³, pronunțat în anul 46 î.Hr., este un discurs de mulțumire pentru clemența și mărinimia cu care Caesar a răspuns cererii de grațiere a lui Marcus Claudius Marcellus. Acesta, fiind un aprig dușman al lui Caesar, se exilase de bună voie la Mitilene. Fratele său a cerut lui Caesar, în Senat, iertare pentru Marcellus și a dobândit-o. Mai mulți senatori au lăudat mărinimia lui Caesar. Pledoaria lui Cicero este în același ton:

„Ziua de astăzi, senatori, a pus capăt îndelungatei tăceri pe care o păstrasem în vremea din urmă, nu din teamă, ci, pe de o parte, din cauza durerii, pe de alta, din sfială, și tot ea mă îndeamnă să încep a spune, cum obișnuiam altădată, ce vreau și ce simt. Căci nu pot trece nicidecum sub tăcere o bunătate atât de mare, o blândețe atât de neobișnuită și de nemaiauzită, o măsură în toate atât de desăvârșită în exercitarea puterii supreme, în sfârșit, o înțelepciune atât de greu de închipuit și, aș zice, divină”⁴.

În contrast cu bucuria asasinării dictatorului pe care o va manifesta oratorul mai târziu în *Filipice*, și chiar în contrast cu o normală atitudine de rezervă, în cazul Marcellus el aduce un elogiu faptei lui Caesar. Totuși tonul este moderat, lauda este îmbinată cu îndemnuri inspirate de înalte sentimente civice și morale, pune accent pe interesul suprem al statului care se identifică cu persoana dictatorului.

Orationes in M. Antonium (Filipice)

*Orationes in M. Antonium (Filipice)*⁵ sunt 14 discursuri pronunțate în anii 44 și 43 î.Hr. împotriva lui Marcus Antonius, care încerca să-i urmeze dictatorului Caius Iulius Caesar (asasinat la idele lui Marte, 15 martie 44 î.Hr., de capii conspirației, Marcus Iunius Brutus și Caius Cassius Longinus), deși Octavius⁶, fiul adoptiv al lui Caesar, revendica și el primul loc în stat. În acest conflict de succesiune, Cicero ia partea lui Octavius și rostește împotriva lui Antonius cele *Paisprezece Filipice*.

Ca să-i ferească de răzbunare, Senatul i-a trimis în afara Romei pe Brutus și Cassius, principalii conspiraționiști. Antonius, după asasinarea lui Caesar, părea la început a fi partizanul republicii, dar nu întârzie să-și arate față intențiile dictatoriale: și-a însușit tezaurul statului (șapte sute milioane de sestertii), a preluat documentele și bunurile lui Caesar de la văduva acestuia (Calpurnia), a comunicat Senatului hotărârea ca ei să stea acasă și a asigurat ordinea în oraș cu trupe bine înarmate, așteptând momentul să-i fie succesori⁷. Dezamăgit de schimbarea bruscă de atitudine a lui Antonius, Cicero pleacă la 19 iulie cu gândul de a ajunge în Grecia. Silit de furtună să debarce la Leucopetra, află că Antonius și-ar fi schimbat între timp atitudinea și dă iarăși dovadă de bunăvoință față de Senat și Republică. Se înapoiază la Roma pe 31 august.

La 1 septembrie, Antonius, atacat într-o ședință anterioară că uzurpă gloria lui Caesar și-i falsifică actele în scopul instituirii unei tiranii personale, convoacă Senatul, propunând un decret prin care să i se acorde lui Caesar *supplicatio*, rugăciune publică adresată zeilor spre ispășirea asasinatului. De teama soldaților lui Antonius, Cicero nu participă. Antonius însă declară în fața senatorilor că va trimite soldați la el acasă pentru a-l aduce cu forța la Senat. Aflând de această insultă, a doua zi, Cicero îl atacă pe Antonius; vine în Senat și rostește *Filipica I-a*, în absența lui Antonius.

„Ce motiv atât de puternic era ieri, încât să fiu adus cu sila la ședința Senatului? Lipseam oare numai eu? N-ați fost adesea mai puțini la număr? Sau se dezbătea o problemă atât de importantă, încât trebuiau să fie aduși până și cei bolnavi?... Consulii se sinchiesc atât de puțin de această prezență, încât senatorii sunt aproape liberi să nu se prezinte. Cum eu cunoșteam acest obicei, și cum eram obosit de drum și nu mă sim-

³ Cicero, *Pentru Marcellus*, în *Opere alese*, vol. II, 1973, pp. 293-305.

⁴ *Ibidem*, pp. 295-296.

⁵ Marcus Tullius Cicero, *Filipice. Discursuri împotriva lui Marcus Antonius*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968.

⁶ Caius Iulius Caesar Octavius, nepot de soră și fiu adoptiv al dictatorului Cezar, primul împărat roman sub numele de Octavianus Augustus.

⁷ Plutarh, *Antonius*, 15, în *Vieți paralele*, vol. IV, 1968, p. 541.

team bine, am trimis în semn de prietenie să-l anunțe despre absența mea. El însă a declarat, în azuzul vostru, că va veni acasă la mine cu lucrători. Prea multă mânie era cuprinsă în această vorbă și prea puțină chibzuială! Dar pentru ce faptă o pedeapsă așa de mare, încât să îndrăznească a spune în fața senatorilor că va dărâma cu lucrătorii o casă zidită din banii statului, după hotărârea Senatului? Cine a mai forțat vreodată pe un senator cu amenințarea unei astfel de pedepse? Se mai prevede altceva decât amenda? Dac-ar fi aflat ce aveam de gând să spun, cu siguranță că nu m-ar fi constrâns cu atâta severitate”⁸.

Și încă o intervenție acidă adresată lui Antonius:

„Mă tem mai mult ca nu cumva, neglijând adevăratul drum al gloriei, să socotești că-i glorios să te crezi mai tare decât toți și să preferi să fii temut de concetățeni decât iubit. Dacă judeci în felul acesta, atunci nu cunoști deloc drumul spre glorie. Glorios este să fii cetățean de vază, laudat, venerat, iubit, binemeritând de la patrie. Odios este, însă, să fii urât, detestat, imbecil și josnic”⁹.

De aici începe pentru Cicero bătălia *Filipicilor*, așa cum le-a numit prima oară Brutus, comparându-le cu cele șapte discursuri rostite de Demostene (*Kata Philippu*) împotriva regelui Philip al Macedoniei. Momentul 2 septembrie 44 î.Hr. a marcat puternica reintrare în politică a lui Cicero, care se va prelungi până pe 21 aprilie 43 î.Hr. Tactica lui era să se folosească cât mai mult de fiul adoptiv al lui Caesar, Octavius, pentru a declara război lui Antonius.

Discursul lui Cicero îl supără amarnic pe Antonius. La 20 septembrie Antonius convoacă Senatul și răspunde în fraze violente atacurilor lui Cicero, care acum intenționat nu se prezintă. Însă scrie *Filipica a II-a*, discurs rămas nerostit, dar trimis spre publicare. Este un adevărat model de oratorie, plin de însuflețire, vehement, încărcat de apostrofe, în care dezvăluie adevăratul caracter al lui Antonius și intenția lui clară de a fi dictator.

„Eu pot să te compar cu Caesar numai în pofta de a domni, dar în celelalte fapte nu, în niciun chip nu poți fi comparat... Oare crezi că oamenii care nu l-au suportat pe Caesar te vor suporta pe tine? Crede-mă, vor alerga pe întrecute la treaba asta și nu vor mai zăbovi așteptând ocazia nimerită”¹⁰.

Antonius pornește război împotriva consulului Decimus Brutus, desemnat de către Senat guvernatorul Galliei Cisalpine. Pentru a și-o însuși îl asediază pe Brutus la Mutina (Modena de azi), ca ulterior să intre cu toate legiunile la Roma. Intențiile îi sunt spulberate de Octavius. Strângând veterani și atrăgând de partea sa două dintre legiunile lui Antonius, Octavius își stabilește armata în apropiere, așteptând desfășurarea evenimentelor. Prin *Filipica a III-a* (20 decembrie 44 î.Hr.), Cicero propune în Senat să se aducă laude lui Octavius, opozantul acțiunilor lui Antonius și nădejdea de moment a Republicii, și să se ofere trupe bine echipate lui Decimus Brutus pentru a-l înfrunta pe Antonius.

În după-amiaza aceleiași zile (20 decembrie), Cicero pronunță în fața poporului, adunat în for, *Filipica a IV-a*, aducând la cunoștința poporului cele petrecute la Senat în dimineața aceleiași zile, dar și îndemnuri stăruitoare de a-l considera pe Antonius dușman al republicii.

La 1 ianuarie 43 î.Hr., discutându-se în Senat situația politică, s-a exprimat părerea să se trimită o solie la Antonius, spre a se evita războiul. Propunerea a fost făcută de cel mai în vârstă consul, Quintus Fufius Calenus (prieten cu Antonius), care considera că nu poate fi condamnat un om fără a fi ascultat. Mai mulți senatori s-au alăturat acestei propuneri. În *Filipica a V-a*, Cicero combate propunerea lui Calenus, amintind că prin decretul Senatului Antonius a fost declarat dușman al republicii. În final, Cicero cere Senatului să ia măsuri energice și urgente împotriva lui Antonius:

„Să mai zăbovim oare și acum trimițând delegați, să așteptăm până se vor întoarce? Așteptarea aduce șovăială în război. Și într-un război șovăielnic ce entuziasm mai poate fi la recrutare? De aceea, o, senatori, eu socot că nu avem nicio trebuință să vorbim acum de delegați; de altele avem noi trebuință: să punem totul la cale fără nicio zăbavă și fără șovăire, să ridicăm întreg poporul, să decretăm suspendarea activității în for, ba chiar să îmbrăcăm cu toții mantaua de ostaș, să se facă recrutarea generală, anulându-se scutirile de serviciu militar în Roma și în toată Italia... Dacă toate acestea vor deveni realități, chibzuința și faima severității voastre vor fi de ajuns ca să înăbușe nebunia criminalului gladiator”¹¹.

Declarația de război preconizată de Cicero n-a întrunit asentimentul majorității senatorilor. Delegația de pace, aprobată de Senat, era compusă din trei consuli bătrâni: Servius Sulpicius, Lucius Calpurnius Piso (socrul lui Caesar) și Lucius Philippus.

⁸ Cicero, *Filipica I, V*, în Marcus Tullius Cicero, *Filipice*, 1968, p. 7.

⁹ Cicero, *Filipica I, XIV*, pp. 15-16.

¹⁰ Cicero, *Filipica a II-a, XLVI*, pp. 64-65.

¹¹ Cicero, *Filipica a V-a, XII*, pp. 103-104.

Rostind în for *Filipica a VI-a* la 4 ianuarie 43 î.Hr., Cicero informează poporul asupra deciziei Senatului de a trimite o delegație de pace la Antonius. Dar mandatul acestei delegații fusese redactat de însuși Cicero, care conținea atât de dure condiții pe care trebuia să le îndeplinească Antonius, încât arăta mai degrabă a declarație de război. De aceea, Cicero își exprimă convingerea că Antonius nu se va supune Senatului și îndeamnă poporul să se pregătească de luptă.

„Îmi dau seama, cetățeni romani, că voi nu aprobați această hotărâre, și pe drept cuvânt. Delegați? La cine oare? La cel care a risipit și împrăștiat banul public, care a impus cu sila și împotriva auspiciilor legi dăunătoare republicii, care a alungat poporul din adunare, care a asediat Senatul, care a chemat legiunile de la Brundisium ca să nimicească statul și, părăsit de ostașii acestor legiuni, a năvălit în Gallia cu o mână de tâlhari, care atacă pe Brutus și împresoară Mutina? Ce înțelegere, ce dreptate poate obține această solie de la un gladiator? Aceasta nu este o solie, cetățeni, va fi o declarație de război, dacă el nu se va supune... Vă închipuiți ce lesne va da el ascultare decretului de a se supune iarăși puterii Senatului și poporului, tocmai el, care niciodată n-a fost în stare să se supună nici măcar propriei sale autorități!... Ne aflăm acum în clipa hotărâtoare. Acum se va hotărî libertatea noastră. Trebuie, dragi cetățeni, sau să învingeți (și cu siguranță că veți izbândi, cu dragostea voastră de patrie și buna înțelegere dintre voi) sau mai curând să pieriți decât să ajungeți robi. Alte popoare pot îndura robia, poporul roman însă îi este proprie libertatea”¹².

În februarie 43 î.Hr., Cicero, acum consular¹³, rostește în Senat *Filipica a VII-a*, arătând că o pace cu Antonius este imorală, periculoasă și că va fi de scurtă durată. Susține apoi ideea războiului până la capăt.

„Mă vedeți înfricoșat, senatori, deoarece mă tem de chipul în care vor fi primite vorbele mele; vă rog însă ca și de data aceasta să vă păstrați demnitatea neștirbită, ba chiar să o sporiti, primind fără supărare cuvântul groaznic, nemaiauzit pe care-l va rosti acum Marcus Cicero, și să nu respingeți ceea ce vă voi spune mai înainte de a-mi da puțința să lămuresc cele ce vreau să spun. Ei bine, eu, care nu am nimic mai scump decât pacea (așa cum am repetat-o de atâtea ori), declar că nu vreau pace cu Antonius și nu voi vrea niciodată... De ce nu vreau pace? Pentru că este rușinoasă, pentru că este primejdioasă, pentru că este imposibilă”¹⁴.

Către sfârșitul lui februarie sosește și delegația trimisă la Antonius, dar fără niciun rezultat. Unul dintre ei, Servius Sulpicius, moare. Ceilalți doi, Lucius Calpurnius Piso și Lucius Philippus, se întorc la Roma însoțiți și de un trimis al lui Antonius, aducând propuneri neacceptabile și dușmănoase împotriva Senatului. Senatul nu acceptă propunerile, dar șovăie să declare formal război (*bellum*) lui Antonius, ci, mai degrabă, să-l considere „dușman public” (*hostis*). Majoritatea senatorilor îl consideră pe Antonius un „adversar” (*adversarius*), iar acțiunea lui răscoală, răzmeriță (*tumultus*), dar și stare de asediu sau stare excepțională. În februarie 43 î.Hr., Cicero rostește în senat *Filipica a VIII-a*, demonstrând distincția clară dintre *bellum* și *tumultus*, când starea de război exista deja:

„Despre ce este vorba? Unii socoteau că nu trebuie să folosim în declarație cuvântul război, ci preferau să-l numim răscoală. Habar n-aveau nici de fapte, nici de tâlcul vorbelor, căci război poate fi fără decretarea stării excepționale, dar stare excepțională fără război nu există. Căci ce altceva este tumultul¹⁵ decât iscarea unei tulburări atât de mari, încât groaza să fie cu atât mai mare? De aici chiar îi vine și numele... Că tumultul este mai grav decât războiul, ne putem da seama și din faptul că în timp de război se dau scutiri, pe când în vreme de răscoală nu se dau. Așadar, cum vă spuneam mai înainte, război fără răscoală se poate, dar răscoală fără război e cu neputință. Și cum între război și pace nu există ceva de mijloc, trebuie să admitem că răscoala, dacă nu-i război, e o stare de pace. Ce poate fi mai lipsit de noimă decât această tâlcuire? Dar prea mult am vorbit despre sensul cuvântului; să vedem mai bine, senatori, fapta însăși, care sunt convins că uneori pare și mai urâtă din cauza denumirii ei”¹⁶.

De aceea Cicero cere cu insistență să se ducă un război sever împotriva lui Antonius și să se acorde iertare celor care-l vor părăsi. Cererile lui Cicero au fost aprobate.

În *Filipica a IX-a*, Cicero aprobă propunerile Senatului de a i se acorda funeralii publice, un monument sepulcral și o statuie de aramă lui Servius Sulpicius, mort în timpul când făcea parte din solia care pornește către Antonius. Acest discurs este singura cuvântare funebă din acea vreme, care s-a păstrat.

După asasinarea lui Caesar, Marcus Iunius Brutus, care fusese trimis de Senat în Creta pentru asigurarea unei aprovizionări în interesul republicii romane, iar Caius Cassius Longinus, cu aceleași însărcinări, în Cyrene, strânseseră o puternică armată și ocupaseră, primul, Macedonia, iar cel de-al doilea, Syria. După

¹² Cicero, *Filipica a VI-a*, II, VII, pp. 115, 121.

¹³ Consular = fost consul, care avea îngăduința să ia cuvântul în Senat cu privire la orice chestiune, nu numai la cele înscrise pe ordinea de zi.

¹⁴ Cicero, *Filipica a VII-a*, III, p. 125.

¹⁵ Cicero înțelege cuvântul *tumultus* ca fiind format din *timor* (teamă) + *multus*.

¹⁶ Cicero, *Filipica a VIII-a*, I, pp. 133-134.

moartea dictatorului Caesar, Senatul dăduse Macedonia ca provincie lui Quintus Hortensius, dar Marcus Antonius a încredințat-o ilegal fratelui său, Lucius Antonius; iar, după lege, Siria revenea consulului Publius Cornelius Dolabella, ca provincie proconsulară. Când fratele lui Marcus Antonius (Lucius) s-a dus să ia în primire provincia Macedonia, s-a izbit de refuzul lui Brutus și a fost luat prizonier. Stăpân pe situație, Brutus scrie Senatului o scrisoare oficială, anunțându-și intrarea în Macedonia. Consularul Calenus, prietenul lui Antonius, luând cuvântul împotriva acestei acțiuni de forță, cere Senatului să se pună la vot înlocuirea imediată a lui Brutus. *Filipica a X-a* reprezintă răspunsul dat lui Calenus. Contrar propunerii, Cicero îi face lui Brutus un excelent portret în opoziție cu cel al lui Antonius și cere Senatului ca Brutus să fie ajutat.

„Dacă republica însăși ar chibzui, pronunțându-se, sau dacă dreptul de comandă s-ar hotărî prin decrete, cui i s-ar încredința legiunile poporului roman: lui Antonius sau lui Brutus? Unul a alergat în zbor la prădarea și nimicirea aliaților, cu gând ca, pe oriunde-ar trece, să devasteze, să jefuiască, să ia tot și să se folosească de armata poporului împotriva poporului însuși; celălalt își hotărâse el singur o lege, ca, oriunde ar sosi, să sosească și lumina, făcând să se întrezărească o rază de speranță, nădejdea salvării. În concluzie, unul căuta forțe pentru a năru republica, celălalt spre a o salva”¹⁷.

La rândul său, Caius Cassius Longinus, celălalt conspiraționist, însărcinat de Senat să plece în Cyrena pentru aprovizionare, nesocotind ordinul primit și porni spre Siria. Conform deciziei senatului, Siria revenea ca provincie proconsulară lui Publius Cornelius Dolabella (ginerele lui Cicero, fost partizan politic al lui Caesar). Organizându-și o puternică armată (zece legiuni, patru mii de călăreți și câteva cohorte de aliați), Cassius îl goni pe Dolabella din Siria. Dornic de îmbogățire, Dolabella plecă cu armata spre Asia Mică, cu gândul de a jefui provincia și de a-l îndepărta de la conducere pe guvernatorul Caius Trebonius, unul dintre prietenii lui Cicero. Prefăcându-se un bun concetățean, Dolabella a cerut lui Trebonius ca trupele lui să fie lăsate să treacă prin această provincie. Trebonius l-a refuzat, dar pentru că n-a luat niciun fel de măsuri de prevedere a căzut victimă. Dolabella l-a prins prin surprindere într-o noapte, la Smirna, și l-a ucis în chipul cel mai crud cu putință. Îl tortură două zile și-l asasină; apoi îi plimbă capul înfipt într-o sulită prin Smirna, iar trupul îl ciopârți și-l aruncă în mare. Cruzimea lui Dolabella s-ar explica probabil și prin faptul că Trebonius era considerat unul dintre ucigașii lui Caesar, deși acesta făcuse numai parte din complot.

Vestea crimei și sălbăticia faptei determină Senatul să-l declare pe Dolabella dușman public, dat în urmărire și pedepsit. Se propune apoi ca provinciile Asia și Siria să fie încredințate consulilor Aulus Hirtius și Vibius Pansa. Aceștia aveau sarcina să-l elibereze pe Brutus și să-l urmărească pe Dolabella. Caius Cassius Longinus, la rândul său, s-a considerat jignit, pentru că i se luase provincia și nu-i fusese încredințată lui comanda de a-l urmări pe Dolabella. Cu privire la succesiunea lui Trebonius la comandamentul Asiei, Cicero, în *Filipica a XI-a*, îl susține pe Caius Cassius Longinus.

„Republica, senatori, îl are gata pregătit împotriva lui Dolabella pe generalul Caius Cassius, care este nu numai pregătit, ci și iscusit și viteaz... El a săvârșit mari fapte de arme, împreună cu cei mai vestiți comandanți ai pașilor și trupele lor fără număr, scâpând astfel Siria de groaznica lor năvală. Trec cu vederea gloria-i fără seamăn, uriașă, deoarece trâmbișarea ei nu-i încă pe placul tuturora, și de aceea să o păstrăm deocamdată numai în mintea noastră, nu și în mărturia vorbelor. Am spus mai înainte, senatori, că am auzit zvonindu-se că prea îl iubesc pe Brutus și prea îl împodobesc cu laude pe Cassius, căruia sunt de părere să i se dea o putere de prim rang. Dar pe cine împodobesc eu cu onoarea? De bună seamă, pe aceia care sunt fala republicii. Oare nu l-am cinstit pe Decimus Brutus în asentimentul tuturor? Îmi găsiți vină și pentru aceasta? Să-i laud oare pe cei doi Antonius, care sunt rușinea și lepădăturile nu numai ale familiei lor, dar chiar ale numelui de roman?”¹⁸

Pledoaria lui Cicero nu convinge Senatul, propunerea fiind respinsă. Fiind iarnă, Brutus nu mai putea rezista multă vreme asediului la Mutina. Pe de altă parte, Munatius Plancus, comandantul Galiei transalpine, și Marcus Lepidus, comandantul Spaniei erau înclinați spre o împăcare cu Antonius. Foștii consuli Piso, Censorinus și Fufius Calenus propun să fie trimisă o nouă delegație de pace compusă din șase membri: Publius Servilius, consulul Pansa, Lucius Caesar, Lucius Piso (socrul lui Antonius), Quintus Fufius Calenus (adept al lui Antonius) și Cicero. Deoarece prin discursurile sale nu reuși să convingă Senatul și poporul roman că Antonius este dușman public și aflând că Decimus Brutus era atacat la Mutina cu înverșunare și cu forțe sporite de armata lui Antonius, Cicero, abătut, nu s-a împotrivit propunerii de a face și el parte din această nouă delegație. După câteva zile de reflectare, părându-i rău că acceptase, rostește *Filipica a XII-a*, în care se împotrivesc propunerii, arătând lipsa de sens a acestei solii:

¹⁷ Cicero, *Filipica a X-a*, VI, p. 159.

¹⁸ Cicero, *Filipica a XI-a*, XIV, pp. 182-183.

„Pentru că nu se cade să ne înșelăm și să ne mințim pe noi înșine, senatori, mărturisesc că am greșit, eu, cel cu care ați fost de aceeași părere în atâtea rânduri și în împrejurările cele mai importante, și nu mă mângâi decât la gândul că am greșit împreună cu voi, căci a greșit chiar și preînțeleptul consul... Am fost amăgiți, senatori, da, amăgiți, căci prietenii lui Antonius au apărut cauza lui, nu cauza republicii. Eu bănuiam treaba asta, dar salvarea lui Brutus mi-a învăluit mintea ca într-un văl de negură... Trebuie să vă dați toată osteneala, senatori, zău, să vă pierdeți propria demnitate pentru a o păstra neștirbită pe a lui Antonius, care de altminteri nici nu o are și nici nu poate să capete prin strădania voastră ceea ce a pierdut datorită ușurinței lui... Dar acum nu mai e vreme de discuții. Delegația a fost constituită. Nu este oare echitabil pentru un om cu scaun la cap să îndrepte, dacă poate, ce a greșit? Orice om poate să greșească, dar numai unui smintit îi este îngăduit să stăruie în greșeală. Cugetările cele de mai pe urmă, cum se zice, sunt și cele mai bune... Căci dacă există o înșelare, senatori, dacă speranța e falsă și amăgitoare, atunci să ne întoarcem din drum. Cel mai bun port, cea mai bună siguranță pentru cel ce se căiește este schimbarea hotărârii... Pacea încheiată nu va fi pace, ci acceptarea sclaviei”¹⁹.

Propunerea trimiterii delegației de pace a fost din nou pusă la vot și acceptată. Cu toate acestea, delegația nu a mai plecat, senatorii convingându-se până la urmă de inutilitatea ei. Consulul Vibius Pansa părăsi Roma în fruntea unei armate și plecă spre nord ca să se unească cu trupele consulului Aulus Hirtius, să străpungă încercuirea de la Mutina și să-l înfrângă pe Antonius. Senatul, încurajat de Cicero, i-a cerut ajutor și lui Octavius, oferindu-i rangul de senator în ciuda vârstei fragede. Între timp, Marcus Lepidus, comandant de oști și mare pontif, care se bucura de multă autoritate și prestigiu, scrie o scrisoare Senatului sfătuindu-l să ducă tratative de pace cu Antonius. Pe de altă parte, Sextus Pompeius (fiul lui Pompeius Magnus, învins de Caesar) adunase la Marsilia o armată pe care o pune la dispoziția republicii. Informat de această primejdie, Antonius, capabil să întuiască rapid orice situație, adresează cu multă abilitate o scrisoare consulului Hirtius și lui Octavius. Cei doi comunică lui Cicero conținutul scrisorii. În *Filipica a XIII-a*, Cicero citește și analizează în ședința Senatului cele două scrisori. Scrisoarea lui Antonius către Hirtius și Octavius este ironizată și respinsă cu dispreț; pentru scrisoarea trimisă de Marcus Lepidus (fost comandant de cavalerie al lui Caesar), Cicero oferă sfatul că treburile republicii trebuie să fie lăsate pe seama exclusivă a senatorilor. Cicero concluzionează că o pace cu Antonius este imposibilă.

„Am citit în fața voastră, senatori, scrisoarea (lui Antonius, n.n.), nu pentru că l-aș socoti pe dânsul vrednic de aceasta, ci ca să vedeți că, prin mărturisirile lui, se dau în vileag toate crimele. Dacă ar citi acestea Marcus Lepidus, bărbat înzestrat cu cele mai alese însușiri, cu virtute și avere, s-ar convinge și el că pacea cu Antonius nu e cu puțință... Pentru republică, acest lucru ar fi o monstruoșitate, ceva de neînchipuit”²⁰.

La 14 aprilie 43 î.Hr., înainte de a fi făcut joncțiunea cu trupele consulului Aulus Hirtius și a tânărului Octavius, consulul Vibius Pansa, care mășăluia spre Mutina, este atacat de Antonius și învins în luptă. Hirtius îi vine în ajutor, respingând armata lui Antonius. Pansa este însă grav rănit. Pe 20 aprilie, vestea bătăliei ajunge deformată la Roma. Se zvonise că Pansa, Hirtius și Octavius, care conduceau armatele Senatului, fuseseră înfrânți la Mutina, iar Antonius se îndreaptă în marș triumfal spre capitală. Spre seară zvonul a fost dezmințit. O mare mulțime se adună la locuința lui Cicero și-l duse în triumf pe Capitoliu. A doua zi, 21 aprilie (aniversarea tradițională a întemeierii Romei), Cicero rosti *Filipica a XIV-a* susținând ideea războiului și înfrângerea definitivă a lui Antonius. Se hotărăște pentru cei trei comandanți, Pansa, Hirtius și Octavius, cincizeci de zile de rugăciuni publice și ridicarea unui monument măreț pentru cinstirea ostașilor căzuți în lupta pentru apărarea patriei.

„Prin urmare, eu hotărăsc pentru cei trei comandanți cincizeci de zile de rugăciuni publice... Căci este de datoria noastră a arăta recunoștință și mulțumire bravilor noștri ostași... Deci, recompensele pe care am făgăduit să le acordăm legiunilor atunci când războiul va fi sfârșit sunt de părere că trebuie reînnoite prin hotărârea Senatului, chiar astăzi. Este drept ca soldații, și mai cu seamă asemenea soldați, să se bucure de aceleași onoruri ca și comandanții lor... Prin urmare, senatori, eu propun să se ridice în cinstea ostașilor din legiunea Martia și a acelor care au căzut luptând alături de ei cel mai măreț monument, căci mari și neasemuite sunt serviciile aduse de această legiune”²¹.

Monumentul propus de Cicero nu s-a mai construit, deoarece evenimentele au luat un alt curs. În ziua când la Roma se ținea această ședință (21 aprilie), la Mutina se dădea lupta decisivă. Antonius e învins, dar consulul Aulus Hirtius moare în luptă; câteva zile mai târziu moare și Vibius Pansa, în urma rănilor primite. După moartea consulilor care comandau armata Senatului, trupele lui Octavius i-au constrâns pe sena-

¹⁹ Cicero, *Filipica a XII-a*, I, II, III, VI, pp. 186, 187, 188, 191.

²⁰ Cicero, *Filipica a XIII-a*, XXI, p. 220.

²¹ Cicero, *Filipica a XIV-a*, XI, XII, p. 233.

tori să-i acorde consulatul rămas vacant. Cicero consideră, totuși, că războiul încă nu s-a încheiat. Observație profetică, deoarece spre sfârșitul lui octombrie Octavius (marea deziluzie a lui Cicero) a ajuns repede la o înțelegere cu Marcus Antonius și cu un alt fidel al lui Caesar, Marcus Aemilius Lepidus.

La 27 noiembrie 43 î.Hr., Senatul acordă în mod oficial un mandat dictatorial de cinci ani ca triumviri pentru reconstrucția statului. Era al doilea triumvirat, după cel neoficial compus de Caius Iulius Caesar, Marcus Licinius Crassus și Cneius Pompeius, în anul 60 î.Hr. Noul triumvirat a întocmit o listă de dușmani politici (proscripții), iar execuțiile care au urmat au numărat 300 de senatori și 2000 de cavaleri (*equites*). Unul dintre senatori a fost chiar Cicero, dușmanul personal al lui Antonius. Marcus Tullius Cicero este ucis la 7 decembrie 43 î.Hr. Încercase să părăsească Italia, dar răzgândindu-se ar fi rostit aceste ultime cuvinte: *Moriar in patria saepe servata* (Să mor în patria mea, pe care am salvat-o de atâtea ori!)²².

Cel de-al doilea triumvirat declanșează o perioadă de teroare. Rezultatul acestei represiuni a fost dezorganizarea și demobilizarea opoziției senatoriale, iar după ce armatele republicane, conduse de Caius Cassius Longinus, au fost zdrobite la Philippi în anul 42, forțele triumvirilor nu au mai întâmpinat nicio rezistență. Nădejdea pe care unele cercuri democratice, adversare dictaturii triumvirilor, o puneau în Sextus Pompeius nu s-a realizat. Prin manevre abile, Octavius lichidează armata lui Sextus Pompeius (în anul 36), iar armata lui Lepidus, unul dintre triumviri, trece de partea lui Octavius. Așadar, din coaliția triumviratului rămân de fapt doar doi: Octavius și Marcus Antonius. Dar și conflictul dintre cei doi protagoniști se adâncește, iar în urma războiului civil declanșat Octavius iese învingător, rămânând singur stăpân, în urma victoriei de la Actium (în anul 31 î.Hr.).

După această bătălie, Caius Iulius Caesar Octavius, devenit Octavianus Augustus, a decretat o nouă formă de guvernământ, principatul, de fapt o dictatură militară. După bătălia de la Actium, Marcus Antonius se retrage în Egipt, însoțit de regina Cleopatra (iubita lui) și urmărit de puternica armată a lui Octavianus. Când orice rezistență a devenit inutilă, Marcus Antonius și Cleopatra se sinucid.

Filipice reprezintă un adevărat testament politic ciceronian²³. Cu excepția celei de-a doua cuvântări, care nici nu a fost rostită, celelalte 13 nu au fost retușate în vederea publicării. Deși marele orator avea obiceiul să restructureze discursurile sale, înainte de editarea lor, cele 13 discursuri neretușate asigură pentru posteritate spontaneitatea efortului de a participa prin scris și acțiune la tumultoasa viață politică romană. Titlul (*Filipice*) adoptat de Cicero este semnificativ, deoarece îl admira fără rezerve pe Demostene, marele adversar politic și oratoric al lui Philip, regele Macedoniei. El încerca să sugereze că Antonius era un al doilea Philip, dușman al libertății și al republicii.

* *
*

Discursurile lui Cicero reflectă cele mai variate aspecte ale vieții romane, din care am selectat pe cele mai reprezentative, pentru acuitatea, forța demonstrației, frumusețea formei și răsunetul lor până în epoca contemporană. Fiecare discurs debutează cu un *exordium*, care expune, ori calm situația, ori *ex abrupto* (ca în prima Catilinară), *narratio* (corp al expunerii sau prezentarea subiectului practicat), *positio* (formularea mai clară a temei discursului și scoaterea în evidență a ideilor care vor fi dezvoltate), *confirmatio* (argumentația, demonstrarea logică și stringentă a tezelor asumate), *reprehensio* (refutarea sau respingerea punctului de vedere al adversarului), *peroratio* (perorația urmată de concluzie, unde judecătorii sunt rugați să dea câștig de cauză poziției susținute de vorbitor) și, de multe ori, la Cicero, *disputatio*, întrucât la romani orice proces reprezenta o bătălie, logica expunerii opera cu contrapuneri și confruntare a tezelor.

Discursul ciceronian²⁴ utilizează un vocabular amplu, abundent, emoționant, succede adesea gradațiile ascendente sau descendente, manipulează cu iscusință figurile retorice, precum metafora, hiperbola, comparația, paralelismul, aliterația, chiasmul, litota, interogațiile, exclamațiile, prosopopeea, invocațiile și multe altele.

Înzestrat cu o cultură vastă, cu o inteligență pătrunzătoare și cu o vie sensibilitate, urcă toate treptele din *cursus honorum* (ierarhia magistraturilor), datorită calităților și intensei sale activități: în anul 75 î.Hr. este cvestor în vestul Siciliei; în 69 edil curul; în 66 pretor; în 63 devine consul, dar dispunând de puterea unui dictator și autocrat (perioadă în care descoperă și înăbușă conjurația lui Catilina); în 59 din nou consul; în 53 a fost ales augur, la propunerea lui Hortensius; în 51 proconsul al provinciei Cilicia.

²² Titus Livius, *Moartea lui Cicero*, în *Ab Urbe condita* (De la fundarea Romei), Vol. II, Cartea a CXX-a, Editura Minerva, 1976, pp. 403-404. Fragmentul din cartea CXX (care redă momentul uciderii lui Cicero) a fost transcris și de Seneca retorul în opera sa cunoscută sub titlul de *Suasoriae et controversiae*.

²³ Unii istorici și comentatori ai operei lui Cicero susțin că *Filipice* conțineau mai mult de 14 discursuri, probabil șaptesprezece, dar s-au pierdut.

²⁴ *Istoria literaturii latine*, vol. I, 1972, pp. 428-442.

În politică Cicero s-a dovedit nestatornic și nehotărât: s-a lăsat antrenat de aripa mai intransigentă acceptând ca partizanii lui Catilina rămași la Roma să fie executați, fără judecată; în conflictul dintre Pompei și Caesar a ezitat îndelung asupra partidului pe care trebuia să-l urmeze și, până la urmă, s-a alăturat lui Pompei în iunie 49; după asasinarea lui Caesar (în 44 î.Hr.) a crezut că poate juca unul dintre primele roluri și l-a favorizat pe Octavius.

A evoluat tot nedecis de la poziția critică la adresa aristocrației senatoriale (vezi discursul *Verrine*) la totala identificare cu pozițiile și interesele ei. Poate că o circumstanță atenuantă îl reprezintă faptul că Cicero a trăit într-una dintre cele mai zbuciumate epoci ale republicii romane, epoca războaielor civile, a conflictelor politice, sociale și economice. Deși forma de guvernământ preferată era republica, totuși compromisurile și șovăielile în luarea deciziilor denotă că Cicero nu a avut în realitate vreun principiu politic, deși a fost reprezentant al grupării *populares*. Totuși, gândirea sa, axată pe ideea de devotament civic, a rămas simbolul unei gândiri umaniste. Ea a marcat profund romanitatea.

Pe de altă parte, Cicero a fost, fără nicio îndoială, cel mai mare orator roman. În timpul când și-a început cariera de avocat, la Roma curentul oratoric asianic era în floare. Primele discursuri, *Pro Publio Quinctio* și *Pro Roscio Amerino*, au fost compuse, redactate și pronunțate sub influența puternică a curentului asianic (exordiile lungi, narațiunile încărcate de dialoguri, repetatele întrebări retorice), care, la Roma, era reprezentat prin Quintus Hortensius Hortalus, pe atunci „regele forului”, cum îl numește ironic, mai târziu, Cicero. După călătoria prin Asia și Grecia și după lecțiile luate cu celebrul retor Apollonios Molon din Rhodos, Cicero s-a întors, după spusele lui, nu numai corectat în excesele asianismului, ci aproape schimbat. Iar tratatele lui de retorică reflectă această schimbare.

Unul dintre meritele esențiale ale lui Cicero este și acela de a fi contribuit la dezvoltarea și rafinarea limbii latine pe o treaptă care nu fusese atinsă înaintea lui și, confirmă majoritatea comentatorilor, nici n-a fost depășită după moartea sa. Alături de Caesar, care a scris o tragedie, poeme, un tratat de gramatică și, mai ales memorii (*Commentarii de bello Gallico* și *Commentarii de bello civili*), care se disting prin claritatea narațiunii și prin eleganța stilului, Cicero a ridicat fraza latină la o amploare și o perfecțiune fără precedent. În același timp, a contribuit, ca nimeni altul dintre predecesorii și contemporanii săi, la îmbogățirea fondului de cuvinte latin.

Ca orice mare personalitate, încă din timpul vieții, genialul Cicero a avut parte atât de admiratori, cât și de detractori. Titus Livius îl laudă cu căldură, Caius Velleius Paterculus îi prezice glorie eternă, Cornelius Nepos și Seneca retorul îl consideră un demn rival al oratorilor greci, iar Tacitus îi imită stilul; Larcus Licinus în *Ciceromastix* (Biciul lui Cicero)²⁵ și Didymos din Alexandria îl atacă cu violență. Mai târziu, opera sa a fost tradusă în italiană și în celelalte limbi europene. Astăzi stilul ciceronian este unul dintre cele mai studiate, apreciate și imitate.

²⁵ Vide Aulus Gellius, *Noaptele Atice*, Cartea a XVII-a, I, 1-11, pp. 417-418.

Din elita militară interbelică. Generalul Florea Țenescu

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

S-a născut la 1/14 aprilie 1884 în Turnu-Măgurele, județul Teleorman, într-o familie care a dat țării mulți militari de elită. Florea Țenescu a urmat cursurile primare și gimnaziale în orașul natal, apoi cursurile Școlii Fiilor de Ofițeri din Craiova, după care a urmat cursuri în Germania. După specializare la Brandenburg, a urmat Școala de Război din Danzig, între anii 1904 și 1906, iar între anii 1906 și 1908 cursurile Școlii Superioare de Război din Charlottenburg. Revenit în țară în 1908, a fost repartizat la Regimentul 12 artilerie Bacău. Între 1909 și 1911 a urmat Școala Superioară de Război din București, unde a fost șef de promoție. În gradele militare, a fost sublocotenent în 1903, locotenent în 1906, căpitan în 1911, maior în 1916, locotenent-colonel în 1917, colonel în 1920, general de brigadă în 1929¹.

Înainte de intrarea României în Război, a fost ofițer de stat major în Divizia 12 și atașat militar în Bulgaria, după ce participase la Campania din 1913². În timpul Primului Război Mondial, a fost ofițer în Marele Cartier General, apoi adjutant al regelui Ferdinand, între 1917 și 1919. După război, a deținut funcții de comandă și de formare a mai multor serii de ofițeri. A fost profesor la Școala Superioară de Război în perioadele 1919-1924 și 1926-1927³, comandant al Regimentului 38 obuziere Timișoara, în 1928-1929 a fost șef de stat-major la Inspectoratul General al Armatei, în 1929-1930 a fost consilier pe probleme militare al președintelui Consiliului de Miniștri, în 1930-1931 a fost comandant al Brigăzii 4 artilerie, între 1931 și 1933 a fost subșef al Marelui Stat Major, iar între 1933-1937 a fost comandant al Diviziei 8 infanterie, având garnizoana în Cernăuți⁴. După un an în Marele Stat Major, ca șef al cursului pentru generali, în 1938-1939 a fost comandant al Corpului IV armată, care acoperea Basarabia, Moldova și Bucovina⁵. În 1938 a devenit general de divizie, iar de la 1 aprilie 1940 a devenit general de corp de armată⁶. În anul 1938 a organizat și coordonat marile manevre militare din zona Dunării de Jos, ca apreciere Regele Carol II acordându-i distincția *Memoria Regelui*⁷. În semn de prețuire pentru perioada în care a comandat Divizia 8 infanterie, la 30 iunie 1937 a fost declarat Cetățean de Onoare al Municipiului Cernăuți, „General Florea Țenescu, oștean între oșteni, suflet plecat la nevoile și durerea norodului din această țară a lui Ștefan cel Mare și cu nobilă vrere de a ajuta la ridicarea capitalei vechei Moldove de Sus”⁸, primind distincția într-un mare cadru festiv, la 6 martie 1939⁹.

La 1 februarie 1939, generalul Florea Țenescu a fost numit șef al Marelui Stat Major¹⁰, în vremuri deosebit de complicate pentru situația europeană. La sfârșitul lunii iunie 1940, a făcut parte din Consiliul de Co-

Florea Țenescu

¹ *Curentul*, Anul XII, No. 3954, sâmbătă 4 februarie 1939, p. 9. Vezi și art. *Gen. Florea Țenescu*, nesemnat, în *Universul*, Anul al 58-lea, Nr. 99, duminică 13 aprilie 1941, p. 5.

² *Adevărul*, marți 5 august 1914, p. 2.

³ *Curentul*, No. 3954, p. 9.

⁴ *Glasul Bucovinei*, No. 5034, joi 25 martie 1937, p. 3. Vezi și art. *Gen. Florea Țenescu*, în *op. cit.*

⁵ *Universul*, Anul al 55-lea, No. 237, joi 1 septembrie 1938, p. 7.

⁶ *Monitorul Oficial*, Partea I, Nr. 131, 8 iunie 1940, p. 2829.

⁷ *Opinia*, Anul XXXIV, No. 9475, vineri 28 octombrie 1938, p. 4.

⁸ *Glasul Bucovinei*, No. 5567, marți 7 martie 1939, p. 3.

⁹ *Neamul Românesc*, Anul XXXIV, Nr. 53, joi 9 martie 1939, p. 3.

¹⁰ *Universul*, Anul al 56-lea, Nr. 33, sâmbătă 4 februarie 1939, p. 1.

roană care a acceptat cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord către Uniunea Sovietică¹¹, mai târziu fiind acuzat că tocmai prezentarea exagerată de către el a forțelor concentrate de către sovietici la granița cu România a determinat Consiliul să cedeze în fața ultimatumurilor. La 23 august 1940, în contextul în care erau așteptate noi cedări teritoriale în Transilvania, fără încercarea de a rezista militar, generalul Florea Țenescu a demisionat din funcția de șef al Marelui Stat Major¹². O scurtă perioadă, până la începutul lunii septembrie 1940, a fost comandantul corpului de armată din Moldova.

După preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu, una dintre primele decizii ale regimului acestuia a fost de a trece în rezervă nouă generali, considerați apropiați ai fostului rege Carol II și vinovați de dezastrul țării. Decretul nr. 3094 din 9 septembrie 1940 menționa așa: „Având în vedere că următorii ofițeri generali au săvârșit acte grave de incapacitate, demoralizând prin fapta lor prestigiul oștirii și elementarele comandamente ale răspunderii de ostaș. Având în vedere că prin lingușiri și metode incompatibile cu demnitatea de ostaș au ocupat înalte comandamente, încurajând apoi neseriozitatea și lipsa demnității ofițerești. Având în vedere că prin incapacitatea acestor ofițeri generali s-a ajuns la decăderea oștirii și la acte grave, prin pierderea granițelor. Socotind că Națiunea trebuie să primească exemplul datoriei și al răspunderii, prin sancționarea celor care s-au făcut vinovați de aceste abateri. În conformitate cu dispozițiunile art. 58 din legea înaintărilor în armată, Art. 1, sunt scoși din cadrele active ale armatei următorii generali: 1. General Ilasievici Constantin. 2. General Argeșeanu Gheorghe. 3. General Țenescu Florea [...]”¹³.

Trecut în rezervă la numai 56 de ani, când experiența sa militară deosebită putea să servească țării, generalul Florea Țenescu a fost supus în lunile următoare unor presiuni deosebite, din partea regimului național-legionar. În luna octombrie 1940, i s-a fixat domiciliu obligatoriu, alături de politicieni și generali carliști precum Gheorghe Tătărescu, Mihail Ghelmegeanu, Victor Iamandi, Ion Ilcuș, Gheorghe Argeșeanu, Gabriel Marinescu ș.a., motivul oficial fiind „pentru a-i pune la adăpost de orice violență publică, pentru a pune capăt agitațiunilor pe cari le puneau la cale clandestin (în ascuns) și pentru că sunt în cercetarea justiției”¹⁴. A fost trecut și pe lungă listă a celor cărora urma să li se verifice averile, fiind bănuți că s-au îmbogățit prin favorurile regimului autoritar al fostului rege¹⁵. Toate acestea l-au afectat ireversibil, îndeosebi refuzul conducătorului statului, gen. Ion Antonescu, de a-i reda onoarea militară, prin ridicare acuzelor și reintroducerea în rândurile generalilor activi.

Generalul Florea Țenescu a încetat din viață după câteva luni, în ziua de 9 aprilie 1941, la ora 11:45, în locuința sa din București, Calea Plevnei nr. 135. În încercarea de a reabilita imaginea armatei române, mai ales după înlăturarea legionarilor de la guvernare și în perspectiva participării țării la conflictul mondial, autoritățile au organizat funeraliile convenite unuia dintre mari generali ai României interbelice. În prezența unei mulțimi de bucureșteni și camarazi, slujba religioasă a fost ținută în piațeta dintre Calea Plevnei și str. Gen. Anghelescu, aproape de locuința generalului, fiind oficiată de arhiereul Veniamin Pocitan și confesorul Garnizoanei București, împreună cu un sobor de preoți. Onorurile militare au fost date de un batalion de infanterie cu drapel și muzică, o baterie de artilerie călare și un escadron de roșiori, sub comanda generalului Gheorghe Cealâk, comandantul Diviziei 4. Au asistat, alături de familie, reprezentantul regelui Mihai, col. adj. Pastia, lt. col. Alexandru Marin, reprezentantul gen. Ion Antonescu, ministrul Apărării Naționale, gen. Iosif Iacobici, subșeful Marelui Stat Major, gen. Gheorghe Tătăranu, generalii Jack Popes-

Funeraliile generalului Florea Țenescu

generalului Gheorghe Cealâk, comandantul Diviziei 4. Au asistat, alături de familie, reprezentantul regelui Mihai, col. adj. Pastia, lt. col. Alexandru Marin, reprezentantul gen. Ion Antonescu, ministrul Apărării Naționale, gen. Iosif Iacobici, subșeful Marelui Stat Major, gen. Gheorghe Tătăranu, generalii Jack Popes-

¹¹ *Foaia Poporului*, Anul al 48-lea, Nr. 28, duminică 7 iulie 1940, p. 1.

¹² *Opinia*, Anul XXXVIII, No. 10027, duminică 25 august 1940, p. 3.

¹³ *Monitorul Oficial*, Partea I, Nr. 210, 10 septembrie 1940, p. 5306.

¹⁴ *Foaia Poporului*, Anul al 48-lea, Nr. 41, duminică 6 octombrie 1940, p. 2.

¹⁵ *Curentul*, Anul XII, Nr. 4543, vineri 4 octombrie 1940, p. 1.

cu, Ilie Șteflea, Traian Er. Grigorescu, Nicolae Mazarini, Gheorghe Radu, Constantin Ilasievici, Emanoil Leoveanu ș.a.

Din partea Ministerului Apărării Naționale a vorbit generalul Nicolae Mazarini, care l-a elogiat astfel pe camaradul dispărut: „Îl vom găsi astfel întâiul în toate școlile pe cari le frecventează, până la gradul de sublocotenent, grad pe care îl dobândește în armata germană, în urma studiilor sale temeinice. Cu ocazia stagiului făcut în gradul de sublocotenent și locotenent în armata germană, generalul Țenescu se impune de la început, terminând cursurile Academiei Superioare de Război germane cu distincția «*Lauda împăratului*»¹⁶. Cortegiul funerar a străbătut Calea Plevnei – Bulevardul Elisabeta – Calea Victoriei – planșeul Dâmboviței – Piața 6 Septembrie – Bulevardul Regina Maria – Strada 11 iunie – Cimitirul Bellu. Acolo, sicriul a fost purtat de camarazi generali și a ținut o ultimă cuvântare generalul Cantuniari, care, între altele, a spus: „Îl conducem pentru ultima dată, cu apăsarea zilelor de grea tristețe, căci ne despărțim de cel pe care zece promoții de ofițeri ai Școlii Superioare de Război ne deprinsesem să-l numim Profesorul. Am pus și punem în această numire adevărul cuprinzător a tot ce poate reprezenta învățătorul, educatorul, institutorul și exemplul care a fost pentru cea mai mare parte dintre ofițerii de stat major ai armatei române generalul Țenescu [...]. Lecțiile Profesorului nostru, difuzate și înțelese prin scrierile sale larg în toată armata, au ridicat într-o măsură considerabilă nivelul intelectual al corpului nostru ofițeresc. Profesorul a fost în același timp un educator, educatorul cel mai temeinic, pentru că a întrebuițat metoda exemplului persoanei sale plină de demnitate, de încredere, de înaltă iubire de țară, de tainică discreție și de o nobilă ținută omenească și militară în toate împrejurările, bune sau vitrege, dintr-o carieră din belșug plină de realizări. Recunoștința ofițerilor de stat-major pentru Profesorul lor capătă prin această mult prea scurtă arătare a activității sale un sens real și adevărat”¹⁷. Generalul Florea Țenescu a fost înmormântat, în salvele gărzii de onoare, în cavoul familiei sale. Post-mortem, a fost reintegrat în armată la 1 septembrie 1944, prin anularea decretului din 9 septembrie 1940¹⁸.

La patru decenii după dispariția sa, în regimul comunist care negase orice referire pozitivă la România interbelică, numele generalului Florea Țenescu a fost amintit prin scurte comemorări, care în anii '80 treceau de cenzura vremii. Astfel, în 1982 erau comemorați „Alexandru Țenescu, general veteran din ambele războaie mondiale și Florea Țenescu, general de armată din Turnu Măgurele, plecat dintre noi la vârsta de 57 de ani”¹⁹. Mormântul acestui general de elită al armatei României Mari se păstrează în cimitirul Bellu civil, unde inscripția funerară menționează: „General de corp armată adjutant Florian Țenescu, 1884-1941. Constanța Angela General Adjutant Țenescu, 1898-1977”.

¹⁶ *Universul*, Anul al 58-lea, Nr. 101, marți 15 aprilie 1941, p. 3.

¹⁷ *Ibidem*. Vezi și *Curentul*, Anul XIV, No. 4729, luni 14 aprilie 1941, p. 5.

¹⁸ *Monitorul Oficial*, Partea I, Nr. 205, 6 septembrie 1944, p. 6248.

¹⁹ *România liberă*, 9 aprilie 1982, p. 4, rubrica de comemorări. La fel, și în 1984, cumnata Margareta Țenescu menționa „aceeași frumoasă amintire pentru Florea Țenescu, general de armată, Tr. Măgurele, dispărut la 57 de ani”. Vezi *România liberă*, 6 octombrie 1984, p. 4.

Reversul colateral al anulării Dictatului de la Viena

Liviu TĂTARU

Baia Mare

În octombrie 1944 Winston Churchill a efectuat o vizită la Moscova, neînsoțit de președintele F.D. Roosevelt, a cărui opoziție față de împărțirea lumii postbelice în sfere de influență o cunoștea atât din discuțiile directe, cât și din corespondență bine securizată. Dornic să mărească și mai mult imensul imperiu britanic, precum dictatorul de la Kremlin expansiunea imperiului sovietic și a comunismului, el i-a propus acestuia, pe o foaie de hârtie, la un dineu, un târg geopolitic, prin care Moscova să exercite o influență de 90%, iar Anglia una de 10% în România, iar Londra una cu procente inverse în Grecia, ceea ce Stalin a acceptat laconic. Evoluțiile ulterioare dovedesc că Stalin a fost „fair-play”, cu consecințe colaterale grave pentru România. Stalin era hotărât să țină cont de evoluția opțiunilor strategice ale țărilor pe care urma să le ocupe prin ofensiva Armatei Roșii. Între România și Ungaria ar fi preferat-o pe cea de-a doua, având în vedere participarea mai mult simbolică a acesteia pe frontul antisovietic, comparativ cu România, care și-a folosit toate efectivele alături de cele germane. Hotărâtoare în opțiunea lui Stalin și a Biroului Politic sovietic au fost însă două evenimente: ieșirea „intempestivă” a României din alianța antisovietică cu Germania la 23 august 1944, care a ușurat enorm ofensiva Armatei Roșii, mai ales că România i s-a alăturat și a „acceptării” silite a unui guvern „democratic” supus Moscovei, sub conducerea lui Petru Groza, la 6 martie 1945.

De aici încolo vom urmări reversul colateral al respingerii Dictatului de la Viena. Ceea ce părea o răsplată pentru România s-a dovedit fi remaghiarizarea conducerii unei mari părți a administrației și organelor de forță ale unităților teritoriale în care era împărțită Transilvania. După cum arătam într-un alt material găzduit în prezenta revistă, una dintre indicațiile BP privind comunizarea țărilor ocupate era, pe lângă distrugerea elitei națiunii majoritare, propulsarea în posturi-cheie a unor semidocti din rândurile unor naționalități minoritare, cunoscute ca ostile acesteia. În Transilvania aceștia erau ungurii și cei asimilați acestora. Atunci când Rákosi, un asimilat fidel Moscovei, i-a cerut lui Stalin să nu restituie Transilvania României, acesta a refuzat, imputând Ungariei (nu comuniștilor unguri) că aceasta a rămas fidelă lui Hitler până la ocuparea țării de Armata Roșie, în vreme ce România a rupt alianța cu Germania și a întors armele împotriva ei, scurtând războiul cu cel puțin șase luni.

În perioada scursă până la armistițiul semnat cu peste două săptămâni întârziere după actul curajos al regelui Mihai de desprindere a României de Axă și de alianță cu Puterile Aliate, armata română a fost tratată ca una dușmană, pentru a-i putea lua cât mai mulți prizonieri și a-i trimite la muncă forțată („de reconstrucție”) în URSS. Era primul act samavolnic antiromânesc. Apoi, pentru a-l obliga pe rege să aducă la putere un guvern subordonat Moscovei, deși a declarat caduc Dictatul de la Viena încă prin Convenția de armistițiu, nu a cedat administrarea Transilvaniei guvernului român, ci Comandamentului sovietic al Trupelor de ocupație. Aproape imediat după numirea guvernului P. Groza, acest al doilea act samavolnic, motivat prin minciuna acțiunilor „gărzilor lui Maniu” împotriva democratizării țării, a fost anulat. Romulus Zaharia a sesizat în romanul *Ademenirea* (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983) că BP sovietic, după o amplă analiză în formal desființatul Comintern, a partidelor românești și a liderilor lor a diagnosticat că PNT și președintele lui, Iuliu Maniu, reprezintă inamicul-țintă al ocupanților și al comunizării țării. „Radio Moscova a dat la 6 aprilie 1945 semnalul luptei pentru discreditarea și distrugerea PNT, apreciind că Iuliu Maniu este portdrapelul reacțiunii românești” (p. 68).

Identificarea țintei PNT – Iuliu Maniu ca dușmanul nr. 1 satisfăcea atât pe comuniștii români, cât și pe cei unguri, deoarece PNT era cea mai puternică și consecventă forță anticomunistă, iar pentru unguri principalul adversar al iredentismului maghiar de după război. Și cu decenii înainte, Romulus Zaharia aprecia în plin regim comunist că „înainte de a fi o bătălie de clasă, răfuiala cu Marele Sfinx și cu aderenții se conturase, în orașele Transilvaniei, ca o bătălie șovină. Era o răzbunare pusă la cale de revizionismul maghiar” (*op. cit.*, p. 245). Formal, cu data de 9 martie 1945, România a devenit stăpâna întregului teritoriu al Transilvaniei, pierzând întreaga Basarabie în favoarea „eliberatoarei” sale. Pentru a stimula Moscova să-și sacrifice în continuare soldații în luptele terestre, Marile Puteri Aliate au acceptat ca în Comisia aliată de control de la București rolul principal să revină general-colonelului Susaikov și consilierilor lui.

Revenind la promovarea minoritarilor etnici pentru terorizarea majorității românești voi ilustra această strategie prin constatarea unui ilustru trăitor al ei. În unicul sau roman, *Luntrea lui Caron* (Editura Humanitas, București, 1990), Lucian Bлага constată că „noile autorități, deși erau noi, erau tot ungurești. Ele erau comuniste, după tiparul epocii care începea” (p. 209), alese intenționat să nu permită nicio îngăduință față de români, exploa-

tând o situație istorică. Fără să trebuiască impulsionate pentru a înăbuși orice mândrie etnică ori patriotism românesc, aceste elemente, românești numai prin cetățenie, acționau din propria repulsie istorică față de români, satisfăcuți că noul regim le dădea ocazia să și-o manifeste nestingherit, mai acătării decât în imperiul bicefal, față de cei care intrau în colimatorul lor!

Provocarea din 1946

Pentru a dovedi la apropiata Conferință de Pace de la Paris că românii transilvăneni reprezentau elementul destabilizator al situației din Transilvania și, ca atare, că Dictatul de la Viena ar trebui recunoscut, Uniunea Populară Maghiară, creată la 16 octombrie 1944, plină de șoviniști și chiar de fasciști pozând în antifasciști, pentru a pretinde apoi o reprezentare cât mai numeroasă într-o viitoare administrație „românească”, a recurs la provocarea de la Universitatea românească din Cluj, revenită din exilul la care a fost obligată prin acest Dictat. UPM a găsit un punct de sprijin împotriva românilor, și cu deosebire a studenților, în muncitorii de la cele două mari întreprinderi clujene, Dermata și Atelierele CFR. Concedierea majorității salariaților români în timpul regimului horthyst le transformase în citadele ale șovinismului maghiar. Muncitorii de aici au acționat în consens cu autoritățile locale și erau gata să declanșeze, la semnalul acestora, acțiuni punitive contra studenților români. Naționalist-țărăniștii clujeni publicau ziarul *Patria*, singurul care prezenta situația reală din oraș și din țară, care demasca toate actele antiromânești ale conducerii orașului și județului. Romulus Zaharia recunoaște că „era ziarul cel mai citit, îndeosebi de către studenți și țărani, cei dintâi fiind și cei mai buni difuzori ai publicației. Autoritățile îi reduceau drastic repartitia de hârtie, iar, la instigarea lor, tipografii îi refuzau uneori editarea din spirit de «mânie proletară», după ce mai înainte tipăriseră fără asemenea mustrări de conștiință ziarele horthyste! Publicația național-țărăniștă devenise inamicul public numărul 1 al autorităților, oglinda fidelă a acțiunilor lor provocatoare la adresa tineretului studios. Iar acestea se țineau lanț” (*Ademenirea*, p. 68).

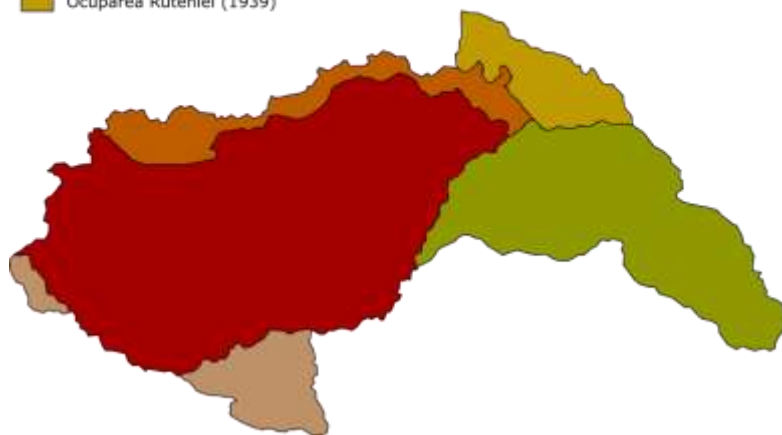
Studenții români erau provocați peste tot unde erau identificați, bazându-se pe acțiuni de rezistență care să poată fi prezentate ca violențe stradale, înregistrate, desigur, unilateral. Provocările în cauză, deși suportate, în general, cu stoicism, au revărsat paharul, iar studenții au demonstrat în fața sediului PCR și apoi a tribunalului, scandând lozinci care dovedeau, după Romulus Zaharia, „o cumplită criză de ură” (*op. cit.*, p. 245). Au urmat ciocniri de stradă, în cursul cărora au căzut 6 morți, 57 de răniți și au fost efectuate 197 de arestări (în suplimentul revistei *Renășterea*, Cluj-Napoca, 1996, „Clujul universitar al generației 1946 în memoriile Arhiepiscopului Bartolomeu Anania”, p. 5). Au urmat alte manifestări și ciocniri, care au culminat cu atacul muncitorilor de la cele două întreprinderi amintite asupra studenților români baricadați în interiorul căminului „Avram Iancu”, la puțin timp după anunțarea știrii că, în urma consultărilor pregătitoare pentru Conferința de Pace de la Paris, marile puteri au hotărât că România dispune de drepturi suverane asupra Transilvaniei. Dacă asediul nu a dus la vărsări de sânge a fost numai pentru că, la 28 mai 1946, o patrulă sovietică a trupelor de ocupație a fost atrasă de zgomotul luptelor și i-a somat pe atacatori să se retragă. Cu studenții s-au coalizat țărani din satul Mănăstur, lăaturalnic Clujului, care au pornit în coloană spre centrul orașului. Opriți de trupe românești, ei au dat o celebră replică scrisă noului regim, cu bannerul: „până aici e Clujul, de aici începe Mănăsturul”. (Apariția patrulilor sovietice din trupele de ocupație dislocate la Cluj nu a fost, desigur, una inopinată, ci conform ordinului de la Moscova și opțiunii lui Stalin).

Continuarea demonstrațiilor după episodul de la căminul „Avram Iancu” a vizat eliberarea studenților arestați și ele au culminat cu greva generală a studenților români și a profesorilor lor. Presa comunistă s-a dezlănțuit contra celor calificați drept legionari, care ar fi ieșit în bande, la drumul mare. Ei ar fi fost sub oblăduirea partidelor istorice și ar fi alcătuit adevărate echipe ale morții! Romulus Zaharia recunoaște că „niciodată nu s-au spus atâtea minciuni ca în aceste zile. Niciodată intelectualul nostru de mâine nu fusese mai adânc jignit” (*ibidem*, p. 316).

Pătrășcanu, trimis să dezamorseze conflictul, a făcut greșeala care a oferit mai târziu pretextul lichidării sale în 1954, de a afirma că „mai întâi sunt român și apoi comunist”, fără a reuși să-i facă pe studenți să cedeze” (Bartolomeu Anania, *op. cit.*, p. 37). Liderul răzvrătiților, studentul la medicină și viitorul mitropolit al Clujului, Vadului și Feleacului, Bartolomeu Anania, intelectual de elită, a convocat o adunare a studenților la Casa universitarilor. Dându-și seama de miza geopolitică a provocării la care erau supuși studenții, au hotărât la 16 iunie 1946

Achiziții teritoriale ale Ungariei între 1938-1941

Ungaria (Tratatul de la Trianon, 1920)	Al Doilea Arbitraj de la Viena (1940)
Primul Arbitraj de la Viena (1938)	Teritoriile Iugoslave Anexate (1941)
Ocuparea Ruteniei (1939)	

să înceteze greva, să suspende cursurile și să plece acasă. Anania conchide că „adevăratul epilog a fost acela că revizioniștii maghiari nu au putut alcătui mult-doritul dosar antiromânesc pentru Conferința de Pace din 1947, (de) la Paris” (*ibidem*, p. 47).

Politica de maghiarizare a șvabilor sătmăreni

La 10 august 1919 a avut loc Adunarea șvabilor din Banat, la care au participat și reprezentanții șvabilor sătmăreni, în care s-a acceptat în unanimitate Hotărârea de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, de unire a Transilvaniei cu România. Dr. Valeriu Achim, născut într-o comună româno-șvăbească (Tiream), era îndreptățit atât prin erudiție, cât și prin cunoașterea nemijlocită a situației șvabilor sătmăreni din zona Careiului să ofere o imagine fidelă a acestora în perioada interbelică și, pe o bază documentară exhaustivă, de la naturalizarea lor prin colonizare în NV României, începând din 1712. Valeriu Achim era îndreptățit să surprindă în rândurile șvabilor sătmăreni „o atmosferă de liniștire și mulțumire pentru starea de libertate și democrație în noul stat român, cu Transilvania încorporată în noua Românie. Față de tendința de maghiarizare a limbii lor religioase și școlare (...), din cadrul fostului regim austro-ungar, în România s-a stabilit o libertate deplină pentru adevărata limbă maternă a tuturor minorităților naționale, inclusiv a șvabilor”.

Cu privire la această temă, inspectorul școlar Gheorghe Tulbure, din Oradea, încheind un discurs oficial în fața dascălimii, spunea: „Predând șvabilor sătmăreni limba și cultura strămoșească nu săvârșim decât un act de dreptate socială și națională, necesar pentru a constitui în fața Europei o nouă probă evidentă că în cadrul statului român toate minoritățile își au asigurată libertatea și putința de dezvoltare culturală potrivit cu legile firii, individualității și aspirațiilor legitime”. În anul Dictatului, dar cu câțva timp înainte, deputatul sătmărean în Parlamentul României Schönborn s-a întâlnit în zona șvăbească din zona Sătmăr-Carei cu un grup de ziaristi din cele două țări sprijinitoare a Ungariei. Le-a spus acestora cu ce sentimente privea populația germană de aici preparativele raptului teritorial care se prefigura: „Populația pe care o vizitați acum este formată din țărani muncitori șvabi. Aceasta este organizată la noi cu concursul binevoitor al autorităților românești, trăiește-n deplină libertate, muncește și se bucură de toate drepturile, iar dorința este de a trăi mai departe în cadrul statului român”. Acestea nu numai ca au permis școli în limba germană pentru șvabi, dar i-au îndemnat și sprijinit în acest sens.

Dr. Ernst Hauler, profesor de limbă germană la Liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare, născut în anul 1917 în localitatea Moftinu Mic, din vecinătatea Careiului, a trăit această renaștere etnică, favorizată de guvernarea românească nou instalată, prezentată în cartea sa despre *Șvabii sătmăreni*. În 1936, la un recensământ al populației din plasa Carei a județului Sătmăr, s-au declarat germani (șvabi) 44,50%, români 38,6% și unguri 15,6%, situație mult diferită de cea de la ultimul recensământ general din 1910. În amintita carte, dr. Hauler comenta ultima evaluare și motivația acestei schimbări statistice: „...când m-am născut (șvabii sătmăreni) nu mai aveau nicio școală în limba germană, dar nici la biserică nu se mai folosea limba maternă a șvabilor. Cu instalarea regimului românesc, în 1919 s-a schimbat deodată situația germanilor din județul Satu Mare. Românii au dus o politică dreaptă față de grupurile etnice. Dar ei au observat repede că minoritatea maghiară și-a asumat dreptul de a reprezenta șvabii din regiune. Episcopia romano-catolică din Satu Mare a trecut cu preoțimea de partea revizioniștilor maghiari, cu toate că majoritatea credincioșilor o formau tocmai șvabii” (cf. dr. Valeriu Achim).

Atitudinea antiromânească a bisericii romano-catolice maghiare din Transilvania era veche de secole, după cum am arătat în articolul „Uniunea frățească de la Căpâlna n-a fost antiromânească”, publicat în prezenta revistă. Numele lui Nicolae Olahus ca primat al acestei biserici în Ungaria a fost primită cu un val de ură de un episcop ungar, care-l considera nedemn pe un român să ocupe un asemenea scaun. Aprobatele și Compilatele erau un fel de constituții ale principatului Transilvaniei și exprimau nu numai excluderea românilor dintre „națiunile recepte”, dar și șovinismul înaltului cler romano-catolic, care s-a menținut permanent aproape o jumătate de mileniu, în forma extremă la secui. Dr. Ernst Hauler a fost foarte dezamăgit de politizarea clerului romano-catolic subordonat Episcopiei de Satu Mare, devenită un instrument al politicii de menținere a șvabilor în cadrul națiunii maghiare. Aceasta și-a găsit susținători și la Vatican, fapt constatat și de Vasile Lucaciu în timpul studiilor la Roma. Subordonarea unei părți a bisericii greco-catolice românești din Transilvania prin arondarea unor parohii care-i aparțineau în zona Careiului și Sătmărului Episcopiei de Hajdudorog a avut drept scop punerea slujbei bisericesti în limba maghiară. Contra acestei samavolnicii au protestat preoții greco-catolici, slujitori în bisericile vizate, chiar în prezența trimișilor episcopiei, ceea ce le-a atras răspunderea penală și condamnarea a șapte dintre ei la pedepse privative de libertate de scurtă durată, reduse ulterior pentru a nu amplifica conflictul în 1913.

Nu era prima dată când s-a încercat maghiarizarea prin biserică, înaintea revoluției pașoptiste, episcopul de Blaj Ioan Lemeni, colaboraționist cu nobilimea, a încercat și el aceeași renunțare la limba română de cult.

Câtă vreme susținătorii demnitarilor vinovați de discriminarea românilor, cu deosebire unguri sau asimilați, din partid, administrație, justiție și instituțiile de forță erau șefii trupelor de ocupație, dr. Hauler putea aprecia pe drept că dictatura proletariatului din Transilvania era una unghurească în multe județe. Neagu Cosma, din interiorul sistemului, a nominalizat în *Cupola* (Editura Globus, 1994) nu numai direcțiile în care era structurată Securitatea, ci și pe principalii șefi ai acestora, insistând asupra marelui număr de ofițeri superiori de origine neromânească, sub nume de împrumut românești, care să mascheze preferința ocupanților pentru elementele antiromâne-

nești. Această deturnare nu putea fi decât ameliorată de cei pe care îi putem subsuma unei „partide românești”, acționând cu mare fereală (Dej, Ceaușescu, Groza).

Volumul X al *Istoriei Românilor*, sub redacția Academiei Române (Editura Enciclopedică, 2013) susține, pentru prima dată în mod explicit, că din 1948 „Influența sovietică devine preponderentă la nivelul Partidului Muncitoresc Român, cât și la nivelul societății în general” (p. 1010), și tot pentru prima dată că „până în 1944, el a fost un partid al minorităților” (p. 1009), majoritari ca număr, ceea ce explică numele său, de Partidul Comunist din România, și nu Partidul Comunist Român. Retragera trupelor sovietice de ocupație din România în iunie 1958, obținută de Gheorghiu-Dej în timpul vizitei lui Nichita Serghievici Hrușciiov, a permis recuperarea treptată a autorității românești în propria administrație a țării. Dej l-a asigurat pe Hrușciiov că socialismul românesc este suficient de consolidat pentru a nu mai avea nevoie de sprijinul acestora. Din păcate, lărgirea posibilităților de manifestare a, să-i zicem autonomiei obținute, n-a fost folosită în beneficiul cetățenilor țării prin democratizarea regimului, ci în politica externă, prin lărgirea sferei de colaborare cu alte țări și a relațiilor economice în afara celor revenindu-i prin apartenența la CAER.

Pe plan intern, nomenclaturii români au purces la eliminarea protejailor ocupanților, nu fără rezistența acestora. Mult mai încordată a fost situația în Regiunea Autonomă Maghiară revendicată de secui, pentru a-și perpetua dominația în zonele în care erau majoritari, pentru organizarea lor într-o singură unitate administrativ-teritorială și acordarea autonomiei sale. Aceștia aduceau ca argument regiunile autonome din cadrul republicilor sovietice, în care administrația era exercitată formal de reprezentanții minorităților etnice care aici erau majoritari și unde elevii învățau în limbile acestora. Ceea ce nu spuneau era că posturile cheie erau deținute de ruși sau rusofoni.

Pentru a putea situa cronologic în seria reorganizărilor interne această încercare de sustragere de sub autoritatea statului român a enclavei secuiești, e necesară o succintă prezentare a acestora pe regiuni și raioane. Până în 1950 Transilvania avea ca „moștenire” 23 de județe, împărțite în unități administrative mai mici numite plăși. La 23 iulie 1950 s-a reorganizat structura administrativ-teritorială în regiuni și raioane (*Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 403). Centrele de județ situate la Caransebeș, Sighetu Marmăției, Năsăud, Dej, Sighișoara, Făgăraș, Turda, Mediaș și Odorheiu Secuiesc au fost rând pe rând desființate, devenind centre de raioane” subordonate celor de regiune, la rândul lor, unele avansate la acest rang, precum Reșița și Baia Mare. Actul normativ prin care din septembrie 1952 din cele patru foste județe cu majoritate secuiască, având centrele administrative la Sf. Gheorghe, Odorheiu Secuiesc, Miercurea Ciuc și Târgu-Mureș a fost creată Regiunea Autonomă Maghiară, cu centrul la Târgu-Mureș. Odorheiu Secuiesc a decăzut la statutul de centru de raion, dar având aceeași predominare a secuilor maghiarofoni în organele amintite.

Istoria Românilor, volumul X (Tratatul Academiei), precizează că noua Constituție din 24 septembrie 1952 reducea numărul regiunilor de la 28 la 18, fiind creată distinct RAM, pe baza unui „Referat prezentat conducerii PMR de trei consilieri sovietici” (p. 105). Crearea RAM „a avut efecte negative”, aceasta devenind „un stat în stat” (p. 106), fiind revendicată și după 1989, prin legiferarea unei autonomii extinse. RAM a fost desființată numai prin Constituția din 21 august 1965, prin care aceasta a fost împărțită în trei județe (la care s-a revenit, raioanele fiind desființate), și anume Mureș, Harghita și Covasna (*ibidem*, p. 801). Existența ei timp de 13 ani însemna că „statul român” (a încetat) în acest fel să mai fie un stat unitar” (*ibidem*, p. 820). Desființarea RAM a pus capăt acestei limitări a suveranității, făcută la sugestia Moscovei, care a constituit reversul anularii Dictatului de la Viena. RAM avusese 649.000 de locuitori, dintre care 526.000 de maghiari și 123.000 de români. Desființarea RAM a mutat cadrul disputelor la nivelul cel mai înalt al conducerii partidului și statului, unde mijloacele mass-media și publicul nu aveau acces. De altfel, încă în decembrie 1959 problema Transilvaniei era calificată „strict secret” în corespondența de partid și de stat la nivel înalt (*ibidem*, p. 1023). Aceasta era și o urmare a nemulțumirilor legate de unificarea universităților română și maghiară într-o singură universitate („Babeș-Bolyai”), cvasi-impusă la cel mai înalt nivel politic și academic de Gheorghiu-Dej și Ceaușescu în 1958, într-un cadru tensionat, urmată de sinuciderea unor universitari unguri.

În spatele ușilor închise continuau controversale. În 1965 a apărut într-un ziar din RFG un articol intitulat „Protest împotriva politicii române a naționalităților” trimis de un minoritar din țară, în care se insinua că „statul român duce împotriva acesteia (a minorității maghiare, n.n.) o politică de deznaționalizare” (p. 1026). Nu se putea invoca o asemenea politică școlară câtă vreme în anul școlar 1967/1968 692 de unități școlare erau în limbile minorităților, iar 1.474 aveau secții cu limba de predare maghiară (p. 1027). În iunie 1968, redactori de reviste și edituri în limba maghiară au reproșat la o consfătuire la CC atrofierea secțiilor maghiare din învățământul superior (*ibidem*). Noua reorganizare teritorială din 1968, când s-a revenit la județe, iar raioanele au fost desființate, îngrijora minoritatea maghiară în privința puținei autonomii de care se bucura (*ibidem*, p. 1025). În compensație și pentru a liniști apele, în octombrie 1968 au fost create Consiliile Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară și Germană (p. 1026). În cadrul Ministerului Educației și Învățământului au fost create secretariate de stat ale minorităților. Practic, „sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu și declanșarea minirevoluției culturale din 1971

marchează începutul revenirii controlului partidului... implicit asupra activității minorităților naționale în cadrul statului român” (p. 1028)

Autorul care analizează fără complexe și rețineri situația relațiilor româno-maghiare din Transilvania, în general, și secuime, în special, este gen. dr. Gheorghe Văduva, în volumul *Nori pentru mileniul III. Eseu de geostrategie*, Editura Național, București, 1998. Spicuiem doar considerațiile autorului pe marginea acestei probleme, pentru a avea fluentă într-o formă prescurtată. Începem cu ideea că „vârfurile maghiarimii din zona Ardealului și nu numai nu se pot împăca cu gândul că Transilvania aparține României”. După o serie de falsuri istorice la care recur, „concluzia logică care rezultă... este aceea că Transilvania a fost ruptă pe nedrept, într-o conjunctură favorabilă României, din coasta Ungariei (p. 202). În consecință, nu ezită „să uneltească împotriva unității naționale (a acesteia), vizând fără nicio îndoială separarea Ardealului de România” (p. 200). Populația secuiască era îndemnată să vadă în unitățile militare românești dispuse în zonă „o armată de ocupație” (p. 195).

Într-o viziune mai largă, gen. Văduva constată că „la Budapesta există un organism care se ocupă de toate minoritățile ungare din afara Ungariei (...) și îndeosebi din Transilvania, care este cea mai numeroasă. Baiul, ca să folosim un regionalism ardelenesc, este că e vizat „un anume spațiu care nu aparține Ungariei, dar pe care această țară îl consideră al ei, (chiar și) prin politica pașilor mărunți. Filosofia lor este simplă: se speră că va reveni odată și vremea Ungariei coroanei Sfântului Ștefan. Pentru că tot ce a fost, speră unii dintre unguri, va mai fi cândva. Se acționează pe toate fronturile și prin toate mijloacele... La suprafață și în subteran. (...) Există (...) numeroase fundații în Ungaria care se ocupă numai de problema minorității maghiare din Transilvania. (...) Unul dintre obiective este acela de a menține această populație de etnie maghiară de la noi în coordonatele (...) aroganței imperiale, a convingerii superiorității față de populația română etc.” (pp. 195-196). Se urmărește ca prin asemenea atitudini să se producă „reacții (de revoltă, n.n.) din partea românilor, care apoi să fie reclamate la diferite organisme și foruri internaționale ca antimaghiarisme și intoleranțe etnice” (*ibidem*).

Tot ce am prezentat anterior, rezumat de dr. Hauler ca fiind o dictatură ungară a proletariatului asupra Transilvaniei ca preț pervers al anulării Dictatului de la Viena de către „eliberatorii” sovietici, este confirmat de gen. Văduva, care, referindu-se la perioada 1944-1965, apreciază că „în toată această perioadă de conducere de administrație românească s-a continuat, la fel de virulent ca întotdeauna, procesul de maghiarizare” (p. 196), în ultima sa parte mai ales în RAM și în enclava izolată Sătmăr-Carei, tot mai puțin în restul Ardealului, mai ales după 1958, adăugăm noi. Câtă vreme a existat RAM, aceasta „a dat apă la moară atitudinii antiromânești manifestată la toate cercurile conducătoare ale maghiarimii din interiorul României” (p. 198). El avertizează: „Statul român ar trebui să știe că populația din această zonă, care aparent își vede de treabă, nu prezintă niciun fel de siguranță și încredere, într-o situație conflictuală”; în fapt, „în toate guvernele și la toate conducerile din ultimii 80 de ani a existat și există, am putea spune, o anumită inconștiență referitoare la pericolele care se manifestă aici, în această zonă (dar care nu se nasc aici), pentru unitatea statului român, iar atunci „când se aud voci venind dinspre Ardeal, unii... zâmbesc, iar alții cred că se exagerează” (p. 197). În vremea aceasta, „acțiunile legale sau ilegale, demersurile numeroase întreprinse peste tot, reclamațiile și memoriile UDMR, de regulă secrete sau pe ușa din dos pe la Consiliul European și pe la tot felul de organisme și forumuri internaționale, care, în general nu cunosc situația exactă din România și, din acest motiv, pot fi ușor impresionate sau chiar manipulate, arată că, sub nicio formă, cercurile interesate în realizarea unor obiective strategice pe termen lung nu se dau în lături de la nimic” (p. 199).

Imediat după izbucnirea loviturii de stat de la București la 22 decembrie 1989, simțind că nu-i mai poate opri nimeni, instituțiile de forță fiind implicate în lupte fratricide, în secuime au fost asasinați cu propriile pistoale 7 polițiști și securiști, fiind distruse parțial sau în totalitate 38 dintre sediile acestora, valoarea pagubelor ridicându-se la 10 milioane de lei, la cursul de atunci, și au fost arse ori jefuite circa 200 de locuințe ale acestora, în valoare de 5 milioane de lei (p. 203). N-au scăpat furiei dezlănțuite nici monumentele dedicate armatei române ori unor personalități românești în Covasna, Baraolt, Odorhei, Frumoasa, Lutița, Sânmartin, Toplița, Miercurea Ciuc, au fost îndepărtați din funcție directorii a 18 unități economice și, în general, au fost epurate cadre românești din conducerea acestora și a altora, au fost alungați profesorii români”, cu deosebire cei de limbă română (p. 294). Încordarea intervenită între românii și ungurii secui în timpul loviturii de stat a continuat și în perioada imediat următoare, culminând cu evenimentele grave de la Târgu Mureș din martie 1990. Prin ceea ce au întreprins maghiarii secui au contribuit la spirala care și-a atins apogeul atunci și acolo, iar extremiștii români au folosit împrejurările pentru a reface „fostul Departament al Securității Statului”, desființat în timpul loviturii de stat, concepând și punând în practică „o diversiune etnică ce a avut la bază informația vehiculată fără temei real că Transilvania va fi preluată de Ungaria” (<https://wikipedia.org/wiki>).

S-a urmărit reînființarea Securității sub un alt nume, în folosul noii puteri de stânga, criptocomuniste. Vinovată în degenerarea evenimentelor a fost și Uniunea Vatra Românească, creată în urmă cu șase săptămâni, de un artist plastic din Târgu Mureș. Totul a început cu conflictul separării stricte pe naționalități a două licee, până atunci mixte. Cei de la Liceul „Bolyai Farkas” au cerut mutarea secției române la Liceul „Alexandru Papiu Ilarian”. Refuzul acestei delimitări forțate și exclusiviste a determinat greva profesorilor și a elevilor de la liceul purtând numele matematicianului maghiar, cărora li s-au asociat studenții de la Institutul de Medicină și Farmacie din

Târgu Mureș. Această separare a putut fi interpretată ca un gen de epurare etnică neviolentă, dar ofensatoare la adresa românilor. La 10 februarie 1990 a avut loc un marș al tăcerii al etnicilor maghiari la Târgu-Mureș, la care au cerut reînființarea Universității „Bolyai” din Cluj-Napoca, reorganizarea rețelei de școli cu limba de predare maghiară, crearea unui minister al naționalităților etc.

Ziua de 15 martie, când maghiarii de pretutindeni aniversează revoluția din 1848, a generat întotdeauna tensiuni interetnice, dar până-n 1990 nu s-a permis transformarea lor în ciocniri violente. De data aceasta ele au urmat la doar câteva zile. În ziua de 19 martie a debutat conflictul interetnic, la orele 8 dimineața printr-un episod petrecut la sediul județean Mureș al CPUN, organ executiv provizoriu, până la primele alegeri generale libere. Partidele create după lovitura de stat și recunoscute oficial aveau propriile lor sedii, desemnându-și reprezentanții în CPUN, local ori județean. Reprezentanții români din partea PDSR și ai URȘ au cerut demisia a trei aleși ai UDMR, singurul prezent dându-și demisia. A fost declanșatorul conflictului interetnic.

În jurul orei 15, peste 100 de maghiari s-au adunat în fața sediilor partidelor din centru, cerând repunerea în funcțiune a demisionarului obligat. Între timp, au fost aduși cu mai multe autobuze români din Reghin, Hodac, Toaca, Ibănești, care au atacat pe ungunii rămași în clădirea sediului UDMR. Aceștia li s-au alăturat vreo 10.000 de unguni din satele secuiești din jur, a doua zi formându-se două grupuri în piața centrală înarmate cu arme albe, dar și cu cocteiluri Molotov, cel românesc fiind de două ori mai mic. După ce s-a dat foc tuturor autobuzelor cu care au venit românii, forțele de ordine s-au interpus între cele două tabere, dar în a treia zi (21 martie) au fost copleșite de atacurile venite din ambele părți. S-a ajuns la folosirea de sticle incendiare, sulite, furci. Conflictul începea să semene cu un masacru generalizat. Pentru a evita producerea de victime, autoritățile au trebuit să interpună între combatanți două rânduri de tancuri ale Diviziei 6 tancuri (aflate, deci, undeva în apropiere), ceea ce a avut ca urmare calmarea treptată a spiritelor și împrăștierea combatanților. În cursul luptelor de stradă a căzut și a fost molestat cu băte până la moartea aparentă un demonstrant, care a fost prezentat de cameramanii care filmează totul ca fiind un ungun, dovedindu-se ulterior că a fost un român, salvat în cele din urmă de doctori. Se numea Mihăilă Cofariu, pe care un cameraman irlandez l-a prezentat drept ungun, impresie cu care publicul TV din străinătate a și rămas. Ancheta care a urmat l-a dovedit ca vinovat pe un combatant ungun, care a fugit în Ungaria, țară care a refuzat să-l extrădeze.

Partidul maghiar numit UDMR, „botezat” Uniune pentru că acceptă în rândurile sale doar membrii unei singure națiuni, a fost creat de Domokos Géza la 25 decembrie 1989. Se prezintă pe sine ca „renaștere peste noapte a comunității politice maghiare, după decenii de represiune” (wikipedia).

După parcurgerea paginilor de mai sus, se poate afirma că așa-zisele „decenii de represiune” erau o minciună sfruntată. Dacă activitatea ei s-ar reduce la a-și apăra „drepturile și identitatea comunității... prin legislație”, după cum se prezintă, pentru a-și „construi viitorul aici, în țară” și la interesul pentru „calitatea educației în limba maghiară”, care garantează că „identitatea noastră este păstrată și transmisă mai departe” totul ar fi acceptabil și normal. Dar în acest CV urmează și alte obiective, care ne atrag atenția prin pretențiile exagerate, reamintind de RAM și de timpurile în care, cu sprijinul ocupantului sovietic, au discriminat pe români în propria lor țară. Pentru că la ce ar duce „realizarea unor forme de autonomie, inclusiv teritorială... o descentralizare generală și aplicarea principiului subsidiarității, pe baza tradițiilor pozitive de conviețuire etnică din Transilvania și a modelelor exemplare de guvernare implementate în Europa”? Această prezentare păcătuiește prin falsificarea trecutului istoric, când s-au manifestat aici „tradiții pozitive de conviețuire etnică” sub stăpânirile ungunesti?; de ce se invocă modelele exemplare de guvernare implementate în Europa, câtă vreme nicăieri nu s-au acordat mai multe drepturi unei minorități decât ungunilor sub stăpânirile românești?

Deși partidul maghiar se numea Uniune, membrii săi au participat la alegeri ca și cum ar aparține unui partid, fiind prezenți la toate alegerile generale și locale, trimițând parlamentari în organul legiuitor al țării și câștigând mandate de primari și de consilieri în consiliile județene, acolo unde aveau bazine electorale suficient de mari. La alegerile din mai 1990 au obținut 42 de mandate în Parlament, iar la cele din 1992 au obținut 43 de mandate, având dreptul de inițiativă legislativă, precum și pe cel de a-și constitui grup parlamentar în fiecare dintre cele două camere. Mai multe amendamente la proiecte de legi propuse de UDMR au fost acceptate, nu și cele privind autonomia teritorială.

Începând cu alegerile parlamentare din 1996, când UDMR a aderat la coaliția partidelor de dreapta (CDR), uniunea a luat parte la guvernarea convenției între 1996 și 2000, apoi la fel în guvernarea Tăriceanu între 2004 și 2008, în guvernul Boc II între 2009 și 2012, în guvernul Ungureanu din 2012 și în guvernul Ponta din 2014. Toate guvernele au apelat la UDMR, având nevoie de mandatele acestuia pentru a deține majorități comode și, ca atare, maghiarii au obținut mandate de miniștri și secretari de stat.

Din iunie 2023 UDMR-ul n-a mai fost cooptat la guvernarea Ciolacu, care și-a dorit doar o coaliție PSD-PNL. Putem spune că, în cea mai mare parte a perioadei scurse de la lovitura de stat din decembrie 1989, UDMR a fost prezentă în conducerea țării, intenționând să revină cât mai curând.

Omul, ființă personală chemată la relația de comuniune cu aproapele prin iubirea filantropică

- În aprofundare filosofico-teologică actuală -

Dr. Adrian-Gheorghe PAUL¹
Baia Mare

Introducere

Omul, ființa cea mai înaltă dintre creaturile pământești ale lui Dumnezeu, este numit deseori de teologi și recunoscut de cercetătorii antropologi ca fiind o ființă misterioasă și tocmai datorită acestui lucru studierea lui de către oamenii de știință, antropologi, psihologi, sociologi și, nu în ultimul rând, teologi este foarte importantă în cadrul consolidării învățăturilor creștine care reflectă, în cele din urmă, o înțelegere mai deplină a felului în care lucrează și acționează Dumnezeu, din ale Căruia „mâini” a ieșit însuși omul (cf. Facerea 2, 7).

Învățătura despre om este extrem de importantă în zilele noastre și pentru că ideea cunoașterii omului stârnește un subiect care constituie un firav cap de pod în mințile persoanelor seculare de astăzi, îndemnate, poate, și de diversele discipline intelectuale care acordă o foarte mare atenție studierii naturii umane, făcând din comportamentul uman și din însăși existența umană obiectul principal al atenției lor. Bunăoară, apar tot felul de noi studii interdisciplinare, chiar în cadrul universităților, școli de management care se adresează tot mai mult factorului uman, nemaivorbind de psihologie, sociologie sau antropologie, care toate la un loc investighează direct natura umană. Așadar, observăm că există un mare interes față de problema umană, poate și datorită unei crize prezente profunde în ceea ce privește înțelegerea în sine și autentică a omului. Căci nu există numai un interes mare față de întrebarea: „Ce este omul?” (*Was ist der Mensch?*²), ci și o mare confuzie în ceea ce privește răspunsul dat acestei întrebări, întrucât diverse evenimente și fenomene recente pun sub semnul îndoielii multe dintre răspunsurile care au fost date oarecând, motiv pentru care se și reclamă o intensă investigare și o reflectare cât mai atentă asupra problemei omului. Așa se face că chestiunea omului devine preocuparea centrală a timpului nostru.

Biserica Ortodoxă, prin teologia ei sacramental-morală și prin spiritualitatea ei ascetico-mistică, și-a făurit un discurs specific despre om, așa cum este văzut el în existența sa concretă, dar și cum trebuie să fie înaintea lui Dumnezeu – Creatorul său. Și se constată că atunci când discursul teologic depășește spațiul eclezial și se manifestă în public sau în comunitatea universitară, adică iese din cadrul spiritualului și al sacramentalului și se restrânge doar la viziunea materialistă, la nivelul istorismului și al individualismului grosier, al insului incapabil în sine, observăm că el nu este receptat și interpretat la modul corect. Abia atunci observăm că între discursul teologic despre om și cel științific există o discrepanță enormă, o distanță care separă cele două perspective antropologice. Această „distanță” scoate în evidență faptul că viziunea ortodoxă despre om și vocația sa în lume sunt determinate de modul în care noi definim omul în general, în toate conținuturile și cu toate aspirațiile lui. Până în epoca modernă omul era definit ca „ființă religioasă” sau ca ființă creată „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”, ceea ce arată că temeiul existenței umane era de ordin metafizic și, ca urmare, vocația ultimă a omului avea o dimensiune transcendentă. De aceea informarea minții și structurarea inimii omului se făceau plecând de la un anumit ideal de „om”, anume „omul sfânt”, omul care prin lumina harului divin și a iubirii față de Iisus Hristos actualizează perpetuu „chipul” dumnezeiesc și luminat din el.

Acest ideal de om nu îl mai regăsim în cultura modernă europeană, iar dacă în anumite contexte el este prezent, calea propusă pentru a-l atinge este destul de neclară. În acest context, discursul teologic despre vocația transcendentă a omului în lume este total diferit de discursul „eticii” seculare, care, influențat de filosofia pozitivistă, consideră că o asemenea problemă este irelevantă pentru mentalitatea și cultura modernă,

¹ PAUL, Gheorghe-Adrian, *preot conferențiar universitar* la Departamentul de Teologie Ortodoxă „Justinian Arhiepiscopul” al Facultății de Litere din cadrul Universității Tehnice Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, doctor în Teologie din 2004; autor a mai multor volume și lucrări cu caracter teologic și științific, precum și a numeroase studii și articole de specialitate în teologie; membru al mai multor Asociații științifice și Organizații teologice, implicat în diferite activități sociale și culturale naționale; specializat pe disciplinele Teologie morală și spiritualitate ortodoxă, Teologie dogmatică fundamentală; redactor-șef al revistei *Studia Universitatis Septentrionalis – Theologia Orthodoxa*, de la înființare (2009) până astăzi; preot paroh la Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” – Valea Roșie din Baia Mare. În mai 2023 a obținut abilitarea doctorală în domeniul Teologie, în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din Craiova, unde actualmente este cadru didactic afiliat al Școlii doctorale „Sfântul Nicodim” din Craiova.

² Acesta este titlul cărții unui mare cercetător antropolog german, pe nume Wolfhart Pannenberg, *Was ist der Mensch?*, Kleine Vandenhoeck-Reihe, 1995.

postmodernă și postcreștină. Cu toate acestea, conștiința creștină a oricărui teolog de astăzi nu-i permite să renunțe la păstrarea și promovarea viziunii sale despre om și vocația sa supremă în lume. Teologul creștin de azi are convingerea că, în adâncul său, fiecare om este în căutarea unei vocații și a unui sens pentru existența sa, deoarece sensul și vocația sunt constitutive omului ca ființă rațională. Fiecare ființă rațională, care gândește, are un obiectiv determinant în viață și lucrează pentru un anumit scop.

Însă, în zorii modernității, mai precis la sfârșitul secolului al XIX-lea, s-a tot vorbit despre un început al dezbaterilor directe asupra omului și îndreptate indirect asupra felului în care Ființa Supremă Dumnezeiască intră în raport direct cu ființa limitată creată. Așa de pildă, în anul 1882, are loc proclamarea marii teoreme care iese de sub semnătura lui Friedrich Nietzsche, aceea a „morții lui Dumnezeu” și a „exaltării dionisiace a supra-omului”, conducând la începutul secolului al XX-lea spre o gigantică negare ideologică și suprimare fizică totală a omului în numele clasei, rasei sau ideologiilor. Ce să spunem despre momentul simptomatic apărut în structuralismul evoluției științifice care a constituit proclamarea teoretică a ideii despre „moartea omului”, adică a uciderii filosofice a ideii de om. Nu mai vorbim despre diferitele demersuri filosofice, precum ontologia lui Heidegger, marxismul, structuralismul sau psihanaliza secolului al XX-lea, care toate au ca temă comună înlăturarea sensului trăit al ființei umane; în definitiv, dizolvarea omului.

Ceea ce a făcut ca, după „moartea lui Dumnezeu”, noua filosofie a lumii moderne să proclame „moartea ucigașului: lichidarea omului”³. Toate acestea ne determină să înțelegem că, inaugurată sub auspiciile umanismului triumfător totalizator al Renașterii și continuată sub semnul umanismului raționalist al Reformei, Contrareformei și Iluminismului, modernitatea pare să sfârșească în pragul unei postmodernități revendicate sub auspiciile sau zodiile unui tot mai apăsător *antiumanism*. Or, actualul succes al filosofiei și al mentalităților antiumaniste ar trebui să dea de gândit fiecareia dintre noi! S-ar părea că acest succes se datorează unei stări de fapt în care știința, cultura și filosofia însăși au oglindit o anumită situație creată a omului de azi, care-i grevează gândirea și pe care cultura și filosofia chiar o exprimă. De fapt, ea nu născoceste nimic, zice filosoful francez Michel Dufrenne, numai că, înainte de a gândi moartea omului, epoca noastră o trăiește. Mai mult, chiar omul își născoceste astăzi și o altă moarte: acolo unde crima încă nu s-a comis, se întrevede o sinucidere sau o abdicare, încât „omul renunță să mai fie om”⁴.

Această „demisie de la umanitate” trădează precaritatea definițiilor omului vehiculate în epoca modernă⁵. Vechile definiții antice, cum că omul este un „animal rațional și muritor” sau un „animal social”, care au coexistat cu reprezentările arhaice și gnostice care declarau omul ca fiind un „microcosm” și „microtheos”, sunt reluate de metafizicile raționaliste ale iluminismului⁶ și relansate în alchimie, magie și ezoterisme, iar mai apoi dezvoltate speculativ de metafizicile idealiste „romantice”⁷ și de ideologiile totalitariste ale secolului al XX-lea (cum sunt marxismul, existențialismul și istorismul)⁸. Emancipată de sub tutela tradiției teologice și

³ A se vedea pe larg studiul introductiv al diac. Ioan I. Ică jr. din lucrarea teologului grec Panayotis Nellas, *Omul – animal îndumnezit*, Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 5.

⁴ Cf. Michel Dufrenne, *Pentru om*, Seuil, 1968, în trad. rom. la Editura Politică, București 1971, p. 233.

⁵ Recomandăm, cu toată încrederea, pentru studierea omului de către toate sistemele filosofice, autonomice, individualiste moderniste, iluministe și desacralizate apărute în istorie cercetarea efectuată de pr. lect. univ. dr. Vasile Borca, *Omul – încununare a operei de creație. Natura și destinul său în lumina revelației biblice a Vechiului Testament*, Editura Universității de Nord, Baia Mare, 2007, pp. 42-71.

⁶ Iluminismul a dat naștere în lumea occidentală la separația declarată între domeniul vieții publice și religie ori sacru, producând cea mai adâncă ruptură între creștinism și lumea europeană. Creștinismul a fost declarat *superstiție periculoasă* de „Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului” din anul 1793, iar rațiunea umană a devenit înlocuitorul lui Dumnezeu, recunoscându-i-se statutul de divinitate (Cf. pr. Ioan Bizău, *Viața în Hristos și maladia secularizării*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2002, p. 107). Această stare de fapt a deschis larg calea autonomiei omului, a autodivinizării și autoumanizării lui, omul, prin revoltă și neascultare, refuzând orgolios prezența lui Dumnezeu în viața umană, L-a uzurpat definitiv pe Dumnezeu din creație, el devenind *măsura tuturor lucrurilor* (Cf. Nikolai Berdiaev, *Sensul creației*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 62).

⁷ Care, după ce au autonomizat, mecanicizat și individualizat până la extrem ființa umană, îndoctrinând-o cu materialism hedonist și evoluționism, toate au dat naștere la indivizi izolați dezbrăcați de orice identitate spirituală. Astfel, modernitatea a transferat definitiv centrul de gravitație al lumii și al existenței de la Dumnezeu la omul individualist, care se poate manifesta liber doar dacă se îndepărtează total de tot ceea ce este divin ori sacru (Vezi pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Omul fără rădăcini*, Editura Nemira, București, 2001, pp. 11-14).

⁸ În concepția marxistă, ateismul militant este etapa preliminară a luptei religioase, în vreme ce *socialismul* integral nu va mai fi nevoit să-L nege pe Dumnezeu (Cf. Karl Marx, *Gesamtausgabe*, vol. I, cap. III, p. 125). Aceasta și pentru că marxismul se va situa dincolo de antiteism. Marxismul va suprima până și condițiile care au permis accesul la această stare de plenitudine și, o dată cu ea, orice retur dialectic și, eventual, orice verificare a propriului eu dispăre. Asemenea lui Dumnezeu, omul absolut nu va mai fi capabil să pună întrebări privitoare la propria lui realitate, care nu-l mai preocupă. Marxismul însuși răspunde la toate problemele, inclusiv la aceea a lui Dumnezeu, fără măcar să o pună în chip corect, pentru că o înlocuiește cu crezul său ideologic: „Cred în materia autosuficientă, infinită, necreată și străbătută de o mișcare veșnică” (Cf. Paul Evdokimov, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, în trad. rom. de Teodor Baconsky, Editura Anastasia, București, p. 17). În ceea ce privește filosofia

metafizice, antropologia modernă a privilegiat în ultimul timp demersul „arheologic”, care pledează pentru explicarea reduționistă a omului prin originile și condițiile existenței lui naturale abordate din perspectiva dominantă a biologiei, psihologiei, sociologiei, lingvisticii etc., care, toate, au absolutizat eul uman. Așa se face că omul a fost redus la nevoile elementare biologice și culturale ale supraviețuirii lui (hrana, reproducerea), la jocul pulsionilor fundamentale create în jurul acestor nevoi, al relațiilor sociale, economico-financiare, politice sau ale limbajului, fără nicio perspectivă eshatologică, fără sens spiritual, veșnic muritor, ancorat lamentabil în efemeritate, trăind într-o angoasă fără sens și într-o criză spirituală tot mai acută.

Consecința firească a omului fără Dumnezeu, închis în sine și deplin autonom, a omului care-și închi- puie că deține nestingherit o suveranitate absolută, în virtutea căreia nu se socotește responsabil față de nimeni și nimic, este apariția celei mai sumbre realități care a modificat complet mentalitatea omului contemporan și anume maladia secularizării. Nonsensul reduționist al acestui tăvălug multiseclar și total desacralizat l-a adus pe om în starea cea mai de jos cu puțință pentru o ființă rațională, care duce o existență tragică, de compătimit, haotică și fără sens, el însuși devenind un accident bizar al haosului, un introvertit ancorat într-o singurătate fără seamă, o ființă (totuși!) mutilată, bolnavă, infirmă pentru că s-a distrus definitiv în el orice deschidere și dimensiune spre veșnicie. Fără perspectiva vieții veșnice, omul secular s-a ancorat adânc în efemeritate, într-o viață fără sens și aridă din care dispare orice aspirație spre absolut, fără principii morale, trăind (dacă se mai poate spune că trăiește) într-un individualism sadic, într-un egoism inuman, într-o nebunie anarhică fără cale de ieșire. Acest om dezaxat spiritual, cuprins de paralizie sufletească și având o inimă împietrită, neputând nici- decum simți prezența personală și iubirea lui Dumnezeu în viața și existența lui, a pierdut definitiv orice simțire duhovnicească, orice satisfacție a împlinirii de sine și a fericirii, orice deschidere plină de iubire și de bucuria întâlnirii spre celălalt care să-i umple golul din inimă și să-l determine să trăiască eficient și veșnic.

Prin urmare, zidit din crima fondatoare a deicidului nietzschean, freudian ori marxist, omul modern și contemporan secularizat dispune și de o învățătură antropologică foarte precară și fragilă, edificată pe o „cosmogonie ratată și pe o teologie abdicată”, dar care, totuși, îl îndeamnă nestingherit spre căutarea unei vocații mai înalte și desemnarea unei definiții depline despre sine. Deși refuzată sau pervertită, perspectiva religio-teologică se dovedește, însă, a fi orizontul de nedepășit al oricărei antropologii. Împotriva antropolo- giilor materialiste și imanentiste, împotriva mentalităților seculare și a abordărilor globalist-desacralizate, an- tropologia religio-teologică, ce are ca fundament de neclintit argumentarea biblică revelată și învățătura spiri- tuală solidă a Sfinților Părinți ai Bisericii, a afirmat categoric caracterul „teologic” – iar nu idealist sau materia- list! – al existenței ființei umane, creată și finită, dar chemată prin *chip și asemănare* să participe la necreat și In- finit. Această antropologie teologică subliniază faptul că omul nu se poate defini în originea și vocația sa ulti- mă decât în relația intimă și personală cu Dumnezeu, Creatorul său. Numai *relația om-Dumnezeu* este cea care-i permite omului sesizarea și înțelegerea exactă a poziției sale reale în existență, precum și aproximarea unei definiții adecvate asupra existenței sale. Aceasta l-a determinat pe patriarhul Constantinopolului, Sfântul Fotie (+891), să ne transpună esența tradiției patristice referitoare la om, când spunea: *Omul, în însăși structura sa, abordează enigma teologiei*¹⁰. Adică omul nu este nici *dumnezeu* căzut în materie și trup, nici simplu *animal* rațional și muritor, ci e ființa personală care are condiția paradoxală a unei *creaturi, dar care a primit porunca: să devină dumnezeu*¹¹. Prin urmare, om este acela care *a ajuns departe de umanitate și a înaintat spre Dumnezeu*¹².

Despre „destinul hristificat” al omului în perspectivă eshatologică ortodoxă

Dezlegarea secretului oricărei antropologii autentice implică interpretarea corectă a afirmațiilor din Cartea veterotestamentară a Genezei (1, 27), în care se precizează crearea omului de către Însuși Dumnezeu *după chipul Său*, sugerându-se caracterul *iconic* al ontologiei ființei umane, al relației ontologice prin care omul

existențialistă, aceasta pare a fi mai degrabă nostalgică decât agresivă. „Omul este un zeu neputincios” – zicea Heidegger. Iar rigorismul kantian „sartrizat” intervertește argumentul ontologic cu un insucces identic: *Dumnezeu contrazice absolutul existenței etice, deci El nu are cum să existe!* (Referitor la gândirea existențialistă, recomandăm studiul prof. Nicolae Balca, *Filosofia existențialistă și influența acesteia asupra protestantismului contemporan*, extras din *Revista de filosofie*, nr. 4, București, 1936, pp. 6-43).

⁹ Cf. Gerardus van der Leeuw, *Der Mensch und die Religion. Anthropologischer Versuch*, Basel, 1941, pp. 11-12.

¹⁰ Cf. Fotie, Patriarhul Constantinopolului, *Les Amfichia*, întrebarea CCL II, *apud* Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, în trad. rom. de P.S. dr. Irineu Ioan Popa, Editura IBM al BOR, București, 1996, p. 62. După Fotie, omul nu se poate defini în originea și vocația sa decât în relație cu Dumnezeu, deoarece „structura deiformă a omului face imposibilă orice soluționare autonomă a destinului uman” (Cf. Paul Evdokimov, *Femeia și mântuirea lumii*, în trad. rom. de Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1995, p. 74). Iată de ce omul rămâne o enigmă insondabilă, un mister, un necunoscut (ἀγνοστος – *agnostos*), cum avertizase încă la finele secolului al II-lea Filon din Alexandria. (A se vedea pe larg Jean Daniélou, *Philon d'Alexandrie*, Paris, 1958, pp. 174-183).

¹¹ După spusa Sfântului Vasile cel Mare, cuvânt rostit de Sfântul Grigorie din Nazianz în elogiul său adus Sfântului Vasile, *apud* Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, p. 59.

¹² Cf. Panayotis Nellas, *Om – animal îndumnezeit*, p. 59.

este chemat la unirea deplină cu Arhetipul său etern. Iată de ce religia biblică este descoperirea unei antropologii „teonome”, punând accent mereu pe *elementul divin* al firii umane, adică pe *imago Dei*, ca fiind fundamentul antropologiei care vrea să descopere starea de *îndubovnicire* a ființei umane, care este starea îndumnezeirii (*Theosis*). Aceasta și pentru că antropologia creștină răsăriteană nu este una strict *morală*, ci, mai degrabă, *ontologică*; antropologia ortodoxă este chiar *ontologia îndumnezeirii* care vizează „răpirea” Împărăției lui Dumnezeu prin transformarea lăuntrică a omului și luminarea sa progresivă „tot mai deplină, prin energiile divine necreate ale Dumnezeirii”¹³ și, prin el, transfigurarea lumii întregi în Împărăție, prin calitatea omului de „inel de legătură” între toate zidirile create de Dumnezeu.

Religia biblică este revelarea unei antropologii teonome, în care omul își acceptă liber în credință și ascultare de Dumnezeu condiția de „chip” creat al lui Dumnezeu. Aceasta pentru că doar relația sa cu Dumnezeu este cea care-i permite omului sesizarea exactă a poziției sale reale în existență și singura care poate să-i reveleze misterul ultim al existenței. Acceptarea acestei condiții rezolvă mântuitor dubla antinomie de nedepășit a creaturalității umane în misterul omului, definit de Sfinții Părinți ca fiind *îndumnezeirea*, ca înfiere și naștere a sa după har¹⁴ la Dumnezeu Tatăl prin Dumnezeu Fiul în Dumnezeu Duhul Sfânt. Omului, care zice despre sine însuși: „sunt pământ și cenușă” (cf. Facerea 18, 27), „vierme și nu om” (cf. Psalmul 21, 6), Dumnezeu îi răspunde în Hristos: „Sunteți dumnezei și fii ai Celui Prea Înalt!” (Psalmul 81, 6; In. 10, 34).

Taina îndumnezeirii ca înfiere harică a omului în Dumnezeu conciliază paradoxal atât dependența și finitudinea creaturală a omului, cât și destinul său ultim de participare la libertatea și infinitatea absolută a lui Dumnezeu. Omul devine „dumnezeu după har”, sau „fii al lui Dumnezeu” în Iisus Hristos – Fiul Tatălui, ajungând „conform chipului Fiului lui Dumnezeu” (cf. I Cor. 15, 49 și Col. 3, 18) și care mereu „se preface din slavă în slavă în același chip” (cf. II Cor. 3, 18). Îndumnezeirea, deci, concentrează esența antropologiei biblice și patristice, relevând misterul ultim și adevărat al existenței umane.

Dar, cu toate acestea, și în sânul antropologiei creștine apar neînțelegeri în ceea ce privește „misterul omului”. Și este binecunoscută opoziția existentă între ceea ce se numește „Răsăritul” și „Occidentul” creștin situată la nivelul antropologiei. În acest sens, teologul german W. Schneemelcher spunea următoarele: „Opoziția între ceea ce se numește generic Răsăritul și Occidentul creștin se situează cu maximă plauzibilitate la nivelul antropologiei”¹⁵, iar marele patrolog romano-catolic, părintele André de Halleux, preciza: „...mascată de antagonisme mai nemijlocit sesizabile și mai cu seamă eclesiologice, diferența fundamentală între Răsărit și Apus rezidă în modul în care a fost înțeles, simțit și exprimat de-o parte și de alta misterul comuniunii între om și Dumnezeu”¹⁶. Dacă în Răsăritul ortodox imaginea călăuzitoare dominantă este cea a omului *nou* în Hristos, care exprimă însăși starea „naturală” a omului, în Apusul occidental în prim-plan se află imaginea omului *vechi* și păcătos în Adam, izolat de Hristos, plecând de la abordarea și experiența augustiniană catastrofală a „căderii”, care a și devenit orizontul de nedepășit al teologiei și civilizației occidentale¹⁷. Despărțirea apelor în Teologie este semnalată de răspunsurile diferite date chestiunii decisive a motivației Întrupării (*cur Deus homo?*): *căderea în păcat* în augustinism și scolastica occidentală și *desăvârșirea/îndumnezeirea* omului în patristica răsăriteană și tradiția bizantină. Iată cum tradiția patristică ortodoxă a rămas fidelă intuiției unei *relații organice* între natura umană creată „după chipul lui Dumnezeu” și harul divin, de care acesta are nevoie pentru a-și realiza „asemănarea” îndumnezeitoare și înfierea adoptivă în Dumnezeu Sfânta Treime, în Care își actualizează, de fapt, desăvârșirea ontologică.

Acest adevăr fundamental ne propunem să-l evidențiem în materialul de față, prin aprofundarea teologică a temei despre om ca ființă personală chemată la desăvârșirea îndumnezeitoare prin relația de iubire filantropică cu Dumnezeu prin intermediul semenilor, pentru a da un răspuns tuturor filosofilor, curentelor și sistemelor ideologice care și-au pus întrebarea: care este *misterul* omului în sine însuși și în ce constă relația sa ontologică cu Dumnezeu prin intermediul „aproapelui” (?). Ce înseamnă și ce reprezintă noțiunea „semenul-frate” în ecuația relației ontologice a omului cu Dumnezeu? Să fie oare iubirea față de semeni actul concret al descoperirilor unei comuniuni de viață cu Dumnezeirea? Se mai pune în discuție astăzi chestiunea dobândirii

¹³ Cf. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, p. 103.

¹⁴ A se vedea B. Vischeslavtzev, *Das Ebenbild Gottes im Wesen des Menschen*, în *Kirche, Staat und Mensch*, Russisch-Orthodoxe Studien, Editions Genf, Paris, 1937, pp. 316-348, aici p. 345.

¹⁵ Cf. W. Schneemelcher, *Das Bild des Menschen*, în *Orthodoxie und Protestantismus*, vol. III, Berlin, 1974, p. 102.

¹⁶ André de Halleux, *Palamisme et scolastique*, în *Revue Theologique de Louvain*, Nr. 4, 1973, pp. 409-442, aici p. 410.

¹⁷ Cf. Patric Ranson, *Le lourd someil dogmatique de l'Occident*, în Saint Augustin, *Dossier H, L'Age d'Homme*, 1998, p. 23. La Sfinții Părinți Răsăriteni căderea nu are sensul de *păcat originar*, nici nu este o realitate obsedantă și nici într-un caz *categoriile majoră și fondatoare a experienței religioase*, cum va deveni la Augustin, a cărui sistematizare va juca un rol decisiv și de multe ori catastrofal în istoria și viața cotidiană a creștinătății latine, a cărei civilizație creștină a pus în centrul ei căderea originară văzută ca o *catastrofă*, petrecută cândva la începutul istoriei. Filosoful creștin Claudio Tresmontant recunoaște și el acest lucru când scrie: teologia lui Augustin despre păcatul originar ascunde în ea ...o *reductibilă ambivalență*, iar *măreția lui Augustin în lupta sa antimaniheică și antipelagiană nu disimulează cu nimic slăbiciunea sa atunci când pretinde să construiască o teorie capabilă să fie opusă acestor eretici* (Cf. Claudio Tresmontant, *La Métaphysique du chrestinisme et la naissance de la philosophie chretienne*, Seuil, 1961, p. 611).

asemănării (îndumnezeitoare) cu Dumnezeu, ori e suficient să ne umanizăm rămânând la nivelul absolut al cuvântului „să fii om pentru oameni”?

Concepția creștină rezumă, în întreaga ei învățătură, ideea că Dumnezeu – Sfânta Treime este Făuritorul lumii și al cosmosului, pe care le-a zidit din nimic (*ex nihilo*), voind ca neființa să participe la Ființa Dumnezeiască și „chipul Său” să se oglindească în ele¹⁸. Această creație „ex nihilo” a lumii este opera iubirii, a atotputerniciei și a înțelepciunii divine, iar pentru că este un rezultat al iubirii Sale creatoare, creația nu a fost zidită întâmplător și fără vreun sens. Ba chiar i s-a zidit și un centru spre care tinde lumea și cu care Dumnezeu se unește, pentru a continua apoi să se manifeste înspre scopul final la care a fost adusă la existență. Acest „centru al creației” este însuși *omul*. Ultima și cea mai de seamă dintre creaturile lui Dumnezeu, încheierea și coroana, culmea și scopul creației, omul este ființa care se deosebește de toate făpturile prin natura și demnitatea sa, în care Însuși Făuritorul își găsește plăcerea (*cf.* Pilde 8, 31). Omul este ființa care ocupă locul de mijloc între lumea curat spirituală și cea materială; este punctul de întâlnire a celor două lumi și, în același timp, o sinteză a acestora. Prin om, lumea se deschide spre Dumnezeu și Dumnezeu, întrupându-Se, Se coboară în lume. Din acest motiv, omul a fost numit „microcosmos”, pentru că poartă în sine chipul a toată lumea cea mare¹⁹ sau, mai precis, „o lume în prescurtare”²⁰.

Sfântul Maxim Mărturisitorul remarcă faptul că omul nu este doar un microcosm, ci mai drept ar fi ca omul să se considere un *macrocosm*, pentru că el este chemat să cuprindă în sine toată lumea, în care să se realizeze și să se instituie o mai mare și mai deplină unitate. La această menire a fost chemat omul din totală neființă la existență, să devină o lume mare, acel *macroanthropos*, ceea ce exprimă propriu-zis realitatea că lumea este chemată ea însăși să se umanizeze întregă, adică să primească întregă pecetea umanului și astfel să devină *panumană*²¹. Omul este și rămâne o creatură a lui Dumnezeu și nu atât un simplu rezultat al unui proces evolutiv întâmplător, cât, mai degrabă, rodul unui act conștient și bine planificat al existenței personale absolute a lui Dumnezeu²². Așadar, rațiunea de la baza existenței omului constă în intenția Ființei Supreme, Care conține în sine toate elementele din care este alcătuit universul și, peste toate, Care l-a plămădit din țărâna pământului (*Și a luat Domnul Dumnezeu țărână din pământ și a făcut pe om – Geneză 2, 7*).

Dar nu în această calitate constă adevărata lui desăvârșire sau titlul său de glorie. Afiorisirea și desăvârșirea lui de restul creației nu stau în acest nume pompos de „microcosmos” care i se alătură, ci în ceea ce îl deosebește de cosmos și-l face asemănător Creatorului²³. Acesta este de, fapt, și fundamentul antropologiei creștine constituit de „elementul divin” al firii omenești. Evident că este vorba despre „imago Dei”, adică de noțiunea „chipul lui Dumnezeu” înainte de păcat. *Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut* (Geneză 1, 27). Iată cum antropologia, în amploarea sa eonică, își are originea în Rai, dar care se revărsa în plenul Împărăției Mesianice, în taina înnoirii finale a „cerului nou” și „a pământului nou”. Acesta este planul lui Dumnezeu din veșnicie, aspirația precisă a Întrupării Fiului lui Dumnezeu prin universalismul dimensiunii Sale, care nu exclude pe nimeni și a cărui realizare rămâne încă o taină care ne depășește. Numai omul este capabil să poarte o relație personală conștientă cu Creatorul său și poate să răspundă conștient și liber chemării Lui. Iar prin aceea că-l răspunde, omul împlinește cât se poate de complet intenția Ziditorului său cu privire la sine și la destinul său, și numai astfel el este pe deplin „om”, regăsindu-se pe sine ca unul ce stă în strânsă relație cu Cel Ce l-a zidit – umanitatea lui fiind definită prin prisma „chipului lui Dumnezeu”²⁴.

Acesta este izvorul care duce la abordarea în sânul Creștinismului a ideii antropologice de *relație* existentă între om și Dumnezeu²⁵. Toată tradiția patristică a Bisericii Răsăritene exprimă realitatea și adevărul

¹⁸ Cf. Sergei Bulgakov, *Ortodoxia*, în trad. rom. de Nicolae Grosu, Editura Paideia, București, 1997, p. 117.

¹⁹ Cf. Pr. acad. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. I, Editura IBM al BOR, București, 1958, p. 504.

²⁰ Cf. Sergei Bulgakov, *op. cit.*, p. 118.

²¹ A se vedea pe larg reflecțiile teologului englez Lars Thunberg, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, în trad. rom. de Prof. dr. Remus Rus, București, 1999, pp. 58-59.

²² Cf. Millard J. Erickson, *Teologie creștină*, vol. II, în trad. rom. de Elena Jorj, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995, p. 21.

²³ Vladimir Lossky, *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, p. 143. Antropologia creștină ortodoxă este dovada unei deschideri reciproce între Dumnezeu și om descoperită prin actul minunat al Întrupării Fiului lui Dumnezeu, în baza creării omului „după chipul lui Dumnezeu”. (Fac. 1, 26). Întrucât omul este *imaginea* lui Dumnezeu, Fiul Său ia acest chip omenesc pentru a-l restaura (*cf.* II Cor. 4, 4), însuși „chipul” spărgând această tendință de închidere a omului în propriul său univers și deschizându-i perspectiva veșniciei în Iisus Hristos. Căci așa cum El a putut să Se asemene nouă întru toate, înseamnă că și noi, tot prin lucrarea Lui în noi, vom putea întru toate să ne asemănăm Lui, primind „*dumnezeiescul chip al ființării*” – așa cum se exprimă Părintele Sofronie. (Arhim. Sofronie, *Chip și asemănare*, în vol. „*Nașterea întru Împărăția cea neclintită*”, în trad. rom. de Ierom. Rafail Noica, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 123).

²⁴ A se vedea M. Erickson, *op. cit.*, p. 21. Sfântul Chiril al Ierusalimului spune că potrivit prezenței chipului dumnezeiesc în om, acesta din urmă devine „*icoana cugetătoare a lui Dumnezeu*”. (Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, XII, 5, în trad. rom. de Pr. Dumitru Fecioru, Editura IBM al BOR, București, 2003, p. 164).

²⁵ În literatura patristică *imago Dei* este axa în jurul căreia se structurează cosmologia, antropologia și însuși hristologia. (Vezi pe larg Vladimir Lossky, *Teologia Mistică a Bisericii de Răsărit*, pp. 143-161).

fundamental că în actul creației omului „după chipul și asemănarea cu Dumnezeu” se află o oarecare orânduire de mai înainte stabilită, un fel de *potrivire dintru început*²⁶ între ființa omenească și Ființa Divină. De pildă, Sfântul Grigore, episcopul Nysssei, ne descoperă măreția omului prin descrierea a ceea ce corespunde în om ontologic chipului dumnezeiesc. Pentru a defini esența omului ca „chip al Celui Ce este”, Sfântul Grigore pleacă de la *Prototipul divin*, precizând că „tipul” omului nu poate fi definit decât de sus, pornind de la Arhetipul Său dumnezeiesc²⁷. După Sfântul Grigore, întreg Răsăritul creștin a construit o așa-zisă „metodă teologică” aplicată cunoașterii omului, dând naștere la o abordare *teologică asupra omului*²⁸ în care predomină ideea că destinul inițial din starea paradisiacă, ce definea ființa omenească, era doar o stare care se deschide eshatologic asupra revelării „tainei viitorului” (*sacramentum futuri*), a destinului final și existențial al omului chemat la comuniunea veșnică cu Dumnezeu și cu toți semenii prin integrarea întregii naturi omenești și a cosmosului în comuniunea veșnică din Împărăția Cerurilor. Aceasta se realizează deplin prin Dumnezeu-Om, Iisus Hristos, *născătorul* prin excelență al unei umanități capabile să unească în Sine firea divină cu cea umană, în vederea sfințirii și îndumnezeirii acesteia din urmă.

Această ultimă idee o regăsim admirabil descrisă la Sfântul umanist Nicolae Cabasila în secolul al XIV-lea, într-una dintre scrierile sale duhovnicești (*Despre viața în Hristos*). Știm cu toții că „nașterea” reprezentată în sine actul fiziologic prin care un organism viu care a petrecut o perioadă de timp dezvoltându-se astfel încât să poată supraviețui pe cont propriu se separă de organismul în care s-a dezvoltat, motiv pentru care e și percepută drept „începutul vieții” sau „perpetuare a vieții”. Ca nașterea în sine, perpetuarea vieții e un lucru fascinant și tainic, așa precum fascinante sunt varietatea căilor prin care natura în general și omul în special săvârșește această veșnică și perpetuă recreare. Și asta nu e valabil doar în spectrul vieții (materiale) umane, ci și al vieții sale spirituale. Pentru a exista viața spirituală, Sfântul Nicolae Cabasila e de părere că este nevoie de un *născător* al omului, capabil să dea o astfel de viață și susține că înainte de a se zămislî în pântecul Fecioarei Maria de la Duhul Sfânt *fericitul Trup* al noului Născător al umanității, era cu neputință de trăit o viață duhovnicească înaltă, o viață dumnezeiască reală și adevărată²⁹. Nimănui nu-i era cu putință să viețuiască viața dumnezeiască până când nu s-a încheșat acest trup fericit în firea umană. Fiindcă *a trebuit ca cele două firi să se unească în una și aceeași persoană, în așa fel încât una dintre ele să fie biruită, iar cealaltă să iasă învingătoare. Și atunci iată ce s-a întâmplat: Însuși Dumnezeu vine și în locul omului ia asupra Sa lupta contra fărâdelegii, pentru că de astă dată era și om. Ca om liber de orice păcat, El câștigă biruința asupra păcatului, căci este și Dumnezeu. În felul acesta firea omenească se măntuiește de rele și câștigă cununa de biruință asupra păcatelor în care căzuse*³⁰. Nici Adam înainte de cădere n-a avut această posibilitate, fiindcă natura lui creată era diferită de cea a lui Dumnezeu și se găsea la distanță de ea.

Și chiar dacă Adam a fost creat după *chipul lui Dumnezeu*, primind suflarea Duhului Sfânt, viața sa nu era încă pe deplin spirituală, duhovnicească³¹, adică nu era însăși viața Duhului Sfânt în care trăiește trupul Domnului Iisus și care a fost dat apoi oamenilor în trupul mistic al lui Hristos – Biserica – după Cincizecime prin revărsarea din plin a Duhului Sfânt și a harului Său dumnezeiesc. „*Până când nu se întrupase, adică până când Dumnezeu nu-și așezase în trup ființa Sa, până atunci El era numai Mesia (Cel vestit), ascuns în Sine Însuși. Dar când Și-a îmbrăcat un trup ce a primit «toată plinătatea Dumnezeirii» (cf. Colos. 2, 9), atunci n-a «mai primit Duhul cu măsură» (cf. Ioan 3, 34), ci l-a umplut de toată comoara Lui duhovnicească*”³². Aceasta pentru că omul primordial încă nu era în stare să primească unirea ipostatică și să-și găsească în ea adevărata lui existență și viața deplin spirituală. Căci doar „*Hristos luând asupra Sa tocmai ceea ce forma între noi și El «zid despărțitor» (cf. Efes. 2, 14), n-a mai lăsat nimic între noi. Se înțelege că Dumnezeu nu era departe de noi în ceea ce privește locul, firea noastră era cea care se depărta de Dumnezeu tocmai prin aceea că se deosebea de El și nu mai avea nicio părtaşie cu Domnul, cu Acela care singur era Dumnezeu, pe când firea noastră nu avea în ea nimic altceva decât omenesc. Din clipa însă în care trupul omului s-a îndumnezeit, iar firea lui s-a unit în chip ipostatic cu Dumnezeu, de atunci, Acela a cărui deplinătate arată deja distanța de la om la Dumnezeu, se face Ungere, iar dezbinarea nu mai are loc, căci aceeași persoană e și dumnezeiască și omenească; această persoană înlătură depărtarea de la om până la Dumnezeu și se face punte de legătură între amândouă firile chiar și atunci când ni s-ar părea că între ele*

²⁶ Cf. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 143.

²⁷ Sfântul Grigore de Nyssa, *De officio hominis*, în ediția lui Jean Paul Migne din Colecția *Patrologiae Graecae* (PG), tomul 44, col. 125-256, operă care a fost tradusă în limba franceză de Jean Laplace & Jean Danielou, *La creation de l'homme*, în Colecția scrierilor franceze *Sources Chrétiennes* (SC), nr. 6, Paris, 1943.

²⁸ Cf. Vladimir Lossky, *op. cit.*, p. 63.

²⁹ Căci „lucrarea pornește de la Dumnezeu... a Lui e propriu-zis săvârșirea, a noastră e numai dorința de împreună-lucrare”. (A se vedea Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, cartea I, în trad. rom. de pr. prof. Teodor Bodogae, Editura IBM al BOR, București, 1997, p. 28).

³⁰ *Ibidem* (T. Bodogae), p. 40.

³¹ Căci *firea noastră era cea care se depărta de Dumnezeu tocmai prin aceea că se deosebea de El și nu mai avea nicio părtaşie cu Domnul, cu Acela Care singur era Dumnezeu, iar firea noastră nu avea în ea nimic altceva decât omenesc.* (T. Bodogae, pp. 96-97).

³² T. Bodogae, p. 96. Sau în alt loc Cabasila scrie: *Acum Mântuitorul e din amândouă: ca om, El se leagă de omenire și o înțelege, ca un cosângen ce este; iar ca Dumnezeu, e în stare să supună firea omenească, s-o înalțe și s-o unească cu propria Lui ființă. Că și fierul pus în foc nu mai are nimic din fier...*” (T. Bodogae, p. 117).

*n-ar fi nicio părtășie*³³. Prin urmare, potrivit lui Nicolae Cabasila, Adam cel vechi, omul primordial, oricât de „bun” și „desăvârșit” ar fi fost zidit de Creator, nu era asemănător lui Hristos, Adamul cel nou, capabil să unească în Sine firea divină cu cea umană. Așa încât Fiul lui Dumnezeu întrupat, în Iisus Hristos, Dumnezeu-Om deplin și adevărat, a fost „modelul” după care s-au zidit toate făpturile. *Căci nu Adam cel vechi a fost model pentru Adam cel nou, ci cel vechi a fost luat după Chipul Celui nou (cf. Filip. 2, 7) (...) Așa Adam cel nou s-a făcut începătura firii omenești (...) desăvârșit în toate, singurul în stare să spună: „Poruncile Tale, Părinte, toate le-am păzit” (cf. Ioan 15, 10). Așadar, unul ne-a adus viața cea nedeplină, împreună cu mii de lipsuri, iar Celălalt, una cu totul desăvârșită și fără de moarte, făcându-se prin aceasta Părinte al tuturor oamenilor*³⁴.

Pe baza celor enunțate, în perspectiva eshatologică a antropologiei creștine teonome, considerăm creștinismul ca fiind Religia Religiiilor prin Revelarea deplină a lui Dumnezeu Treimea în iubire dumnezeiască față de ființa umană creată, menită să devină colaborator al lui Dumnezeu în ordinea existentă a lumii, a creației și a destinului personal și universal prin autoîndumnezeirea sa personală și prin deschiderea transfiguratoare față de toți semenii în calitatea lor de „împreună moștenitori”, de „sfinți” și „cetățeni” ai Împărăției Cerurilor, restaurați și sfințiți de Însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat în Persoana dumnezeiască a lui Iisus Hristos, Mântuitorul nostru. Creștinismul deci nu este numai o sumă de învățături, o doctrină religioasă, ci și o viață trăită în conformitate cu aceasta; nu este numai o sumă de învățături teoretice cu privire la Dumnezeu și la mântuirea omului credincios, care face să-i lumineze numai intelectul, ci este o *trăire* a acestor învățături pe toate planurile vieții spirituale. Această trăire și aplicare a învățăturilor creștine constituie tocmai domeniul vieții celei noi în Iisus Hristos, care are drept scop formarea unui anumit mod de a gândi, a unui nou mod de a fi și de a trăi în această lume. Ba chiar, Creștinismul este viața deplină în Hristos, „calea, adevărul și viața” (cf. Ioan 14, 6), iar viața creștină este „urmarea” lui Hristos sau, mai deplin, urmarea în iubire și ascultare a vieții *în/cu/prin* Iisus Hristos. Viața creștină în Hristos este cuvânt și putere, învățătură și tărie, dar și împlinire, realizarea vie și activă a mântuirii personale prin deschiderea spre comuniunea cu semenii în condițiile vieții omenești. Prin împlinirea poruncilor dumnezeiești îl regăsim mistic și real pe Hristos, Modelul nostru desăvârșit, care trebuie descoperit mereu și reactualizat faptic prin lucrarea Sa harică permanentă în noi, manifestată prin actele iubirii noastre îndreptate spre semenii.

În Predica de pe Muntele Fericirilor, Mântuitorul Iisus Hristos acordă o mare atenție raporturilor de bună conviețuire și înțelegere între oameni, punând la baza lor principiile religios-morale ale noii religii guvernate de iubirea aproapelui. Toată învățătura creștină despre iubirea filantropică este sintetizată de Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan în noua poruncă dată de Mântuitorul ucenicilor Săi: „Aceasta vă poruncesc: să vă iubiți unul pe altul cum v-am iubit și eu pe voi” (Ioan 15, 12). Căci cel care iubește pe Dumnezeu nu poate să nu iubească și pe tot omul ca pe sine însuși, care este mediul conștient și liber personal prin care tot omul se mântuiește.

Nimeni nu își poate da seama cât de mult valorează el pentru altul, dar își dă seama cât de mult valorează altul pentru el. Jean Paul vede minunea principală a acestui raport nu în a iubi, ci în faptul de a fi iubit. Iubirea cu care ne întâmpină și ne primește bunătatea celuilalt este ceva atât de tainic, încât noi nu putem pătrunde deplin în înțelesul ei³⁵. Caracterul social al ființei umane îl probează mai întâi imboldul irezistibil după asocierea cu semenii, imbold sădit din natură, deci ontologic, în firea omului. Dumnezeu mi-a dat pe orice om cu care intru în relație creatoare și desăvârșitoare ca pe un „dar”. Însă, prin acest dar, Dumnezeu mă și „obligă” să-I răspund cu darul meu. Semenul îmi este dat nu numai ca dar, ci și ca datorie, ca *datorie către el*, față de care sunt veșnic responsabil și ca *datorie către Dumnezeu* pentru semenii mei. Suntem datori cu toții să ne împlinim la maximum și în continuă sporire slujirea noastră reciprocă în calitate de „daruri” fiecare în parte și de „datorii” reciproce în continuă creștere și desăvârșire în/spre Dumnezeu.

Orice „faptă” este o acțiune întreprinsă de factorul uman raportat la un fenomen oarecare, cu atât mai mult „fapta bună” pe care o săvârșește cineva și în care intră în relație de comuniune cu Dumnezeu. Fiindcă faptele bune pe care le săvârșim, de regulă, în relație cu semenii sunt însăși acțiunea noastră în care-L provocăm pe Dumnezeu la relație cu noi. Există aici o dublă condiționare între ceea ce face omul și ceea ce face Dumnezeu pentru om. În această legătură se realizează un anumit „act” prin care Dumnezeu își imprimă voința Sa dumnezeiască în noi și prin care noi răspundem conștienți și liberi inițiativei lui Dumnezeu. În acest act sinergetic, în această întrepătrundere se angajează deopotrivă voința lui Dumnezeu și voința noastră uma-

³³ T. Bodogae, *op. cit.*, pp. 96-97. *Firea noastră, după ce s-a îndumnezeit prin trupul Mântuitorului, n-a mai lăsat loc pentru nicio despărțire între Dumnezeu și neamul omenesc. De aceea, de atunci începând, nimic altceva nu ne mai poate împiedica de a ne face părtășii darurilor Lui... (Cf. Ibidem).* Aici Cabasila tratează ideea aproape identică cu Sfântul Ioan Damaschin (vezi *Dogmatica*, cartea a III-a, 17, în trad. rom. de pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, pp. 132-133), care, la rândul său, îl citează și interpretează pe Sfântul Grigorie de Nazianz, *La theophanie*, în colecția lui J.P. Migne, P.G. tomul 36, col. 325, care spune că, *dintre firi, una a îndumnezeit și alta a fost îndumnezeită.*

³⁴ T. Bodogae, *op. cit.*, p. 196. *Ca să spunem totul pe scurt, Mântuitorul a fost cel dintâi dintre toți și Singurul care ne-a arătat în ființa Sa un chip de om adevărat și fără scăderi, atât în ceea ce privesc purtările în viață, cât și în oricare alte privințe (Cf. ibidem, p. 197).*

³⁵ Cf. Diac. asist. Ioan Bria, *Sensul activ al iubirii creștine*, p. 61.

nă. Este vorba despre actul religios-moral al ființei umane personale în care introducem un raport ontologic și existențial între *dar* și *Dăruitor*. Căci în actul respectiv este introdus atât „darul” pe care ni-l dă Dumnezeu, cât și „Dăruitorul” care Se oferă pe Sine în acel dar. Datoria noastră în orice act religios-moral este să observăm și să înțelegem *care* este voia lui Dumnezeu cu noi și *cum* răspundem noi voii lui Dumnezeu.

Prin voia Lui cea sfântă, în orice dar al prezenței unei ființe personale în intimitatea noastră, Dumnezeu ne comunică iubirea Sa. Prezența lui Dumnezeu este o prezență încărcată de dragoste în mod ființial și ontologic, iar omul care primește darul lui Dumnezeu are posibilitatea de a spori iubirea din condițiile existenței umane, fiindcă orice faptă bună pe care o săvârșește cineva ca act de deschidere față de aproapele său este edificatoare pentru propria lui viață. De aceea, omul e chemat să se creeze pe sine însuși prin intermediul celuilalt.

Prin aproapele nostru mergem pe drumul mântuirii. „Aproapele” este pentru noi prilejul cel mai adecvat de cădere sau de ridicare, prin felul în care înțelegem să-l sprijinim și să-l primim în viața noastră. Orice bine făcut aproapelui este un act bun care se îndreaptă spre Dumnezeu privit ca o jertfă curată și curățitoare necesară pentru mântuirea noastră. Cu adevărat mare este puterea acestei lucrări a „mlei” și a „iubirii” față de oameni, care ne transfigurează și ne face părtași, sensibili, simțitori și, uneori, purtători ai sarcinilor celor de lângă noi. În acest sens Sfântul Ioan Gură de Aur spunea: *Nu faptul de a da ceva cuiva înseamnă a împlini fapta bună, ci bunăvoința, ardoarea și bucuria noastră*³⁶. Iar Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă să facem binele cu inimă largă, căci cel care face milostenie este îndemnat *să miluiască cu voie bună* (Rom. 12, 8). Pentru aceasta „mila”, în concepția creștină, este cel mai desăvârșit sentiment față de ființa umană, prin care fiecare dintre noi este privit, într-un anumit înțeles, drept *mântuitorul semenului său*³⁷. Mila este virtutea creștină care stă lângă tronul lui Dumnezeu și, de o vom avea aici, în relația personală cu semenii, atunci când vom fi judecați fără veste va sta de față și ne va izbăvi de pedeapsă, acoperindu-ne cu aripile ei. Pe aceasta o dorește Dumnezeu, iar nu jertfa – zice Sfântul Ioan Gură de Aur³⁸.

Dinamica vieții umane în relație de comuniune cu Dumnezeu și cu semenii-frați

Vocația omului aici pe pământ este de a se înnoi mereu, de a deveni, în mod liber și conștient, slujitorul și primitorul unei mari taine, ontologice, în care să se recunoască pe sine a fi „făptură nouă”, luminată și transfigurată, purtată de har și chemată la unirea cu Făcătorul său prin relație personală și directă cu semenii săi. Și aceasta se poate înfăptui numai având părtășie la „viața lui Hristos”, care se revarsă neîncetat din prezența lui Hristos cel înviat și transfigurat, Care *întinde și dilată sufletul omului la nesfârșit, făcându-l să crească nemăsurat*³⁹. Cu adevărat creștini devenim și noi atunci când ne raportăm viața efemeră la viața înviată și transfigurată a lui Hristos, mărturisindu-L prin viața noastră curată și plină de fapte bune în relația cu cei de lângă noi. Așadar, fiecare credincios este chemat să trăiască în mod teologic viața cea plină de har și de adevăr, care oferă echilibrul sobornicesc al existenței, în care se proclamă în mod infailibil taina supremă a iubirii jertfitoare pentru „frați”. El trebuie să renunțe mereu la sine în favoarea celuilalt, adică să se ofere permanent drept „ofrandă” prin dezbrăcarea de toate ale sale, să moară și să înceteze să mai existe doar pentru sine, spre a se naște duhovnicește la viața comunitar-sobornicească prin împărtășirea de viața cea dumnezeiască, trăind într-o existență în care lumea este „nouă și necompusă”, iar noi să fim cu adevărat oameni.

Dar a fi cu adevărat om înseamnă a fi om pentru oameni. Potrivit învățaturii creștine, la cunoașterea lui Dumnezeu se ajunge trecând printr-un mod convenit Lui de a-L cunoaște: prin intermediul aproapelui. Când ajungem să ne cunoaștem deplin pe noi înșine, aceasta ne conduce nestingherit la cunoașterea lui Dumnezeu. Dar cum să ne cunoaștem pe noi înșine, când pe ceilalți oameni îi privim ca străini de noi? Mântuitorul Iisus Hristos ne-a revelat această taină a aproapelui când, răstignit fiind pe Cruce, a luat o atitudine paradoxală față de iudeii care-și băteau joc de El și ziceau: *Pe alții i-a mântuit, dar pe Sine nu poate să se mântuiască* (cf. Matei 27, 42). Însă tocmai în aceasta constă taina, este taina divină prin excelență, căci ei nu știau că ceilalți pe care Mântuitorul Hristos i-a mântuit erau, de fapt, El Însuși (*alter Christi*), ori El Însuși nu are nevoie de mântuire și nici de apărare. Iisus Hristos, care este mântuirea și siguranța noastră veșnică, înălțat pe Sfânta Cruce, a fost „de-al omului”, a stat de partea noastră pentru a ne cuprinde pe toți în Sine, din iubire desăvârșită manifestată prin răstignirea Sa cu brațele deschise, întinse pe Cruce, pentru a îmbrățișa întreaga lume. El S-a jertfit și Și-a dat viața pentru noi, ca să fim inundați de veșnicie. În acest sens părintele sfânt Iustin Popovici, de origine sârbă, spunea: *Dumnezeu prin învierea lui Hristos ne condamnă pe noi, oamenii, la nemurire. Oamenii au vrut să-l facă pe*

³⁶ Cf. Ioan D. Popa, *Sfântul Vasile cel Mare predicatorul milosteniei*, în „*Studii Teologice*”, nr. 3-4/1971, p. 224.

³⁷ Cf. Pr. acad. Dumitru Stăniloae, *Ascețica și Mistica Ortodoxă*, vol. II, Editura Deisis, Alba Iulia, 1993, pp. 130-131.

³⁸ Vezi *Teologia Morală Ortodoxă, Manual pentru Institututele teologice*, vol. II, București, 1980, p. 170.

³⁹ Cf. Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii dubovnicești* 47, în trad. rom. de pr. prof. Constantin Cornițescu, *Sfântul Macarie Egipteanul. Scrieri* din colecția PSB vol. 34, Editura IBM al BOR, București, 1992, p. 276.

Dumnezeu muritor, dar Dumnezeu, prin Învierea Lui, i-a făcut pe oameni nemuritori. În locul morții, El ne dă nemurirea. (...) Înviat-a Dumnezeu cel Răstignit și a ucis moartea. Moartea nu mai este! Nemurirea a copleșit pe om și toate lumile⁴⁰.

Prin urmare și noi suntem chemați să ne facem „tuturor de toate”, să „murim” din iubire pentru celălalt după pilda lui Hristos, pentru a ne face astfel părtași la viața Lui cea adevărată. Este o viață care stă în puterea noastră să o câștigăm: *Cel ce-și va dărui viața pentru Mine și pentru Evanghelie, acela o va câștiga* (Matei 16, 25). Avem, așadar, datoria să ne dăm viața, în iubire supremă față de „celălalt eu însumi”, pentru a o câștiga deplin⁴¹. Dar nicidecum nu e vorba aici de martiriu, adică să mărturisim pe Hristos cu prețul sângelui propriu, ci mai degrabă este vorba despre a înțelege *haric* sensul vieții celei noi și adevărate, care constă într-o tentativă de a pătrunde în misterul hristic al lui Dumnezeu, Care ne-a mântuit, iubindu-ne până la capăt. Această căutare a sensului vieții celei noi ne angajează într-o mișcare lăuntrică de căință, de deschidere în iubire și rugăciune pentru toată făptura. Căci iubirea mereu se oferă, e mereu nouă și înnoitoare și niciodată nu se sfârșește, ci totdeauna se dăruiește fără epuizare⁴². În acest sens, Sfântul Isaac Sirul vorbește astfel despre o inimă plină de iubire: *Ea este arderea inimii pentru întreaga zidire, pentru oameni și pentru toată făptura. Din milă multă inima lui se micșorează și nu mai poate răbda, aușii sau vedea vreo vătămare ori vreo întristare ivită într-o zidire. Și pentru aceasta aduce rugăciune cu lacrimi în tot ceasul pentru toți și pentru toate⁴³.*

Începutul oricărei iubiri este chemarea inimii omului prin sentimentul de „dorință”. Mai mereu chemarea inimii e tainică, în deschiderea ei spre celălalt, dar profunzimea și statornicia ei e fără de sfârșit. În orice relație de iubire cu semenii, începutul e o așteptare, însă amploarea, durata și intensitatea ei sunt atât de mari, încât pot transfigura inima omului, dilatând-o și făcând-o tot mai largă pentru a-i cuprinde, fără restricție, pe toți în ea. A avea inimă înseamnă a avea iubire, iar a avea iubire înseamnă a nu mai cunoaște păcatul și dușmanii și a nu mai avea loc în inima ta pentru ceea ce este rău. Iubirea iartă totul și pentru totdeauna, topește în focul ei orice tendință nefirească, înlătură orice firicel al apariției păcatului și usucă orice sămânță a răului. Aceasta e calitatea de nespus a iubirii care inundă și copleșește întreaga ființă umană, în relația cu semenii, până la transfigurare.

Dragostea este virtutea creștină altruistă care face tuturor de toate. Dragostea îl ia de braț și stă de vorbă cu cel disprețuit, întinde mâna semenului supărat, poartă poverile celor mai slabi (cf. Gal. 6, 2), sfătuiește în bine pe cel ce este gata să cadă în ispită, rugându-se pentru el, satură pe cel flămând, adapă pe cel însetat, îmbracă pe cel gol, cercetează pe cel bolnav; dragostea apropie pe om de om și așază pe om în slujba omului, apropie pe cel învățat de cel neînvățat, pe cel mic de cel mare, pe cel tare de cel mai slab; binecuvântează la blestem, răspunde la ură cu binele, se roagă pentru prigonitori (cf. Matei 5, 44); dragostea ne face să ieșim din noi înșine pentru a ne apropia cu gânduri curate și simțiri frățești de toți oamenii. În fața ei toți oamenii sunt egali și cade orice zid despărțitor dintre oameni; pe unde merge, dragostea împrăștează, pune temelii noi și zidește. Ea este elementul cel mai adânc și mai autentic al omului. Pentru aceasta Sfântul Apostol Pavel i-a dedicat dragostei creștine un splendid imn, ca rod și mărturie ale iubirii sale față de toți și de toate și care sintetizează învățătura evanghelică creștină: *Dacă dragoste nu am, nimic nu sunt..., nimic nu-mi folosește. Dragostea îndelung răbdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmăiește, nu se laudă, nu se trufășește. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândește răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le răbdă. Dragostea nu cade niciodată* (I Cor. 13, 2-8).

Iubirea pe care o naște și-o oferă relația dintre subiecții umani are o putere reală de cunoaștere, deoarece iubirea însăși este un mijloc eficient de cunoaștere. Spunem că iubirea este cea mai sigură cunoaștere pentru că este suprema deschidere și responsabilizare față de „frați”. Spre deosebire de cunoașterea prin alte mijloace, cunoașterea personală, de la inimă la inimă, plină de iubire, este o cunoaștere, să zicem, *neimediata*, adică o cunoaștere mai discretă, esențială, organică. Dacă orice altă formă de cunoaștere presupune o oarecare garantare pentru a da mărturie sufletului despre realitatea ființială, iubirea oferă și asigură o cunoaștere garantată, cea mai neînșelătoare cunoaștere. Iubirea înseamnă orientarea noastră către ceilalți semeni ai noștri în scopul dăruirii reciproce pentru dobândirea cunoașterii depline. Ca atare, cunoașterea în iubire cuprinde fapta asumării celuilalt ca grijă a mea, înseamnă responsabilitatea mea pentru oricare celălalt care a devenit „sine a mea”. Iar a fi răspunzător pentru cineva înseamnă a fi gata oricând să-i vii în ajutor, să-i sprijini eforturile de a ieși din impas, din lipsurile și nevoile în care se zbate ca și cum ai privi spre tine și te-ai dedica, prin el, ție. Responsabilitatea înseamnă a accepta benevol să i te dăruiești aproapei, să-i fii devotat, să-i slujești în așa fel,

⁴⁰ Arhim. Iustin Popovici, *Omul și Dumnezeu-Omul*, p. 64.

⁴¹ Celălalt este locul adevărat al vieții noastre, este sinea mea cea de neînlocuit, care îmi dă, aici și acum, prin oferirea mea de mine însumi lui, sensul și realitatea vieții veșnice, o viață veșnică ce a început deja prin el, pe care-l iubesc. Aceasta vrea să exprime Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan când scrie: *Știm că am trecut din moarte la viață fiindcă avem dragoste față de frați* (I Ioan 3, 14).

⁴² A se vedea George Remete, *Cunoașterea prin tăcere*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, p. 371.

⁴³ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvântări dubovnicești*, 81, în trad. rom. de pr. acad. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia românească*, vol. 10, Editura IBM al BOR, București, 1981, pp. 393-394.

încât celălalt, prin deschiderea mea spre el, să ajungă în propria sa grijă, cunoscându-se mai deplin pe sine.

Prin iubirea manifestată față de om, inimile oamenilor atât de mult se apropie unele de altele, încât merg până la contopire și, astfel, se desființează orice obstacol ce s-ar ivi în calea cunoașterii lor depline. Este bine știut că în orice cunoaștere apar dificultăți, precum distanța și obstacolele. Dar atunci când acestea dispar, cunoașterea devine sigură, directă și totală. Iubirea dintre subiecții umani apropie inimile până la contopire, iar în acest sens cunoașterea dintre oameni este mai deplină, până la identificare. De altfel, cunoașterea desăvârșită înseamnă identificarea subiectului cu obiectul. A conștientiza această putere de cunoaștere a inimii omului este ca și cum ai conștientiza prezența chipului iubit în tine, reflectat ca într-o oglindă. Aceasta este înțelegerea tainei omului exprimată încă din vechime prin spusa: *cunoaște-te pe tine însuși*. Ca obiect al iubirii mele, persoana umană iubită îmi devine un *alter ego*; devine din obiect subiect ca și conținut al iubirii, un alt for al sufletului meu, pe care-l cunosc din sinea mea, din interiorul meu.

A cunoaște cu adevărat o persoană înseamnă a o simți, a privi spre ea din interior, din propria inimă unde i-ai făcut locaș veșnic. Și cum orice iubire e conștientă de puterea cunoscătoare a inimii, care oferă o cunoaștere adevărată și desăvârșită, iubirea inimii devine temelie, fundamentul, așezarea și certitudinea ființială a omului însetat de cunoaștere. Iubirea este claritatea ontologică a omului care statornicește ființa și persoana lui întregă. În existență, în lume și în om nu există decât o singură certitudine: aceea pe care o dă iubirea sinceră și adevărată, deschisă restaurării întregii făpturi. Semnul distinctiv al iubirii e suveranitatea, exclusivitatea, capacitatea cu care copleșește și acoperă toate aspirațiile, sentimentele și actele sufletului omenesc. Și acesta e un semn neînșelător al iubirii: atunci când e deplină, iubirea acoperă tot sufletul creștinesc.

Unul dintre cei mai mari Sfinți ai secolului al XX-lea, Sfântul Siluan Athonitul, evidențiază astfel modul concret de viețuire creștină bazat pe iubirea necondiționată față de orice făptură, pe care o cuprinde în rugăciunea eclezială față de toți, până și pentru cei din iad. Prin rugăciunea noastră pentru cei de lângă noi, pe care-i cuprindem deplin în iubirea noastră, de fapt săvârșim cel mai mare act soteriologic și de manifestare jertfelnică; este, cu adevărat, o atitudine făcută într-un mod asemenea lui Hristos, o rugăciune atât de înălțătoare și care costă scump, încât ajunge până la „martiriu lăuntric”: *A te ruga pentru oameni, fără deosebire, înseamnă a-ți vărsa sângele!*⁴⁴. Acesta este cu adevărat rostul vieții celei desăvârșite în Hristos, în care „dai sânge și iei putere”, adică te dedici lui Hristos împreună cu toți din neamul omenesc, pe care-i cuprinzi în rugăciune și, în iubire sublimă față de ei, ceri mântuirea lor veșnică. Aceasta înseamnă că a iubi o persoană presupune a trăi veșnic alături de ea, a persista într-o comuniune eternă cu ceilalți, a te bucura de existența celuilalt pe care-l dorești mereu și mereu și a dobândi mântuirea veșnică spre a ne bucura împreună de comuniunea vieții celei fără de sfârșit din Împărăția Cerurilor. În aceasta constă sacrificiul suprem al omului, fremătând de neliniște până când întreaga făptură umană, cu tot ceea ce o înconjoară, va ajunge la unirea îndumnezeitoare cu Pantocratorul Hristos într-o comuniune veșnică. Aceasta este jertfa noastră a fiecăruia, despre care J. Tauler spunea atât de frumos: *Câtiva suportă martiriul o singură dată prin sabie, alții însă cunosc martiriul iubirii care-i încununază din interior, nevăzut de ochii lumii!*⁴⁵. Prin aceasta îl experimentăm lăuntric zilnic pe Samarineanul Dumnezeu, aflat în lăuntru celor de lângă noi, Care ni Se descoperă și ni Se dăruiește mereu și așteaptă cu bucurie sfântă să-L primim pentru a ne bucura de prezența Lui. *Eu stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine* (Apocalipsa 3, 20).

De regulă, omul nu acceptă să se sacrifice decât pentru ceea ce îi conferă sentimentul că reprezintă o valoare mai înaltă, veșnică. Nu-l putem iubi și nici nu-l vom sluji în chip dezinteresat pe semenul nostru decât dacă ne vom convinge că el este, ca și mine, purtătorul unui suflet și a unui „chip” dat de Dumnezeu, care valorează mai mult decât toate bunurile acestei lumi: *Căci ce-i folosește omului să câștige lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul? Sau ce ar putea să dea omul, în schimb, pentru sufletul său?* (Marcu 8, 36-37). Desigur că nu este deloc ușor să practicăm în mod consecvent porunca iubirii, dar acesta este rostul nostru în lume, care constă în a iubi necondiționat și fără restricții pe Dumnezeu și pe oameni. *Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și din tot cugetul tău. Aceasta este marea și întâia poruncă, iar a doua, la fel ca aceasta: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși* (Matei 22, 37-39). Aceasta este vocația iubirii creștine. Ni se pare grea practicarea iubirii, pentru că e legată de sacrificiu. Dar o iubire care nu e jertfelnică, nu este iubire deplină⁴⁶. Și numai prin jertfa crucii putem ajunge la lumina învierii.

Vocația este un act al iubirii creatoare a lui Dumnezeu care cheamă pe om *pe nume* (cf. Isaia 43, 1) și-i dă *un nume de cinste* (Isaia 45, 4) încă din momentul existenței sale. Ceea ce înseamnă că vocația nu este exterioară omului, ci înscrisă în structura sa ontologică; prin urmare, și omul este „chemat” să trăiască în această lume spre a iubi cu iubirea lui Dumnezeu. *Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el* (I Ioan 4, 16). Și așa cum vocația este un dar universal prin care fiecare făptură umană

⁴⁴ A se vedea diac. Ioan I. Ică jr., *Spiritualitatea Sfântului Siluan Athonitul*, Editura Deisis, Sibiu, 1998, pp. 226-227.

⁴⁵ Vezi Paul Evdokimov, *Vârstele vieții spirituale*, în trad. rom. de pr. prof. Ion Buga, Editura Christiana, București, 1993, pp. 48-49.

⁴⁶ Cf. Magistrand Traian Sevici, *Altruismul ca un bun propriu al naturii*, în *Studii Teologice*, nr. 7-8/1960, pp. 508-509.

poate trăi în comuniune cu Dumnezeu și cu alte persoane, și iubirea este una dăruită spre a se împărtăși. Fiecare dintre noi am fost zidiți de Creator pentru a fi „cineva” și a face ceva pentru care nimeni altul nu a fost creat. Astfel, fiecare devenim tot atât de necesari pentru „locul nostru”, cât un înger pentru al său. Prin vocația iubirii realitatea dinamică a existenței lui Dumnezeu ne cheamă pe fiecare dintre noi pentru a fi o manifestare vie a iubirii Sale prin slujire serafic-umană deschisă perpetuu umanității. Și omul devine conștient de acest lucru numai printr-un dialog intim și permanent cu Dumnezeu și cu „semenii” săi⁴⁷.

Astfel, Fiul lui Dumnezeu, prin Întrupare, făcându-Se *fratele nostru*, a confirmat hotărârea veșnică și voința lui Dumnezeu de a fi ajutat pe fiecare dintre noi printr-un alt om, printr-un frate al nostru întru umanitate: *Știm că Dumnezeu toate le lucrează spre binele celor ce iubesc pe Dumnezeu, al celor care sunt chemați după voia Lui; căci pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său, ca El să fie întâi nascut între mulți frați* (Rom. 8, 28-29). Hristos este „Fratele nostru” prin care ne asigurăm viața în veșnicie și-L regăsim în semenii în care „a luat chip desăvârșit”. El a așezat în Sine, ca Frate al nostru, toate posibilitățile comunicării de putere de la un frate la altul, nesfârșitele resurse de iubire și de milă, căci a experimentat în mod culminant responsabilitatea fratelui pentru frate și a evidențiat minunat valoarea morală pe care o au „frații” Săi omenesți pentru El.

Răspunzând vocației de a fi și de a rămâne permanent în comuniune cu Hristos și prin El cu Dumnezeu Tatăl, în Duhul Sfânt, dar și cu semenii, frații Lui, creștinul dobândește și calitatea de *fiu* al lui Dumnezeu, Domnul Însuși cercetându-l, adumbrindu-l și făcându-l *un dub cu El* (cf. I Cor. 6, 17). Prin această conștiință filială și fraternală (*fiu* al lui Dumnezeu Tatăl și *frate* cu Hristos, Fiul lui Dumnezeu), creștinul este pregătit să se realizeze deplin ca om printr-o relație autentică cu întreaga creație și cu ceilalți oameni. Desigur că această realizare se desfășoară deplin în spațiul eclezial al Bisericii, în comuniunea harică a celor chemați de Dumnezeu Tatăl, prin Duhul Sfânt, la comuniune euharistică cu Iisus Hristos prin săvârșirea faptelor bune, ca împlinire a poruncilor Domnului nostru Iisus Hristos. Acesta este și scopul creștinului de a trăi în lume după învățăturile evanghelice, urmând exemplul Mântuitorului Iisus Hristos și săvârșind binele în raportul său personal cu semenii, spre a se uni cât mai deplin cu Dumnezeu încă din lumea aceasta. Toți cei care trăiesc în mod real și autentic tainele lui Dumnezeu, de care s-au încredințat prin Revelația descoperită deplin de Iisus Hristos, devin acea „evanghelie pe drum” prin împărtășirea de lucrarea harică și sfințitoare a Duhului Sfânt în Biserică prin administrarea Sfințelor Taine și prin săvârșirea și dobândirea personală a virtuților în deschiderea lor iubitoare față de aproapele. Viața trăită *în și pentru* Dumnezeu prin iubire față de semenii este viața pe care trebuie să o dobândească fiecare creștin și pe care să o transmită mai departe. Avem astfel, în Biserică, o tradiție axială care ne orientează spre ceea ce este esențial în această lume: să ducem o viață autentic creștină, demnă, umană, religios-morală în dăruire și iubire față de toți și de toate.

În aceasta se împlinește desăvârșit și plenar menirea omului, care dintru început a fost zidit de Creatorul Dumnezeu spre a deveni „o biserică”, unind eclezial în sine pe toți oamenii, cuprinzând în sine omenirea întreagă înțeleasă ca „Adam unic”. Căci omul credincios, creștinul adevărat, slujitorul autentic al Domnului Iisus Hristos, identificat în preotul/arhiereul sacramental slujitor, devine cu adevărat „biserică” atunci când, la momentul liturgic potrivit, din cadrul Sfintei Liturghii, luând în mâinile sale Sfântul Disc pe care sunt așezate „miridele”, pentru pomenirea tuturor sfinților și a credincioșilor celor vii și adormiți, și le pune în Sfântul Potir, rostind rugăciune zicând: *Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici, cu Cinstit Sângele Tău, pentru rugăciunile sfinților Tăi*⁴⁸ și *Iar pe noi, pe toți care ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir, să ne unești unul cu altul prin împărtășirea Aceluiași Sfânt Dub și pe niciunul dintre noi să nu ne faci a ne împărtăși cu Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău spre judecată sau osândă, ci să aflăm milă și har împreună cu toți sfinții, care din veac au bineplăcut Ție*⁴⁹. Mai mult, după ce miridele (reprezentând sufletele credincioșilor pomeniți) au fost adunate în Sfântul Potir și, prin atingerea de Preasfântul Sânge și prin unirea cu Preacuratul Trup al Domnului, Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, au fost sfințite, sunt duse la Proscomidiar spre a fi consumate. Ei bine, prin consumarea elementelor euharistice de pâine și vin, arhiereul/preotul sfințitor se unește cu toți sfinții și credincioșii pomeniți, devenind o adevărată biserică, un rai cuvântător, un locaș al prezenței tainice a lui Dumnezeu-Treimea, împreună cu toți sfinții și dreptii Săi în persoana celui împărtășit, făcându-l pe acesta din urmă mediu sacru și sfințitor, iradiant al harului dumnezeiesc sfințitor și mântuitor, o anticipare tainică, dar reală a înseși Împărăției veșnice și pline de slavă a lui Dumnezeu în om. În acest sens, Părintele Dumitru Stăniloae zice: *Credincioșii după ce pleacă din Biserică de la Sfânta Liturghie ies asigurați nu numai de mila și lucrarea mântuitoare a lui*

⁴⁷ Nicolae Moldovanu, *Dicționar de înțelepciune patristică*, Casa Școlilor, București, 1997, pp. 136-137.

⁴⁸ Rânduiala Liturghiei Sfântului Ioan Gură de Aur, *Liturghier*, p. 180.

⁴⁹ Rânduiala Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare, *Liturghier*, p. 234. Ținem să precizăm că în rugăciunile imediat următoare, din cadrul Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii a Sfântului Vasile cel Mare, se mai zice: *Încă ne rugăm Ție, pomeneste, Doamne, sfânta Ta sobornicească și apostolească Biserică, cea de la o margine până la cealaltă a lumii, pe care ai câștigat-o cu Scump Sângele Hristosului Tău, și o împacă pe dansa... Și pe noi pe toți ne primește în împărăția Ta, fii ai luminii și fii ai zilei arătându-ne; pacea Ta și dragostea Ta dăruiește-ne-o nouă, Doamne, Dumnezeul nostru...* (vezi pe larg *Liturghier*, pp. 236, 239).

Hristos și întăriți de lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt, ci asigurați și de rugăciunile Maicii Domnului și ale tuturor sfinților către Hristos. Căci așa cum au fost însoțiți tot timpul în Biserică de rugăciunile acelor, tot așa, încă și mai intens, vor fi însoțiți și după ce vor ieși din biserică⁵⁰.

Însă, în tradiția ortodoxă nicio lucrare umană nu are valoare morală fără fapte bune. Orice lege morală ne pretinde, în relația cu semenii, să săvârșim binele și să evităm răul, motiv pentru care binele este și devine esența vieții morale și mijlocul prin care omul se zidește pe sine permanent, împlinindu-se. În înțeles moral, prin „bine” înțelegem tot ceea ce corespunde cerințelor, dorințelor și preferințelor voinței omenești, dar această corespondență trebuie să fie determinată de calitățile sau de însușirile specifice ale obiectului dorit și nu de înclinările subiective (egoiste) ale persoanei. *Bine* nu este tot ceea ce omul dorește ori preferă, ci numai ceea ce conține în natura sa calități care să-l înfățișeze ca atare, deci să-l poată face vrednic de dorit și să-l împlinească. Deci, în sens moral, binele nu poate fi ceva subiectiv sau numai aparent bun, ci el trebuie să fie un bine adevărat și valoros în sine sub toate aspectele sale. Or, doar binele făcut celui de lângă noi are o valoare măreață în sine, căci dăruindu-mă lui prin fapte bune, de fapt mă zidesc pe mine însumi, împreună cu el. Iar dacă Dumnezeu „se folosește de noi” pentru a săvârși o anumită faptă bună, este nu pentru că are nevoie de noi ca fapta să se înfăptuiască, ci pentru că El vrea ca noi înșine să devenim buni prin lucrarea faptelor bune în deschiderea noastră amplă spre cei de lângă noi, în scopul de a-L face prezent mai deslușit pe El Însuși în viața și existența noastră (*Așa să lumineze lumina voastră în lume, încât oamenii, văzând faptele voastre cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri* – Matei 5, 16).

Așadar, acțiunea faptei bune nu e despărțită niciodată de om⁵¹. Dar omul este om cu adevărat în Biserică, în relația harică de deschidere față de frați. În comunitatea eclezială fiecare creștin își asumă și-și urmează vocația sa fundamentală într-un mod specific, ca dar personal al Duhului lui Dumnezeu și care e vocația comună a tuturor. Trăind în Biserică, omul este chemat să-și descopere și să-și urmeze vocația sa specifică, personală, pentru a putea realiza binele pe care-l datorează „fraților” săi și tuturor oamenilor. Prin iubirea față de aproapele nostru ieșim din singurătate cu întregul conținut al vieții noastre și intrăm în comuniunea „celor chemați”, într-o nouă experiență cu frații noștri. Astfel, fiecare se îmbogățește cu viața și experiența celui alt și celălalt cu a noastră, cu toții dublându-ne existența, înnoindu-ne din zi în zi, dobândind calități înalte, puteri spirituale și noi înțelesuri ale vieții.

Această poruncă avem de la El: cine iubește pe Dumnezeu să iubească și pe fratele său (I Ioan 4, 21). Prin iubirea față de aproapele ne dăruim, neconțenit și dezinteresat, celui alt frate al nostru, punându-ne, cu toate puterile noastre sufletești, în slujba lui. Iubirea creștină iubește „omul” și niciodată ea nu se consideră satisfăcută cu ceea ce face, ci tinde mereu înainte socotindu-se veșnic „datoare”. Datoare față de Dumnezeu și față de semenii-frați, căci cel ce iubește pe aproapele său ca răspuns la iubirea lui Dumnezeu față de el, îl iubește pentru că este „fiu” al lui Dumnezeu și „frate” al său, în care se oglindește, ca și în el, același „chip al lui Dumnezeu” sau îl iubește, fiindcă este „mădular viu” al trupului tainic al lui Iisus Hristos, unde toți oamenii trăiesc o comuniune de viață plină de manifestarea iubirii, anticipând real încă de aici viața veșnică și fericită împreună cu Dumnezeu⁵². *Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit de Tatăl meu și-L voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui* (Ioan 14, 21) sau: *Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvântul Meu și Tatăl Meu îl va iubi, și vom veni la el și vom face locaș la el* (Ioan 14, 23). Aceasta înseamnă, de fapt, că actualitatea iubirii creștine decurge din permanenta actualitate a năzuințelor firii omenești după comuniune. Întâi cea eclezial-luptătoare ca anticipare, în Biserică, a vieții dumnezeiești intratrinitare, apoi cea eclezial-triumfătoare ca realizare deplină a trăirii și a împărtășirii de lumina și slava dumnezeiască veșnică într-o bucurie totală a tuturor întreolaltă prin Iisus Hristos.

Prin urmare, în concluzie, vom spune că nu ne rămâne decât să ne trăim viața de aici în relația de comuniune cu Dumnezeu prin iubirea față de semenii, căci *dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire* (I Ioan 4, 7-8), pentru ca să o dobândim pe cea de dincolo, când ni se va arăta „față către față” iubirea noastră, imprimată de Hristos în noi ca pecete, în bucuria întâlnirii cu semenii noștri prin strălucirea chipului dumnezeiesc din ei. Aceasta caută și așteaptă Domnul de la noi: inimi pline de dragostea lui Dumnezeu și a aproape-lui. Și când, în final, dincolo, se vor deschide pecețile inimilor noastre, *vom fi judecați pentru dragoste*⁵³, adică pe măsura celor pe care i-am/le-am iubit pe pământ. Fie ca atunci să primim chemarea de „a intra într-o bucurie Părintelui Ceresc”, căci lui Iisus „flămând fiind, I-am dat să mănânce; însetat fiind, I-am dat să bea; gol L-am văzut și L-am îmbrăcat; în temniță a fost și L-am cercetat, bolnav a fost și L-am ajutat”!

⁵⁰ Pr. acad. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia Ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 387.

⁵¹ Cf. Diac. prof. Teodor Damșa, *Iubirea și mila creștină*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 7-9/1980, p. 441.

⁵² Cf. Nicolae Moldovanu, *op. cit.*, p. 142.

⁵³ Pr. prof. dr. Ilie Moldovan, *Credința Strămoșească în fața ofensivei antibristice sectare*, Editura Pro-Vita, Valea Plopului, Prahova, 1998, p. 165.

O nouă imagine a lui Radu Stanca, omul Cetății

Ada STUPARU

Craiova

Ada Stuparu

Cercetarea vieții și a operei lui Radu Stanca a rămas un punct de referință în activitatea științifică a universitarei Anca Sîrghie de-a lungul carierei sale, începând din anul 1981, când și-a susținut teza de doctorat, *Radu Stanca – studiu monografic*. Aceasta a deschis drumul spre publicarea celorlalte patru consistente volume¹, a numeroaselor articole și conferințe publice dedicate poetului și omului de teatru, al cărui destin s-a legat definitiv de orașul de pe Cibin. La 40 de ani după acel început, universitara sibiană frează prin volumul *Radu Stanca și Sibiul*² o sensibilă conexiune tre elementul biografic, evoluția scriitorului ca persoană, particulară și socială, și dimensiunea geografică, amprenta locului unde și-a petrecut două decenii din viață (1940-1961). Apărut deja în două ediții, volumul este abilitat, în acest fel, să furnizeze un bogat inventar de informații, noi evaluări și interpretări aprofundate, vizând o existență creatoare marcată puternic de specificul și atmosfera Sibiului. Așa cum își intitulează Anca Sîrghie volumul, *Radu Stanca și Sibiul*, alături de ființa în jurul căreia se înlanțuie povestea, orașul devine un al doilea personaj al operei, cu propria istorie și evoluție.

Procedând sistematic, după o temeinică cercetare în presă, în biblioteci și arhive, Anca Sîrghie oferă cititorului un tablou detaliat al vieții și activității creatoare a lui Radu Stanca, unicul cerchist stabilit după al Doilea Război Mondial în vechiul burg, unde a găsit un cadru în consonanță cu propria personalitate și un timp favorabil scrisului. Acestea sunt reperle fundamentale în care autoarea își dimensionează studiul.

Un amplu *Cuvânt-înainte*, intitulat *Drumul de la un articol aniversar la o nouă carte despre Radu Stanca*, precizează scopul principal al lucrării, acela de a-l descoperi pe adevăratul Radu Stanca, cel care fusese nevoit să facă față traumatizantelor condiții ale noii ordini ideologice și politice postbelice din România socialistă, în care nu a înțeles niciodată să se integreze. Gândul de a redacta un text aniversar s-a transformat în planul unei lucrări ample, în care Anca Sîrghie și-a propus să valorifice numeroasele informații inedite, pentru o completă prezentare a raportului dintre biografia omului social și cea a creatorului. Volumul se axează, prin urmare, pe ceea ce a însemnat viața omului Radu Stanca în perioada sibiană, dar și pe ceea ce a dat specificitatea orașului care l-a adoptat, unde a devenit acel „spirit de elită al Transilvaniei din secolul al XX-lea”³. Evenimentele sunt descrise cu rigurozitatea și acribia cercetătorului, dar prețutindeni se vor regăsi puternice accente ale implicării sufletești, formulări de adevărată poeticitate, mai cu seamă în intuirea resorturilor interioare care au determinat o astfel de simbioză.

¹ Anca Sîrghie, *Radu Stanca și obsesia Thaliei. Ipostazele omului de teatru*. Prefață de Eugen Todoran, Casa de presă și editură Tribuna, Sibiu, 1996; Radu Stanca, *Dăltuiri*, ediție îngrijită de Anca Sîrghie și Marin Diaconu, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2012; Radu Stanca. *Profil spiritual*, vol. I-II, *Cuvânt-înainte* de Eugen Simion. Ediție îngrijită de Marin Diaconu și Anca Sîrghie, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2015; Anca Sîrghie, *Radu Stanca. Evocări și interpretări în evantai*, Editura TechnoMedia, Sibiu, 2016.

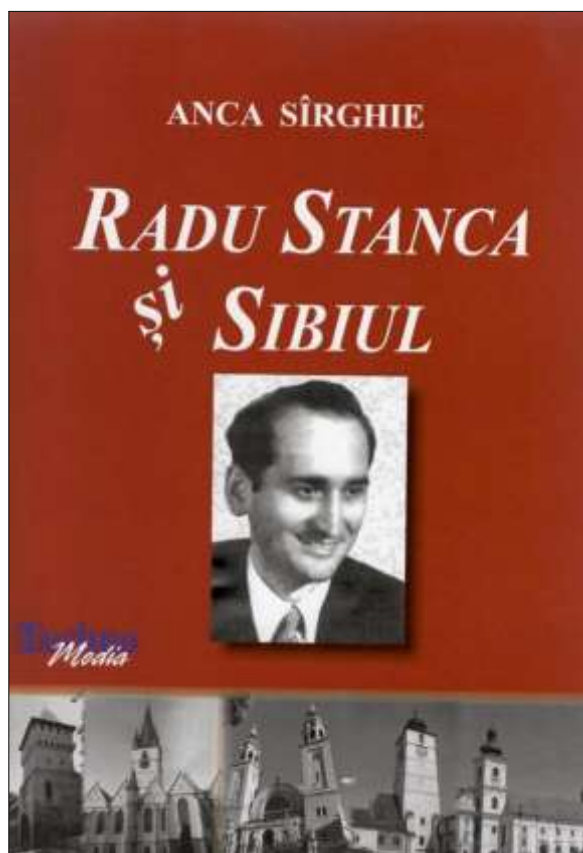
² Anca Sîrghie, *Radu Stanca și Sibiul*, Editura TechnoMedia, Sibiu, 2020. Ediția a doua revăzută și adăugită, 2022.

³ *Drumul de la un articol aniversar la o nouă carte despre Radu Stanca*, *Cuvânt-înainte* la Anca Sîrghie, *op. cit.*, p. 17.

Foarte importantă, asigurând autenticitatea, prima parte a volumului *Radu Stanca și Sibiul* cuprinde o descriere a fundalului în care se va integra tabloul existenței sibiene a scriitorului. Bine documentate sunt capitolele *Obârșii transilvane* și *Preludii clujene*, dedicate formării tânărului Radu Stanca în familie și în instituțiile de învățământ din capitala culturală a Transilvaniei, pentru a ajunge la Sibiu, odată cu mutarea Universității „Regele Ferdinand I” de la Cluj, în condițiile Diktatului de la Viena din 30 august 1940. Aici, tânărul Stanca descoperă atmosfera propice studiului din bibliotecile orașului și o viață culturală care îl hrănește spiritual. Recunoscut ca poet și publicist, la Sibiu, Radu Stanca se va afirma ca o identitate creatoare inconfundabilă, inspirată de atmosfera baladescă găsită în orașul-burg. Anca Sîrghie se oprește cu prioritate asupra acestei particularități a Sibiului, care i-a determinat lui Radu Stanca întreaga existență.

Experiența din perioada de formare sibiană este investigată în amănunțime, scriitoarea aducând în capitolul *Radu Stanca, student la Sibiu* multe completări necesare înțelegerii climatului cultural în care tânărul se integrează. Atenția se îndreaptă spre descrierea vieții universitare, care înseamnă studiu și cercetare, dar și participare la cea artistică, muzicală și teatrală, așa cum Sibiul oferea în acele vremuri: o perioadă de mare îmbogățire intelectuală, pe care creația poetică a lui Radu Stanca nu va întârzia să o reflecte. Înțelegând importanța acestei laturi creative, Anca Sîrghie îi decretează poeziei statutul definitoriu, procedând la o fină interpretare în capitolul *Primatul poeziei în afirmarea tânărului Radu Stanca*. Firește, meritul este al omului, dar și al locului care îl înconjoară cu trecutul, vraja și farmecul lui. „Atmosfera Sibiului a fecundat geniul poetului în plin elan creator”⁴, afirmă autoarea, care evocă, într-un veritabil tablou de epocă, și alte numeroase personalități, precum Lucian Blaga, I. Negoieșcu, Șt. Aug. Doinaș, E. Todoran, I.D. Sîrbu, Eta Boeriu etc., cu care Radu Stanca și-a intersectat drumul creației în burgul transilvan. De mare interes este modul în care poetul-publicist s-a manifestat în cadrul Cenaclului studențesc „Octavian Goga” și, mai ales, în acela al selectului Cerc Literar de la Sibiu, constituit în anul 1943, cu tinerii de elită sosiți de la Cluj în refugiu. Și aici, contribuțiile documentare sunt fundamentale, pentru redimensionarea acestei speciale manifestări, cu drept de integrare în context european. Numeroasele surse bibliografice sunt examinate în amănunțime, pentru a evalua o construcție îndatorată spiritului creator al membrilor, dar și al Sibiului „care a găzduit, învăluind cu trena sa romantică miraculoasă, creșterea în mănunchi a cerchiștilor”⁵. Cu judicioase argumente, autoarea stabilește rolul precumpănitor al lui Radu Stanca în ceea ce chiar el va defini *Resurecția baladei*, pe care o va ilustra prin propria creație.

În cercetarea sa, Anca Sîrghie se ocupă laborios și de prezența lui Radu Stanca în presă, chiar din vremea studenției, supunând examinării, în mod cu totul special, articolele apărute în *Transilvania*, prestigioasa revistă de la Sibiu. Acum se produce apropierea tânărului de teatru, unde el se va remarca în anii următori ca actor, regizor și teatrolog de înaltă clasă. Prezentarea vieții culturale din Sibiul aceluși timp este mereu în strânsă conexiune cu descrierea orașului medieval, „oraș al umbrelor”. În atmosfera atât de particulară a burgului de pe malurile Cibinului „și timpul este reversibil”, așa cum îl vedea Radu Stanca în pagini descriptive de un lirism desăvârșit. Tot astfel este prezentată viața muzicală a Sibiului, în care integrarea este firească pentru un iubitor al artei sunetelor, din care poetul Radu Stanca adeseori se inspiră. În acest context, se plasează cultivarea baladei ca specie epică, având infiltrații dramatice și lirice, a cărei identitate particulară o dă acest iubitor al mitologiei populare.

⁴ Anca Sîrghie, *op. cit.*, p. 58.

⁵ *Ibidem*, p. 79.

Aprofundări necesare se regăsesc și în capitolul *Sibiul baladistului Radu Stanca*, unde poezii ca: *Întoarcerea*, *Nocturnă* (Intru-n Sibiu...), *Liliacul*, *Fata cu vioara*, *Concert de orgă*, *Un cneaș valah la porțile cetății*, *Balada studentească*, *Tristețe înainte de luptă*, *Silentium nocturn*, *Seară medievală*, *Lamentația poetului pentru iubita lui*, *Corydon*, *Hebrietas Cibiniensis*, *Ascuțitorul de cuțite*, *Sonet* (Nu vreau să intru!) etc. își trag sevele din atmosfera orașului-burg.

La fel de importantă și detaliat prezentată este activitatea omului de teatru Radu Stanca, văzut ca actor, regizor, dramaturg și teatrolog. Autoarea urmărește istoria teatrului în Sibiu, orașul unde Radu Stanca s-a înfruptat cu entuziasm din acel *spiritus loci*, în acord cu vocea sa interioară. Drumul pe care pornește în plin elan creator se contura promițător. Schimbările politice survenite după război prăbușesc însă planurile cerchiștilor sibieni.

Anca Sîrghie se oprește îndelung asupra evoluției profesionale a lui Radu Stanca. Angajarea la Teatrul din Sibiu, ca actor și mai apoi ca regizor, dă autoarei posibilitatea să prezinte o primă perioadă de remarcabile realizări scenice, una rodnică și pentru autorul dramatic, scrisul fiind singura supapă de eliberare a presiunilor impuse de noul regim politic. Identificând *Izbânzi și neîmpliniri ale regizorului Radu Stanca*, autoarea cercetării desfășoară o panoramă a vieții teatrale, în care niciuna dintre piesele dramaturgului sibian nu s-a bucurat de lumina scenei. Acestei nemulțumiri i se adăugau alte două amenințări: perspectiva șomajului, în cazul nealinierii la imperativele partidului unic și cea a bolii fără vindecare. Atitudinea de opoziție la îndoctrinare și refuzul proletcultismului socialist definesc o personalitate care s-a condus după reperatele culturii veritabile de care Radu Stanca avusese parte în deceniile interbelice. Așa cum se desprinde din întreaga existență, el a ales să se împotrivescă falsului prin arta autentică, fără a-i face vreodată concesii. Repercusiunile nu vor întârzia.

Un capitol aparte este rezervat unei iubiri legendare, aceea pentru Dorina Ghibu. Bazată pe documente și confesiuni de certă veridicitate, relatarea poveștii de dragoste dintre Radu și frumoasa actriță, care i-a devenit soție, a modului în care ei s-au împlinit ca familie, cu destin tragic, dar cu mari izbânzi profesionale, poate constitui, sub pana sibienței Anca Sîrghie, o pagină de autentică vibrație românească. Momentele dramatice cu care s-a confruntat familia Stanca sunt investigate cu o profundă și empatică putere de analiză. Atenția scriitoarei revine spre finalul volumului la ceea ce a însemnat *Teatrolוגul Radu Stanca*, dar, mai ales, la contribuția sa originală prin cele 15 piese de teatru, la modul în care legenda și fantezia istorică se contopesc într-o operă de o unicitate evidentă. Sibiul va păstra în deceniile următoare modelul școlii scenice pe care regizorul Stanca a creat-o pentru tinerii actori, cu care a dobândit realizări, aplaudate în urbe și în turnee prin țară, unele semnalate prin premii la nivel național.

Modul în care s-a produs receptarea operei lui Radu Stanca, mai ales după nedreptul său sfârșit, prin publicații sau puneri în scenă, ca și evenimentele culturale dedicate scriitorului s-au constituit în forme de recunoaștere a prestigiului acestuia, crescător în anotimpul postum. Tot astfel este așezarea unui bust al scriitorului, făurit de sculptorul Ioan Cîndea, în fața Teatrului Național din Sibiu care îi poartă acum numele. Anca Sîrghie nu uită să menționeze totuși că opera stanciană merită o mai consistentă punere în valoare, îndeosebi la Teatrul Național „Radu Stanca”, unde piesele lui nu au mai văzut lumina rampei de câteva bune decenii.

Cu o bogată ilustrare și indicații bibliografice riguroase, volumul *Radu Stanca și Sibiul* va rămâne, cu siguranță, un document exegetic de referință.

Săluc Horvat. De la cartea veche la literatura de azi

Stan V. CRISTEA

Roșiorii de Vede

Săluc Horvat își continuă, cu volumul *Cronici și comentarii literare. Alte însemnări pe margini de cărți* (Florești-Cluj, Editura Limes, 2021, 150 p.), periplul publicistic consolidat prin cărțile care se înscriu cu precădere în domeniul criticii și istoriei literare, publicate începând cu anul 1994, cele mai multe vizându-l pe Mihai Eminescu (*Eminescu. Dicționar cronologic*, 1994; *Însemnări despre Mihai Eminescu. Studii și articole*, 2000; *Mihai Eminescu și comentarii săi*, 2009; *De la Titu Maiorescu la Petru Creția. Contribuții la un dicționar al eminescologilor*, 2010; *Mihai Eminescu. Repere biobibliografice*, 2013; *Mihai Eminescu în critica literară actuală*, 2014), altele ocupându-se de Liviu Rebreanu (*Liviu Rebreanu. „Ion” – universul uman*, 2002, cu ediții revăzute în 2011 și 2013; *De la Ion al Glanetașului la Apostol Bologa. Doi eroi, două destine*, 2017), cărora le-a alăturat unele volume de comentarii critice (*Însemnări pe margini de cărți*, 2005; *Cronici și comentarii literare*, 2010; *Cronici și comentarii literare*, vol. II, 2018), și asta fără să le punem la socoteală și pe cele care îi întregesc profilul intelectual, evidențiat, mai ales, prin două cărți: *Săluc Horvat. Sub semnul lui Eminescu* (2019, antologie de texte critice alcătuită de Ștefan Vișovan, prefață de Ion Buzași), și *Interviuri. Mărturisiri. Reflecții* (2020, prefață de Nicolae Scurtu, postfață de Daniela Sitar-Tăut).

Spirit de sorginte clasică, format prin frecventarea marilor scriitori și critici literari români, Săluc Horvat își relevă această trăsătură a spiritului și prin cartea la care ne-am oprit în comentariul de față, concentrându-se asupra unor scriitori cu o însemnată contribuție în literatura română sau a unor sinteze demne de luat în considerare, comentariile sale fiind distribuite în trei secțiuni, mărturisind astfel interesele sale de critic și istoric literar, concordante cu multe dintre liniile de forță ale devenirii literaturii române, de la cartea veche la manifestările de azi, cu popasuri esențiale, și de această dată, asupra lui Eminescu, a lui Rebreanu, ori a vieții culturale din nord-vestul țării (în slujba căreia s-a aflat și prin calitatea sa de manager al revistei *Nord Literar*, pe care a fondat-o, în 2003, împreună cu câțiva confrăți din Baia Mare, între care trebuie menționați Gheorghe Glodeanu, Augustin Cozmuța, Vasile Radu Ghenceanu, Ion M. Mihai și Mircea Bochiș, cărora li s-au alăturat numeroșii colaboratori de mai târziu; a condus revista până în 2022). Incontestabil, prin cărțile sale, Săluc Horvat a contribuit la întărirea prestigiului literar al zonei și a contactului cu ceea ce se scrie și se publică astăzi în țară, nu mai puțin la cunoașterea mult mai atentă a istoriei literaturii române și a unora dintre scriitorii săi cei mai importanți.

Prima secțiune a volumului lui Săluc Horvat, *Oameni și cărți*, se deschide cu comentariul „Marin Preda – omul și opera”, despre volumul nostru *Marin Preda. Repere biobibliografice* (2017), criticul apreciind că, „bine lucrată, temeinic documentată și riguros structurată”, lucrarea „întregește benefic personalitatea marelui romancier și, mai ales, valoarea și vastitatea operei sale” (p. 9). Despre „Augustin Buzura și romanele sale” criticul vorbește când comentează volumul Angelei Martin, *Conștiință și cuvânt. Eseuri despre romanele lui Augustin Buzura* (2019), din care „se desprinde nu numai personalitatea de excepție a

omului și scriitorului”, ci și momente din biografia acestuia, dimpreună cu complexitatea ideilor desprinse din romanele sale (p. 12), autoarea relevând universul fiecărui roman și numeroasele reflecții la care ele recurg, în total, Augustin Buzura fiind prezentat „la reala lui valoare, așezându-l între marii romancieri ai literaturii române contemporane și nu numai” (p. 13).

La fel, criticul vorbește și despre „Ștefan Aug. Doinaș și Cercul literar de la Sibiu”, pornind de la cartea lui Alexandru Ruja, *Ștefan Aug. Doinaș – sinteză monografică* (2019), care relevă, pe de o parte, aspecte privind viața și activitatea poetului (ce interferează și unele episoade cu un impact aparte, precum scrisoarea „Ardealul estetic”, trimisă lui Eugen Lovinescu, în 1943, „anul de cumpănă 1948” și momentul când începe să folosească pseudonimul Ion Motoarcă, apoi arestarea sa și angajamentul de colaborare cu Securitatea, inclusiv anii cât a fost urmărit de aceasta), iar, pe de altă parte, activitatea literară, studiul încheindu-se cu eseul „Poetul sonurilor rare – o privire asupra întregii creații poetice a lui Doinaș”, universitarul timișorean subliniind că, în ființa scriitorului de care se ocupă, „se unesc talentul nativ și deschiderea spre cultură cu aviditatea de acumulare și interpretare a valorilor culturale” (apud p. 37).

Criticul revine la scriitorul său canonic preferat, în cronică „Liviu Rebreanu, *Ciuleandra* la o nouă apariție”, pe marginea ediției publicate de Ion Filipciuc (în 2019), accentuând că romanul a însemnat pentru Rebreanu un moment important, el reprezentând pentru romancier „o operă în care se exprimă și se clarifică o taină sufletească mare, e cazul des repetat al iubirii până la crimă” (apud p. 29); dincolo de cum a fost receptat romanul de către Perpessicius, Mihai Ralea, Șerban Cioculescu, criticul remarcă și comentariul lui Ion Filipciuc, care prin diversele trimiteri la laboratorul de creație al romanului și la diverse alte documente dă ediției o notă în plus de valoare.

Când vine vorba despre „Gheorghe Adamescu, istoric literar”, criticul are în vedere *Istoria literaturii române*, din 1913, cu cele două secțiuni ale ei, consacrate literaturii populare (poporane) și literaturii culte, aceasta integrând „literatura religioasă”, „literatura istorică” și „literatura modernă”, cea din urmă cuprinzând, la rândul său, trei perioade, respectiv „începuturile”, „perioada eroică” (1830-1870) și „perioada critică” (1870-1900), în ultimul capitol, „Clasici ai literaturii române”, istoricul literar oprindu-se la Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Ioan Slavici, Ion Creangă ș.a., în comentarii consistente, însă, în general, nu este vorba despre o istorie literară critică, ea fiind evident una informativă, astăzi depășită, dar „rămâne ca o bună intenție atunci când a fost scrisă” (p. 54).

Despre „Istoriografia literaturii române. Opinii, evaluări” vorbește criticul atunci când comentează volumul *Istoriile literaturii române*, coordonat de Irina Petraș (2020), reliefând evoluția opiniilor de la prima încercare, propusă de Iustin Popfiu, prin conferința „O privire fugitivă peste literatura română și lipsa unei istorii critice a literaturii române”, publicată în *Familia* (1867), la Titu Maiorescu, primul care vorbește despre „o istorie critică” a literaturii române (căreia i s-a opus, însă, la momentul respectiv), până la G. Călinescu, primul care publică o astfel de lucrare, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941), care, opinează autorul, „nu este doar o operă de anvergură, ci reprezintă și o viziune asupra întregii noastre literaturi” (p. 54), însă în volum se regăsesc și opiniile exprimate de Nicolae Manolescu, Mircea Popa, Ion Simuț, Ion Pop, Ion Vlad ș.a. Sunt de reținut și alte comentarii, precum cele despre antologia lui Aurel Sasu, *Politică și cultură* (2020) și despre volumul lui Viorel Thira, *Far pentru amintiri. Oameni pe care i-am cunoscut* (2017), dimpreună cu acelea pe care le putem recepta ca privind „geografia literară”, respectiv despre volumele semnate de: Mircea Popa – *Repere bihorene* (2020), care adună 39 de portrete de oameni și evocări de locuri, momente istorice și culturale, lucrarea fiind scrisă ca „un fel de memoriu spiritual” adus lui Teodor Neș și excepționalei sale cărți *Oameni din Bihor* (1937); Andrei Moldovan – *Cărți și autori din Bistrița-Năsăud* (2021, sub îngrijirea lui Menuț Maximilian), o culegere de texte critice despre 32 de autori, comentarii gândite ca suport pentru proiectul unei istorii a literaturii din județul Bistrița-Năsăud, de la origini până în prezent, din păcate rămas nefinalizat; Teodor Ardelean – *Biblioteca de idei. Semper fidelis* (2021), volum care cuprinde texte publicate în *Gazeta de Maramureș*, în perioada 2018-2020, al căror conținut este de o mare varietate tematică, ele completând benefic conceptul de „bibliotecă de idei” și conturând „o viziune și o cunoaștere enciclopedice despre cele mai diverse fapte de istorie, de cultură și civilizație de care face dovada autorul” (p. 71); Valeriu Achim – *Nord-Vestul Transilvaniei. Cultură națională – finalitate politică. 1848-1918* (1998), o carte foarte bine documentată, care se oprește la formele și modalitățile prin care s-a manifestat și produs actul cultural în zona respectivă și în răstimpul avut în vedere, în lipsa unor instituții de cultură oficiale în limba română, autorul inventariind asociațiile și societățile culturale, reuniunile cultural-naționale, mișcarea artistică a „diletanți-

lor”, bibliotecile și publicațiile, inclusiv activitatea de creație, publicistică și editorială, în acest fel fiind puse în evidență eforturile înaintașilor „pentru emanciparea spirituală și națională a românilor din acest spațiu, pentru înfăptuirea Marii Uniri de la 1918” (p. 74). Desigur, este de reținut și articolul „Cartea veche – rolul acesteia la formarea limbii române unitare”, o binevenită trecere în revistă, de la primele cărți manuscrise la primele cărți tipărite, în acest sens un rol deosebit avându-l prima tipăritură, *Liturghierul slavon* (1508), apoi cea dintâi carte în limba română, *Catehismul românesc* (1544), tipăriturile diaconului Coresi, „părintele tipografiei românești”, și mai ales *Biblia*, cu diversele ei titluri sub care a fost editată, și anume *Palia de la Orăștie* (1582), *Noul Testament de la Bălgrad* (1648), *Biblia de la București* (1688).

În cea de-a doua secțiune a cărții, *Evocări*, Sălcu Horvat include, pe lângă o tabletă despre Biblioteca Centrală Universitară din București, inaugurată după renovare, ca urmare a sinistrului incendiu din timpul evenimentelor din decembrie 1989, alte două texte și două cronici. În textul *Viața culturală a Maramureșului după Marea Unire din 1918*, cronicarul se ocupă cu deosebire de revistele *Căminul nostru* (apărută la Sighet, la 15 martie 1924, avându-l ca promotor pe poetul C. Ionescu-Olt, dar încetându-și apariția după șase numere, spre a fi reluată în 1928 la Bacău, unde au mai apărut câteva numere sub „tutela” lui George Bacovia), și *Pagini culturale* (apărută tot la Sighet, la inițiativa poetului Vasile Terente), de ziarul *Renașterea* (apărut la Baia Mare, la 30 decembrie 1918) și menționează și alte publicații (*Curierul de Vest*, *Știrea*, *Baia Mare*, *Glăsuțul dreptății*, *Înfrățirea*, *Cronica*, cu suplimentul *Cronica literară*), concluzia fiind că, în pofida stângăciilor și a efemerității apariției, presa maramureșeană din perioada de după 1 Decembrie 1918 și până în preajma celui de-al Doilea Război Mondial „a contribuit din plin la formarea unei conștiințe naționale și la consolidarea ei, la promovarea valorilor culturale ale locuitorilor acestui ținut” (p. 88). Acest adevăr este reliefat și în textul *Presa literară sătmăreană interbelică. „Icoane maramureșene”*, care se ocupă de revista scoasă la Satu Mare de George Mihail Zamfirescu, începând din noiembrie 1923, sub deviza: „Nu va sădi în suflet ură – ci dragoste de lumină și adevăr”; revista a beneficiat de sprijinul unor susținători locali, între care și Anton Davidescu, redactorul ziarului *Satu Mare* (care era, însă, originar din Alexandria, județul Teleorman), și al unor colaboratori din țară, publicând, număr de număr, literatură beletristică (întâlnim asemenea nume, precum: Elena Farago, Eugen Relgis, Ion I. Pavelescu, G.M. Zamfirescu, Ion Mehedințeanu, Ion Pas, Ion Dongorozi), cronici și recenzii (la cărți avându-i ca autori pe Eminescu, Alecsandri, Slavici, sau pe Panait Istrati, Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, George Murnu, G.M. Zamfirescu), note și multe informații de interes cultural; în cele 10 numere, apărute în perioada noiembrie 1923 – iulie/august 1924, revista s-a impus ca „un moment de referință în revuistica maramureșeană”, ca „o primă împlinire în realizarea unei reviste de cultură în acest spațiu geografic” (p. 90).

Pe de altă parte, cronică „O sută de ani, o sută de destine” se referă la lucrarea *100 de personalități maramureșene care au făcut istorie* (2018), coordonată de Teodor Ardelean, cărui îi aparține „Postfața”, „Cuvântul-înainte” fiind semnat de Ștefan Vișovan, în fapt fiind vorba despre „un autentic dicționar”, care ordonează subiecții în funcție de anul decedării acestora, în perioada 1918-2018, încât se deschide cu istoricul și marele om politic George Pop de Băsești (1835-1919) și se încheie cu profesorul Nuțu Roșca (1932-2018), însă îi cuprinde, între alții, și pe Vasile Lucaciu (istoric și om politic), Petre Dulfu, Ion Șugariu, Alexandru Ivasiuc, Augustin Buzura, Laurențiu Ulici (scriitori), Mihai Pop, Dumitru Pop, Nicoară Timiș (etnologi).

Tot despre o cronică este vorba și în cazul volumului lui Mihai Marina, *Maramureșeni. Portrete și medalioane* (1998), care aduce în atenția cititorului de azi o serie de nume ilustre de maramureșeni implicați în viața culturală, politică și socială a zonei în zbugiumata sa istorie” (p. 93); un capitol se referă la descălecători, la figurile „luminoase”, altul se referă la „urmașii celor plecați” (între ei, și Andrei Mureșianul, autorul imnului revoluționar „Deșteaptă-te, române”, devenit astăzi imnul național al României, dar și Gherman Vida, cel ce va avea ca elevi pe Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu), cel mai amplu capitol fiind rezervat „Generației *Asociațiunii*”, cronicarul evidențind „prefața” scrisă de Alexandru Ivasiuc, „postfața” semnată de Hary Herman Maiorovici și contribuția editorului Vasile Bologna.

În cea de-a treia secțiune, *Eminesciana*, pe care Sălcu Horvat o deschide cu articolul „Mihai Eminescu – 170 de ani de la naștere” și o încheie cu articolul „Lexicul eminescian”, accentul este bine pus pe contribuțiile unor eminescologi de marcă, de ieri și de astăzi. În articolul „Eminescu, creator al limbajului poetic românesc modern”, cronicarul se apleacă asupra volumului de *Poezii*, publicat în 1883 de Titu Maiorescu, cel care afirma că, „pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al XX-lea sub geniul lui și forma limbii naționale care și-a găsit în poetul Eminescu cea

mai frumoasă înfățișare până azi va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a veșmântului cugetării românești” (apud p. 112). Articolul „George Călinescu și Mihai Eminescu. 50 de ani de moarte” relevă că, dincolo de sutele de studii și articole dedicate poetului, monografia *Viața lui Mihai Eminescu* (1932) și amplul studiu *Opera lui Mihai Eminescu* (în cinci volume, 1934-1936) au marcat consacrarea lui G. Călinescu ca eminescolog; în fapt, „cel mai apropiat de esența și spiritul creației eminesciene” (p. 116); în plus, conchide cronicarul, „subliniind în repetate rânduri genialitatea creației eminesciene, G. Călinescu lasă să se înțeleagă că viața, mai ales opera lui Eminescu constituie subiecte de continuă cercetare, analize și comentarii, dar că Eminescu nu trebuie privit ca un idol la care să ne închinăm, ci ca pe un contemporan generos cu fiecare generație” (p. 119). Raportarea ulterioară a criticii literare românești la Eminescu i-a dat deplină dreptate lui Călinescu.

Un eseu incitant este și cel despre „Tudor Vianu, «un om multiplu, dacă nu total» (Exeget al operei lui Eminescu)”, în care este evidențiată contribuția lui Vianu în eminescologie, prin numeroasele sale articole și studii, inclusiv prin volumul *Poezia lui Eminescu* (1930) și prin studiul consacrat poemului „Memento mori” (care aduce în discuție existența unui paralelism între poemul lui Eminescu și „Tragedia omului” al lui Madách Imre, apărut cu zece ani mai înainte). Pe de altă parte, articolul „Mihai Cimpoi. *Luceafărul*, mit și dramă existențială”, consacrat volumului *Hyperion și Demiurg – „Luceafărul”, mit și dramă existențială* (2019), este și o trecere în revistă a receptării poemului în critica literară românească (Titu Maiorescu, G. Ibrăileanu, Mihail Dragomirescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Constantin Noica, Mircea Eliade), care îl conduce pe eminescolog la concluzia că, „acum, când dispunem de întregul corpus al variantelor poemului, de limbajul poetic eminescian, se impune aplicarea unui nou tip de lectură, de o largă arie de investigații asupra capodoperei eminesciene” (p. 105). Iar articolul „Mihai Eminescu în preocupările lui Mircea Popa”, centrat pe volumul acestuia *Mihai Eminescu. Text și Context* (2014), scoate în evidență contribuțiile istoricului literar clujean, mai ales, în ceea ce privește legăturile lui Eminescu cu Transilvania, acesta afirmându-se ca „unul dintre cei mai documentați eminescologi” (p. 111).

Eseul „Constantin Noica. *Introducere în miracolul eminescian*” readuce în atenție cartea filosofului de la Păltiniș, cel care, fascinat de Eminescu și, mai ales, de manuscrisele sale, a formulat sintagma „omul deplin al culturii românești”; dincolo de opiniile despre scrierile lui Eminescu rămase în manuscrisele donate de Titu Maiorescu, la 25 ianuarie 1902, Academiei Române (exprimate, de pildă, de G. Ibrăileanu, pentru care „cel mai mare omagiu care s-ar putea aduce lui Eminescu ar fi distrugerea volumului de postume, care nu pot avea altă însemnătate decât material de studiu pentru critici și istorici literari”, și de N. Iorga, cel ce descoperise în manuscrisele eminesciene nu numai opera literară, ci un mare tezaur de cultură, afirmând că nu ar trebui să rămână niciun rând din aceste manuscrise nepublicat), se înscrie pledoaria lui Noica pentru facsimilarea manuscriselor lui Eminescu, visul filosofului fiind împlinit prin grija lui Eugen Simion. În fine, articolul „Repere eminesciene” comentează volumul lui Nuțu Roșca, apărut în colecția cu acest titlu semnificativ a Editurii „Țara Maramureșului”, din localitatea Petrova-Maramureș, coordonată de criticul literar Alexandru Bogdan Petrovai (o carte care se deschide cu un comentariu pe marginea metaforei „albul munte”, întâlnită în elegia „Amicului F.I.”, publicată de Eminescu în *Familia*, și care este dedicată lui Filimon Ilea, fost coleg și prieten cunoscut la Blaj; concluzia este că „«Albul munte», în imaginația poetului, este locul pur unde sălășluiește divinitatea supremă, unde îngerii duc sufletele celor vrednici”).

Această trecere amănunțită în revistă a conținutului cărții lui Săluc Horvat este elocventă, dând seama despre dimensiunea preocupărilor istoricului și criticului literar din Baia Mare, dar mai ales despre buna sa cunoaștere și orientare în ceea ce privește devenirea literaturii române și a operei și receptării celor mai importanți scriitori români, inclusiv în ceea ce privește viața culturală și literară din zona de nord-vest a Transilvaniei, unde acesta trăiește și activează, având împliniri literare și culturale remarcabile, relevate și de „nota biobibliografică” din final.

Venerabilul critic și istoric literar, publicist și bibliolog Săluc Horvat a edificat, cu răbdare, cu dăruire și profesionalism, o operă care îl așază la loc de mare cinste între intelectualii maramureșeni și nu numai.

Poetul Petruș Andrei – despre „nebunia înțelepciunii” sau viceversa

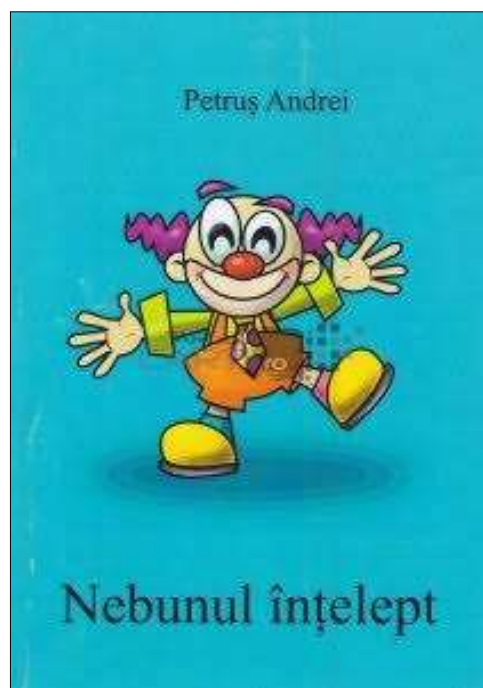
Dr. Mihai BOTEZ-STÎNCARU

Piatra-Neamț

Cu un titlu inspirat (mai mult bănuiesc, decât deduc) de o scriere istorico-monografică a evreului german Lion Feuchtwanger: *Înțelepciunea nebunului / Narrenweisheit/ sau moartea și transfigurarea lui J.-J. Rousseau*, poetul moldav Petruș Andrei își face carte de vizită titulatorie pentru cel de-al 39-lea op poetic al său: *Nebunul înțelept* (Bârlad, Editura „Sfera”, 2023). Presupunând că respectiva sintagmă s-ar vrea, intenționat sau parodic, o autocaracterizare auctorială de moment – peste puțin timp va păși pe pragul octogenarilor, vârstă a înțelepților (se zice, în spirit tradițional), dar fără să renunțe la patima („nebunia”) scrisului – cartea de față se prezintă ca o miscelane de genuri și specii poetice din care și-a alimentat, cu siguranță, și precedentele substanțial numericește volume de creații literare. Mărturisesc că nu le-am explorat, nici măcar pe sărite, nefiindu-mi la îndemână, așa că nu mă pot pronunța în rândurile de față decât despre paginile parcurse în și prin acest ultim (până în prezent) volum. Ceea ce nu mă împiedică în totalitate să-mi formulez niște supoziții pur personale.

Mă ajută, iată, indicațiile paratextuale pe care autorul însuși, cu grijă metodică față de cititorii săi începători (între care mă prenumăr), ni le servește din start pe clapetele paratextuale ale cărții. De aici aflăm (dacă ne mai pricepem cât de cât la calcule aritmetice) în ce an s-a născut, apoi că la a 19-a toamnă s-a aflat student la filologie (cu precizarea că e vorba de marea „Alma Mater” ieșeană, nu de „Sorbonica” de viza-vi, cu sediul pe str. Păcurari), la care s-a înscris îmboldit de două visări adolescente: să devină profesor de limbă și literatură maternă, iar pe cale de consecință (de ce nu?!) și scriitor. Iar pe clapeta finală ni se confesează riguros, gen CV, că ambele visuri i s-au împlinit, sau că l-au împlinit, ajungând a profesia meseria dorită, inclusiv ctitor de liceu la Puiești, județul Vaslui, unde a funcționat și ca director o vreme, încununându-și cu statornicie în acel loc o frumoasă carieră didactică de 40 (patruzeci) de ani, alături de consoarta dumisale, colegă de breaslă – și cu 39 de volume poetice într-o aproape paralelă corespondență biunivocă: anul școlar și opul literar. Cum altfel s-ar justifica cele nu puține titluri de cetățean de onoare la niveluri comunale și orașenești (pardon, municipale)... Iată că, fie și cu numai astfel de informații servite ca aperitiv sau avanpremieră, a făcut, zău!, să ne scormonească demonul invidiei colegiale. Că deține calitatea realmente invidiabilă de membru al USR, precum și un număr de premii literare pe măsură, este ceva cât se poate de natural în peisaj pe magistrala cauză/efect. Chiar în provincie (pro vincial!) locuind, dreptul la vizibilitate îi este conferit: *gaudeat!*

Cum menționam și mai sus, structura volumului este una compozită: plasate sub tema nu lipsită de promisiuni a scriiturii umoristice, stau aliniată *ab initio ad fine*: sonete, satire, rondeluri, parodii, catrene „rebele”, aforisme (acestea, mai puțin poetice, fiind redactate în proză, iar unele chiar prozaice bine). Ceea ce se cuvine spus, după o lectură generalizată și o privire de ansamblu, este că factura acestor scrieri este una de tip tradițional, ceea ce consună probabil cu fibra și formația culturală a autorului. Deși publică într-o epocă postmodernistă, el nu a abjurat formulele tradiționale, pe care le consideră a avea filoane încă neepuizate și, ca atare, precum noii căutători de aur din zilele noastre, se aventurează cu

încredere, și nu o dată cu izbânzi, în prospectarea vechilor amplasamente miniere, abandonate în mare parte, rezultatele fiind adesea prin preajma speranțelor investite. Nu contează prea mult că așa-numitul „caimac” a fost smântânit odinioară, filoane necercetate (îndeajuns) tot se mai descoperă, ba chiar și pepite de socotit în grame aurite sau visate unci americano-australiene... Formația *old school* a dascălului de limbă română e vizibilă, uneori până la didacticism, în cadrul scriiturii sale, în funcție de genul sau specia abordată, chiar dacă împlinirii acestor canoane clasice îi sunt sacrificate imagini sugestive sau posibile formulări de efect. Nepretențioșii se pot mulțumi și cu recolte mai puțin spectaculoase, însă pentru care se merită efortul de a excava și cerne îndârjit minereuri nu într-un tot și întotdeauna promițătoare. Căci nu se poate ști de unde își face iepurele aurit surpriza apariției în peisaj...

Ceea ce e stimulant în atare prospecțiuni literare este faptul că autorul nu uită mai niciunde autoironia (pe care ne îndeamnă undeva să ne-o însușim și noi ca terapie de smerenie: să râzi în primul rând de tine însuși), așa că se impune a nu-l taxa pentru oarece neîmpliniri în regimul orizontului de așteptare, știut fiind că o eroare sau scădere recunoscută nu se cuvine a fi sancționată numaidecât și inclement. Dar ce-i de făcut dacă balanța critică are autonomie?!.. Iată una dintre justificările, desigur și jucăușe, ale faptului că el scrie în genul de versificație întâlnit constant în poemele sale: *Scriu s-ajung în manuale/ Și-n scrisorile de-amor/ Iar la testele-anuale/ Să fii textul salvator* („De ce scriu”) – încă, se înțelege, poezie. Cei care sunt belferi pricep că propensiunea cuiva de a ajunge să figureze cu texte în manuale – nu a făcut mențiunea că „de liceu” – ar putea fi justificată, la un anumit nivel („Iată, copii, cum arată un rondel, un sonet, o epigramă etc.”...), precum și faptul că exprimarea clară, puțin echivocă stilistic, ar constitui o mană cerească la evaluările școlarești anuale.

Numai că scopurile scrisului său nu au doar o *target*, ci apar diversificate, cum rezultă și dintr-o altă strofă a aceluiași poem: *Scriu ca să nu-mi las dușmanii/ Să îmi pună-n mână-un ort/ Scriu să nu se-nece anii/ Cătu-s viu și nu mi-s mort* (idem). Rațiunea de a scrie e, așadar, mai complexă; e o modalitate de a-și arăta vitalitatea poetică nesecată în fața celor care l-ar „dușmăni”/invidiă (fie și doar la modul închipuirii) în vreun fel, apoi ca să-și justifice existența prin lăsarea de urme poetice bătătorite (*walk of fame*) pe pământ în decursul anilor de viață.

Deși este acum pensionar, dl profesor de scriitură clasică ar face bine să respecte el însuși cu ceva mai multă strictețe și rolul semnelor de punctuație, așa cum le cerea nu de mult foștilor elevi; de pildă, în prima strofă citată să pună o virgulă după al doilea vers... și, la fel, dacă nu chiar (;) sau (.) în aceeași poziție, în cea de-a doua strofă. Atenționarea privind punctuația (la care înțelege să nu renunțe, precum unii post/moderni, în scriitura sa) e valabilă și în nu puține alte locuri, dar nu voi mai reveni cu exemplificări, deși este de unde și pentru ce. Apoi, ca o sugestie, repetiția ideii în emistihul doi al ultimului vers citat nu e tocmai poetică, întrucât e cam tautologică. Se cuvenea un efort de „colmatare” cu altceva în emistih, îmbogățitor pentru imaginea generală.

Având o bogată experiență atât în stihiiile (stihurile), cât și pe mările calme ale scrisului, poetul se sprijină prea tare pe experiența sa acumulată decenii de-a rândul și punctată în zeci de apariții editoriale. Poate că din prea mare încredere în acest atu organic încorporat, i se întâmplă că mai și păcătuiește pe ici, pe colo. Din fericire, dau replică reușitele, precum: *Scriu că văd cu ochii minții/ DINCOLO DE CER ALT CER*. La acest capitol s-ar înșirui mai toate sonetele. Doar despre unul, că nu e loc: *Ce poate fi mai rău ca o soție?* Versurile sunt curgătoare, cu alură shakespeariană, enumerând ipostaze în care starea de a fi însurat monogam ar reprezenta o culme a necazurilor. Satisfacțiile de lectură, prin insolit și diversitate, se înșiruie protocolar, dar cu zbor la mică altitudine: *ca să rămâi în pană de benzină?/ Să-ți fure hoții mere din grădină/ Ori să-ți revii cu greu dintr-o beție?* etc. Arealul imagistic al comparațiilor e anume plasat la un nivel simili derizoriu, pentru a demistifica gravitatea faptului evocat în titlu. Iar figura corbului poesc, din terțete, rotunjește cu panăș de literat poanta (canonic obligatorie) din versul final, scherzo-ul învederat, în chip de răspuns la întrebări: *Două!* (neveste, se înțelege). Secțiunea destinată creațiilor cu intenții satirice nu excelează prin realizări notabile.

Deși temele de atac sunt bine selectate și promițătoare de „încondeieri” pe măsură, rar se depășește stadiul unei simple puneri în temă a ceva cunoscut, ce ajunge doar o versificație de nivelul unor creații zise populare. De pildă: *Vai și-amar de biata țară,/ Nicăieri nu-i ca la noi,/ Fie iarnă, fie vară,/ Parcă-i „teatru de război”/ Ne conduc cei din „culise”/ C-au și dânsii un „sufleor”/ Iar românu-i, pare-mi-se,/ Ca un pui de curcă chior* („Ca la teatru”). Distanța e realmente mare între șfichiuirile satirice de calibru estetic din creațiile de acest gen ale unui Arghezi, ori chiar ale lui Gr. Alexandrescu sau alții. Dacă modele care au sta-

bilit canonul cu peste un veac în urmă sunt greu de atins ori de continuat, întrebarea care se pune firesc este „la ce bun să cheltuiești efort, cerneală și hârtie pentru ceea ce apare ca subproducție?” Într-o publicație provincială, la un cenaclu de comună sau târgușor, ca niște texte pentru o brigadă de animație sindicalistă, nu s-ar zice că nu ar face față, dar într-o carte adresată unui public care se presupune cultivat, e cam greu de admis. Și, totuși, situația cam așa arată... Cizelările dorite, turnurile originale se lasă mult așteptate, sau poate mâna dăltuitorului a obosit, iar privirea și-a pierdut din acuitate.

Cu rondelurile, lucrurile poetice par a se mai înviora nițel, iar asta grație unui meșteșug compozițional bine stăpânit. Chiar dacă nici aici nu putem vorbi despre desfătări de scriitură sau de lectură, dăm și peste parcursuri agreabile măcar. De pildă, „Rondelul femeii”, citabil în întregime: *Ce-i aieva, n-ai idee:/ Nu-i nici pasăre, nici floare/ Însă tot fermecătoare/ Că-i minune de femeie./ Pare-a fi o orhidee,/ După glas – privighetoare,/ Ce-i aieva, n-ai idee:/ Nu-i nici pasăre, nici floare./ Și-ți dorești o odisee/ Cătu-i viața trecătoare,/ E atât de-n cântătoare,/ De ești jar, ea e scânteie./ Că-i minune de femeie.* Din păcate, nu același lucru s-ar putea afirma despre „Rondelul alcoolismului”, de-o pildă, unde schema prozodică în zadar se străduiește să salveze conținutul minat de simplă înșăilare de banalități. Nu înțeleg ce demon al grabei sau al suficienței îl ispitește pe poet să-și dea cu firma în propriul brand...

La rândul lor, fabulele nu produc noutăți ori rafinamente față de modelele clasice, însă cele mai multe sunt salvate de înjghebările moralelor din final, chiar dacă exprimările sunt tranșate liniar sau monocrom. Iată câteva exemple care pot motiva afirmația de mai sus: *Nu pot doi oameni să se placă,/ De-i dansul bou și dansa-i vacă* („Vaca și boul”); *Cu ură unii-și varsă fierea/ În timp ce alții produc miera* („Muștele și albinele”); *Pățim și noi ca leul uneori/ Pe cine-l urci cu greu îl mai cobori* („Maimuță împărat”) – și mai sunt, chiar dacă de calibru mai mic.

Îi reușesc ceva mai bine (sau „mai puțin rău”) poetului Petruș Andrei parodiile, semn că originalele sunt corect asimilate, ceea ce este primul pas în atare demersuri de înfăptuit. Doar câteva titluri semnalează: *Sunt omul de pe drum* (după M. Beniuc); *Învățătorul din Vashui* (după V. Alecsandri); *Nu vreau pă-mânt* (după G. Coșbuc). Le salvează „update-urile” la vremurile de acum. Epigramele cu subiecte din arii diverse se pot echivala după gusturile diverse ale consumatorilor de atare produse – pe al meu nu-l divulga aici.

În încheiere, aș ține să-mi risc o opinie. Cum am afirmat de la început, nu cunosc creația anterioară a poetului discutat aici, poate cam subiectiv. Știu că pictorii care au dat reușite demne de interes lasă în urmă, pe lângă acestea, și tot felul de schițe, crochiuri, înșălări în desen sau coloristică. În mod obișnuit, nu ei le propun și pe acestea pentru expoziții de gală, ci doar alții, istoricii de artă și fanii declarați, îndeosebi. Probabil ca ceva similar să aibă corespondent și în realitatea de facto a creației generale a poetului care se autodefinește ca „înțelept nebun” (sau ca „nebun înțelept”, depinde cum vreți să o luați). Iar ceea ce avem în această culegere să fie manifestarea unui experiment de potpuriu în genul plimbării „cu bastonul prin București” a unui înaintaș în breaslă ajuns la senectute; știți cu siguranță la cine mă refer.

Anagaia, În căutarea lui Urmuz

Dr. Monica D. CÂNDEA
Baia Mare

Născut pe 17 martie 1883, la Curtea de Argeș, Urmuz rămâne una dintre cele mai fascinante personalități ale literaturii române, atât prin opera sa, restrânsă ca volum, reunită sub incitantul titlu Pagini bizare, cât și prin personalitatea și viața sa excentrică. Modernizarea literaturii române are în el cel mai simptomatic model, vârful de lance al mișcării de radicală prefacere a viziunii despre lume, acordate cu o schimbare mai largă a paradigmei științifice, dar și sociale. Inevitabil, critica și istoria literară trebuie să revină la Urmuz, mai ales astăzi, când trăim schimbări exponențial mai complexe decât cele de acum un secol.

Urmuzologia devine o știință, un domeniu distinct pe teritoriul metadiscursului literar, inițiat cu multă acribie și pasiune de Anagaia (pseudonim al distinsei universitare baimărene Ana Olos), care semna, la sfârșitul anilor '90, două incitante volume având ca subtitlu Introducere în urmuzologie. Preocuparea autoarei continuă de-a lungul anilor și se materializează în multitudinea de articole dedicate lui Urmuz și operei sale, pe care le-a publicat în revistele de profil și apoi le-a reunit, în 2022 (anticipând centenarul morții autorului), în volumul În căutarea lui Urmuz (apărut la Editura Eikon, în colecția Biblioteca Revistei Curtea de la Argeș), însoțite de câteva texte inedite, incluse în Addenda.

Studiile despre Urmuz se multiplică de-a lungul deceniilor, fapt care o pune pe exegetă într-o febrilă alertă a căutării lui Demetru, așa cum este el restituit de istorici și critici. Nota autoarei, plasată la începutul prezentului volum, conține câteva prețioase informații privitoare la relația, am zice predestinată, aproape ocultă, dintre cercetătoare și obiectul discursului său îndrăgostit. O rezonanță subtilă se stabilește între sensibilitatea lectorului și mesajul acestei opere, care poartă în ea resursele unui model de supraviețuire intelectuală, după cum mărturisește Anagaia: „Urmuz a fost pentru mine un personaj misterios și un scriitor în care găseam toată absurditatea lumii în care trăiam, învățând de la el ironia necesară pentru a supraviețui” (p. 7).

Nu întâmplător, articolele conțin, prinsă în țesătura textului, toată pasiunea pe care un lector avizat o poate pune în decodificarea și elucidarea fațetelor acestui giuvaer literar, piesă de strălucire și rezistență diamantului, în diversitatea peisajului literar românesc. Ghidată de spiritul lui Urmuz („călăuza din altă dimensiune”), Anagaia scormonește în bibliografii, cu aceeași devoțiune și acribie cu care a scormonit sensurile operei, ale imaginilor și motivelor plurivalente, sau ale însuși pseudonimului misterios cu care a semnat Demetru Dem. Demetrescu Buzău, confirmând faptul că problema esențială a filosofiei și a cunoașterii este limbajul.

Dacă „Urmuz” poate avea (pornind de la o etimologie turcă) și sensul de „joc cu mărgelile de sticlă”, fascinant prin coloritul versatil al rostogolirii, opera în sine are *caeteris paribus*, aceeași valoare. Prin extrapolare, acest ingenios sistem de închidere a semnificațiilor multiple în imagini și cuvinte sintetice, ne conduce cu gândul la magicul Aleph, descris de Borges ca fiind acel punct care conține întregul univers. Descoperirea lui Urmuz se face după modelul aleatoriu al construcției unui puzzle, informațiile și revelațiile ivindu-se spontan și fără a respecta un principiu al ordinii cronologice sau cauzale, dar generând, la final, un ansamblu care sugerează foarte clar relația dintre biografie și ficțiune, dintre realitate și discurs. Premergător al avangardei și deschizător al literaturii absurdului, Urmuz este un spirit al contrastelor, al insurgenței, un nonconformist pur sânge. Cartea Anei Olos are același caracter mozaical, plurivalent, după chipul și asemănarea operei cercetate, demonstrând o teză mai veche, aceea a relației strânse dintre biografie și creație, căci Opera este un țesut eteric, emanat din însăși ființa vie a celui care scrie.

Un rol important în apariția și cristalizarea volumului îi revine academicianului Gheorghe Păun, redactor-șef al revistei de cultură *Curtea de la Argeș*. Primii exegeți ai acestui volum al Aneigaia, Gheorghe Glodeanu și Gheorghe Păun, remarcă, la unison, tendința de literaturizare a criticii, de transformare a demersului teoretic în literatură pură și a scriitorului investigat în personaj. În esență, această metamorfoză este definitorie pentru întregul proces de convertire a vieții în discurs, fiind doar mai evident sau mai estompat, în funcție de atitudinea scriitorului. Revenind la corpul de texte reunite în acest caleidoscop, care mărturisește, încă din titlu, despre sinuoasa căutare, dar nu și despre absoluta regăsire a lui Urmuz, trebuie să amintim revistele în care au apărut inițial textele: *Curtea de la Argeș*, *Nord Literar* și *Acolada* (de la Satu Mare).

Structura cărții urmează acest principiu cronologic al publicării inițiale, menționând scrupulos locul apariției paginilor despre Urmuz. Multe dintre articole se întind pe mai multe numere, fiind alcătuite din părți bine delimitate, uneori chiar intitulate sugestiv, și prezintă rezultatele obținute de cercetătoare, fie prin recenzarea unor studii nou apărute, prin corelarea mai multor surse și reconstituirea complexă a unor momente biografice, fie prin aprecieri de tip comparativ cu opera unor contemporani (vezi cazul scriitorului italian Giovanni Papini).

Aventura urmuzologică este declanșată de apariția, în 1997, sub îngrijirea universitarului Gheorghe Glodeanu, a unei noi ediții critice a paginilor bizare, soldată cu cele două volume din 1998, respectiv din 1999, și stimulată apoi de o altă ediție, cea din 2012, îngrijită de academicianul clujean Ion Pop. Evenimentele literare sunt corelate cu disponibilitatea biografică a exegetei, care revine cu patos la acest scriitor enigmatic, fascinant și deconcertant al literaturii române a începutului de secol XX.

Plăcerea lecturii și plăcerea scriiturii sunt la ele acasă în textele Anei Olos, care exploatează valențele semnificative ale oricărui detaliu literar sau biografic de care dispune și pe care le montează cu abilitate în puzzle-ul personalității lui Urmuz, folosindu-și intuiția fină pentru a suplini ceea ce lipsește din documentele verificabile, dar construind o ficțiune plauzibilă și savuroasă, reconstituind, prin imaginație, liantul dintre lumea interioară și cea exterioară, la confluența cărora s-a scris destinul acestui ins bizar.

Concludentă în acest sens este interpretarea, totalmente poziționată sub semnul ipotezei, a relației livrești și ontologice dintre Urmuz și Papini, scriitor contemporan cu care acesta împărtășește, involuntar, multe date existențiale sau propensiuni sufletești. Memorabila carte *Un om sfârșit*, a lui Papini, tradusă în română în toamna anului 1923 (sub semnătura lui Gh. Călinescu, la Editura Culturii Naționale), cu puțin timp înaintea sinuciderii, trebuie să fi avut o înrăurire directă asupra lui Urmuz, conform ipotezei de la care pornește exegeta. Dacă Eminescu i-a inspirat pe G. Călinescu și E. Lovinescu să creeze adevărate romane cu substrat biografic, Ana Olos face aceleași oficii, utilizând formula fragmentată a studiilor literare, convertite în crochiuri ale unor episoade semnificative aparținând complexului Urmuz.

Caracterul ipotetic al asumpțiilor este subliniat printr-o multitudine de procedee retorice, începând cu interogația din titlu: „Urmuz și Papini?” (*Curtea de la Argeș*, octombrie 2022) și continuând cu altele de același fel, până la supoziția finală legată de motivația actului sinucigaș: „Să fi fost de vină cartea lui Papini?” Apar, de asemenea, formulări dubitative, având ca nucleu semantic anumite verbe la modul conjunctiv: „Deși copleșit de problemele legate de procesele la care trebuia să fie prezent, Demetru trebuie să fi aflat de traducerea cărții lui Papini cel târziu la începutul lui noiembrie. S-o fi văzut în vitrina unei librării? Să fi intrat să și-o cumpere?” (p. 124). Pesimismul papinian este consubstanțial celui urmuzian, încă de la vârsta fragedă a copilăriei, iar iubirea pentru literatură și artă, ca forme de evadare și salvare în fața cotidianului anost și deprimant, este un alt aspect convergent. Spiritul clocotitor și îndrăzneț al lui Papini intră însă în contrast cu atitudinea moderată, rece a lui Urmuz, învățat încă de mic să se cenzureze, să fie interiorizat, rezervat, în ciuda elanurilor și aspirațiilor sale juvenile. Ipotezele exegetei sunt subliniate prin indicativele verbale, tipice narațiunii care consemnează întâmplări excepționale: „Încă de la primele pagini, Demetru fu copleșit de felul în care scria Papini. I se păru că îl aude pe un alt Zarathustra. (...) Patos și o sinceritate crudă, dincolo de orice limite ale decenței” (p. 125).

Temele lui Papini sunt cele ale unei generații care provoacă marile schimbări de viziune și de paradigmă ale începutului de secol, trecând prin nihilism și ateism, dar revenind, mai apoi, la valorile clasice, inclusiv la cele religioase. Dincolo de preocuparea pentru gândirea filosofică și pentru noutățile livrate de științele exacte, scriitorul italian afirmă cunoașterea de sine ca temă centrală a oricărui demers subiectiv de creație, justificând autenticitatea și sinceritatea violentă a confesiunii din roman și culminând cu revolta sau cu furia sa copleșitoare.

Conflictul permanent între rațiune și simțire, trăit cu intensitate de Papini, nu i-a fost străin lui Urmuz, care trebuie să fi înțeles perfect mesajul scriitorului italian: „Cât de bine înțelegea Demetru asta! Două vieți pe care le trăiești paralel și simultan. Convingerile lui adevărate? Nu le dăduse glas decât în acea perioadă fericită când își luase numele de Ciriviș. Apoi le criptase în micile texte absurde și le ascunsese în notele

compozițiilor sale” (p. 128). Sfârșitul de sinucigaș al lui Urmuz trebuie să fi germinat în gândul său de multă vreme, iar o lectură ca cea a romanului papinian se poate să fi avut rol de catalizator, de ferment care accelerează drumul spre actul radical, în urma căruia întregul zgomot al lumii și al minții s-a prefăcut în liniște adâncă, amintind de rugăciunea eminesciană de reintegrare în moarte, din *Odă* (în metru antic).

Sinuciderea lui Urmuz fusese subiect de investigație și în materialul intitulat *Patul lui Procust și sărutul morții*, publicat în *Nord Literar* în iunie 2014. Dacă pentru familie și autorități cauza morții a fost clară și nu a generat alte suspiciuni, exegeta vine, pe urma psihanalizatorilor care au identificat în patologia defunctului o depresie post-traumatică, asociată unei răni din război (este vorba de Războaiele Balcanice) și reconstituie circumstanțele care au favorizat gestul final. Presupusa lectură a volumului *Ciclul morții*, semnat de Camil Petrescu, generat de experiența sa de front din Primul Război Mondial, precum și activitatea teatral-literară acestuia, foarte efervescentă în epocă, permit speculații privitoare la ecourile pe care le-ar fi putut isca în conștiința lui Urmuz, unul dintre cei mai sensibili receptori din epocă. Poate deloc întâmplător, în 1922 se jucase drama *Suflete tari*, al cărei protagonist sfârșește prin sinucidere.

Aceeași retorică a supoziției stă la baza reconstituirii unui scenariu apocrif al relației care s-ar fi putut stabili, prin mijlocirea literaturii, între Camil Petrescu și Urmuz. Rolul de liant ar fi putut fi jucat și de literatură precum *Arghezi*, nașul literar al scriitorului absurdului. O intrigă amoroasă, precum cea din *Suflete tari*, este însă prea puțin probabilă, dar nu exclusă, așa cum afirmă Nicolae Balotă, sau cum transpare din nuvela *Subprefectul*, a lui Duiliu Zamfirescu, în care se resimt ecouri din biografia provincială a lui Urmuz. Viața și literatura, trăirea și lectura converg spre dezlegarea misterului sinuciderii, în lipsa unor dovezi certe. Nuvela *Evgheni Oneghin* a lui Pușkin este citată, alături de *Patul lui Procust*, printre cheile livrești de lectură a sinuciderii neanunțate. Ana Olos citește transversal povestea lui Urmuz prin jocul de situații, nume proprii sau abrevieri ale acestora, dar și prin simbolurile literare între care se pot identifica sinonimii intertextuale. Astfel, în personajul *Ladima* întrezărește pe Urmuz, iar în doamna T. pe *Nadia* lui Pușkin, alias *Dadiana* lui Zamfirescu, replica ficțională a fiicei unor boiernași de provincie, în casa căroră *Demetru* lua masa, la *Răchitelele de Argeș*, și pe care părinții voiau să i-o dea de nevastă. Mărturisirile lui *Fred Vasilescu* despre *Ladima* sunt asociate și ele cu o evocare a lui Urmuz. Autorul însuși recunoaște că personajul său este inspirat din realitate, că are patru modele reale, dar pe care nu le deconspiră niciodată cu precizie.

Codificarea ficțională a realității nu are nevoie decât de mici artificii pentru a șterge urma poveștii originare. E un fel de translație geometrică, o deplasare a coordonatelor care nu anulează impresia de veridicitate. Dacă faptul că scriitorul Camil Petrescu a avut o relație cu actrița *Leny Caler* este confirmat, Ana Olos lansează supoziția că Urmuz ar fi iubit în secret aceeași femeie. O altă posibilă iubită creatoare de dramă este identificată în persoana *Lizicăi Codreanu*, care pleacă la Paris, în 1919, fără promisiunea unei rapide reveniri. Brâncuși însuși, citind romanul lui Urmuz, îi confecționează *Lizicăi* un costum din pânii, pentru a ironiza iubirea lui Urmuz.

Exegeta perorează pe marginea tuturor evenimentelor artistice și personale la care Urmuz a participat în toamna lui 1923, subliniind modul, ipotetic, în care acestea i-ar fi putut accentua nevroza, frustrarea și decizia de a se elibera de toate prin actul suicidal. Cu câțiva ani înainte, Urmuz scrisese oda revolverului, afirmându-i omnipotența în fața vieții fragile a creierului care se autosabotează: „tu [revolverul] ești cel care poți dispune cum vrei de acel creier... Tu ești deci Zeul cel mai puternic!”.

Toate studiile de acest tip din seria *urmuziană* a *Aneigaia* demonstrează o teză fundamentală, aceea că subteranele necunoscute ale psihicului individual, precum și cele mai obscure detalii biografice își găsesc reflectarea în ficțiune și pot fi reconstituite detectivistic, chiar dacă rămân sub semnul incertitudinii. Bucuria cercetătoarei se îmbogățește cu fiecare nouă descoperire a unor documente biografice. Notițe ale contemporanilor, bilete, fragmente din corespondența cu sora sa *Eliza*, sau alte mențiuni disparate care îl evocă pe scriitor sunt victorii ale istoriei asupra fanteziei, pe care o întrețin sau o confirmă.

Miza superioară a căutărilor este însă una de ordin poetic și estetic, pentru că ceea ce interesează, în esență, este procesul de transfigurare a experienței de viață în artă, definitoriu pentru modernismul de tip avangardist, fenomen emblematic pentru toată sensibilitatea secolului XX. Deși pare că speculează, că brodează scenarii realiste pe marginea unor ficțiuni congenere, Ana Olos se întoarce de la literatură la viață, adevăratul teritoriu al trăirii și al experienței umane.

Odiseea filosofică a conștiinței și alte texte

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

Privind în urmă, cu melancolia anilor care s-au adunat „ca nori lungi pe șesuri”, dar și cu tentația „concluziilor” – nescutită de păcatul implicit al orgoliului și de o anume fastidiozitate (osificări morale aproape inerente vârstei și formației de etnolog) – îmi vine să cred că aparținem unui popor aflat încă mai aproape de natură, decât de cultură (dacă păstrăm termenii de referință pe care etnologia i-a consacrat întru urmărirea evoluției comunităților umane de-a lungul timpului). Pledează pentru această idee nu doar statisticile privitoare la cheltuielile românilor pentru mâncare în raport cu cele pentru educație, la consumul de carte, la ponderea medicinei preventive, la procentul opțiunilor pentru vaccin etc.; ci pledează chiar o anume specificitate a vieții noastre culturale, în care frenezia trăirii și a afirmării imediate, exuberanța și teribilismul unui „popor tânăr” (?) bate de departe rigoarea și acribia abordărilor serioase, temeinice, trudnice, cu mai puțină miză pe spectaculozitate. Observa aceasta încă G. Călinescu, vorbind despre „eseul vagabond”, relua ideea Mircea Cărtărescu, care deplângea (prin 2003) o întreagă „cultură de esești”, iar Dan C. Mihăilescu propunea, ca remediu, cel puțin „un deceniu al factologiei” în locul „nimicniciei febrile” a eseului; care, să nu uităm, înseamnă „încercare” subiectiv asumată, fără pretenția de finalizare, în sensul epuizării temei abordate. Iar noi am ales mai cu seamă sensul lipsei obligațiilor, de exhaustivitate, dar – din păcate – și de temeinicie.

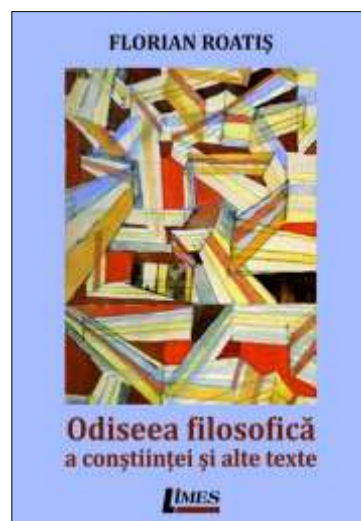
Vă vorbește, în cunoștință de cauză, tocmai un „eseist”.

Nu este și cazul lui Florian Roatiș, deși el însuși se prezintă ca „eseist (s.n., V.V.F.) și istoric literar”, pe manșeta copertei I a ultimei sale cărți, de care va fi vorba în continuare. Nu e cazul nici al revistei semestriale *Bibliotheca septentrionalis*, a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare, revistă pe care Roatiș o conduce, în calitate de redactorșef, de zece ani (ajunsă la numărul 61). Nici al ultimei sale cărți, de care aminteam, *Odiseea filosofică a conștiinței și alte texte* (Editura Limes, Cluj-Napoca, 2023, 318 p.), pe care vreau s-o prezint în cele ce urmează. Ambele, revistă și carte, aduc un necesar suflu nordic, de temeinică și încrezătoare așteptare, de devenire organică, în primăvara bezmetică („belalie”, zicea mai deunăzi Ion Barbu) și fără de sfârșit a culturii noastre contemporane.

Cartea mai sus pomenită se constituie dintr-o antologare a 32 de texte pe care Florian Roatiș le-a scris și publicat în diverse periodice (*Bibliotheca septentrionalis*, mai cu seamă) și în volume ale altor autori (ca prefețe) pe parcursul a două decenii (începând, așadar, de prin 2003). Adică, tot ca urmare a unei încrezătoare și, până la urmă, rodnice așteptări.

Dintre cele 32 de texte, 16 sunt „studii, articole, recenzii” (cap. I), alte 13, situate la final, sunt „editoriale, prefețe/ postfețe” (cap. III), iar între ele autorul strecoară 5 „marginalii polemice” (cap. II), care formează ingredientul necesar, sarea și piperul consistenței „ciorbe” ardelenesti și chiar „țărănești” (dar numai pe linia caracterului „hrănitor”) al celor 318 pagini.

Volumul este, de la un cap la altul, un elogiu al cărții ca piatră de temelie a culturii, elogiu implicit, în fiecare dintre cele 32 de texte, dar uneori și explicit, precum cel din chiar primul text (*O lume clădită de suflet, pentru suflet*): „Am ales Cartea și am rămas definitiv sub magia ei, acest simbol al eternității mai elocvent decât piramidele egiptene!” (p. 9). Iar ultimul text, *Pledoarie pentru cunoașterea istoriei naționale*, ne sugerează, pe urmele pașoptiștilor (din gândirea cărora autorul și-a articulat teza de doctorat, *Elemente de filosofie a istoriei la gânditorii români de la 1848*, teză susținută acum 40 de ani, în 22 decembrie 1984!), ne sugerează, ziceam, cam care ar fi Cartea de predilecție pe care să ne-o asumăm: evident, istoria națională, pentru că omul este ființă prospectiv-retrospectivă prin excelență, iar pentru o corectă inserție pe axa temporalității „nimic nu lămurește mai bine prezentul și căile alese spre viitor decât modul cum o societate înțelege să-și asume trecutul”, afirmă autorul, pe urmele lui Lucian Boia, în chiar ultima frază a cărții (p. 316).

Între aceste repere se desfășoară întregul volum, ca pledoarie pentru repunerea omului în centrul axiologiei contemporane. Este vorba de perpetuarea unui model antic („omul ca măsură a tuturor lucrurilor”), preluat de axiologia pașoptistă (tema-titlu al celui de-al doilea studiu din volum), model aflat azi în grea suferință.

Stilistic, volumul este o mostră convingătoare de gândire riguroasă și de abordare metodică a oricărui subiect. (La p. 21 sunt citați raționaliștii francezi Langlois și Seignobos, cum că „punctul de plecare și în istorie, ca în orice știință, este îndoiala metodică”). De aceea, cu dreptate afirmă Cornel Moraru, pe coperta IV, că avem de-a face cu un „raționalism cartezian, dublat pe alocuri de debușuri spre eseul filosofic”, că autorul își „temperează euforiile impresioniste pentru a induce siguranță, acuratețe și discernământ valoric în aprecieri”. De reținut, deci, că – pe un fond de rigoare carteziană – răsar (precum florile roșii alogene în lanul galben al latinității noastre, imagine dintr-un cunoscut eseu blagian) doar „debușuri eseistice”. Dar cu atât mai relevante.

Aș reține, dintre acestea, comentariul „ultimelor cuvinte”, rostite în pragul morții de 660 de personalități ale istoriei culturii universale, antologate de medicul Victor Coroianu și articulate de Florian Roatiș într-o adevărată *ars morendi*, în jurul ideii-axă că moartea rămâne, pentru conturarea oricărei identități, acel *finis coronat opus*, că „abia moartea este cea care ne diferențiază și ne separă, ne individualizează, având atributul unicității” (p. 27). Dar, oricât de profundă și seducătoare, ideea nu-l subjugă pe comentator, nu-i adoarme „îndoiala metodică” privind problema autenticității acestor ultime cuvinte sau gesturi, „știut fiind faptul că acestea au fost, neintenționat sau cu bună știință, falsificate” (p. 28).

De asemenea, comentarea cărții lui Ioan Țiplea *Stigmatizarea conștiinței* („o adevărată istorie a filosofiei *sui-generis*, concentrată în jurul temei conștiinței” – p. 40) îi prilejuiește lui Florian Roatiș fine asocieri între factorii desacralizării și degradării ideii de conștiință (la Nietzsche, o „ficțiune inutilă”), până la coagularea acestora în jurul ideii de „vină originară”, ontologică (la Heidegger, cu al său *Dasein*, ca ființare privilegiată).

Comentariul cărții lui Nicolae Iuga *Cauzalitatea emergentă în filosofia istoriei* îi permite lui Florian Roatiș sublinierea unor idei de maximă actualitate, care atestă că, adesea, gândirea filosofică este capabilă să anticipeze istoria. Americanul Samuel Huntington (discutat de N. Iuga) prevăzuse că „conflictele vor depăși, în viitor, caracterul național, consumându-se între civilizații și având o certă dimensiune religioasă” (p. 53). Ceea ce pare a se întâmpla azi. Iar portretul omului contemporan, postmodern, realizat de Nicolae Iuga, pare o fotografie de o fidelitate tributară mijloacelor tehnologiei contemporane: „amoral, fals religios, captiv al hedonismului sexual” și al „consumismului în sine” (p. 54).

Cu câteva excepții, majoritatea autorilor comentați de Florian Roatiș sunt maramureșeni: am amintit de Ioan Țiplea și Nicolae Iuga, la care se vor mai adăuga Augustin Cozmuța, Teodor Ardelean, Sălcuț Horvat, Nistor Ioan Bud. Două dintre cele mai consistente studii din volum sunt consacrate chiar unor „consăteni”: militantului legalist pentru autonomia Transilvaniei (ca membru, timp de 9 ani, în Parlamentul de la Budapesta) George Pop de Băsești și, cel de-al doilea, fiicei sale Elena Pop Hossu-Longin, una dintre primele militante feministe din societatea și cultura românească. Primul studiu, unul dintre cele mai ample și mai detaliate din volum, se constituie într-o adevărată epopee a luptei mai mult sau mai puțin legaliste a românilor ardeleni pentru emancipare politică și națională. (Români care, mult timp, conform memorabilei ziceri a lui Nicolae Iorga, au crezut că „la izvorul fermecat, pot bea apă laolaltă lupul și mielul”, ca să ajungă mai apoi la convingerea lui Avram Iancu, aceea că „dreptul în numele unui popor nu se cerșește: se afirmă!”).

Definindu-și înaintașii, conjuțețeni sau chiar consăteni, insuficient absorbiți în conștiința publică, Florian Roatiș se definește, de fapt, și pe sine. Pentru că multe dintre crezurile și afirmațiile acestora sunt perfect transferabile asupra comentatorului însuși, care întinde astfel un arc de boltă peste timp, încercând să resuscite și să perpetueze setul de valori care i-a ghidat pe înaintași. Astfel, reluând ideea centrală a vieții și activității Elenei Pop Hossu-Longin, aceea că „geniile care reprezintă lamura culturii unui neam se nasc foarte rar, în schimb ostaș harnic al acestei culturi poate și trebuie să fie oricare dintre noi” (p. 107), Florian Roatiș, ziceam, se definește, de fapt, pe sine.

De asemenea, alcătuind o prefață pentru un volum al lui Vasile Radu Ghenceanu (cuprinsă în capitolul III al prezentului volum), Florian Roatiș constată un lucru care-i definește, de fapt, deopotrivă pe autor și prefațator, două spirite congenere care se întâlnesc în paginile aceleiași cărți: „scrisul este ca și omul: mustind de cultură, comprimând parcă o perpetuă tensiune interioară, vădind un spirit icono-

clast și intolerant față de prostie, vulgaritate și alte tare ale postmodernității noastre” (p. 237). Dar cel mai aproape pare a fi Florian Roatiș de co-militantul său de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Teodor Ardelean, văzut ca „un intelectual rasat, cu inserții consistente în enciclopedism” (p. 264), care „apelează, uneori în exces, la neologisme, unele de negăsit în dicționare” (p. 267). S-ar mai putea adăuga aici și „inconturnabila exegeză steinhardtiană” a universitarului bucureștean (de obârșie ardeleană) George Ardeleanu, o „carte-eveniment” care „nu va putea fi mult timp depășită, nici ca informație, nici ca hermeneutică” (p. 39).

De o incontestabilă consistență și persuasiune sunt și studiile tematice, precum *Corectitudinea politică: ideologie sau religie seculară?, Învățământul românesc: încotro?, România – o țară a paradoxurilor, Patrie și patriotism – concepte desuete?, Protocronismul și mândria de a fi român*, dar și altele, cuprinse în capitolul III (la origine, editoriale). În ele, Florian Roatiș promovează și argumentează puncte de vedere congruente cu cele din ultimele numere ale revistei *România literară*, adică acele puncte de vedere ale vârfurilor de lance ale intelectualității românești, alertate de vântul egalitarismului și uniformizării culturale care bate dinspre universitățile apusene (engleze și americane, mai ales), de constanta și tot mai agresiva blamare a meritocrației, a elitismului și chiar a patriotismului asumat în cultură și în educație, aspecte care constituie elementele fundamentale ale unei axiologii firești, pe cale de fatală și iremediabilă fracturare, acum. „Corectitudinea politică”, de pildă – ni se arată argumentat, cu perspectiva filosofică necesară, în primul studiu –, nu este decât „transferul revoluției (marxiste – n.n.) din domeniul economic, așa cum a fost concepută de fondatorii marxismului, socotită acum fără sorți de izbândă, în cultură” (p. 270). Dar: „Ceea ce părea a fi o intenție generoasă, salutară și corectă [...] s-a transformat, cu timpul, într-o obsesie terorizantă, comparabilă cu o adevărată vânătoare de vrăjitoare” (p. 271), care subminează nu doar o axiologie tradițională, ci și un raport firesc, democratic, între minoritate și majoritate, ba chiar un limbaj cristalizat de milenii în jurul unor diferențieri naturale. (Autorul ne propune, la pp. 270-271, câteva expresii de-a dreptul comice, dintr-un posibil dicționar al corectitudinii politice). Din cel de-al doilea studiu citat s-ar putea reține „un anacronism păgubos: titularizarea pe post, iar nu în învățământ, un aspect neîntâlnit, probabil, nicăieri în spațiul european” (p. 283). Ș.a.m.d.

Volumul conține și unele reevaluări, mai mult sau mai puțin explicite, precum cele referitoare la Nicolae Labiș sau Radu Stanca și, punctual, la N. Steinhardt, de a cărui reeditare Florian Roatiș s-a ocupat special timp de șaisprezece ani (2006-2022).

Dar cea mai pregnantă trăsătură, poate, a personalității lui Florian Roatiș pare a fi inclemența cu prostia și superficialitatea. Ea ni se dezvăluie mai ales în cele cinci „marginalii polemice” din capitolul II. Mai întâi, împotriva „ultimului intelectual”, Nicoară Mihali (tot un maramureșean – dovadă că pledoaria anterioară a autorului nu e grevată de anti-principiul latin *pro domo sua*), în a cărui carte din 2018 (*Moartea cărților. Eseuri, discursuri, cronici, articole*), „suflă vântul mediocrității”, iar „prin erorile și enormitățile pe care le conține, transformă ceea ce părea, prin titlu, o tragedie... în comedie” (p. 161).

„Cu riscul de a fi considerat pedant”, Florian Roatiș amendează și „dedublările” lui Florea Firan (elocvent, titlul articolului: *Un truc editorial: donă titluri, aceeași carte*), dar aduce utile critici și completări *Enciclopediei identității românești* din 2019 a Ecaterinei Țarălungă, ca și celei de-a doua ediții a *Dicționarului general al literaturii române* (opt volume, 2016-2021) coordonat de Eugen Simion, mai ales pe linie bibliografică, dar și antroponomică și de informații de altă natură, omise voit (pe criterii ideologice) sau întâmplător în „fișele” anterioare, și perpetuate nedorit de ediția discutată. Pentru că „acribia proprie cercetătorului lipsește [...] uneori” (p. 188), iar „o superficialitate în cercetare subminează informația, aducând neașteptate erori” (p. 208).

Florian Roatiș nu-și recunoaște (și nu este) un spirit polemic, în sensul plăcerii de a contrazice: „Observațiile noastre nu provin din spirit polemic, critic, ci au intenția de a corecta erori care afectează, unele grav, informațiile oferite” (p. 186).

Dar există un spirit profund și asumat patriotic al autorului, care suferă (împlicit, și mai rar explicit) pentru România ca „țară a paradoxurilor”, asociată peren, în mentalitatea occidentală, cel puțin de la Raymond Poincaré încoace, „Porților Orientului”; suferă pentru acel „«e bine și-așa», prin care capitulăm fatalist în fața greutăților” (p. 280). Florian Roatiș s-ar vrea (și ar putea fi) asociat acelei serii de spirite lucide, privitor la profilul psihologic al românilor, care începe cu Dimitrie Cantemir și duce, prin Dimitrie Drăghicescu, Constantin Rădulescu-Motru și Mihai Ralea, până la contemporanii Lucian Boia și Daniel David, al căror patriotism trebuie măsurat în spirit critic.

Metafora timpului în creuzetul vremii

Dr. Anca SÎRGHIE

Sibiu

Anca Sîrghie

Manifestă în eseu critic, prin care s-a făcut cunoscută în peisajul contemporaneității clujene, mai ales, scriitoarea Antonia Bodea a debutat în fapt prin poezie, cu volumul *Bunavestire*, apărut la Editura Eurograph în anul 2007. Așa cum am remarcat în comentariul făcut atunci, titlul aceluși volum exclamă bucuria reveriei, a uimirii în fața misterului relevant al existenței, temă lirică pivotantă în ciclurile care au urmat. Antonia Bodea trăiește clipa magică, identificată în poemul „Străluminare”, cu care se deschide volumul *Dinspre Nadir spre Zenit*, Editura Limes, 2022: „...mă-ndemn/ Dar în zadar!/ Agnostică./ Gnostică?/ Gnostică!.../ Și, de-odată, / Străluminată/ Ca pe-un ecran, o pată, / apare toată/ într-un Semn!”.

Volum de autor, menit să sintetizeze esențele viziunii autoarei, *Dinspre Nadir spre Zenit* se structurează în două părți, fiecare având particularități semnificative.

Prima parte este intitulată explicit *Poeme din volumul Bunavestire*, iar partea a doua cuprinde poeme ale propriu-zisului volum *Dinspre Nadir spre Zenit*, de unde și titlul volumului de față. În esență, regăsim aici, surprinse discret, vârstele creației poetice a autoarei. Descoperim în noul volum o veritabilă identificare a momentelor senzației spre emoția sublimată metaforic, momente prin care autoarea își definește „pașii”, prin titluri sugestive care fixează revelații de-a lungul experienței de viață. Se reconstituie astfel drumul de la momentul haric al copilăriei, aureolată de nimbul visării, spre adolescență, cu emoția iubirii primordiale, fixat în poemul *Adam și Eva*. Pătrundem astfel mai adânc în istoria cunoașterii poetice, precum în poemul *Armonie*, spre a cuceri *Cheița boltei* a ceea ce dezvăluie lumina: „Cheița boltei îndeamnă spre lumină/ Răsucită de-o îmbălsămată mână/ Așază-n broască aura credinței/ Alungă scrâșnetul – dușman – al neputinței!”.

Mereu sub semnele întrebării, poeta caută identități în scurgerea timpului care să o înscrie în ciclurile existențiale intuite în timpul revolut, precum în poemul *Identitate*: „Cine eram...?/ Că cine sunt s-a hotărât/ .../ Un spațiu decretat principiu/ dușmănos/ În coasta vremii își face adăpost”.

Este sigur că travaliul nașterii întru Metaforă cunoaște eforturi spre sublimare, rătăcind uneori prin „Vârste”, prin mărunțișul zgrunțuros al zilei, în zbateri între ticăloșie și speranță, prin timpul barbar spre aureola căutării: „Ești încăpățânat precum copilăria/ Ești temerar ca și maturitatea/ Ești înțelept/ și pricepi/ Că nu poți să iei adevărul în piept” (*Vârste*), sau precum în *Aforisme*: „Te zbați între ticăloșie și speranță/ Și uiți că zămislit cu har, / Sub biciuirea timpului barbar, / Elanul căutării prinde viață”. Tot astfel „neliniști genuine” jefuiesc inocența vârstei: „Rătăcesc bolnav prin zădărnicie/ Leacul lingorii nimeni nu-l știe” (*Cu însemnele originare*). Pe de altă parte, identificarea „stelei zodiacale” (*Identitate*) se împotmolește în bătaia pentru înstăpânirea verbului poetic născut din strigătul primordial (*Limba*).

Trecând prin vârste, poeta are revelația intrării în Istorie, pulbere cosmică în zimții Timpului sub pașii vremii. Rătăcitor prin zodii, prins în ritmul „veșnicei pulsații”, unica șansă a omului rămâne seva verbului primar, prin care – nemuritor – Timpul mitic, sacru, rostitor și timpul poetic – îi aparțin. Uneori, obsesia căutării găsește răgaz în trăirea farmecului naturii, precum un balsam pe rana gândului, precum în poemele *Refugiul* sau *Altar*: „Clipe de irizări în alb și vioriu/ Țes arabescuri în palmele vremii/ Drapate în fald de verde-azuriu/ Își numără din stei, prin stânci, milenii”. O senzație a „pogorării” veș-

niciei în reflexele clipei, „Ca o împărtașanie spre izbăvire” aduce infinitul aproape, făcându-l accesibil: „Se-ncheagă tonuri calme în tării/ Acordurile muzicii de sfere/ Îngemănează psaltic bucurii/ Cu visurile traversând prin ere” (*Altar*). Oricum, dramatismul căutării îmbracă mereu veșminte în culori luminoase, hrănind speranța și chiar încrederea în împlinirea destinului uman, de „ființă gânditoare”, precum se descifrează în poemul *Esențe*: „Scrâșnetul pietrei cioplite/ Durerea facerii consfințite/ Seva verbului primar/ Curcubeul purtător de har/ Sonuri înșurubate-n Eter/ Toate, pentru tine le cer/ Înaltului, nepătrunsului Cer”.

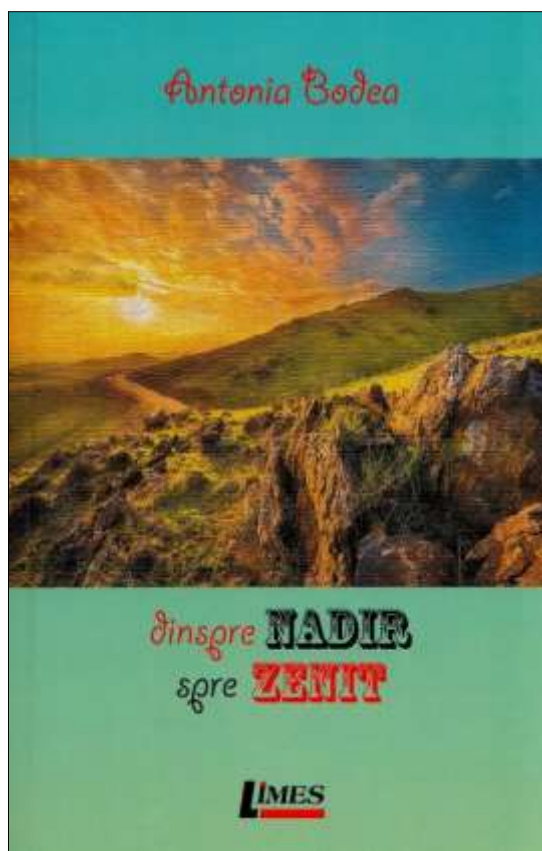
Făptură firavă, omului îi este hărăzită victoria asupra Timpului, împlânzită în zodii, fixat în rostiri: „Înscrisi în ritmul veșniciei pulsații/ Azvârle în Istorie prezentul/ Își decodează din Eter senzații/ Colonizând noetic universul” (*Geneză*). Esențializat în Cuvânt, înobilat prin substanțialitatea creatoare a acestuia, Omul are șansa înveșnicirii prin – Cuvântul – singura valoare neperisabilă a ființei umane (apud Cassian Maria Spiridon). Astfel, prin efortul descifrării vremii din rune, Omul se identifică prin Timp: „Binecuvântat prin timp/ Caută-i Cuvântului nimb/ Dăruiește-l cu înțeleș/ Decodifică-i rostul în vers” (*Esențe*). Optimistă în fond, viziunea poetică exploatează valențe cosmice precum Timp, Culoare, Geometrie, Șoapte, Adieri, Luciri, Murmur, de unde i se zămislește Cerului ofrandă.

Neliniștile poetei par să caute răspunsuri în fețele cotidianului prin înțeleapta împăcare cu vremelnicia, a cărei stavilă poate deveni „făptuirea în timp și spațiu” înscrisă cosmicității. Astfel, poemele cuprinse în partea a II-a a volumului, grupate în cicluri precum *Meditații*, *Despre țară* și *Diverse*, construiesc un tablou vast, diversificat, încercând să surprindă subtil problematica existențială, condiționată și integrată naturii, istoriei, spiritualității, cosmicității în ansamblu. În poezii precum *Hieroglifă*, *De-a viața*, *Istorie și mit*, *Himeră*, *Poemul cunoașterii* sau *3 D*, Antonia Bodea evocă experiențe în care cotidianul și firescul țes pânza infinității. La modul simbolic, în poemul *Hieroglifă* se asociază dimensiunea constructivă și, în același ritm, distructivă a Timpului istoric, viziunii omului înverșunat în încleștarea cu Destinul, spre a se identifica în urnele propriei măreții și zădărnicii: „Hieroglifa nemuririi/ Stârnea voinței vrednicia/ În barba timpului trăirii/ Viclean râdea zădărnicia” (*Hieroglifă*). Adesea încercările cotidianului au deviat visul împlinirii spre imediat, deschizând perspectiva unui univers străin cenușiu, constrictiv, prin cenușiul vis încrâncenat: „Ici-colo, oaze-n verde-azuriu/ Ca un respiro-n marșu-ncinerării/ Condamnă universul cenușiu/ Cu cer de piatră chipului frustrării” (*Cetatea*).

Omul, ca măsură a lucrurilor, își dăltuiește chipul în stâncă, pecetluindu-și înțelepciunea, smulgând liniștea genunii. Astfel se întâmplă în poemul *Sfinxul*, unde el devine sibilă măsurând clipa: „Măreață profilare peste creste/ Firesc în linia-i spectaculară: Omul măsura lucrurilor este – Șoptește sfânt în pacea vesperală” (*Sfinxul*). Ființă duală, el se înverșunează în încleștarea intitulată *De-a viața*: „Cu picioarele pe pământ/ Cu capul în nori/ Port ecoul unui cânt/ Simt cum zările mă dor” (*Poemul cunoașterii*). Adevărat „axis mundi”, el tinde să ia Cerul în stăpânire: „Sunt axis mundi și vă poftesc/ La ospățul din pomul ceresc”, dar „Șarpele dorințelor mi-a încolăcit trupul lunecos/ Eu mă proptesc în sus/ El mă trage în jos” (*Poemul cunoașterii*).

Misterul fiorului cosmic se resimte în matricea Firii, impregnată de nevoia unui vis al nemuririi: „Descifrez în toate prezența divină/ Partea lor sacră/ Partea mea de cer/ E ce ne unește, tainicul mister!/ Plămădit din taină, în matricea Firii/ Tot ce ne salvează: Visul nemuririi” (*Mister*).

În clipă, în gesturi, în susur, în grația ploii, în somnul sfios al lunii, în răsărit de soare, în al razelor vii curcubeu, poeta își statuează adorația naturii, așa ca în poemul *Închinare*: „Sfios pleacă chipul, în-

clină genunchiul spre glie/ Statuie cu brațe-nălțate în zări prăznuite”. În acorduri, prin sonuri, descoperim o aceeași vibrație, ce se desăvârșește în cântecul vioarei, când Antonia Bodea evocă absolutul peste vremelnica suferință, precum în poemul *Vioara* și în *Perdono, perdono... perdono* (Caterina Casselli): „Povestea smulsă depărtării/ Înfiorat șoptește clipei/ Despre neliniștea chemării/ Vremelnicii ori risipei” (*Vioara*). Smuls din milenare peșteri ale Istoriei, mușcând țărâna, visul zborului spre firmamentul luminii, niciodată atins, străluminează cifra încercării. Zeități invocate, zidite în genunea propriei istorii, de la Cultură (Atena) și Iubire (Afrodita), la Măreție (Zeus) etc., toate sunt închipuiri ale propriului destin măreț. Ea așteaptă, magnifică, înalta clipei făptuire în veșnicie (*Mitologică*).

În alte poeme, Antonia Bodea măsoară dimensiunea desăvârșirii prin evocarea siluetelor sculpturale ale unor cetăți, născute parcă din solul țării, înfruntând secole drept probă a nemăsuratei forțe de creativitate umană: *Medievală* (despre cetatea Hunedoara), *Mărire Ție*, *Soare* (Cetatea Devei) etc. Alături, se conturează profiluri spirituale înscrise în Eternitate, față de care poeta își exprimă admirația proiectându-le pe fundalul țărâmului de basm al țării, drept o încununare providențială, precum Mihai Eminescu, simbol al spiritului românesc etc.

Suflul aceleiași spiritualități e regăsit în respirația Gliei, poeta imaginând însemnele reliefului impregnate de geniul cugetării într-o firească simbioză, prin respirația cosmicității, precum în inspirata însuflețire a plaiului românesc. Astfel, poemule *Pădurea-Gând* și *Oceanul-Gând*, într-o relație metatetică pecetluiește proteic uriașa zestre a Omului, minunata făptură cosmică. O calmă și profundă confesiune se inserează în poemul *România – Sculptură în Cuvânt*, unde Cerul se oglindește în fiecare clipă, în orice respirație. Poeta identifică spațiul mirific, dăruit prin Forța Destinului neamului românesc, înzestrat cu harul Poeziei, harul Cuvântului: „Românul s-a născut poet”.

Antonia Bodea

În ansamblu, volumul *Dinspre Nadir spre Zenit* așază inspirația poetică sub semnele cosmicității barbiene, amintind de acel *Joc Secund* – oglindă sufletească a mirajului cosmic. O asemenea apropiere ideatică nu impietează cu nimic originalitatea imaginilor din poeziile purtând semnătura Antoniei Bodea, o creatoare prolifică, afirmată atât în registru liric, cât și ca autorizat critic literar.

Iată o dualitate creatoare care dovedește că ambele registre o reprezintă, ele îmbogățindu-se reciproc.

Simion Ciurte, *Țara Chioarului* – o carte despre sinea noastră istorică

Dr. Ilie GHERHEȘ

Baia Mare

Iată că încă ne putem afla în fața unei cărți de sertar, tănuite în puiuțul lăzii de zestre a întregului Chioar, acolo unde văcuiește o parte din zăcământul identitar al nației. Cartea istoricului Simion Ciurte, *Țara Chioarului, istorie 1319-1876*, Editura Panda Print, Baia Mare, 2024, 390 p., este, cu adevărat, un fericit eveniment istoriografic, o abordare clară, limpede a trecutului zonei; lectura proprie a autorului asupra unei pagini de istorie aparte, scrisă cu atâta înfrigurare.

Simion Ciurte pare că umblă la robinetul istoriei suferinței noastre și repune în circuitul istoriografic și de idei foarte multe date istorice, statistice, care coagulează conținutul evenimentelor abordate, într-un mod convingător, cu argumentele dascălului implicat. Aflat la vârsta senectuții, distinsul autor Simion Ciurte a reușit să ne dea o carte despre sinea noastră etno-istorică, conturând chiar un profil distinct al identității chioarene, cu acribie de manual, dar și cu multă emoție. Orice carte de istorie, și cu atât mai mult o monografie, este o fereastră către trecut, una cu mai mulți „ochi”, scrisă la persoana întâi plural, atrăgând trecutul mai aproape, smulgându-l uitării și nelăsându-l să fie un tărâm înstrăinat, nepopulat, convins fiind că fără de înaintași ne-am simți însingurați în istorie.

În capitolul „Chioarul – cadru geografic”, profesorul Simion Ciurte s-a simțit dator să-și plătească obolul dublei specializări (Istorie-Geografie), selectând date memorabile și indicându-ne un bogat evantai bibliografic, astfel încât constați, ca cititor, că lecturezi și o frumoasă pagină de istoriografie, totodată.

În aceeași notă fericită, capitolul despre „Cetatea Chioarului” pare a fi unul privilegiat, cu aspecte monografice convingătoare, despre o cetate-fortăreață care „s-a încăpățânat” să reziste, în ciuda tuturor vitregiilor, începând cu mijlocul secolului al XIII-lea (1244) și până la anul 1716, când austriecii au ordonat dărâmarea ei, urmând să fie bombardată efectiv, inclusiv cu pulberea existentă în depozitele ei, în anul 1718. Rolul administrativ al cetății a fost preluat, pe rând, de către locațiile Berchez, Remetea Chioarului, iar apoi stabilindu-se la Șomcuta Mare; aici funcționând sediul administrativ al Districtului Chioar între 1740 și 1876, până la desființarea districtelor (Legea XXXIII din anul 1876).

Cetatea a îndeplinit rolurile care i-au revenit, specifice epocilor istorice pe care le-a străbătut; ea fiind descrisă în faimoasele consemnări ale lui Evlyia Çelebi, în documente de cancelarie; a fost, pe rând, loc de retragere și surghiun, atunci când a fost nevoie (cazul domnitorului valah Petru Cercel, 1583-1585, „ținut sub pază în mare taină”), dar și ascunziș pentru haiduci. A fost și cazul vestitului haiduc Pinteza Viteazul (Grigore Marchiș-Mărcuș, din Măgoaja), despre care Simion Ciurte scrie, aproape cu nostalgie, că mișcarea a cuprins și Chioarul, dar, „în virtutea obiceiului de a rămâne totdeauna fideli luptători în serviciul suveranului recunoscut de către Dieta Transilvaniei, nobilii, pușcași și libertinii de arme ai cetății și districtului Chioar nu s-au clintit de la «datoria lor». La 14 august 1703 (exact în ziua morții eroice a haiducului Pinteza Viteazul – n.n., I.G.), ei reînnoiesc jurământul de credință împăratului Leopold I, care le garantează libertatea, proprietățile și o viață decentă” (p. 44).

Sfârșitul Cetății Chioarului, stingerea acesteia din istorie, este descrisă de autor ca pe a unei ființe dragi parcă, iar cetatea este numită peste tot cu „C” mare, din admirație istorică și recunoștință, desigur!

Încetarea rolului acesteia a fost decisă de către generalul austriac Jean Louis, care, întors victorios din Oltenia, unde îi învinsese pe turci, s-a oprit pe la Cetate unde, după o confruntare memorabilă cu contele maghiar Mihail Teleki de Sic, generalul s-a impus în fața acestuia și „așa a izbit masa de marmură că toate s-au făcut praf. Contelui Teleki nu i s-a întâmplat nimic, însă Rabutin, în anul 1718, a bombardat și nimicit Cetatea, așa că de atunci încoace nici nu s-a mai zidit, nici nu s-a mai renovat” (p. 46).

Un alt capitol răvășitor reușit de istoricul-dascăl Simion Ciurte îl constituie „Revoluția de la 1848-1849 în Chioar”, în care autorul se depășește pe sine. În această parte a cărții, el reușește să redea,

cu minuție de epopee, dramatismul epocii, când în Chioar nu a rămas sat românesc fără martiri, fără acele triste locuri de supliciu, cu spânzurători numite „furci” sau „acăstouă”, rămase apoi în toponimia locului ca o rană a memoriei.

Fărădelegile maghiare au continuat cu dislocări și strămutări de populație, confiscări de bunuri, atâtea câte au fost (!) ale locuitorilor, ceea ce a dus la o rezistență îndârjită a românilor, în numele etnicității lor, iar în acest fel lupta lor a căpătat un caracter național. Au urmat represiuni greu de imaginat, cu execuții și schingiuri care să înspăimânte populația, cu martiri în numele desființării iobăgiei, cum au fost Alexandru Buda, Vasile Hossu și Vasile Budeanu – care semnase și petiția trimisă guvernului maghiar de Alexandru Papiu Ilarian ș.a. În același context al frământărilor revoluționare pașoptiste, în luna martie a anului 1848 și-au părăsit posturile de canceliști din Târgu Mureș și chiorenii juriști Vasile Buteanu și Vasile Dragoș, în semn de protest și solidaritate cu cauza revoluționară.

De asemenea, un deranj semnificativ l-a provocat în ținut hotărârea privind sfârșitul autonomiei Țării Chioarului, decizie anunțată la 10 aprilie 1848, într-o mare adunare populară convocată la Șomcuta Mare de nobilimea maghiară și oficialitățile districtului.

Un moment de apogeu istoric pentru Chioar a fost prilejuit de Marea Adunare Populară din 3-5 mai 1848, de pe Câmpia Libertății din Blaj, la care din ținut a plecat o delegație de 120 de revoluționari, conduși de „dascălul Pop Florian, notarul Petru Roman și primarul Pop Nuț al lui Ieremia din Merișor” (p. 256).

După acest episod de demnitate națională românească, considerat ofensator și provocator de către autorități, au urmat represiuni mai ales împotriva celor care au cutezat și au fost la adunarea de la Blaj. Situația s-a energizat negativ și mai mult, mai ales prin punerea în aplicare a noii legi electorale cenzitare, care îi dezavantaja pe români, în perspectiva alegerilor fixate pentru 15 iunie 1848.

În acest context exploziv, au fost aduse în zonă trupe de întărire, în scop de pacificare, ale Regimentului II românesc grăniceresc de la Năsăud. Această mutare s-a dovedit a fi fost total neinspirată, căci grănicerii, „...în loc să pacifice satele, le-au ajutat să-și organizeze apărarea, motiv care a determinat retragerea lor din zonă, fiind înlocuiți cu gărzile cetățenești, care s-au dedat la represalii” (pp. 260-261). Într-adevăr, „gărzile cetățenești ale lui Huszár și Rozsnay se năpustesc asupra satelor și, până la sfârșitul lunii septembrie, sunt arse 27 dintre ele” (p. 260).

Rezistența s-a acutizat odată cu intrarea în vigoare a legii serviciului militar obligatoriu (19 august 1848); satele refuzând să dea recruți, iar mulți dintre aceștia au preferat să ia calea Munților Apuseni, pentru a se înrola și lupta sub steagul lui Avram (Avrămuț) Iancu și al șomcuteanului lor, tribunul Ioan Buteanu.

Chioarul fierbea și s-a ridicat decisiv la luptă, după adunarea din 14 septembrie 1848, de la Șomcuta Mare, când lt. col. Urban de la Năsăud a declarat în fața mulțimii că va strânge o oaste de 100.000 de români, cu care să se opună gărzilor cetățenești ungurești, care prădau Chioarul. Între 18 și 20 septembrie 1848 răsculații au pus stăpânire pe Șomcuta Mare, capitala districtului. Confruntările au escaladat, au ajuns tot mai dramatice, mai ales sub conducerea căpitanului Atanasie Moț Dâmb, iar luptele purtate au fost întrecute în amploare doar de cele din Munții Apuseni.

De o bestialitate inimaginabilă s-au dovedit a fi așa-numitele „tribunale de sânge”, instituite de conducătorii militari ai revoluției maghiare. În acest sens, un gardist maghiar care a luptat pe Valea Someșului, contra românilor, raporta: „...rezultatul expediției noastre din 8 noiembrie 1848 a fost: 29 prizonieri și 14 care încărcate cu clopote. Prizonierii i-au legat unul câte unul și, împreună cu clopotele, ne-am retras la Baia Mare, pentru a-i preda tribunalului de sânge, să-i condamne” (pp. 286-287).

În aceeași notă dramatică autorul mai consemnează: „În 18 noiembrie 1848, Katona raporta, din Mesteacăn, Comitetului Apărării că a îndeplinit ordinul în Chioar; a confiscat 800 de arme, a ridicat clopotele de la biserici și că 17 «agitatori» au fost executați” (p. 287).

Bilanțul confruntărilor dintre Regimentul grăniceresc din Năsăud și oștile maghiare a fost unul tragic, de-a dreptul, căci după înfrângerea de la Dej, din 28 noiembrie 1848, rămășițele oștirii maghiare a lui Katona Miklós s-au dedat la represiuni de neimaginat: „În retragerea lor de la Dej la Baia Mare, maiorul Katona Miklós cu rămășițele din armată au făcut alte zeci de victime. În 28 noiembrie 1848, grănicerii și lăncierii au intrat în Șomcuta Mare, unde sunt primiți de populație cu mare însuflețire, eliberând deținuții din închisoarea districtului. Aspectul Chioarului în urma retragerii lui Katona era sumbru, grănicerii au rămas îngroziți de cele văzute: «Peste tot pe unde au trecut acele hoarde au ucis și au dat foc,

iar Teleki Sándor a pus anume să spânzure pe fiecare primar (jude) în fiecare comună. Peste tot se vedeau numai case fumegânde. S-a aflat că însuși Katona și Teleki aveau pornirea de a omorî și de a pune foc». Pe drumul pe care ei s-au retras, au fost găsiți 32 de români spânzurați, pe care colonelul Urban a dat ordin să fie înmormântați. În documentele capturate s-au aflat ordine în care se cerea urmărirea și condamnarea la moarte a tuturor celor care au avut legătură cu Năsăudul.

Cuprinși de panică, la 29 noiembrie 1848, Katona, urmat de o parte a autorităților, evacuează Baia Mare, refugiindu-se cu ce a mai rămas din armată la Satu Mare” (pp. 287-288).

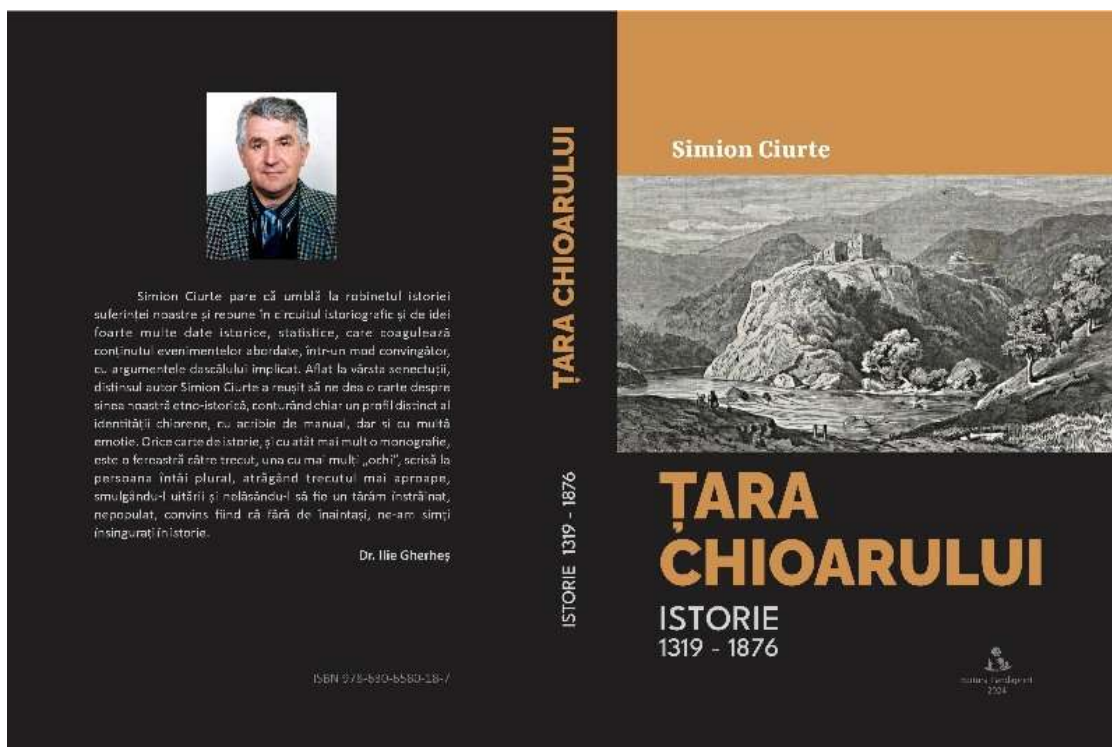
Din cauza gravității situației din Chioar, la 15 decembrie 1848 a fost trimis aici însuși Jozef Bem, generalul austriaco-polonez, comandantul armatei revoluționare maghiare, care a luat măsuri în consecință, la fel de dezastruoase pentru români. Zona a mai fost bântuită și de trupele țariste ale unor escadroane de ulani și cazaci, care în luna august a anului 1849 au străbătut Valea Someșului, angajând confruntări sporadice cu trupele revoluționare maghiare, iar satele aflate în calea lor au suferit de pe urma jafurilor, incendiilor și fărâdelegilor la care s-au dat ambii combatanți.

Ecoul amar al bilanțului revoluției de la 1848-1849 în Chioar este sintetizat, cu amărăciune, de autor: „Pentru români sfârșitul revoluției a însemnat o mare decepție, fiindcă își pierd din nou libertatea” (p. 291).

De-a dreptul fascinante și îmbietoare, pentru lectură, sunt și celelalte capitole ale lucrării, referitoare la cultura materială și spirituală a Chioarului, la circulația cărții vechi în zonă, la evoluția învățământului și a ASTREI în Chioar ș.a.

Consider că prin aceste provocatoare scânteieri prin jarul încins al cărții, nu am făcut decât să aprind și mai tare curiozitatea prezumtivilor cititori, pe care îi îndemn să o lectureze, fie și pe capitole, căci folosul este garantat. Vorbindu-ne parcă de la Altarul Postumității, istoricul Simion Ciurte ne îndreptățește că patriotismul nu este numai iubirea și sacrificiul pentru pământul din care te-ai zămislit și în care trebuie să-ți aștepți învierea, ci și iubirea față de Istorie.

Prin acest volum autorul dovedește o suveranitate senină, solemnă, o serenitate aparte, demne de saloanele bune ale muzei Clio. Închei aceste rânduri cu vagi efuziuni encomiastice cu convingerea că istoricului-profesor Simion Ciurte i se potrivește, cu asupra de măsură, spusa pașoptistului Simion Bărnuțiu: „Dixi et salvavi anima meam!”, adică „Am zis și m-am mântuit!”.

Catalogul cărților naufragiate : fiul lui Columb și aventura bibliotecii universale

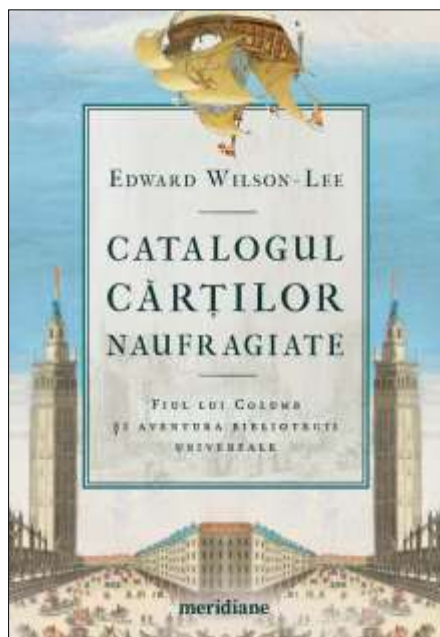
Editura ART, București, 2023, 432 p.

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Încă de la prima sa apariție, pe 17 mai 2018, la Editura William Collins, din Marea Britanie, lucrarea de față a câștigat inimile cititorilor internaționali. La niciun an, pe 12 martie 2019, a fost editată și în Statele Unite ale Americii, de către Scribner, un imprint al celor de la Simon & Schuster. Succesul răsunător pe care l-a avut și aici a făcut ca drepturile de autor să fie vândute, până acum, pe opt piețe de traduceri: Bulgaria (Colibri), China (Guangxi Normal University Press), Franța (Editions Paulsen), Germania (btb Verlag), Italia (Bollati Boringhieri), Japonia (Kashiwashobo), Arabia Saudită (Madarek) și Spania (Ariel, Planeta).

Cartea a apărut și în țara noastră, în noiembrie 2023, la Editura ART, în colecția Meridiane, coordonată de Radu Lilea. Stilul plăcut de a fi citită a fost influențat atât de experiența traducătorului Claudia Popa, precum și de numeroaselor reproduceri, color sau alb negru, care au însoțit cele 432 de pagini ale lucrării.

Catalogul cărților naufragiate spune povestea celei mai mari biblioteci particulare din epocă, dar și a celui care a creat-o, Hernando Colón, fiul nelegitim al lui Cristofor Columb. Acesta a strâns, în biblioteca sa, undeva între 15.000 și 20.000 de volume. Din păcate, astăzi mai există abia vreo 4.000 de titluri, păstrate în Biblioteca Colombina din Sevilla. Multe dintre ele au căzut pradă hoților, iar altele au îmbogățit colecțiile marilor anticari ai lumii. Chiar și Inchiziția și-a pus amprenta asupra multor lucrări din colecția lui, mai ales asupra cărților primite de la Erasmus, în dreptul cărui nume a fost scris „autor damnat”.

Cu toate acestea, lucrările din vasta lui bibliotecă, răătăcite oriunde în lume, ar fi fost ușor de recunoscut datorită însemnărilor pe care acesta le-ar fi făcut pe fiecare volum în parte, cu privire la locul achiziției, prețul plătit, precum și unele impresii personale. Dar cea mai genială idee pe care a pus-o în practică a fost aceea de a crea un manuscris special, în care să realizeze câte un rezumat al fiecărei cărți sau document pe care îl avea în biblioteca sa, intitulat *Cartea epitomelor*, sau Cartea rezumatelor.

Poate nu întâmplător, acest manuscris a fost printre primele care s-ar fi „rătăcit”. Nimeni nu a mai știut de existența lui, mai bine de 500 de ani, după care, surprinzător, a fost regăsit, alături de niște lucrări care nu aveau nici cea mai mică legătură cu el, într-o bibliotecă din Danemarca.

Dacă e să o luăm pe firul logic al poveștii, putem spune că totul a pornit de la o donație. Mai exact, savantul și anticarul islandez Arni Magnusson (1663-1730), forma latinizată – Arnas Magnæus, după ce și-a petrecut o mare parte din viață consolidându-și colecția care-i poartă numele, cu numeroase manuscrise islandeze, norvegiene, daneze sau suedeze, a preferat ca, după moartea sa, acestea să intre în patrimoniul Universității din Copenhaga.

În anul 1965, în urma unei hotărâri parlamentare, s-a decis ca această colecție a Universității din Copenhaga, din cadrul Institutului Arnamagnæan să devină parte a Bibliotecii Universitare. Iar din anul 2009, colecția de manuscrise Arnamagnæan a fost inclusă la Registrul UNESCO, *Memoria lumii*, ca recunoaștere a valorii sale istorice¹.

¹ <https://nors.ku.dk/english/research/arnamagnæan/>

Interesat de cercetarea studiilor textuale ale limbilor vechi islandeze dar și timpurii-moderne, filologul Matthew James Driscoll a început să studieze manuscrisele din această colecție. Totul a decurs normal până în momentul în care găsește, aici, probabil puse greșit, documente în limba latină și chiar spaniolă, cu precădere unul foarte gros, dar cu coperti destul de noi pentru un manuscris. Depășit de situație, decide să-i contacteze pe toți oamenii de știință care au vizitat colecția în ultimul deceniu, pentru a descifra ce conțin aceste texte latine. Întâmplarea face ca, în urma discuțiilor, să se remarce un profesor de la Universitatea din Windsor, Canada, Guy Lazure. Acesta ar fi vizitat Institutul Arnamagnæan în 2013 și, de atunci, ar fi rămas obsedat de ideea că exact acel manuscris, *AM 377 fol.*, ar face parte din biblioteca lui Hernando Colón.

Au urmat apoi alte și alte cercetări asupra lui Hernando Colón (1488-1539), cunoscut și sub numele de Ferdinand Columb, al doilea fiul al faimosului navigator Cristofor Columb, și a bibliotecii sale. S-a dorit a ști cine este acest personaj, de care nu se prea auzise la vremea respectivă, dar și dovada autenticității acestui nou document găsit.

Institutul i-a mai contactat și pe următorii specialiști: Edward Wilson-Lee (autorul lucrării noastre), José Maria Pérez, de la Universitatea din Granada, precum și pe Mark P. McDonald, de la Muzeul Metropolitan de Artă din New York, cel care lucrase pe colecția de tipărituri provenite din biblioteca lui Colón².

Prin compararea manuscrisului găsit, *AM 377 fol.*, cu celelalte manuscrise care au supraviețuit din biblioteca lui Colón, s-a concluzionat că este însăși *Cartea epitomelor*.

Se poate spune că acest manuscris a rămas nerecunoscut până în prezent, din două motive: primul ar fi cel că se afla rătăcit în Colecția Arnamagnæan, care conținea manuscrise și lucrări în limbile scandinave, iar al doilea deoarece acestuia din urmă îi lipseau copertile originale, precum și primele pagini, circa 100 de foi. Actuala copertă sau legătură a manuscrisului era din carton gri și data de la mijlocul secolului al XVIII-lea. Conform înregistrărilor istorice păstrate³, la Institutul Arnamagnæan, conservatorul colecției, Natasha Fazlic, considera că actuala copertă ar fi fost înlocuită de Mathias Larsen Bloch, despre care se știa că a mai legat câteva manuscrise din colecție, în anii 1770.

Pe lângă lipsa paginilor de la început, se poate constata și lipsa paginilor de la sfârșit, care se termină cu pagina 2.330, precum și lipsa simbolurilor care ar fi trebuit să existe la mijlocul cărții. Cu toate acestea, sunt păstrate rezumatele originale, în limba latină, a aproximativ 2.000 de cărți, cu o lungime începând de la o jumătate de pagină și mergând până la aproximativ 30 de pagini.

Cartea Rezumatelor găsită la Copenhaga este o carte uriașă

(Foto: Suzanne Reitz, sursa: N. Kıvılcım Yavuz, Institutul Arnamagnæan, Universitatea din Copenhaga)

Fascinat de povestea manuscrisului și de personajul fabulos care l-a creat, Edward Wilson-Lee, autorul cărții noastre, scrie una dintre cele mai frumoase biografii, a unuia dintre cei mai mari bibliofili ai epocii tiparului, respectiv a unui om pentru care cărțile (și, mai ales, organizarea lor într-o bibliotecă universală) reprezentau, în primul rând, cunoaștere și, prin urmare, putere.

Spre deosebire alți bibliofili, acest reprezentant al umanismului epocii sale, nu a căzut pradă judecății de a colecționa doar opere de valoare ci a strâns orice fel de carte, indiferent de unde provenea, tocmai pentru a construi o imagine cât mai completă a lumii în care trăia.

² <https://languagehat.com/libro-de-los-epitomes/>

³ <https://manuscript.ku.dk/motm/hernando-colons-book-of-books/>

Deși se știe că Hernando Colón a fost fiul cel mic, nelegitim, al lui Cristofor Columb, de pe la vârsta de treisprezece ani între aceștia începe să se creeze o relație specială. Datorită reputației pe care o avea, Columb și-a crescut fiul la curtea prințului, acolo unde i s-a oferit o educație rafinată, având parte de cei mai buni pedagogi ai vremii. Dovezi acestei relații apropiate tată-fiu o găsim și în paginile cărții noastre, *Catalogul cărților naufragiate*, unde este descrisă ultima călătorie transatlantică a lui Cristofor Columb, în anul 1502, când îl duce în expediție și pe Hernando. Din păcate, această călătorie a fost marcată de revoltă, trădare, furtuni și foamete. Columb s-a întors în Spania ca un om slăbit, demoralizat, dar în ochii fiului său a rămas același Amiral puternic și înțelept cum fusese odinioară. Și-a promis încă de pe atunci să facă tot ceea ce-i stă în puteri să ridice numele tatălui său pe acel pedestal pe care fusese odinioară. Însuflit de arzătoarea dorință, fiul a reușit acest lucru, în prima sa biografie pe care i-a dedicat-o: *Historia del Almirante*.

Biografia Amiralului a avut un impact uriaș și de durată asupra istoriei Europei, atât prin felul în care Fernando a construit imaginea tatălui său, cât și prin modelul pe care l-a reprezentat pentru viitoarele națiuni. (...) Dar, în acele clipe, Fernando trebuie să fi fost extrem de satisfăcut că cei care atacaseră fără milă reputația tatălui său, aproape fără întrerupere timp de patruzeci de ani, băteau, în fine, în retragere și că acest lucru se întâmplase, în mare parte, grație eforturilor sale⁴.

Alături de această biografie Hernando Colón realizează și o primă descriere topografică modernă a Spaniei, numită *Descripción y cosmografía de España*, împreună cu însoțitorul său *Vocabulario topográfico*. Demersul cosmografic l-a făcut cunoscut în țara lui, făcându-l un strălucit consultant și diplomat. A apărut drepturile Spaniei pe teritoriile din America, Pacific și alte regiuni (de importanță economică și geostrategică) și a și-a deservit țara cu excelență în delegațiile realizate în Italia și în părți.

Datorită faptului că era un fiu nelegitim, Hernando a simțit mereu că trebuie să onoreze numele pe care îl poartă. A crezut că, așa cum tatăl său a putut înconjura și domina lumea în expedițiile sale, și el ar putea cuprinde o lume într-o bibliotecă. A strâns, așadar, cam tot ce putea face parte dintr-o bibliotecă universală: cărți, broșuri, foiletoane, partituri ș.a. A reușit, în cele din urmă, să creeze ceva unic, măreț, vizionar. Biblioteca lui era un adevărat univers al cunoașterii, nimeni neputând să se plângă de faptul că în biblioteca lui personală nu găsește vreo informație căutată. Aici se găsea orice, de la știință până la anecdote.

Din păcate, după moartea lui Hernando, colecția sa iubită – destinată perpetuei creșteri în tandem cu imperiul global al Spaniei – a fost mai întâi neglijată, apoi în mare măsură dispersată. *Cu cincizeci de zile înainte să moară, convins că sfârșitul îi este aproape, Fernando a început să facă inventarul tuturor lucrurilor pe care le avea. (...) Domeniul ca atare urma să-i revină în întregime nepotului său Luis, fiul și moștenitorul lui Diego, la fel ca și cele 15.370 de cărți, cele peste 3.000 de stampe, Casa de Gole, grădina cu fel de fel de plante pe care nimeni nu le mai văzuse până atunci într-un singur loc, hărțile și documentele lui Columb, dar și cel mai sofisticat sistem de tehnologie a informației conceput până la acea vreme⁵.*

Simbolic vorbind, în toată această nimicnicie a vremii, un lucru a rămas veșnic pentru el: dragostea și dorința de a-și face tatăl mândru. Și a dus acest țel până în ultima clipă, inclusiv când și-a proiectat monumentul funerar, care are în centru blazonul iubitului său tată, Cristofor Columb, cu imaginea insulelor și cu deviza acestuia: *A Castilla y León/ Nuevo mundo dió Colon* (Pentru Castilia și Leon/ Columb a dat o lume nouă), iar ca stâlpi de susținere a așezat, simbolic, cele patru cataloage principale ale bibliotecii: *Cartea autorilor*, *Cartea științelor*, *Cartea epitomelor* și *Cartea materiilor*.

⁴ Edward Wilson-Lee, *Catalogul cărților naufragiate*, Editura Meridiane, București, 2023, p. 361.

⁵ *Ibidem*, p. 376.

***Noile drumuri ale servituții noastre:
alienare, uniformizare, supunere***

(de la autorul trilogiei *O istorie mondială a comunismului și Negaționismul de stânga*) –
Thierry Wolton, Editura Humanitas, București, 2023; tematica: sociologie/internet

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Este oarecum dificil și nu lipsit de riscuri să scrii despre prezent sau, cam în aceeași măsură, despre lucruri din trecutul nu prea îndepărtat care își propagă influențele și în zilele noastre, cu intenția vădită de a continua fenomenul și înspre viitor. Iar asta din simplul motiv că, întocmai ca la șah, nu contează doar tactica/strategia ta în desfășurarea partidei, ci și extrem de importantul aspect al acelei tactici/strategii în continuă modificare a adversarului – fapt care te obligă, fără doar și poate, la o regândire, nu o dată de la zero, a planificării generale menite să contracareze în timp real intențiile oponentului, având ca scop final câștigarea jocului. Tot așa, trecutul apropiat, bazat pe un trecut ceva mai îndepărtat și, mai departe, tot mai înapoi, continuă să influențeze în nenumărate moduri prezentul. Acesta singur poate fi supus unor schimbări de paradigmă care vor anula destule previziuni sau așteptări; cât despre viitor, e chiar și mai greu să prevezi ceva cât de cât cu vreun sens pentru omul de azi, care, deloc surprinzător, este cu mult mai înfipt în propriul lui *zeitgeist* decât oricine altcineva. Și, totuși, aici se ascunde o capcană, totodată un paradox, nu neapărat (de nu chiar deloc) ușor de înțeles în lipsa unui echipament intelectual pe măsură.

Nu inutil sau întâmplător am menționat și alte titluri ale autorului, pentru că volumul adus în discuție aici se înscrie firesc și logic într-o narațiune generală care are în vedere continuitatea istorică a speciei omenеști și după marile evenimente care au condus la prăbușirea comunismului oficial, odată cu destrămarea Uniunii Sovietice în anii '90 ai secolului trecut (vezi seria *O istorie mondială a comunismului*). Dar, și din păcate, așa cum era întrucâtva de așteptat, din punctul de vedere al unui minimal cunoscător în acest vast domeniu, asemenea colapsuri nu se pot consuma fără repercusiuni pe măsură. Tocmai în această direcție istoric-narativă s-a înscris logic apariția volumului *Negaționismul de stânga*, iar cel de față nu putea decât să-i urmeze firesc, pentru a observa în continuare evoluția socială a umanității odată cu intrarea în secolul XXI.

Este cel puțin fascinant acest paradox, la care am făcut referire mai sus, iar acum urmează să-l detaliez; dar nu e doar atât, cât și iritant. Este vorba despre dorința ancestrală, deci cu atât mai mult reală, a acestei specii de a evolua continuu și de a-și depăși condiția, visând la o accedere care, poate că nu doar o dată, nu i-a fost chiar clară – rămânând mai degrabă și în forma practică doar un vis, un deziderat, o iluzie aproape tangibilă. Asta nu i-a oprit vreodată pe oameni, mai ales pe liderii acestora, să încerce, chiar din răspuțeri, adică cu felurite jertfe și nenumărate sacrificii, punerea în vreo formă sau alta a unei utopii, aparent atât de simple și aplicabile, atât în teorie, cât și pe hârtie, dar în practică cu mult mai dificil de implementat într-o realitate atât de complexă cum este societatea omenescă. De unde și diversele imperii, hegemonii, ideologii transformate în dictaturi totalitare – înșirate pe axa istorică a ultimelor, hai să zicem, 3 milenii, care au durat cât au durat și s-au sfârșit după cum bine știm (aviz amatorilor sau posesorilor contemporani de „imperii” de orice natură. Același avertisment se poate adresa și viitorilor *führeri* visători la milenare *reich*-uri).

Concluziile pot fi trase de cititori în urma lecturării unor cărți precum cele ale autorului volumului de față și similarele. Fiind informați corect și în detaliu despre cum a decurs în realitate istoria secolului trecut – legat intrinsec de precedentul etc., doar așa vom înțelege adevărata magnitudine a ceea ce pare să ni se întâmple nouă, tuturor, la abia trecute două decade ale noului mileniu. Este fascinant de urmărit și evoluția lumii așa-zis civilizate în întreg secolul XX, cât de uriașe chiar sunt diferențele între

decade – e de ajuns să te gândești cum arăta Europa sau Statele Unite ale Americii, Rusia sau China în anii '20 de exemplu, ce se întâmpla nu mai târziu de 2 decenii și jumătate și cum se prezenta lumea, să zicem, cam prin anul în care Mihail Gorbaciov a ajuns la cârma colosului acum defunct numit URSS – 1985. Schimbările sunt, deci, spectaculoase de la un deceniu la altul, iar dacă sărim faptic la două sau chiar trei zeci de ani de la un moment (oarecare) dat, schimbările sunt uluitoare. Același lucru se poate spune și odată cu intrarea în mileniul III, cu puncte de reper majore, de felul septembrie 2001, criza economică din 2008, pandemia de CoronaVirus din 2020 sau neterminatul război ruso-ucrainean...

Între asemenea evenimente nu putea să scape atenției axate pe detalii a autorului un element relativ nou implementat pe/în (supra)fața *planetomenirii*. Era firesc să se ajungă aici, zice-se, oamenii au tânjit dintotdeauna după noi căi de comunicare, iar printre și dintre toate noile tehnologii media de diseminare a informației, cât și a întregului orice altceva o însoțește, internetul se va dovedi noul curent al noului motor al noii gândiri a noului om. Așa să fie oare? Și cât de „OK” pare să fie în realitate? Aici își are locul o mică digresiune, din care aflăm încă un mic paradox: atât de plinii de înțeles termeni *securitate* și *libertate* se află, din păcate, într-o poziție sau diviziune dihotomică; între ei apare, „împăciuator”, internetul. Paradoxul survine în momentul în care în unele țări internetul (cât și restul tehnologiilor adiacente) este folosit ca argument (și armă) pentru securitate, ceea ce practic și prin implementare se traduce prin control, iar în alte țări, considerate și poziționate la polul opus față de primele, același internet este văzut mai degrabă (încă) ca un ultim tărâm garant al libertății – de expresie, ca să vin cu cel puțin un exemplu. Nu e greu să identificăm despre ce țări ar putea fi vorba, căror „blocuri” aparțin, plus celelalte omenesc desenate granițe și diferențe. Cireașa de pe acest tort-paradox este tocmai societatea în oglindă, în care (trăim și în care), din cauza permisivității totale, nu mai avem voie să avem voie să n-avem voie. Sau era invers?

Căci internetul, în ciuda aerului său de supra-noutate – și a predispoziției de a se re-inventa și auto-actualiza în timp real, face totuși parte dintr-o serie mai largă și cu mult mai veche decât ne-ar plăcea să credem sau știm a unor instrumente menite (printre altele) să ne țină împreună. Până la un punct, nimic mai normal, de nu chiar de dorit – asta să zicem că ar fi partea bună și rozalie a unei comunități globale în care comunicarea este cheia universală înspre o viață frumoasă și plină de satisfacții. Dar, așa cum orice monedă are și un revers, aceeași menținere împreună ar putea fi tradusă (de data aceasta și) prin forme de control și impunere la început blânde și nevinovate a unor conduite față de care voințele și dorințele tradiționale sau chiar preferințele personale nu prea mai au ceva de spus sau de făcut (*Alea iacta est*). Într-o astfel de direcție se poate înscrie chiar cu mult mai efectiv succes o super-nouă și atotcuprinzătoare tehnologie cum este aceea a internetului, cu ajutorul neprețuit al canalelor de diseminare „social-media” și dispozitivelor mobil-personale de felul smart-phone-urilor etc. Așa, omul nou își pune singur, ba chiar voluntar lațu-n gât, continuând să creadă că ideea e a lui și că e bună. Extrapolăți asta la o viață întreagă a fiecărui individ corespunzător ancorat în lumea de afară. E ceea ce am numi generalizat și cât se poate de simplist, deci într-un singur cuvânt, manipulare. În două: inginerie socială.

Thierry Wolton ne explică simplu și logic, fără să apeleze la limbaje sforăitor-pretențioase, în capitole succinte și într-o carte care abia dacă numără 160 de pagini (!!!), tot ce avem nevoie să știm, înainte de o viitoare și atât de necesară aprofundare a tematicii, cum de ajungem ca indivizi, grupuscule, societăți, nații în cele din urmă să urmăm aceiași pași ai unei alienări profunde față de noi înșine, de ai noștri și, în cele din urmă, față de ei, faimoșii și detestabili „ceialți”, cei care ne vor deveni dușmani. Urmează o uniformizare care nu e greu de imaginat de ce și cât de gravă și periculoasă este, odată ce masele vor ajunge totuși să fie comunizate, doar că de data asta nu va mai fi vorba de experimentul eșu-

at în aplicabilitatea practică al comunismului ideologico-politic, ci uniformizarea va însemna aplicarea unui comunism „socio-cultural”, în care ieșirea din rând (*orice* ar putea însemna asta) va fi taxată drastic prin folosirea instrumentelor de coerciție aparținătoare spectrului corectitudinii politice. Iar după o atare uniformizare, în care toți sunt/vor fi unici și totuși gri, nu poate urma decât o supunere oarbă, totală, dar de data asta pornind de la un sine care a ajuns să creadă dincolo de *brainwash*-ul oferit cu asupra de măsură de noile tehnologii al căror stăpân este Regele Internet, că această cale e singura dezirabilă și că a fost aleasă în deplină cunoștință de cauză. Ceea ce, desigur, nu poate fi decât completamente greșit.

Tocmai în asta constă marea parșivitate a vremurilor noi – ne servesc lanțurile îmbrăcate în plus și ni se pun pe tavă din prima clipă delicioasele arome care ne îmbată rațiunea și neucid reacțiunea sau nevoia de revoltă – și cum să n-o facem astfel, când totul pare atât de roz în noua lume IT & C? Asta ca să nu mai subliniem excesiv gradul ridicat de dependență (la nivel patologic), similar cu acela al substanțelor universal recunoscute: alcool, droguri, alte dependențe sociale.

Nu de mult am văzut o memă care deplângea (încă umoristic) faptul că de când AI (*Artificial Intelligence*) a preluat controlul creativ datorat super-algoritmilor asupra artei și alte hobby-uri omenesti, producând pe bandă rulantă conținut cu arome și tendințe cultural-artistice, oamenii au mai mult timp să muncească acasă și la serviciu – IAR NU INVERS! O fi de râs? Parcă nu prea.

Nici nu putea fi altfel – Wolton scrie un volum pe care-l găsesc actual și incendiar, ba chiar mă tem să nu conțină aspecte sumbre ale unor profeții cu tentă de auto-împlinire, dând dovada unui vizionarism de care parcă ne-ar fi plăcut să ne putem lipsi. Dar atâta vreme cât încă asemenea cărți mai apar, devine o misiune-angajament promovarea unor astfel de titluri. Trăim vremuri ciudate, ca să spun așa, și să nu fac referiri mai dure – chiar dacă situația nu de puține ori nu este deloc îmbucurătoare sau liniștitoare, în care avem nevoie de orice/oricare aliat pe care putem pune mâna, din fericire au rămas perene vechile valori la care ne putem oricând întoarce și apela cu încredere.

Cât despre capcana pe care o presupune *zeitgeist*-ul (spiritul timpului), și ea, în prezentarea corectă, ni se dezvăluie magistral, întocmai cum lumina (cunoașterii) ne învăluie în revelații fără număr, risipind beznele din mințile celor căroră li s-a arătat Secretul. Timpul actual nu poate fi înțeles fără o cunoaștere în prealabil a trecutului în general și a principalelor cauze care au (con)duș la starea actuală de fapte. Nefiind în deplină cunoștință de cauză, este mai mult decât ușor să faci presupuneri greșite pe care, mai apoi, îți poți fundamenta o întreagă argumentație – dar tot degeaba! De aceea, găsesc necesar să repet importanța cunoașterii obiective a istoriei fiecărui timp pentru a-l înțelege pe cel pe care-l trăim acum, pentru a fi pe deplin informați – iar nu manipulați –, doar astfel fiind capabili să ne modelăm viitorul așa cum ni-l dorim.

Altfel riscăm în deja cam prea-implementatul sat global – dacă tot suntem cu toții unici, indivizibili, dar atât de la fel, așa cum uneori e prea evident că ni se dorește – să devenim fiecare în felul lui și, totuși, atât de identic(i), niște idioți (utili) ai unui sat planetar care să ne trateze, în turmă, ca la țară, *ca să se mire proștii*, cum spunea, hâtru, un Ilie Moromete mai universal decât s-ar fi știut sau dorit vreodată.

Copilul înfiat de Dumnezeu, de Anton Varga

Alina CURAC

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În data de 7 februarie 2024, la Sala de conferințe a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, a avut loc lansarea volumului autobiografic *Copilul înfiat de Dumnezeu*, autor Anton Varga, apărut la Editura Limes, Cluj-Napoca, 2024. Evenimentul a fost moderat de dr. Teodor Ardelean, directorul instituției-gazdă. Despre carte și autor au luat cuvântul: Adrian Lupescu, coordonatorul volumului, Diana Pop, director general adjunct la Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Maramureș, prof. Adela Șpan, director al Liceului Teologic Penticostal Baia Mare, Daniel Decebal, viceprimar al comunei Fărcașa și bibliotecara Alina Curac, de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”.

Directorul Teodor Ardelean a ținut să sublinieze de la bun început că această carte e un buletin auxiliar de identitate pentru Anton, o chemare la un anumit tip de bătălie civilă și o parte din destinul lui. Deși autorii sunt tentați să exagereze, în această carte autorul a scris realitatea dură și nu a folosit „înflorituri” (sau eufemisme). Fiecare suntem un copil înfiat de Dumnezeu, însă în această lucrare procesul de înfiere are o conotație juridică, iar cuvântul „înfiat” se folosește cu sensul de a fi luat în ocrotire părintească, de către cineva care nu este părintele tău. Fiindcă atât Anton, cât și noi toți, avem un mare Părinte Ceresc, această metaforă operează frumos, fiind o licență literară.

Autorul cărții le-a povestit celor prezenți viața grea pe care a trăit-o în sistemul de protecție socială și modul cum a reușit să învingă furtunile din viața lui. A mărturisit că în copilărie a fost un tânăr care provenea dintr-o familie defavorizată: mama a părăsit familia, tatăl nu lucra decât ocazional, consumând frecvent băuturi alcoolice, iar minorul se afla în întreținerea bunicii, care era șomeră și mai avea în întreținere 3 copii minori. La vârsta de un an și opt luni, bunica l-a abandonat și internat la Lea-

gănul din Odoreu până la vârsta de șase ani, de unde apoi a fost dus la Centrul de Plasament de la Hurezu Mare. Aici Anton s-a confruntat cu singurătatea, cu insomniile, cu abuzul colegilor mai mari din centru, cu lipsa hranei, a îmbrăcăminte și a iubirii părinților și a celor din jur, simțindu-se un nimic și respins de familie și societate și frământându-se unde va locui după împlinirea vârstei de 18 ani, când va trebui să părăsească centrul, încercând chiar să se sinucidă. Deși multe voci din jurul său l-au descurajat și l-au făcut să se simtă mizerabil, vocea blândă și iubitoare a lui Dumnezeu l-a mângâiat și l-a oprit de la suicid, conștientizându-l că este neprețuit în ochii Lui de Tată Ceresc și că are pentru viața lui un plan special. Simțindu-se pentru prima dată iubit și ocrotit de acest Tată, Anton a trăit, cu multă pace, renașterea și restaurarea vieții sale. Și, astfel, din acel moment, l-a acceptat pe Dumnezeu în viața lui.

Dumnezeu care, pe parcursul anilor, a trimis oameni care i-au fost alături mereu și care au reușit să îl încurajeze în momentele cheie din viața lui, precum: 1. Vanessa din Franța, numită și „Nașa” lui (care l-a rugat să-i scrie într-o scrisoare tot ce are nevoie și ea va încerca să îi trimită. Aceste cuvinte au fost o încurajare pentru el, deoarece vedea că, în sfârșit, îi păsa cuiva de el); 2. Doamna educatoare Florica Balog (care, din momentul când a pășit pragul aceluși Centru, a avut grijă de Anton); 3. Doamna educatoare Garofița Mureșan (care l-a ajutat la teme și la pregătirea examenului de Evaluare Națională la terminarea clasei a VIII-a); 4. Bunicuța din spatele Centrului (care în fiecare duminică, după biserică, îi dădea să mănânce ca nepotului ei, se ruga pentru el și îl învăța despre importanța rugăciunii în viața omului); 5. Diriginta din liceu (cu care se sfătuia și care îl încuraja mereu să aibă încredere în el, având

planuri mari cu acesta); 6. Doamna Doina (bucătăreasa Internatului C.F.R., care i-a propus să meargă cu ea la nunți și să o ajute la bucătărie în timpul vacanțelor, pentru a câștiga bani); 8. Familia Lup Ramona și Ciprian (care îl primeau pe Anton în casele lor, aproape în fiecare duminică, acesta considerându-l pe Ramona Lup drept mamă. Ei au fost alături de Anton atât la nunta lui, cât și la binecuvântarea copiilor săi) și 10. Soția Mariana (o binecuvântare de la Dumnezeu, care l-a acceptat așa cum era și în ochii căreia chiar însemna ceva).

Toți acești oameni trimiși de Dumnezeu în viața lui au fost alături de Anton și i-au oferit sprijin, încredere, iubire și speranță în drumul lui spre reușită. Tatăl Ceresc l-a binecuvântat cu un loc de muncă, cu o familie frumoasă și l-a ajutat să înființeze Asociația și Casa „Eliezer”, prin intermediul căreia dorea să ajute, la rândul său, copiii abandonați. A relatat celor din sală cum Dumnezeu, într-un vis de noapte, i-a deslușit numele asociației: a văzut un șanț unde erau mulți orfani, fără mâini și fără picioare și un înger al Domnului care îi spunea: „Misiunea ta este să le pui mâini și picioare”. Iar, după ce Anton a încercat să le pună mâini și picioare, a apărut în fața lui un lan de grâu, pe care scria cuvântul: ELIEZER, care în ebraică înseamnă „Dumnezeu meu este ajutor”. Astfel, după înființarea Asociației „Eliezer”, Anton a deschis și un centru multifuncțional care nu doar că-i găzduia, ci îi sprijinea și profesional, găsindu-le locuri de muncă, le oferea mâncare și îi învăța să se administreze singuri. A conștientizat că menirea lui, în acest centru, este să nu mai facă nimic pentru sine, ci doar pentru oamenii din jur și pentru lucrarea lui Dumnezeu, la care a fost chemat.

Devenind un om nou, restaurat, a înțeles că Dumnezeu l-a pus să fie înger pe pământ, să ajute toți orfanii din lume și pe toți aceia care au nevoie de credință în Dumnezeu. Fiind un colaborator al Ministerului Familiei, Tineretului și Egalității de șanse, o voce în Guvernul României și în Parlament, a încercat să ajute oamenii din jurul său, atât familiile aflate în criză, cât și copiii abandonați. Pe parcursul vieții a văzut cum Dumnezeu, pentru cei care se încred în El, deschide porți. Este mândru că are un Dumnezeu care face minuni. Și-a expus în amănunțime tabloul vieții, dorind ca toți să vadă cum un om abandonat, descurajat de oameni, cu trecerea timpului, a fost restaurat de Dumnezeu prin plantarea în inima sa a seminței credinței și speranței. Această sămânță a crescut și din ea s-a născut un copil nou, înfiat de Dumnezeu, primind în dar o înfiere eternă, nu una temporară. Și i-a rugat pe cei prezenți ca, atunci când se vor afla la cumpăna vieții lor, când nu vor înțelege anumite lucruri care li se întâmplă, când va bate vântul și grindina în dreptul casei lor, când vor fi la o încrucișare dificilă de drumuri, să își amintească de copilul orfan înfiat de Dumnezeu și de ce a putut face Dumnezeu cu un copil adoptat la sânul Său. Și atunci ceața va dispărea, negura se va risipi, iar lumina se va revărsa peste ei și vor spune încrezători: „Cu adevărat se merită să ne lăsăm înfiți de Dumnezeu și să ne lăsăm cooptați în planul Său pentru viața noastră”.

Adrian Lupescu, coordonatorul cărții, a susținut că ea nu este una motivațională, ci mai degrabă o autopsie a trecutului sau o operație pe viu în inima trecutului. Pentru noi toți, cuvântul orfelinat sau casa de copii este un loc unde bieții copii abandonați au și ei un loc sub soare. Însă pentru Anton Varga este mai mult decât atât. Pentru el înseamnă traume, tristeți, infometare și bătaie. Pentru a înțelege cartea, trebuie să găsim adevăratul sens al cuvântului „înfiat” din titlul volumului *Copilul înfiat de Dumnezeu*. Bineînțeles că Anton își pune toate reușitele în mâinile lui Dumnezeu, dar la temelia creșterii unui copil stă cuvântul „înfiat”, de care el nu s-a bucurat. Dar iată că, într-o bună zi, a fost înfiat chiar de Dumnezeu. Anton s-a bazat pe un lucru simplu, și anume pe un principiu pe care îl foloseau scribii în epoca medievală: „ora et labora”, adică: roagă-te și lucrează. El încearcă să transmită mai departe acest principiu și celor 5 tineri locuitori ai Casei „Eliezer”. Volumul se încheie într-o notă înălțătoare, prin consemnarea realizărilor lui, printre care se numără și centrul multifuncțional.

Diana Pop, directorul general adjunct al Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului Maramureș, a vrut să-i fie alături în acest moment de mare sărbătoare lui Anton, un tânăr care a ieșit din sistemul de protecție deoarece el înțelege ce s-a întâmplat acolo, care a trăit pe propria piele

traumele vechiului sistem, un sistem care ar fi trebuit să-l apere, iar nu să permită în cadrul său o sumedenie de forme de abuz. Aceasta l-a cunoscut pe autor la un eveniment organizat la Asociația „Eliezer”, unde a dorit să fie prezenți câțiva tineri din sistemul de protecție din Maramureș, chiar dacă Anton gestiona asociația în Satu Mare. La întâlnire copiii s-au simțit bine, au avut încredere și s-au deschis cu curiozitate fiindcă au înțeles că Anton Varga este de-al lor și că îi înțelege deplin, cu privire la blocajele lor, legat de lipsurile prin care au trecut. Acești tineri abandonați s-au confruntat cu lipsa de iubire din partea familiei, dar și din partea personalului din sistemul de asistență socială, deoarece în fișa postului nu e trecut să ofere (și) iubire; astfel, oferirea iubirii ține de deschiderea personală a fiecăruia. Este o muncă grea, deoarece, dacă privim la părinții din familiile în care aceștia oferă atenție și iubire copiilor, și acestora le este dificil să îi înțeleagă deplin, într-o lume în care tinerii se confruntă cu mai multe ispite și, astfel, aceștia trebuie să fie mai înțelegători, mai atenți cu ei, pentru a nu-i scăpa într-o direcție greșită.

Deși în trecut au existat centre (leagăne, cum li se spunea) cu 100 de copii, în care o mare parte erau abuzați, în prezent ele s-au desființat și s-au găsit sisteme alternative. Acum copiii sunt supravegheați de un asistent maternal profesionist, având ocazia să trăiască într-o casă, cu o „mamă” și un „tată”, cu o „soră” sau un „frate”, acomodându-se astfel cu o familie și putând să desfășoare o viață normală. Scopul sistemului actual este ca ei să se integreze într-o familie, să se simtă iubiți, să aibă „părinți” care să îi înțeleagă, să îi protejeze, fiindcă de asta au cea mai mare nevoie. Fiecare copil din sistemul de protecție intră cu o formă de abuz, toți au amprente, toți au nevoie de înțelegere și afecțiune. De aceea, sistemul de protecție socială actual încearcă să facă pași spre cei aflați în grija sa și să intervină la momentul potrivit. Ținta urmărită este să nu mai existe aceste centre sau, chiar dacă sunt, să nu aibă mai mult de 10-12 copii, în case de tip familial. Un exemplu în acest sens este și Casa „Eliezer”, care găzduiește 5 tineri. Se speră că unii dintre acești copii abandonați vor urma exemplul lui Anton, iar pe viitor să aibă încredere și curaj în propriile forțe pentru a putea îndeplini cel puțin cât a reușit Anton, directoarea fiind foarte mândră că țara noastră are un astfel de tânăr drept exemplu pentru comunitate.

Prof. Adela Șpan, director la Liceul Teologic Penticostal Baia Mare, l-a felicitat pe Anton pentru curajul pe care l-a avut ca să-și pună pe tapet viața prin această carte. Citind volumul, a sesizat că e scris la persoana I și a înțeles că i-a fost foarte greu să vorbească despre traumele prin careva trecut și, mai ales, să se expună cu sufletul absolut întreg în fața publicului. Este o trăire dureroasă, care ne învață pe mulți dintre noi să știm să apreciem ceea ce Dumnezeu ne-a dat fiecăruia: o familie, un tată, o mamă, liniștea unui cămin, de care ne-am putut bucura în fiecare zi și să fim recunoscători că nu am știut ce înseamnă lipsa de hrană, de îmbrăcăminte și că am avut posibilitatea să mergem la școală în liniște și pace. Deși Anton a suferit pentru toate aceste lucruri, Dumnezeu s-a atins de viața lui și i-a oferit protecția Lui. A întâlnit oameni care și-au pus amprenta asupra sa și care l-au învățat lucruri care i-au fost folositoare în viață. L-au îmbărbătat să rămână le fel de puternic, chiar dacă viața e plină de obstacole, însă, atunci când credem în Dumnezeu, avem protecția și puterea Lui de a merge mai departe, prin înfiere, indiferent de problema dificilă cu care ne putem confrunta în viață.

Daniel Decebal, viceprimarul comunei Fărcașa, a subliniat faptul că, la această întâlnire, am celebrat gloria lui Dumnezeu. Ne-a conștientizat cât de important e să te vezi mic, să îl vezi pe Dumnezeu mare și să îți dai seama că ești în planul Lui, ca om folosit de Dumnezeu drept mesager pentru alții. A apreciat că Anton a înțeles ce plan are Dumnezeu pentru viața lui și că, din acel moment, s-a pus la dispoziția Tatălui Ceresc pentru a ajuta copiii abandonați și familiile defavorizate. A împărtășit cu cei prezenți momentul în care l-a cunoscut pe Anton, la București, la o întâlnire cu scop politic, unde era și el de față. Faptul că tânărul i-a povestit istoria sa și că a lansat o carte, la Satu Mare. Din acel moment, viceprimarul l-a ajutat pe Anton să lanseze cartea și la Baia Mare, cerând totodată sprijinul conducerii bibliotecii să găzduiască evenimentul, și a sponsorizat evenimentul cultural. A încheiat cu o idee măreață, aceea că toți dorim să fim sub oblăduirea și călăuzirea lui Dumnezeu și să primim mâna Sa întinsă, pe care El în permanență ne-o oferă, doar trebuie să spunem Da.

Biblioteca Alina Curac a recomandat să nu lipsească din bibliotecă volumul autobiografic *Copilul înfiat de Dumnezeu* de Anton Varga, deoarece în paginile lui vom descoperi un exemplu de *copil silitor, muncitor harnic, soț și tată iubitor, fiu credincios Tatălui Ceresc, caracter puternic, om curajos, luptător, învingător și generos, cu suflet altruist*, gata să ajute, cu tot ce poate, pe cei văduviți de soartă.

Deși a fost abandonat de părinți, a fost înfiat de Tatăl Ceresc, care l-a călăuzit, întărit și ocrotit în momentele cheie din viața lui. A înțeles, însă, cu adevărat, scopul înfierii, când a dorit să-și ia viața pe

șinele trenului, însă Dumnezeu l-a conștientizat că nu e bine să facă acest gest, deoarece El va rămâne mereu tatăl și mama orfanului. L-a ajutat să înțeleagă că acest Tată Ceresc i-a oferit un dar special: „viața”. Luptele grele din copilăria lui Anton se aseamănă cu lupta dificilă a lui David cu Goliat. Dar, asemenea lui David, Anton a reușit să învingă uriașii din viața lui, cu multă încredere în planul lui Dumnezeu, și să vadă cu ochii credinței lucrările divine la care a fost chemat de El. În bătăliile sale, Anton a fost echipat de Dumnezeu cu o armură spirituală: **cingătoarea adevărului, platoșa dreptății, râvna Evangheliei păcii, scutul credinței, coiful mântuirii, sabia Duhului și rugăciunea**, care i-au dat putere să învingă obstacolele dificile din viața lui.

În momentul în care Anton a înțeles chemarea, prin perseverență, voință, credință și iubire divină a adus alinare și o rază de lumină în viețile multor copii din mediile defavorizate, prin înființarea Asociației și Casei „Eliezer”, al cărei președinte este și care are ca scop ajutorarea tinerilor care părăsesc sistemul social la împlinirea vârstei de 18 ani, fiind un loc unde se construiesc destine.

Chiar dacă în copilărie a fost considerat un „nimic”, un copil orfan care nu va ajunge foarte departe, Dumnezeu l-a ridicat la rangul de copil special și prețios al Său, prin înfiere, și i-a oferit slujba mărețată de slujitor al Lui. Astfel, în urma ascultării de Dumnezeu, a fost transformat dintr-un nimic într-un om integru în societate; dintr-un copil care, cândva, a avut nevoie de ajutor într-o voce puternică ce susține drepturile orfanilor și care luptă pentru îmbunătățirea traiului lor de zi cu zi, devenind, azi, un om neobosit să bată la uși până când cineva îi va deschide, pentru a construi un cămin cald unde acești copii să fie consiliați psihologic, să fie învățați cum să se autogospodărească și să își administreze banii.

Am învățat de la Anton că noi, ca societate, ne putem uni să facem gesturi simple pentru acești copii abandonați: o îmbrățișare, o încurajare, o donație de bani, alimente sau îmbrăcăminte, care să le dea aripi, să poată înainta spre un viitor mai bun. Împreună putem să îi ajutăm să se integreze în societate, atât la școală, cât și la locul de muncă, iar prin atitudinea noastră putem să-i facem să se simtă ca într-o familie care îi sprijină și le oferă încrederea necesară pentru a reuși să își îplinească visul.

Prin intermediul acestei cărți, autorul vrea să arate lumina care a trecut prin el și a semănat, în viața lui, credință, încredere și iubire. Chiar dacă a fost o persoană neînsemnată, dacă l-a adus pe Dumnezeu în viața lui, a dobândit acces la măreția Lui. A conștientizat că doar alături de Dumnezeu va reuși să răzbată. Duminica era o vindecare pentru el, deoarece mergea în fiecare zi de duminică la biserică, un loc unde se refugia și își descărca toate poverile sufletești Tatălui Ceresc. Ascultând cuvântul lui Dumnezeu, a înțeles cum trebuie să se comporte în societate un om credincios și bun. A fost un tânăr abandonat de familie, dar, cu ajutorul Divinității și a unor oameni speciali care i-au acordat puțină atenție, speranță, încredere, încurajare și iubire, a reușit să depășească toate greutățile. Aceștia au fost mesagerii lui Dumnezeu, prin intermediul cărora El i-a ghidat și călăuzit pașii pe drumurile potrivite. Iubirea lui Dumnezeu, manifestată și prin persoanele minunate pe care le-a trimis El în viața lui, l-a ajutat să își vindece inima închistată, rănită fiind de atâtea încercări din copilărie. *Încrederea pierdută și furia vor închide o inimă până când sinceritatea și iubirea vor reuși să o deschidă din nou*¹. Astfel, iubirea Tatălui Ceresc i-a oferit rangul de copil al lui Dumnezeu, iar iubirea soției i-a oferit statutul de soț, construindu-și astfel propria familie și reușind să își anuleze vechiul statut de copil orfan. Ascultarea de Divinitate i-a adus multă binecuvântare. Dumnezeu lucrează în mod misterios în sufletele oamenilor, scoțând la iveală iubirea față de aproapele, în momente cheie: *Când Dumnezeu vrea să salveze un om, trimite pe cineva să-l iubească*². Iubirea Dumnezeiescă îți dă putere să trăiești o viață demnă și reprezintă esența existenței: Dumnezeu este iubire. Astfel, această Iubire Divină, manifestată în viața lui Anton, l-a dus la salvare.

În orice încercare, el a înălțat o rugăciune, mereu cu fața spre cer, spunându-i Tatălui Ceresc tot ce avea pe suflet, ceea ce i-a adus lumina și pacea în inimă, prin încrederea neclintită în El și prin abandonul complet în brațul Său protector: *Cerul este precum o sită, prin care se strecoară lumina și apoi ajunge la cei care o pot vedea*³. Astfel că Anton, prin ochii credinței, a reușit să vadă Lumina Divină, care i-a îndrumat pașii pe calea cea bună.

Vă invit să citiți această carte, în care veți descoperi un model de învingător demn de urmat. Cumpărând acest volum, veți putea contribui la ajutorarea copiilor care vor trece pragul Casei „Eliezer” și la sprijinirea altor proiecte realizate de Asociație.

¹ Anton Varga, *Copilul înfiat de Dumnezeu*, Editura Limes, Florești, 2023, p. 67.

² *Ibidem*, p. 94.

³ *Ibidem*, p. 98.

Profiluri de scriitori de pe tărâmul bibliologiei*

Liana POP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Îmbrățișând profesia mamei sale (Driva Florica), autoarea și-a luat rolul în serios și, trecând dincolo de obligațiile sale profesionale ca angajată a Bibliotecii din Călimănești care poartă numele scriitorului A.E. Baconsky, a purces la elaborarea unor lucrări utile instituției și utilizatorilor acesteia. Prima tentativă individuală s-a numit *Scriitori și autografe*, apărută la Craiova, la Editura Sitech, în anul 2001, iar ediția adăugită la Brăila, Editura „Sfântul Ierarh Nicolae”, 2014. Interesul pentru autograf al autoarei a fost deopotrivă istoric, sociologic, filologic și, nu în ultimul rând, unul sentimental, deoarece, de-a lungul carierei de bibliotecar, a intrat în contact cu foarte mulți scriitori care veneau la Vila Scriitorilor „Gala Galaction” din Călimănești.

Fenia Driva

Lucrarea, de „cursă lungă”, întregeste un proiect demarat de autoare (Fenia Driva) cu câțiva ani în urmă, definitivând galeria scriitorilor-bibliotecari antologați și revalorizându-i în această ediție revăzută și adăugită, apărută în anul 2022, la Editura Rotipo din Iași. Coordonarea unui astfel de volum se dovedește a fi o misiune destul de dificilă, întrucât presupune o uriașă muncă de strângere a materialelor și de armonizare a acestora într-un ansamblu consistent și coerent. Deoarece sursele de informare au fost pe alocuri incomplete, am răspuns invitației și am contribuit cu aproximativ cincizeci de fișe biobibliografice ale „trăitorilor printre cărți”, strâns legați de aceste meleaguri, care au îndrăznit să scoată de sub tipar volume proprii. Am încercat să suplinim considerabila muncă a doamnei Fenia Driva prin aducerea la zi a informațiilor despre scriitori-bibliotecari mai mult sau mai puțini cunoscuți, legați prin naștere, copilărie sau viețuire de mirificele meleaguri nordice, aceștia fiind incluși în capitolul I al lucrării. Drept urmare, pentru strădania noastră, autoarea ne-a adus un prinos de recunoștință și prețuire: *Mulțumesc directorului Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, Teodor Ardelean, pentru colaborare, doamnelor bibliotecare Aristița Borbei și Liana Pop de la aceeași bibliotecă.*

Inițiativă culturală laudabilă, o adevărată pledoarie convingătoare pentru meseria de bibliotecar, care trădează un efort de documentare pe măsură, lucrarea are marele merit de a aduna laolaltă un număr de peste 1.000 de mânuitori ai condeiului. Ca modalitate de aranjare s-a ales ordonarea alfabetică după numele scriitorilor, iar criteriul de selecție care a stat la baza lucrării dă volumului originalitate, credibilitate, spontaneitate: să fi trudit, în decursul carierei profesionale, pe tărâmul cărții. Fiecare articol micromonografic, însoțit de fotografia celui prezentat, conține datele și informațiile menite să recompună o biografie și să repovestească fapte și locuri, să dezvolpeze secvențe din formarea sa intelectuală.

Abordarea pentru care autoarea optează în contextul acestui volum dedicat scriitorilor-bibliotecari este racordată la lentila celei familiarizate cu partea tehnică a bibliografiei, fiind conștientă că această meserie are tangențe cu literatura artistică și cu critica literară. Parcurgând volumul, cititorul va descoperi legătura scriitorului cu zona în care trăiește, iar fișa de autor din dicționar condensează datele personale: studiile absolvite, funcția actuală și perioada desfășurării activității într-o bibliotecă, afilierea mai semnificative. Volumele de autor sunt prezentate tot în ordinea cronologică a apariției, astfel că sec-

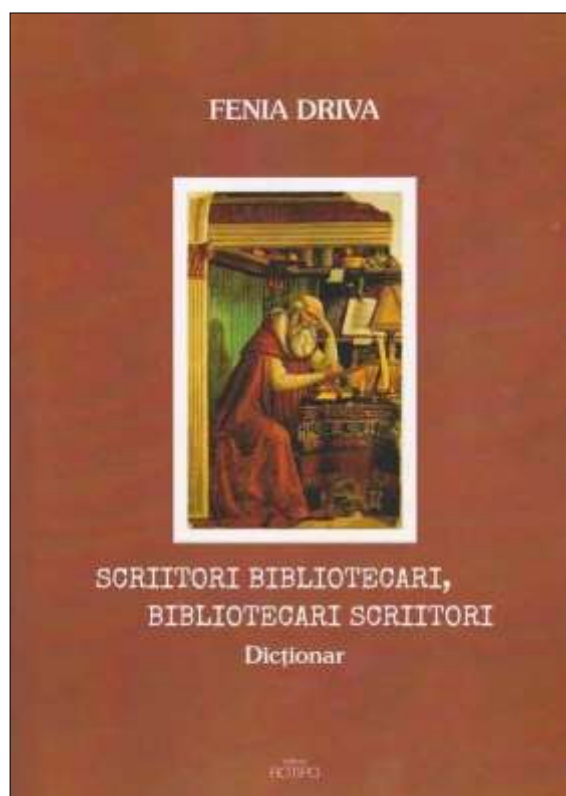
* **Fenia Driva**, *Scriitori bibliotecari, bibliotecari scriitori. Dicționar*. Ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Iași, Editura Rotipo, 2022.

țiunea începe cu volumul de debut, după care sunt semnalate contribuțiile publicistice în reviste și incluse premiile literare, diplomele prin care i-a fost răsplătită activitatea.

În capitolul II: *Fondatori, donatori de carte, manuscrise, arhiviști, bibliofili, directori-manageri de biblioteci*, găsim nominalizați generoși donatori, contribuitori la îmbogățirea cu un număr însemnat de volume a bibliotecilor publice. Printre aceștia se regăsește folcloristul Mihai Pop, familia dăruind Bibliotecii Județene „Antim Ivireanul” Vâlcea nu mai puțin de 4.500 de unități de bibliotecă, astfel că Biblioteca de Etnologie „Mihai Pop” a fost inaugurată în anul 2005, urmat de prof. univ. dr. Gheorghe Pop, ctitor al învățământului superior maramureșean, care a donat 1.200 de volume Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare. Un alt filantrop este ziaristul Mircea Carp, donațiile acestuia incluzând o arhivă impresionantă de articole, editoriale, interviuri, benzi de magnetofon și casete audio cu înregistrări ale emisiunilor de la postul „Europa liberă”, constituind Fondul „Mircea Carp” din cadrul Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca.

Nume de calibru se regăsesc în capitolul III: *Și ei au fost bibliotecari, bibliofili, fondatori de biblioteci, bibliografi, donatori de carte*: Anton Cehov, Alexandre Dumas, Anatole France, Lidia Kulikovski, Vlad Pohlă, Marcel Proust, Andrei Vartic ș.a.

Dincolo de omisiunile și inexactitățile inerente unei astfel de cercetări, acțiunea în sine este temerară, motiv pentru care strădania autoarei nu poate fi decât aplaudată, iar realizarea sa primită cu interes de confrății din țară.

Comuna Remetea Chioarului, cu satele aparținătoare: Berchez, Berchezoaia, Posta, Remecioara și Săpâia

Aristița BORBEI

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Berchez

1351 - Berkes
1405 – Berkez
1647 – Berkesz
1760-1762 – Sárosmagyarberkesz
1767 – Sáros Berkesz
1800 – Sáros Magyar Berkesz
1854 – Berkesz, Bercheș
1913 – Magyarberkesz

Berchezoaia

1566, 1603 – Uyfalu
1639 – Berkesz Pataka
1647 – Berkeszpataka
1733 – Berkespatak
1750 – Berkezoae
1760-1762 – Berkeczpataka
1800 – Berkeszataka, Bertezoae
1850 – Berkészpataka, Berticsény
1854 – Berkeszpataka

Posta

1555, 1556 – Puszta Fentős
1603 – pagus Pusztafew
1647 – Puzta Fenteos
1699 – Puszta Fenteos

1733 – Puszta
1750 – Puszta Finteus
1760-1762 – Puszta Fentős
1800 – Posta
1850 – Poszta
1854 – Puszta-Fentős, Pusta

Remetea Chioarului

1566 – Remethe
1603 – Remete
1760-1762 – Kővár Remete
1850 – Remetja
1854 – Remete, Remetea

Remecioara

1956 – cătun al satului Remetea Chioarului

Săpâia

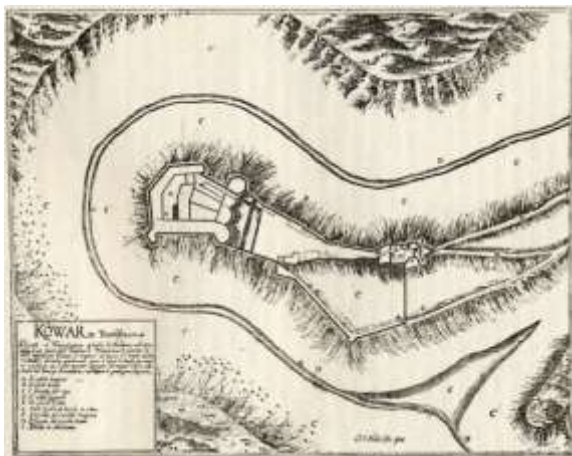
1603 – pagus Sapanpataka
1639 – Szapan Pataka
1647 – Szappanpatak
1737 – Szapanya
1800 – Szappan Pataka
1850 – Szepuja
1854 – Szappanpatakaa, Săpuia

(Suciu, Coriolan, *Dicționar al localităților din Transilvania*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967-1968. Vol. 1, p. 71, Vol. 2, pp. 58, 75, 106).

Așezare geografică, relief și cadru natural

Comuna Remetea Chioarului este așezată în partea de sud a județului Maramureș, la 17 km de municipiul Baia Mare. Denumirea localității se pare că ar proveni de la o mănăstire de călugări eremiți. La baza acestei ipoteze stă porecla locuitorilor, care sunt „botezați” de cei din satele vecine „călugări”. Se învecinează la nord cu comuna Săcălășeni, la nord-vest cu localitățile Satulung și Coltău, la nord-est cu satul Coaș, la sud cu satul Codru Butesii, la sud-vest cu orașul Șomcuta Mare, iar la vest cu satul Finteușu Mare. Comuna este situată la confluența râurilor Lăpuș și Căvnic, ambele străbătând zone de defileu săpat în șisturi cristaline și dolomite. Relieful este reprezentat de o serie de dealuri și coline, altitudinea maximă întâlnită fiind de 450 m (Dealul Berchezoaii). Solul este fertil, prezentând caracteristici favorabile pentru cultivarea legumelor, fructelor și cerealelor. Sunt întâlnite, în general, solurile brune, care s-au format prin acțiunea frunzelor de stejar, carpen, plop, mesteacăn, brad, pin și arțar.

Clima este temperată, iernile sunt friguroase, cu zăpadă multă și înghețuri, iar verile calde și moderate. Fauna cuprinde specii de interes cinegetic: mistreți, iepuri, căprioare, vulpi, urși.

Remetea Chioarului dispune de un potențial turistic important, aici aflându-se ruinele Cetății Chioarului, obiectiv turistic care și astăzi este vizitat de numeroși turiști, dar și zone de agrement ideale pentru relaxare și pentru petrecerea timpului liber.

În anul 2018 a fost descoperit, pe raza localității Berchezoaia, în punctul numit *Cornu' Mesigului*, un tezaur monetar roman compus din 21 de monede emise de Imperiul Roman în secolul al II-lea p. Chr. Tezaurul este omogen, în compoziția sa regăsindu-se doar monede de argint – denari. Cele 21 de piese alcătuiesc tezaurul de la Berchezoaia și se află la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

Activitate culturală

În fiecare primăvară în satul Berchezoaia are loc manifestarea „Primăvara la cetate”, eveniment organizat de Primăria și Consiliul Local Remetea Chioarului. Participă ansambluri și interpreți de muzică populară din zonă, dar și din întreg județul Maramureș. Aceasta constituie un bun prilej pentru a promova turismul local, având în vedere că în imediata apropiere se află cunoscuta Cetatea a Chioarului.

„Horitoarele din Săpăia și Posta” este un grup folcloric format din femei care aparțin celor două localități. Acest grup a reprezentat comuna la diferite festivaluri din țară și străinătate.

În cadrul Bisericii ortodoxe din Remetea Chioarului funcționează un cor bisericesc. Tot aici, sub îndrumarea preotului Alin Coman funcționează un cerc de pictură pe lemn și sticlă cu copiii de la școala din localitate.

În anul 2011, sub conducerea instructorului coregraf Marius Coste, a fost înființat Ansamblul „Cetătuia” din Berchezoaia. A luat naștere din dorința coregrafului de a promova portul și dansul popular din Chioar. Ansamblul era format din copii din localitate, la început susținuți de părinți și mai apoi de Primăria din Remetea Chioarului. În timpul cât a funcționat ansamblul a participat, alături de artiști consacrați, la numeroase festivaluri folclorice din Maramureș. Din păcate, în anul 2020, odată cu declararea pandemiei, ansamblul s-a desființat.

În localitatea Remetea Chioarului a activat Ansamblul „Cetatea Chioarului”, sub îndrumarea instructorului coregraf Amalia Chiorean. Ansamblul a fost format din copii și a funcționat în cadrul Căminului Cultural din localitate.

În comuna Remetea Chioarului funcționează 4 școli și o bibliotecă. Biblioteca deținea, în anul 2008, 13.229 volume. Prin intermediul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, Radio România Cultural București a donat bibliotecii un număr de 402 volume, completând astfel fondul de carte. Pentru cuprinderea unui număr cât mai mare de cititori au fost deschise două puncte de împrumut carte, unul în Posta, iar celălalt în Berchez.

Obiective turistice și eclesiastice

Biserica de piatră „Sfântul Ioan Botezătorul” din Berchez este un edificiu cultural deosebit de valoros, atât din punct de vedere turistic, cât și cultural. A fost ridicată în jurul anului 1704. În 1885 biserica a fost mutată de pe locul inițial în mijlocul satului și a primit hramul „Sfântului Ioan Botezătorul”. Este construită din cărămidă, iar șarpanta este din lemn. Datorită valorii sale incontestabile, biserica a fost declarată monument istoric de interes național categoria „B”.

Biserica reformată din Berchez a fost construită în secolul al XV-lea pe fundația bisericii catolice de odinioară și e considerată cel mai important obiectiv de arhitectură din localitate. A devenit reformată când toții catolicii au trecut la noua religie. Este declarată monument istoric de interes național de categorie „B”.

Biserica de lemn „Sfântul Ilie” din Posta a fost construită în anul 1675 și respectă stilul maramureșean, remarcându-se prin armonie și echilibru între părțile ansamblului. Pridvorul este susținut de patru stâlpi masivi de stejar și înconjurat de un parapet înfundat. Turla mare a bisericii are o înălțime de 30 de metri și mai are o replică mai mică în partea opusă a acoperișului de pe naos, care face legătura cu acoperișul altarului situat cu o treaptă mai jos. Pictura datează din anul 1781 și este realizată în ulei pe pânză de zugra-

vul Ștefan din Șișești. Alături de icoanele pe lemn, în biserică se mai păstrează și un potir frumos ornamentat. Biserica este declarată monument istoric de interes național.

Biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului” din Remecioara, despre care nu se știe anul când a fost ridicată, dar se știe că a fost pictată de către zugravul Petru Paul Weisz din Baia Mare în jurul anului 1862. Pictura a fost făcută în stil neobizantin și se păstrează în condiții bune până astăzi. A fost renovată în exterior și refăcut acoperișul în anul 2001. Este declarată monument istoric.

Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din satul Remetea Chioarului a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și are o arhitectură specifică lăcașurilor de cult din lemn din Maramureș. Ansamblul bisericesc „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” cuprinde biserica cu același nume și clopotnița de lemn, ambele fiind declarate monumente istorice de interes național. Biserica a fost reparată și renovată de mai multe ori, refăcându-se inclusiv pictura. Ultima restaurare din anul 1988 a avut ca obiectiv refacerea învelitorii cu șiță de lemn de brad, lucrarea fiind făcută de meseriași din Budești.

Biserica de lemn cu hramul „Sfinții Arhangheli” din Săpâia a fost ridicată pe la sfârșitul secolului al XVII-lea. Construcția face parte din categoria lăcașurilor mici, cu pridvor, pronaos, naos și absidă decroșată prevăzută cu trei ferestre mici. Pictura interioară este, în mare parte, deteriorată, dar se mai pot distinge unele scene cu Patimile lui Isus. În fața bisericii este amplasată o poartă maramureșeană, care este decorată în basorelief cu chipul lui Isus și al Maicii Domnului. Este declarată monument istoric.

Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Săpâia a fost târnosită în anul 2005 de către PS Iustin Sigheteanul, episcop al Maramureșului și Sătmarului. Construcția sa a început în anul 2001. Aceasta este considerată cea mai frumoasă biserică din zona Chioarului.

Cetatea Chioarului a fost un centru politic și administrativ al secolului al XIII-lea și este atestată documentar din anul 1319. Se află în partea de sud a județului Maramureș, pe teritoriul satului Berchezoaia. Este situată pe șaua unui deal înconjurat de apa Lăpușului, care realizează la poale un minunat defileu. În anul 1378, cetatea a fost donată voievozilor Balc, Drag și Ioan, urmașii voievodului Dragoș din Maramureș. Aceștia au păstrat-o până în anul 1555, la stingerea ultimului reprezentant al familiei. Dintr-un document datat din 1556 domeniul Chioarului cuprindea 67 de localități. În perioada 1599-1600 cetatea și domeniul au fost predate armatei lui Mihai Viteazul. După 1662 a fost atribuită căpitanului Mihai Teleki. Spre sfârșitul secolului a avut loc răscoala lui Rákóczi, iar chiorenii, profitând de această ocazie, s-au ridicat împotriva lui Teleki. În anul 1716 autoritățile nobiliare austriece hotărâsc dărâmarea cetății, astfel că în 1718 cetatea este dărâmată cu tunurile. Astăzi se pot vedea doar ruinele fostei cetăți, în locul în care cu sute de ani în urmă a fost un important centru politic. În ciuda faptului că s-au păstrat doar puține elemente care amintesc de momentele de glorie, Cetatea Chioarului este unul dintre cele mai importante obiective turistice din Maramureș, drept pentru care a fost declarată monument istoric de interes național cu codul MM-I-s-A-04369.

Cheile Lăpușului reprezintă un defileu extrem de frumos, fiind considerat unic în România datorită dimensiunii, formelor de relief, cascadelor, peșterilor, dar și rocilor în care s-a dezvoltat. Se întinde pe o lungime de 36 km, între localitățile Răzoare și Remetea Chioarului. Din întreaga lungimea sa, 25 de km sunt declarați Arie Naturală Protejată, în scopul protejării și conservării habitatelor naturale, florei și faunei sălbatice.

Personalități

Mihai Biriș, martir, s-a născut la 10 martie 1923 în Berchez. În anul 1950 a fost condamnat și trimis la Poarta Albă. A decedat la 17 septembrie 1952.

Sigismund Lenghel, preot, s-a născut la 2 iulie 1864, în Remetea Chioarului. La începutul carierei a fost preot în Preluca. Înainte de Marea Unire din 1918 a fost secretar personal al lui Vasile Lucaciu, iar după un an s-a aflat în fruntea acțiunilor care s-au desfășurat în zonă. A fost delegat al cercului electoral Târgu-

Lăpuș la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918. După 1918 a fost preot la Baia Mare, fiind și protopop onorar. A decedat în anul 1944.

Levente Molnar, actor la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj-Napoca, s-a născut la 10 martie 1976, în Baia Mare. A absolvit actoria la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Este cunoscut pentru rolul său din filmul *Fiul lui Saul*, distins cu numeroase premii, printre care: *Premiul Oscar* pentru cel mai bun film străin din 2016, Marele Premiu al Juriului și Premiul FIPRESCI la Festivalul Internațional de la Cannes și cel mai bun film străin la ediția din 2016 a Globurilor de Aur. La 18 septembrie 2016, cu prilejul celei de-a X-a ediții a Festivalului „Toamna Chioreană”, Levente Molnar a primit titlul de Cetățean de Onoare al comunei Remetea Chioarului. Cu acest prilej a mărturisit: „Bunicii și mama sunt din Berchez. Acolo mă duc acasă”.

Elie (Ilie) Pop, învățător, dirijor, publicist, luptător pentru drepturile poporului român, s-a născut la 28 iulie 1848 în localitatea Săpâia, din vechiul district al Cetății Chioarului. După absolvirea Preparandiei din Năsăud (1870), se întoarce pe meleagurile natale. Este numit învățător în localitatea Colțirea, iar în anul următor ocupă postul de dascăl în satul său natal, Săpâia. Din anul 1872 este dascăl și cantor în Șomcuta Mare, unde va rămâne până la sfârșitul vieții. Aici va desfășura o bogată activitate pedagogică, muncind mult pentru prestigiul școlii românești din localitate. A fost membru activ al reuniunilor învățătoresți desfășurate în Ținutul Chioarului. A fost membru de onoare al Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din comitetele Sătmar și Ugocea. Alături de Teodor Bлага, în anul 1874, a pus bazele primei biblioteci școlare din Ținutul Chioarului, biblioteca școlară din Șomcuta Mare, care, cu timpul, s-a transformat în bibliotecă publică.

Una dintre cele mai importante inițiative ale învățătorului Elie Pop a fost înființarea, în anul 1889, a „Reuniunii de Cântări a Plugarilor Români din Șomcuta Mare”, printre membri aflându-se și Vasile Lucaci și George Pop de Băsești. Elie Pop a activat și în domeniul publicistic. Alături de alte personalități ale vremii, a realizat partea literară a săptămânalului *Gutitul*, primul ziar românesc pe teritoriul actual al județului Maramureș, apărut în Baia Mare la 17 martie 1889. A încetat din viață la 5 martie 1922. La data de 1 august 2003, Biblioteca Publică din Șomcuta Mare primește numele de Biblioteca Orășenească „Elie Pop”.

Ștefan Pop, dascăl, s-a născut în satul Posta, în anul 1876. A absolvit Preparandia la Gherla, obținând diploma de învățător în anul 1894. A funcționat ca învățător în mai multe localități din Maramureș. În anul 1927 a fost numit subrevizor, apoi revizor școlar județean. Din această poziție a ajutat materialicește mulți copii săraci să urmeze școli și meserii. Ca membru al Sfatului Național Județean în plasa Șomcuta, prin sprijinul și inițiativa sa, s-au ridicat circa 15 școli în zona Chioarului. A fost prezent la Adunarea de la Alba Iulia în fruntea delegației din Chioar. A înființat, de asemenea, gărzile naționale și a împărtășit multor sate bucuria Unirii. În anul 1898, Ștefan Pop a fost ales membru în conducerea „Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din Sătmar și Ugocea”. În 1910 înființează la Posta o cooperativă de consum. În anul 1934 a fost ales deputat în Parlament. A fost distins cu „Steaua României” în Grad de Cavaler și „Vulturul României”. A decedat la 23 februarie 1937 și este înmormântat în cimitirul din Posta.

Augustin Roman, interpret de muzică populară, s-a născut la 26 ianuarie 1926, în Remetea Chioarului. În perioada 1967-1980 a cântat la vioară în orchestra Ansamblului artistic „Maramureșul” din Baia Mare. A fost culegător, creator și păstrător al unui bogat repertoriu de muzică autentică. A încetat din viață în iulie 2009.

Paula Seling, solist vocal și instrumentist de muzică ușoară, compozitor și textier, s-a născut la 25 decembrie 1978, în Baia Mare. Mama și bunicii materni sunt din localitatea Remetea Chioarului. A absolvit Facultatea de Jurnalism din București și Academia Națională de Muzică tot din București. Cântă la pian de la vârsta de 6 ani, iar la 10 ani a început să cânte în corul școlii. În anul 1999 a lansat primul album care conține 10 piese compuse de Nicu Alifantis. A cântat în deschiderea concertelor unor artiști internaționali renumiți (Ricky Martin, Michael Bolton, Al Bano, Beyoncé). A susținut numeroase concerte în țară și străinătate și a obținut nenumărate premii. Împreună cu solistul vocal Ovi, a reprezentat România la Concursul Muzical Eurovision 2010, unde s-au clasat pe locul 3 și la Eurovision 2014, unde s-au clasat pe poziția a 12-a.

Augustin Tibil, jurist, s-a născut la 21 martie 1896, în satul Posta. A absolvit Facultatea de Drept a Universității din Cluj. În anul 1927 a primit titlul de doctor în drept și avocat în baroul Satu Mare. A fost președinte al Cooperativei de Credit „Albina” și al Cooperativei de Consum, ambele din Șomcuta Mare. A fost membru în cadrul mai multor asociații: „Astra”, „Agur”, „Crucea Roșie”. În perioada 1940-1944 s-a remarcat ca un apărător al românilor în instanță. În anul 1948 a fost expropriat și exclus din Barou. A încetat din viață în anul 1963.

Ioan Tibil, jurist, s-a născut la 13 ianuarie 1883, în satul Posta. A absolvit Facultatea de Drept la Universitatea din Budapesta, obținând titlul de doctor în drept, în anul 1916. A fost delegat al Cercului electoral Șomcuta Mare la Adunarea Națională de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia. A fost deputat în Parlamentul României în trei mandate: 1922-1926, 1927-1928, 1934-1937 din partea P.N.L. Între anii 1934 și

1940 a deținut funcția de juriconsult al orașului Baia Mare, iar între anii 1923 și 1929 de președinte al Camerei de Agricultură Satu Mare. A fost decorat cu Ordinele „Coroana României” și „Vulturul României” în Grad de Ofițer. A încetat din viață la 15 decembrie 1957.

Bibliografie (selectiv)

Achim, Dan V., *Cetatea Chioarului, de la ruine și pășune la un proiect turistic*, „Graiul Maramureșului”, 33, nr. 9484, 7 iul. 2021, p. 10.

Achim, Valeriu ; Căpâlnean, Vasile ; Sabău, Ioan, *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională : Documente*, București, 1981, p. 187.

Andreica, Alina, *Întâlnire între Ion Creangă și elevii din Remetea Chioarului*, „Glasul Maramureșului”, 17, nr. 4874, 20 apr. 2013, p. 5.

Ardelean, Sorana, *Expoziția temporară „Cetatea de piatră – Cetatea Chioarului”*, „Gazeta de Maramureș”, 16, nr. 755, 28 oct.-3 nov. 2017, p. 18.

****Balul Strugurilor de la Berchez*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1382, 16 oct. 2001, p. 12.

Băințan, Valentin, *Căpitanul Dîmbu. Ion Pop din Berchez de lângă Șomcuta Mare, supranumit și Căpitanul Dîmbu – luptător la 1848*, „Pentru socialism”, 23, nr. 5914, 4 febr. 1973, p. 2.

Bilțiu, Pamfil ; Bilțiu, Maria, *Folclor din Țara Chioarului*. Vol. 1, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2015, pp. 69, 131, 219.

Bilțiu, Pamfil, *Iosif Pop din Săpâia a împlânzit lemnul*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2740, 8 apr. 2006, p. 7.

****Biserica din Posta a împlinit 330 de ani. În acest an, de Sf. Prooroc Ilie Tesviteanul*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1231, 14 oct. 2005, p. 5.

****Biserica din Posta singura cu bramul Sfântul Nectarie*, „Graiul Maramureșului”, 26, nr. 7502, 15 nov. 2014, p. 5.

Bîrsan, Gabriel, *Berchezul în prag de înviere. În „Țara Ungurilor”*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2746, 15 apr. 2006, p. 3.

Bîrsan, Gabriel, *Preot cu masterat internațional în teologie*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2601, 21 oct. 2005, p. 4.

Bîrsan, Gabriel, *Șirag de perle bisericesti în Țara Chioarului*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2463, 13 mai 2005.

Bolca, Vasile, *Școala normală română unită din Oradea, 1784-1934*, Voisa, Emil (n. în Berchez), Oradea, 1934, p. 238.

Bot Tibil, Olimpia, *Horitoarele din Posta-Săpâia la trei decenii de activitate*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4561, 29 mart. 2005, p. 9.

Botiș, Ioan, *Cetatea Chioarului*, „Gazeta de Maramureș”, 8, nr. 356, 24-30 oct. 2009, pp. 14-15.

Buzdugan, Ioan Pavel, *Monumentul Eroilor și Cetatea Chioarului, puncte de atracție. La Remetea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4977, 4 aug. 2006, pp. 1, 3.

Buzdugan, Ioan Pavel, *Punerea în valoare a patrimoniului zonal. Remetea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4698, 6 sept. 2005, p. 9.

Cardoș, Raul, *Tezaurul monetar de la Berchezoaia (jud. Maramureș)*, „Marmația”, nr. 18, 2021, pp. 55-69.

Cârligean, Raluca, *Chiorenii și-au arătat talentul de agricultori. De ziua comunei*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2882, 25 sept. 2006, p. 7.

*** *Cetatea de piatră – Cetatea Chioarului : între un trecut care este istorie și un prezent mai puțin glorios*, „Vatra Chioreană”, 13, nr. 12, aug. 2018, pp. 11-15.

*** *Cetatea Chioarului. Vestigii istorice*, „Force Tourism”, 2009, p. 36.

Ciascai, Grigore, *A apărut revista „Jurnalul Cetății de Piatră”. Remetea Chioarului*, „Informația zilei de Maramureș”, 4, nr. 900, 17 sept. 2004, p. 5.

Condrat, Alina, *400 de volume donate bibliotecii din Remetea Chioarului. Din partea Radio România Cultural*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2285, 9 oct. 2004, p. 3.

Crișan, Mircea, *Cetatea Chioarului. Povestea Cetății în formă de vultur cu aripile întinse*, „Gazeta de Maramureș”, 16, nr. 754, 21-27 oct. 2017, pp. 10-11.

Danciu, Emil, *A fost resfințită Biserica din Săpâia*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5135, 12 sept. 2007, p. 11.

Danciu, Emil, *Clopot și clopotniță în Berchez*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4349, 21 iul. 2004, p. 8.

Danciu, Emil, *Horitoarele în pelerinaj la Putna*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4900, 6-7 mai 2006, p. 2.

Danciu, Emil ; Rus, Violeta, *A fost sfințită și târnosită o biserică cât o catedrală. Ieri, în Săpâia, un cătun cu 30 de case și o suță de suflete*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4715, 26 sept. 2005, p. 8.

Dindiligan, Anca, *La școala din localitate învață 39 de copii. Posta*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1230, 13 oct. 2005, p. 5.

Dindiligan, Anca, *„Oamenii din Posta sunt buni și primitivi”. Interviu cu Anca Szasz, învățătoare în Posta*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1232, 15-16 oct. 2005, p. 6.

Dobrin, Adriana, *Horitoarele din Săpâia-Posta în concert la Sibiu*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5284, 7 aug. 2007, p. 3.

Dulf, Oana, *Parteneriat între Grădinița Nr. 4 și Grădinița din Remetea Chioarului*, „Glasul Maramureșului”, 12, nr. 3549, 4 dec. 2008, p. 5.

Fărcaș, Andrei, *A fost resfințită biserica monument din Posta*, „Graiul Maramureșului”, 23, nr. 6604, 25 nov. 2011, p. 11.

Fărcaș, Andrei, *PSSa Justin Sigheteanul a sfințit biserica din Posta. Zi memorabilă pentru credincioșii unui sat din Chioar*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5582, 26-27 iul. 2008, p. 3.

Fărcaș, Andrei, *„Toamna Chioreană” pe orice vreme*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5631, 22 sept. 2008, pp. 1, 4.

Fărcaș, Andrei, *„Toamna Chioreană” de la Remetea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5327, 26 sept. 2007, p. 11.

Fătu, Mihai, *Trăsături ale regimului de ocupație horthystă asupra nord-estului Transilvaniei 1940-1944*, „Marmația”, 4, 1978, pp. 255-268.

Ghenceanu, Vasile Radu, *Un concurs cu premii la biblioteca din Remetea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 11, nr. 2709, 6-7 mart. 1999, p. 2.

Gherman, Vasile, *După ce s-a interzis prăznuirea Sfântului Ilie timp de 25 de ani, Preotul Ilie Bolchiș a reînființat sărbătorirea Sfântului Ilie în biserica din Posta*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1159, 22 iul. 2005, p. 7.

- Gherman, Vasile**, *Locuitorii a 32 gospodării din cătunul Săpăia și-au construit o biserică cât o catedrală*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1213, 23 sept. 2005, p. 7.
- Gherman, Vasile**, *Parohia Posta în sărbătoare*, „Informația zilei de Maramureș”, 13, nr. 3950, 3 oct. 2014, p. 4.
- Gherman, Vasile**, *Resfințire la Biserica din Posta*, „Informația zilei de Maramureș”, 10, nr. 3093, 18 nov. 2011, p. 4.
- Goja, Anca**, *Biblioteca din Remetea Chioarului, premiată cu 400 de volume. Printr-un proiect de donații derulat de Radio România Cultural*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4420, 12 oct. 2004, p. 10.
- Goja, Anca**, *Colinde maramureșene autentice prezentate publicului în premieră*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5392, 11 dec. 2007, p. 11.
- Goja, Lucian Petru**, *Pe malul Lăpușului, la Berbezoaia*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2548, 20 aug. 2005, p. 10.
- Goja, Nicolae**, *Ziua verde a cartofului – la Remetea Chioarului, Boiu Mare și Mesteacăn*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5581, 25 iul. 2008, pp. 1, 12.
- Han, Nicoleta**, *Istoria districtului Cetății de piatră*, „Vatra Chioceană”, 7, nr. 6, sept. 2012, pp. 17-31.
- Hossu, Valer**, *O lance în coasta Maramureșului*, „Pro Unione”, 5, nr. 1-2 (13-14), iul. 2002, pp. 9-12.
- Iuga, Vasile**, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar (1700-2010)*, Cluj-Napoca, Editura „Dragoș Vodă”, 2010, pp. 618, 1055, 1057, 1191.
- Klein, Ioannes**, *[Conscripția românilor din Transilvania în 1733]*, „Transilvania”, 29, nr. 9-10, nov.-dec. 1898, p. 180.
- ****Localitățile județului Maramureș*, Baia Mare, 1971, pp. 203-205.
- Macarie-Ardelean, Amalia**, *Cetatea Chioarului, monument de referință al chiorenilor*, „Astra șomcuteană”, 3, nr. 3, sept. 2021, pp. 77-79.
- Man, Grigore**, *Biserici de lemn din Maramureș*, Baia Mare, Editura Proema, 2005, pp. 272-276, 279-284, 284-288, 322-326.
- Matei, Petre**, *Itinerar pe fișe de cititori. Din activitatea bibliotecii comunale*, „Pentru socialism”, 15, nr. 3426, 26 ian. 1965, p. 1.
- Mehedințeanu, Viorica**, *De la Cheile Lăpușului la Cetatea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5510, 3-4 mai 2008, p. 13.
- Moldovan, Silvestru ; Togan, Nicolau**, *Dicționarul numirilor de localități cu populație română din Ungaria...*, Sibiu, 1909, pp. 22, 175, 182.
- More, Ioana**, *Remetea Chioarului, ținut legendar al Țării Chioarului*, „Informația zile de Maramureș”, an 11, nr. 3179, 5 mart. 2012, p. 13.
- Mureșan, Mihai**, *Ce e nou la Remetea Chioarului? Itinerarii rurale*, „Pentru socialism”, 24, nr. 6204, 12 ian. 1974, p. 1.
- Mureșan, Mihai**, *Viața școlii : [Ocna Șugatag, Remetea Chioarului, Berbeș, Săcălășeni]*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5010, 12 sept. 2006, p. 9.
- Murgan, A.**, *Satu-n prag de sărbătoare. Remetea Chioarului*, „Pentru socialism”, 19, nr. 4698, mart. 1969, p. 2.

- Niță, Roxana**, „*Fermă*” de vipere în Remetea Chioarului. *Afaceri cu venin*, „Glasul Maramureșului”, 6, nr. 1660, 17 sept. 2002, p. 4.
- Petria, Ilie**, *Un apicultor profesionist. Arghir Avram [Remetea Chioarului]*, „Graiul Maramureșului”, 13, nr. 3351, 10 apr. 2001, p. 4.
- *** *Planul Cetății Chioarului, din anul 1661. [Reproducere]*, „Pro Unione”, 5, nr. 1-2 (13-14), iul. 2002, p. 11.
- Portase, Alec**, *Drumeție la Cetatea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 21, nr. 5723, 14 ian. 2009, p. 10.
- Portase, Alec**, *Fără caleașcă, drumeție la Cetatea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 24, nr. 6659, 1 febr. 2012, p. 9.
- Portase, Alec**, *Potcovarul din Remetea Chioarului*, „Pentru socialism”, 39, nr. 10221, 18 sept. 1988, p. 3.
- *** *Preocupări pentru dezvoltarea bazei materiale, la Școala generală Remetea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4466, 4-5 dec. 2004, p. 10.
- Prodan, David**, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVII-lea*, vol. 1-2, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986-1987.
- Vol. 1: *Supușii*, București, 1986, pp. 2, 3, 4, 5, 47, 87, 144, 145, 146, 192, 218, 232, 251, 255, 260, 276, 306, 317, 322, 333, 354, 359, 369, 370, 371, 516.
- Vol. 2: *Stăpânii*, București, 1987, pp. 3, 36, 37, 157.
- Ruja, Alexandru**, *Biserica de lemn e păzită de doi tei. La Remetea Chioarului*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1415, 23 nov. 2001, p. 3.
- Ruja, Alexandru**, *Biserici de lemn. Pe culoarul Lăpușului*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2266, 17 sept. 2004, p. 4.
- Ruja, Alexandru**, *Bisericuța de lemn se va oglindi în noul lăcaș. În Posta*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1245, 9 mai 2001, p. 3.
- Ruja, Alexandru**, *Cea mai, cel mai, cele mai... din țară sau din lume! Recorduri maramureșene*, „Glasul Maramureșului”, 23, nr. 6755, 9 aug. 2019, p. 1.
- Ruja, Alexandru**, *Patru biserici ortodoxe la 80 de case. În sătucul Posta*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2776, 24 mai 2006, p. 5.
- Ruja, Alexandru**, *Săpăia, sătucul de refugiu, cu panoramă spre Baia Mare*, „Glasul Maramureșului”, 17, nr. 5354, 28 nov. 2014, p. 9.
- Ruja, Alexandru**, *Toamna chioareană, o sărbătoare în... Cetatea de Piatră*, „Glasul Maramureșului”, 20, nr. 3185, 25 sept. 2007, p. 6.
- Ruja, Alexandru**, *Una din cele mai vechi biserici din Maramureș. În satul Berbez: [Biserica reformată]*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1415, 23 nov. 2001, p. 3.
- Rus, Veronica**, *Credincioșii din Săpăia își înalță biserică nouă*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4497, 13 ian. 2005, p. 9.
- Sabău, Ioan**, *Aspecte privind participarea maselor populare maramureșene la transformările din perioada 1944-1947*, „Marmația”, 4, 1978, pp. 268-281.
- *** *Șematismul veneratului cler al diecezei greco-catolice române de Gherla pe anul 1914...*, pp. 162, 163, 166-167.
- Șilimon, Ioan**, *Cetatea de piatră, „Astra Șomcuteană”*, 3, nr. 3, sept. 2021, pp. 75-77.

- Tămaș, Dorin**, *Satul Posta și râvna oamenilor de a termina biserica*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5302, 28 aug. 2007, p. 5.
- Talpoș, Alina**, *„Balul strugurilor” i-a reunit pe maghiarii și românii din Berchez*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1382, 16 oct. 2001, p. 12.
- Talpoș, Alina**, *Biserica din Remetea se degradează*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3051, 20 apr. 2007, p. 6.
- Talpoș, Alina**, *Cetatea Chioarului un monument istoric din 1319 lăsat de izbeliște*, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3209, 23 oct. 2007, p. 16.
- Talpoș, Alina**, *Singurul încondeietor de ouă din Maramureș. La Săpâia*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2751, 21 apr. 2006, p. 8.
- Talpoș, Alina**, *Tradiții străvechi la „Balul Strugurilor”*. La Berchez, „Glasul Maramureșului”, 11, nr. 3203, 16 oct. 2007, p. 17.
- Tocaci, Camelia**, *Levente Molnar, cetățean de onoare în Remetea Chioarului*, „Graiul Maramureșului”, 28, nr. 8051, 17 sept. 2016, p. 3.
- Topan, Ioan**, *Remetea Chioarului și-a învins emoțiile primei sărbători*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 5021, 25 sept. 2006, p. 7.
- Ursu, Traian**, *Cetatea de Piatră (Cetatea Chioarului)*, „Pro Unione”, 5, nr. 1-2 (13-14), iul. 2002, pp. 184-189.
- Vancea, Ciprian**, *A VI-a ediție a spectacolului „Primăvara la cetate” din Berchezoaia*, „Graiul Maramureșului”, 29, nr. 8231, 5 mai 2017, p. 3.
- Vancea, Ciprian**, *Cetatea Chioarului, între ruină și reabilitare*, „Graiul Maramureșului”, 29, nr. 8249, 26 mai 2017, p. 11.
- ***Ziua Europei la Remetea Chioarului**, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4596, 10 mai 2005, p. 3.

Folclor din comuna Remetea Chioarului

În pădure sub un nuc,
Domnului și-a nost domn,
Sunt doi pușori de cuc.
Da' cucu, de blăstămat,
Pușorii i-o lăsat
Ș-o vinit o turturé
Ș-o luat puii cu ié
O-nturnat cucu-napoi
Puii erau mărișori
Ș-o-nturnat cucu, cu vreme
Ș-o aflat puii cu pene.
- Dă-mi, turturé, puii mei!
- Du-te, cuce blăstămat,
Că te-ai dus și i-ai lăsat.
Da' io m-am prins că i-ai țâné,
Tăt cu apă de izvor
Și cu grâu di pă ogor.
(Grup de femei, Remetea Chioarului)

Jupâne gazdă, te socotește

Și corinda ne-o plătește.
La noi nu ne trăbă plată,
Num'-o fele de horincă,
Chișărată, popricată,
Câte cinci păbară-odată.
(Grup de femei, Posta, 1977).

De ne-aț' așteptat cu drag,
Nu ne țâneț' mult în prag
Că ni-i dor de pită-aleasă
Și la mire de mireasă.
Nu ne țâneț' mult la poartă
Că ni-i dor de pită coaptă,
Coaptă ca buretele,
Poț' lipi păretele,
Noi la mire-am lăsat gata,
La mireasă-amu fac vatra.
Noi la mire-am lăsat joc,
La mireasă-amu fac foc
(Filimon Leontina, Remecioara, 1975).

*Mă luai, luai,
Sus, pă la fânață,
Cu rochie creață,
Jos, pă lângă râu,
Cu secera-n brâu,
La holdă de grâu.
Mă plecai să tai,
Mândră floare-aflai,
Florică rară,
Mândru-și trâmbițară.
Nime' n-o aude,
Păcurar de munte,
Cu oile multe,*

*Acela o aude
Și sosî îndată
Și o strănje-n brață,
O sărută-n față.
- Fuji, voinic, de-aici,
C-a vini maică,
N-am gătat holdă.
- Spune-i la mă-tă,
Că te-o apucat
Dor cu jungbiuri grele,
Moarte fără vreme.
(Grup, Săpâia, 1977)*

FILE DIN CRONICA COMUNEI REMETEA CHIOARULUI

1260-1280 – Apariția Cetății de Piatră poate fi situată în deceniile 6-7 ale secolului al XIII-lea. Locul ales oferea un complex de factori naturali în sprijinul apărării. Aproape de capătul coridorului carstic, care taie adânc Masivul Prelucii, începând de la satul Răzoare, a fost amenajat un promontoriu stâncos foarte abrupt, vârât ca un pumn în malul advers pe lângă care curge repezit Lăpușul, formând o buclă asemănătoare unei potcoave.

1403 – Satul Berchez este consemnat cu numele Berkez. De aici au fost recrutați apărătorii Cetății de Piatră și tot aici se întorceau veterinarii lăsați la vatră.

1405 – Pe teritoriul Cetății de Piatră (Kővár) sunt amintite următoarele „sate românești”: Remete, Kovas, Körtvelyes, Alső-Kapolnok, Középső-Kapolnok, Kovácsfalva, Berencze, Karpenyes, Vasmelyfalva, Kekes, Karulja, Szaka-IIasfalva, Koltó, Kolcsa, Also-Aranyos, Felső-Aranyos, Kolczer, Hidegkut, Also-Fentes, Hosszufalva, Pribelfalva, Magosfalva, Danfalva, Lukácsfalva, Fejerszek, Tölgyes, Nagy Jeder, Kis Jeder, Somkut, Balkonia, Gaura, Varaj, Priszlop, Buny, Vilma, Körtveljev, Fejersfalva, Lemeny, Litka, Kocsoládfalva, Kozla, Badafalva.

1443 – Se construiește o biserică de lemn din Remetea Chioarului.

1560 – Cetatea de Piatră își întinde autoritatea peste 55 de sate, împărțite în 10 voievodate, căpătând rol de reședință administrativă a ținutului în cadrul comitatului Solnocul de Mijloc.

1564 – Anna Báthory de Șimleu, moștenitoarea lui Gáspár Drágffy, i-a dat lui Luca Teodor din Remetea titlul de voievod și satul Berchezoaia, întemeiat de tatăl său, voievodul Petru, cu iobagi maramureșeni.

Iunie – Chioarul este pustiit de turci, iar cetatea este asediată din iunie până în septembrie. Sate ca Ciolt, Remetea și Buteasa au fost complet devastate.

1579 – Primesc confirmarea definitivă a nobilității lor voievozii Luca Teodor cel Mic din Remetea Chioarului (acesta fiind primul voievod cu blazon nobiliar) și voievodul Marian din Prislop și apoi urmașii săi.

1609 – Petru voievodul și fratele său, Lupu Chiș-Tivadar, primesc ca „nova donatio” curtea nobiliară din Remetea, fiind subliniate și obligațiile lor.

1638 – Petru Ember, un darabant libertin, este înnobilat și se stabilește în noul sat Săpâia.

1639 – În inventarul Cetății Chioarului cultura porumbului ocupa un loc însemnat.

1651 – Este semnalată existența școlii din Berchez cu învățătorul „Gáborjani Schola mester”, probabil magistrat al unei fundații instituite de Gabriel Bethlen.

1658-1659 – Principele Gheorghe Rákóczi al II-lea pune Cetatea Chioarului în stare de apărare față de Barcsay, dar o mare parte a gărzii, peste voința căpitanului cetății, Mikes Ioan, este predată, iar pe însuși căpitanul ei și pe cei doi pârcălabi i-au dus în tabăra lui Barcsay.

1663 – Din Cetatea de Piatră pleacă o solie către Viena cu o scrisoare semnată de György Thököly, prin care informează asupra mișcărilor inamicului din Ardeal.

1680 – Este înnobilat Gheorghe Lenghel în Remetea.

1682-1692 – În această perioadă Cetatea Chioar și teritoriile sale sunt desprinse de județul Solnoc-Dobâca și, sub numele de districtul Chioar, au administrație proprie, în frunte cu un căpitan suprem.

1719 – Parohia greco-catolică din Berchezoaia este înzestrată cu terenuri pentru cereale și fânațe.

1816 – Se construiește biserica de lemn din Posta.

1820 – S-a născut, în Remetea Chioar, Alexandru Buda, deputat de Chioar în dieta revoluționară. La sugestia lui Alexandru Buda și Eftimie Murgu, deputații români aflați în Debrețin i-au prezentat lui Nicolae

Bălcescu un proiect de lege cu privire la recunoașterea naționalității române. Alexandru Buda a fost maior în armata lui Garibaldi.

Se construiește biserița din satul Săpâia.

1835 – Este semnalată existența bisericii de lemn din Posta.

1839 – Districtul Cetății de Piatră era format dintr-un târg, 90 de sate și un prediu, grupate în 6 cercuri. Satele erau așezări libere.

Biserica din Remetea Chioarului poartă inscripția: „Înoirea sfintei biserici aceasta s-au zugrăvit supt stăpânirea a rânduitului curator mare prea cinstit domn Iosip de Raț 1839”.

1848 – Se introduc matricolele bisericesti în Berchezoaia.

28 iul. – S-a născut, în Săpâia (Chioar), dascălul Elie Pop.

29 oct. – Conducerea districtului Chioar face cunoscut primăriei orașului Baia Mare că în urma văditei intenții de a se trimite în Chioar gărzile naționale și armata regulată staționată în oraș, „populația Chioarului de 3 zile se află într-o răscoală generală, înarmată cu puști, coase, furci, săbii, îmblăcii, securi la marginea regiunii miniere, ca vii sau morți să le împiedice intrarea...”.

8 nov. – Apărarea Chioarului a cedat. Trupele guvernamentale din Solnocul de Mijloc, rupând pozițiile lăncierilor de pe dealurile Ronei, au pătruns până la Mesteacăn, unde au înfrânt o nouă rezistență a răsculaților.

1850 – Se conduc matricole bisericesti în Posta.

1858 – La biserica din Săpâia se folosea un *Apostol* manuscris ca și carte liturgică.

1860 – Se construiește biserica de lemn din Remecioara.

1862 – Paul Weis, pictor din Baia Mare, execută zugrăvirea bisericii de lemn din Remecioara.

1864 – 2 iul. – Se naște, în Remetea Chioarului, preotul Vasile Lenghel, care va deveni secretarul particular al lui Vasile Lucaciu.

1875 – Ca ultim căpitan suprem al Cetății Chioarului este numit baronul Bánfy Dezső de Lososcz.

1876 – S-a născut, în satul Posta, Ștefan Pop. Dascăl cu mare prestigiu, a fost numit subrevizor și revizor școlar județean. Mulți copii săraci au fost ajutați materialicește să urmeze școli și meserii. A fost prezent la Adunarea de la Alba Iulia în fruntea delegației din Chioar; a înființat gărzile naționale și a împărțit multor sate bucuria Unirii; a fost ales membru în Sfatul național județean; în plasa Șomcuta, prin sprijinul și inițiativa sa, s-au ridicat circa 15 școli; a redactat gazeta *Chioarul*; a fost ales președinte al ligii antirevizioniste din plasa Șomcuta Mare și deputat în parlament.

1882 – Se zidește biserica din Berchezoaia.

1895 – Se construiește biserica românească din Berchez pentru ritul greco-oriental.

1896 – A luat ființă școala primară de stat din Berchez.

1898 – Ștefan Pop (născut în Posta) este ales membru în conducerea „Reuniunii Învățătorilor Greco-Catolici din județul Satu Mare și Ugocea” odată cu înființarea ei.

1900 – Se construiesc edificii școlare din lemn la Posta, Crăciunești și Gârdani.

1910 – Pop Ștefan înființează la Posta o cooperativă de consum.

1913 – „Astra” dăruiește cărți agenturilor din localitățile Posta și Arieșu de Pădure pentru înființarea bibliotecii populare.

1914 – Berchez (Sárosmagyarberkesz) – Filie a Șomcutei. Există biserică greco-catolică și oratoriu reformat. Populația după religie: 12 gr. cat., 92 ortodocși, 410 reformați, 35 izraeliți.

Berchezoaia (Berkeszpataka) – Filie a Cioltului. Biserică de lemn cu hramul Sf. Treime, edificată în 1910. Matricole din 1848. Școlari de toate zilele 73, de repetiție 20. Cantor: Vasile Vasa. Învățător: Ioan Zidivan. Populația după religie: 650 gr. cat. și 16 izraeliți.

Posta (Pusztafentős) – Comună mică cu parohie veche. Biserica de zid cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, edificată în 1839. Casa parohială și edificiile economice de zid. Școala de lemn. Matricole din 1850. Școlari de toate zilele 25, de repetiție 10, în școala de stat 5. Preot: Atanaziu Păltinean. Cantor: Simeon Pop. Învățător: Ștefan Pop. Populație după religie: 379 gr. cat. și 10 izraeliți.

Săpâia (Szappanpataka) – Filie a Postei. Biserică de lemn cu hramul Sf. Arhangheli. Școlari de toate zilele 21, de repetiție 9, umblă în școala din Posta. 377 gr. cat. români.

Selecție din *File de cronică: ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș. Vol. 1 : din paleolitic până în 1918* / Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan... Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 17, 53, 68, 110, 111, 112, 127, 152, 170, 172, 184, 189, 198, 211, 213, 246, 333, 336, 337, 346, 348, 349, 361, 367, 372, 382, 384, 391, 395, 417, 419, 468, 486, 528, 539, 550, 551, 552.

Datoria externă a României din anii '80 și tratativele purtate pentru reeșalonarea acesteia (IV)

Motto:

Vorbele, ca și oamenii, nu valorează decât dacă sunt la locul lor.

(Rivarol)

Petre GIGEA-GORUN
Craiova

Într-un capitol anterior, am prezentat pe scurt modul de organizare al organismelor internaționale și anume Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială. România este prima țară, dintre cele estice, care a devenit membră a acestora, încă din anii '70. Aproape de anul 1990, au fost primite ca membri Ungaria și Polonia, iar după 1990 au aderat și celelalte țări foste socialiste. În ceea ce privește ponderea capitalului României la F.M.I., în totalul capitalului general, țara noastră se află pe locul 31, fiind, după părerea mea, un loc onorabil.

În anul 1981, Ministerul de Finanțe al României ceruse un împrumut de 1, 5 miliarde de dolari, dar în urma situației dificile create F.M.I. n-a dat curs cererii noastre. A trebuit să începem un nou demers pentru reglementarea unui *aranjament stand-by* pentru un împrumut de un miliard și jumătate de dolari. Dar această acțiune era posibilă dacă simultan România putea obține acorduri favorabile privind datoria externă guvernamentală a creditorilor bancare externe și plata la zi a furnizorilor externi.

Despre tratativele, negocierile și semnarea acordurilor de reeșalonare a datoriei externe privind creditele bancare, cât și guvernamentale am scris pe larg în capitolele precedente.

În paginile ce urmează, voi completa cu câteva etape care s-au desfășurat pe drumul parcurs într-o perioadă de aproape șase ani, în negocierea și derularea împrumutului solicitat F.M.I.-ului de un miliard și jumătate de dolari, precum și pentru acordarea a încă peste trei miliarde de dolari acordate de Banca Mondială pentru 13 obiective de investiții din industrie, transporturi și agricultură.

În orașul Libreville, capitala Gabonului, întâlnirea cu Jacques de Larosière, directorul general al Fondului Monetar Internațional, și cu președintele Băncii Mondiale, Robert McNamara

În luna mai 1981, sesiunea anuală a F.M.I. și a Băncii Mondiale s-a ținut în orașul Libreville, capitala Gabonului. Am participat la numeroase întâlniri legate de soluționarea în cât mai bune condițiuni a problemei datoriei externe a României și înlăturarea unor consecințe destul de grave ce ar fi putut avea loc ulterior.

Așa cum aveam să constat mai târziu, în negocierile multiple pe care le-am purtat în S.U.A., Anglia și Franța am fost atenționați de unii bancheri, ziaristi, furnizori, reprezentanți guvernamentali și alții că anumite active românești care s-ar putea afla la un moment dat în străinătate cum sunt avioane, nave, societăți proprii sau mixte, materii prime și materiale cumpărate, disponibilități valutare aflate în conturi la bănci ar putea fi blocate. Aceasta nu era deloc o glumă, ci o problemă deosebit de gravă.

În fața țării stăteau mari răspunderi. Or, eu eram un pion care a fost împins în față. Credeți că mi-a fost ușor?! De ce stare de spirit am fost cuprins, în toată fibra mea trupească și sufletească, de câte nopți nedormite am avut parte, numai eu știu. Lumea poate a uitat, dar eu nu pot uita până în ultimul moment al vieții mele.

La Libreville am avut întâlniri de lucru cu Jacques de Larosière, directorul general al F.M.I., W.A. Whitome, directorul Departamentului pentru Europa, J.J. Polak, directorul executiv al grupului de țări din care face parte și România, director asistent la Departamentul pentru Europa, precum și cu alți specialiști ai F.M.I.

Cu acest prilej, am informat cum stăm cu starea economică și financiară a țării, intențiile noastre de a declanșa negocieri cu băncile occidentale și cu guvernele creditoare. Am solicitat negocierea unui program de reluare a unui alt *aranjament stand-by* pentru un credit de un miliard și jumătate de dolari. Directorul general al Fondului Monetar Internațional, Jacques de Larosière, un om rațional și serios, a intervenit în discuție de mai multe ori și a pus întrebări, afirmând că F.M.I. este dispus la dialog, cu condiția respectării condițiilor stabilite de acest for financiar. În acest scop, va veni în România o misiune F.M.I. condusă de Geoffrey Tyler și apoi va face o vizită de cunoaștere și J.J. Polak, director executiv al F.M.I.

Delegația noastră a avut, de asemenea, întâlnire cu Robert McNamara, președintele Băncii Mondiale, cu E. Stern, prim-vicepreședinte al Băncii, M. Stoilicovici, director executiv al băncii, cu specialiști ai băncii care se ocupă de România. Și aici, am informat cum stă România, pe plan economic și financiar, demersurile făcute de noi pe plan internațional, propunerea de a încheia un aranjament de împrumut cu F.M.I. și acordarea, într-o primă etapă, de către Banca Mondială a unor credite în sumă de 817 milioane dolari pentru trei importante proiecte legate de exploatarea petrolului și în domeniul agriculturii.

A avut loc și un schimb de păreri în diferite domenii. Președintele Băncii Mondiale, Robert McNamara, a

apreciat sinceritatea discuției și a considerat că dacă România va purta negocieri și va încheia acorduri favorabile cu creditorii săi, își va putea gospodări mai bine resursele, Banca Mondială fiind dispusă să finanțeze anumite proiecte de investiții și producție care să ducă la creșterea economică a țării. Este bucuros că m-a cunoscut și și-a exprimat speranța că vom colabora în cele mai bune condițiuni, în perioada care urmează. A comunicat că în curând va trimite o misiune a Băncii Mondiale în România pentru a examina la fața locului tot ceea ce se poate realiza în mod constructiv.

Întâlniri cu J.J. Polak, director executiv al F.M.I. și cu Geoffrey Tyler, șeful misiunii F.M.I. în România

La 8 ianuarie 1982, l-am primit pe J.J. Polak, director executiv la Fondul Monetar Internațional pentru grupa de țări din care face parte și România împreună cu Olanda, Iugoslavia, Israel și Cipru. Născut în anul 1914, Polak a terminat studiile la Universitatea din Amsterdam, unde și-a luat licența și doctoratul în științe economice. A participat ca membru al delegației Olandei la Conferința de la Bretton Woods, din anul 1944, când s-au pus bazele Fondului Monetar Internațional. Din anul 1947 a lucrat numai la F.M.I., fiind în mod succesiv șeful Diviziei de Statistică (1947-1948), director asistent (1948-1952), director și consilier economic (1952-1979), consilier al directorului general, apoi de la 1 ianuarie 1981, director executiv la F.M.I.

Discuția a fost bazată pe nevoile de împrumut ale României și condițiile ar trebui îndeplinite de România pentru ca suma solicitată de un miliard și jumătate de dolari să fie aprobată. Fiind un om rațional, cu multă experiență, cu răbdare și cu multă putere de analiză, a căutat să mă lămurească pe mine și pe colaboratorii mei că vom discuta numai conform mecanismului de tratative și negocieri, aceasta fiind singura cale bătorită. El, ca director executiv, care apăra și interesele României, va susține demersurile noastre în continuare, fapt ce l-a dovedit pe deplin. Am stabilit care sunt problemele de soluționat în domeniul reformei economice, al prețurilor, al balanței comerciale, al cursului de schimb al leului, precum și alte măsuri în domeniul financiar-bancar. Urma ca, a doua zi, misiunea F.M.I. condusă de Geoffrey Tyler să prezinte opiniile acesteia și la mijlocul lunii martie să mă prezint pentru analiză și negocieri la Washington, la conducerile F.M.I. și a Băncii Mondiale.

Suma împrumutului de un miliard și jumătate era considerată uriașă, care se acordă numai în condiții speciale și asiguratorii. Puține țări au primit o sumă atât de mare. Astfel că, a doua zi, am continuat cu o lungă întâlnire de lucru cu șeful misiunii F.M.I., Geoffrey Tyler, un specialist cu experiență în tratative internaționale, dar care nu putea ieși din schema de acordare a împrumuturilor aprobate de F.M.I., al cărui salariat și reprezentant era.

La solicitarea oricărui împrumut, F.M.I. cerea țării împrumutătoare respectarea – ca să nu zic impunerea – unor reguli și principii, care sunt următoarele: stabilirea prețurilor la materiile prime interne, în special petrol, gaze și cărbune, la nivelul prețurilor mondiale, prețul energiei electrice să fie fixat în aceleași condiții, reducerea importurilor la strictul necesar și creșterea corespunzătoare a soldului balanței comerciale, un sold corespunzător, pozitiv al balanței de plăți, creșterea permanentă a rezervei valutare, reducerea subvențiilor de la buget în toate sectoarele de activitate, până la anularea lor, unificarea cursurilor de schimb valutar, devalorizarea monedei naționale, creșterea nivelului dobânzilor bancare, care să fie real pozitive, pentru ca și creditul să fie scump, economii bugetare la cheltuielile administrative și social-culturale, înghețarea salariilor și alte măsuri similare.

Cu aceste probleme m-am confruntat în discuțiile avute cu șeful misiunii F.M.I., G. Tyler. Erau două curente în discuție: unul de a le majora pe toate cele enumerate deodată sau într-o perioadă scurtă, ceea ce înseamnă așa-zisa „terapie de șoc” și altul de a o face gradual, eșalonare pe o perioadă rezonabilă, cât poate să reziste economic și în așa fel încât să nu afecteze prea mult nivelul de trai. Șeful misiunii F.M.I. stabilise deja cifrele care trebuiau însușite, măsurile de luat și, dacă am fi semnat scrisoarea pe care acesta o redactase, boardul directorilor executivi ai F.M.I. ar fi urmat să se pronunțe.

Or, aceste măsuri afectau toată populația țării. Colaboratorii mei mi-au relatat că în 95% dintre țările unde F.M.I. a aplicat terapia de șoc lumea a ieșit în stradă, cu proteste vehemente. Se pare că numai în Chile acest lucru nu a avut loc. Pe de altă parte, eu nu mă puteam substitui Conducerii statului în a lua măsuri de o asemenea amploare, cu consecințe greu de prevăzut la acea dată. În plus, fusesem avertizat că *nu putem face nimic de capul nostru*, fără consultarea pe parcurs și aprobarea din partea Conducerii de stat.

Discuția a fost grea, cu un mare consum de nervi. Geoffrey Tyler nu ceda deloc, iar noi nu puteam accepta integral măsurile sale. Am expus nivelurile de prețuri și celelalte condiții care puteau fi luate în considerare. În situația în care aveam de a face cu un Plan de Stat și cu un Buget de Stat aprobate, era greu să se facă corecții. Eram convingși că unele măsuri economice propuse de F.M.I. erau în principiu bune, dar nu și termenele și modul de aplicare. Era vorba de o operație chirurgicală rapidă și dureroasă. Așa este când ești sărac și ceri împrumut...

Geoffrey Tyler, după această discuție, a mai lucrat vreo două săptămâni și a plecat la Washington pentru consultări. Am căzut de acord ca, în cadrul unei delegații, să ne deplasăm la Washington la mijlocul lunii martie, așa cum sugerase și directorul executiv J.J. Polak, pentru negocieri cu conducerile Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale. Aveam o perioadă de „respiro”, timp în care trebuia să clarificăm „la noi acasă”, o serie de măsuri cerute de F.M.I. Or, aceasta depindea nu numai de Ministerul de Finanțe, care ducea tratativele, ci mai ales de președintele țării, care trebuia să fie de acord. Însă el, la astfel de măsuri, era prudent și suspicios, tratându-le de la început ca *un amestec în treburile interne ale României*, apreciind că uneori se merge până la *dictat*.

La 12 martie 1982, m-am prezentat la Nicolae Ceaușescu, în calitatea sa de președinte al României, și i-am prezentat problematica negocierilor pe care aveam s-o discut la Washington, unde urma să plec a doua zi. Care

au fost nivelurile prețurilor și măsurile discutate cu misiunea F.M.I. le voi reda în continuare, după discuția avută la Washington, pentru a nu le repeta. După ce m-a ascultat, cu multă atenție, mi-a spus, ca un avertisment:

– *Să nu accepți măsuri care ar putea duce la „darea peste cap” a economiei și finanțelor țării. Ei știu una și bună – prețuri mondiale. Dar și noi le știm pe ale noastre. Nu-ți dau voie să accepți în niciun caz devalorizarea leului, a monedei naționale. Asta duce la o inflație greu de controlat. Nicio modificare a cursului leu-dolar. Ai înțeles? Odată inflația declanșată e greu de oprit. De ce crezi tu că eu analizez în fiecare lună indicele prețurilor? Ca să mențin stabilitatea leului, să știi. Oamenii au salarii modeste și nu pot suporta consecințele inflației. Dacă nu sunt de acord cei de la F.M.I., renunțăm la împrumut.*

Am intervenit, pentru a convinge:

– *Dumneavoastră știți că dacă nu încheiem un aranjament de împrumut cu F.M.I. nu vom putea reeșalona datoria bancară și nici cea guvernamentală. Atât „Clubul de la Paris”, cât și bancherii occidentali au condiționat semnarea acordurilor de realizarea înțelegerii cu F.M.I. și cu Banca Mondială. Aceasta are caracterul unei garanții.*

– *Sigur, pentru că F.M.I. intră apoi cu controlul „pe noi”. Ajungem la mâna lor.*

– *Asta e situația, am mai adăugat eu.*

– *Da, înțeleg. Face o pauză. Se gândește. Bine, duceți-vă la Washington, dar fiți atenți la discuții. Nu semnați nimic acolo până nu văd și eu ce-ați stabilit. În orice caz, orice ar fi, eu nu voi accepta niciodată devalorizarea leului. Asta s-o știți.*

Negocieri la Washington cu F.M.I. pentru un acord „stand-by” și un împrumut de un miliard și jumătate de dolari. Întâlniri cu președintele Băncii Mondiale W. Clausen, cu conducerile a 7 mari bănci americane și cu președintele Consiliului economic americano-român

În ziua de 13 martie 1982, în fruntea unei delegații de specialiști, în care aveam ca adjuncți ai delegației pe Nicolae Eremia, președintele B.R.C.E., și pe Marin Stelian, director al Direcției Valutare din Ministerul Finanțelor, am plecat în Statele Unite ale Americii. Pe lângă negocierile de la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, aveam în program fixate întâlniri și tratative la Ministerul Trezoreriei, la unele bănci americane, la EXIM BANK, la marele concern General Electric și la Consiliul Economic Româno-American. Timp de o săptămână s-a derulat un program de întâlniri, cu multe probleme de rezolvat. La Fondul Monetar Internațional au avut loc mai multe întâlniri de lucru cu Jacques de Larosière, directorul general al F.M.I., W. Whitome, directorul Departamentului pentru Europa, J.J. Polak, directorul executiv al grupului de țări din care face parte și România, G. Tyler, director asistent la Departamentul pentru Europa, precum și cu alți specialiști ai F.M.I.

S-a obținut un acord prealabil din partea directorului general J. de Larosière în legătură cu programul de reluare a aranjamentului „stand-by” pentru acordarea unui miliard și jumătate de dolari României. Acest acord va fi transmis personal de Jacques de Larosière către Michel Camdessus, președintele *Clubului de la Paris*, cu prilejul vizitei pe care o va face în Franța în săptămâna 29 martie-3 aprilie 1982. Acest acord prealabil era de natură a duce la stimularea acordurilor în curs de negociere cu băncile occidentale și guvernele creditoare.

S-a convenit majorarea prețurilor la păcură de la 1.500 lei la 1.825 lei/tonă, deci cu 21, 6% cu începere de la 1 iulie 1982 și la gaze naturale de la 500 lei la 750 lei mia de m³ de la 1 octombrie 1982 și la 1.000 de lei mia de m³ la gaze naturale de la 1 ianuarie 1983.

Seara, delegația noastră a evaluat cele stabilite. Din calculele făcute, rezulta că majorarea succesivă a prețurilor la păcură, gaze naturale și energie electrică ar fi dus în mod direct la ridicarea facturilor către populație pentru încălzit, menaj și iluminat, cât și la alte servicii care nu mai puteau fi subvenționate. Am decis ca a doua zi să discutăm cu delegația F.M.I. ca majorările convenite să se aplice numai la întreprinderile și organizațiile de stat, nu și la populație. Am argumentat că populația are venituri mici, iar consumul de gaze naturale, păcură, energie electrică, apă este sub 10% din total. În caz contrar, populația va plăti cu greu o majorare cu 22-100%.

Revenind la cele negociate, specialiștii F.M.I. nu au putut să cedeze și să fie de acord cu noi. A trebuit să arbitreze directorul general al F.M.I., Jacques de Larosière, și adjunctul său, englezul W. Whitome. Am adus argumentele necesare, reacția în masă a populației. Băteam pasul pe loc. Am spus că echivalentul acestei majorări l-am putea face la unitățile de stat peste cifrele convenite, dar să lăsăm nivelul de prețuri actual la populație. Probabil că a impresionat modul cum am susținut cauza populației, fiindcă până la urmă a rămas *bine, veți majora prețurile numai pentru consumul unităților de stat și cooperatiste*. Cetățenii români scăpaseră deocamdată de o cheltuială importantă în bugetul familiei, de o greutate greu de suportat.

De asemenea, împreună cu personalul F.M.I. s-a hotărât să se redacteze proiectul de scrisoare al guvernului român către F.M.I. privind programul economico-financiar al României. În proiectul de scrisoare urma să fie cuprinse rezultatele pozitive obținute de România în anul 1981 pe linia realizării unui excedent al balanței comerciale, a îmbunătățirii soldului balanței de plăți curente, a perfecționării prețurilor de producție și de livrare, a reducerii subvențiilor de la buget, a realizării unei circulații monetare sănătoase, a orientării investițiilor spre dezvoltarea resurselor energetice și de materii prime, a modernizării agriculturii, a creșterii eficienței în utilizarea materiilor prime în procesul de producție.

S-a stabilit îndeplinirea unor criterii de performanță în cadrul programului convenit pentru anul 1982, care să asigure un sold favorabil al balanței comerciale de cel puțin 100 milioane dolari la 30 iunie, 300 milioane dolari la 30 septembrie și 550 milioane dolari la 31 decembrie 1982. Balanța de plăți curente în valută convertibilă să prezinte la 31 decembrie 1982 un deficit de maximum 450 milioane dolari. Obligațiile de plată restante să fie eliminate integral până la finele anului, care erau de 1, 143 milioane de dolari. Rezervele internaționale (aur și valută convertibilă) să crească în acel an cu 125 milioane dolari, încât să fie la 31 decembrie 1982 de cel puțin 675 mili-

oane dolari, față de 550 de milioane dolari, cât au fost la finele anului precedent. Datoria externă pe termen scurt să nu depășească la finele anului curent un miliard de dolari. În vederea asigurării unui control riguros al evoluției monetare, activele interne nete ale sistemului bancar să nu depășească 435 miliarde lei la 30 iunie, 445 miliarde lei la 30 septembrie și 449 miliarde lei la finele anului 1982.

Prin datoria externă pe termen scurt s-a avut în vedere importul de țigări cu plata în condiții de credit pe termen de până la un an. În ceea ce privește activele interne nete care au fost la finele anului 1981, de 412 miliarde lei, reprezentau creditele acordate întreprinderilor de stat și sectorului privat de către sistemul bancar. Să se simplifice cursurile valutare la export-import, în așa fel încât cursul de revenire la import să fie de 15 lei pentru un dolar de la 1 ianuarie 1983, cât și pentru o rublă. Excepție s-a făcut pentru țigări, unde cursul trebuie să fie de 14 lei pentru un dolar. S-a mai stabilit măsura perfecționării în continuare a prețurilor interne, pentru ca întreprinderile de stat să funcționeze rentabil, fără a se mai acorda subvenții de la buget. Să se transmită informații suplimentare pentru statistica F.M.I., legate de produsul național brut, comerțul exterior și balanța de plăți.

După semnarea *scrisorii de intenție* și a programului *stand-by* ce urma să aibă loc la finele lunii mai 1982, România primea 250 milioane dolari până la 15 iunie și încă 225 milioane dolari până la finele anului 1982. Ni s-a sugerat să nu „forțăm nota”, solicitând directorilor executivi să aprobe pentru acest an sume mai mari sau încasarea ratei a doua odată cu cea dintâi.

Directorul general, într-o discuție restrânsă pe care am avut-o, mi-a spus că Fondul Monetar Internațional va acorda sprijin și va susține programul României în acțiunea de reșezare a datoriei externe față de guverne și băncile occidentale. Totodată, Jacques de Larosière mi-a spus că în situația actuală a economiei mondiale este foarte ușor ca o țară să intre în situații dificile privind balanța de plăți, dar este greu și foarte costisitor să iasă dintr-o asemenea situație. În încheiere, a spus așa:

– *Eu vă sfătuiesc prietenește, domnule ministru, să faceți ceva mai mult pe linia îmbunătățirii balanței de plăți. Să nu se angajeze nicio plată dacă în prealabil nu sunt create resursele valutare, iar din încasările valutare să puneți „câte ceva” deoparte pentru creșterea rezervelor valutare care să permită efectuarea unor plăți strict necesare în momente mai dificile.*

S-a uitat pe notițele sale și a adăugat:

– *Consider că legarea leului de dolarul S.U.A. este foarte rigidă, ceea ce face ca leul să fie supraevaluat față de valutele celorlalte țări occidentale. Vă rog să examinați această problemă cu grijă, în situația actuală în care se găsește balanța de plăți a României. Eu vă propun să fiți de acord ca personalul F.M.I. care va veni în România să efectueze un studiu privind balanța de plăți care să permită stabilirea unui mecanism de lucru corespunzător pentru țara dumneavoastră¹.*

Am mulțumit pentru cooperare și pentru bunele intenții la adresa României.

La Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (sau Banca Mondială) am avut întâlniri de lucru și negocieri cu președintele ei, W. Clausen, cu E. Stern, prim-vicepreședinte, cu A. Karens-Manoglu, directorul Departamentului pentru Europa, cu M. Stoilicovici, director executiv în grupa de țări din care face parte și România și cu specialiști care lucrează în relațiile cu țara noastră. În sinteză, aș putea spune că rezultatele acestor negocieri au fost bune, mai ales că respectivii erau informați direct de la sursă, cunoscând stadiul tratativelor cu F.M.I. Astfel, s-a stabilit că Banca Mondială va fi alături de noi în acțiunea de rescadențare a datoriei externe și va sprijini rezolvarea unor probleme legate de balanța de plăți. În acest scop, Banca Mondială are în vedere un program care prevede încasarea de către România în 1982 a sumei de 346 milioane de dolari, iar în 1983 a sumei de încă 471 milioane dolari, pentru plata furniturii românești utilizată la proiectele de investiții finanțate de aceasta.

Programul de împrumuturi pentru România care se încheie la 30 iunie 1982 prevede trei proiecte, printre care în domeniul petrolului și agriculturii. Pe anul financiar următor, delegația română a insistat pentru închiderea proiectului privind desecări, drenaje și combaterea eroziunii solului în sumă de 77, 5 milioane de dolari, precum și proiectul privind dezvoltarea capacităților de depozitare a produselor agricole.

Am convenit să întocmim un *memorandum economic* și să-l examinăm cu misiunea Băncii Mondiale care va veni în România după data de 15 mai.

Președintele Băncii Mondiale, W. Clausen, în final, a mai spus:

– *V-am sugera, domnule ministru, să ne sprijiniți în efectuarea unui studiu în domeniul activității de comerț exterior. El se va întocmi de către specialiștii noștri împreună cu specialiștii din România. El este necesar și util întrucât analiza trebuie să convingă partenerii externi că România are o bază solidă în ceea ce privește perspectivele pe termen mijlociu și lung ale balanței de plăți a țării dumneavoastră. Sper că sunteți de acord!*

Am mulțumit pentru cooperare și ne-am despărțit în condiții amiabile, cu zâmbetul pe buze.

La băncile americane, am purtat discuții cu conducerea a șapte bănci comerciale cu care țara noastră, prin intermediul B.R.C.E., avea relații reciproce de credit.

La toate băncile unde am efectuat vizite și am avut convorbiri, reprezentanții acestora au arătat că ele au fost deosebit de utile, contribuind în mare măsură la înțelegerea mai bună a problemelor cu care suntem confrunțați, a măsurilor luate și a eforturilor făcute pentru rezolvarea dificultăților și că, în general, asemenea întâlniri periodice și convorbiri reprezintă o formă importantă a dialogului care trebuie să fie permanent, oportun și important pentru menținerea și lărgirea încrederii pe piața externă. Au fost de acord cu rescadențarea, posibilitatea de a examina noi credite și s-a solicitat să dăm un pachet mai mare de informații privind România, cuprinse într-un memorandum economic. Am insistat pentru urgentarea acordului de rescadențare, întrucât unii bancheri mai

¹ „Raport privind deplasarea în S.U.A. a unei delegații financiar-bancare”. Arhiva M.F.; Arhivă personală, pp. 1-11.

sceptici prevăd o „deteriorare a situației” și că în curând vor apărea probleme cu alte țări din zonă. Am găsit înțelegerea necesară pentru continuarea unui dialog fructuos.

La EXIMBANK, în cadrul întâlnirii avute, s-a discutat posibilitatea colaborării în viitor. Conducerea lui *Eximbank* ne-a asigurat că poziția acestei instituții va fi identică cu cea a Fondului Monetar Internațional, respectiv reluarea activității de acordare a creditelor se va face după ce Fondul Monetar Internațional este de acord cu programul privind aranjamentul *stand-by*. Toate drumurile duceau nu la... Roma, ci la F.M.I.

La concernul GENERAL ELECTRIC, am discutat cu conducerea acesteia modul de soluționare pentru finanțarea livrărilor în cadrul programului nuclear de la Centrala atomo-electrică de la Cernavodă în cadrul unui credit *Eximbank* de 120, 7 milioane de dolari. Ni s-a recomandat că va trebui să acționăm și la unii factori politici, cum sunt Departamentul de Stat, Departamentul Comerțului, Ambasada S.U.A. la București și Consiliul economic româno-american.

La Consiliul economic americano-român am avut o întâlnire importantă cu Milton Rosenthal, președintele consiliului. S-a discutat posibilitatea de a ne sprijini în reluarea finanțării pentru programul nuclear. Domnul Rosenthal ne-a recomandat să fie urgentate negocierile pentru reșezarea datoriei externe, pentru încheierea aranjamentului *stand-by* cu Fondul Monetar Internațional pentru dezvoltarea comerțului exterior, inclusiv a relațiilor bilaterale româno-americane. Ni s-a recomandat să dezvoltăm activitatea de marketing pe piața americană.

Milton Rosenthal a spus așa:

-- *Dumneavoastră credeți că veți cucerii piața americană cu un om pe care îl aveți aici la agenția economică? Păi, piața americană este imensă. Ar trebui să aveți, aici în S.U.A., 50-60 de oameni pregătiți pentru comerț, nu unul cât aveți acum. Pe lângă marketing trebuie să aveți relații pe termen lung stabile și loiale, acordând atenție elementelor de preț, calității mărfurilor, a respectării termenelor de livrare, finisaj și durabilitate. Pentru că pe piață este o luptă acerbă, concurențială.*

A promis că în luna septembrie sau octombrie 1982 va veni la București la reuniunea Consiliului economic româno-american, deplasând un număr important de oameni, reprezentând 70-80 de firme americane.

Trebuie menționat că Nicolae Eremia, care îndeplinea și funcția de președinte al Consiliului economic româno-american, a intervenit activ în cadrul dialogului cu multe elemente necesare clarificării unor probleme economico-financiare. Apreciez că această întâlnire cu președintele Milton Rosenthal pe care am avut-o într-un elegant birou a fost agreabilă, utilă și productivă.

Multe din problemele delicate ale țării au fost în bună măsură rezolvate sau pe cale de a fi rezolvate în condiții favorabile, ca urmare a negocierilor purtate de către delegația noastră în Statele Unite ale Americii...

După sosirea la minister, m-am prezentat împreună cu Nicolae Eremia la președintele României Nicolae Ceaușescu, pentru a-i expune rezultatele negocierilor cu F.M.I. și celelalte discuții importante purtate. A ascultat cu atenție circa o oră și jumătate. S-a oprit asupra condițiilor cerute de Fondul Monetar Internațional, la negocierile prețurilor, la criteriile de performanță stabilite. A dat îngrijorător din cap și a spus:

– *Majorările de prețuri duc totdeauna la inflație. Inflația duce la dereglarea pieții și de aci, o serie de consecințe legate de nivelul de trai al oamenilor. Condițiile pe care ni le-au impus sunt grele.*

Apoi, parcă aducându-și aminte de ceva, întreabă îngrijorat cu voce ridicată:

– *Majorările de prețuri la păcură, gaze naturale și energie electrică se referă și la populație sau numai la unitățile de stat și cooperatiste?*

– *Au fost discuții serioase, am răspuns pe loc. Dar până la urmă am convenit ca în această etapă să nu se majoreze la populație.*

– *Foarte bine, dacă e așa. Altfel n-aș fi fost de acord în ruptul capului să majorăm prețurile la populație. Știi ce-ar fi însemnat asta? Ar fi ieșit lumea în stradă. Atunci, voi ați fi fost proști negociatori. Dar așa (acum zâmbește) v-ați orientat bine. Ați ținut cu lumea, cu populația.*

Face o pauză, apoi:

– *Până la semnarea documentelor mai este timp. Vom mai vedea ce trebuie făcut. Să fiți atenți cu „ăștia” de la Fondul Monetar Internațional. Ei pe unde au trecut au creat dificultăți, deși ei spun că „au ajutat”. Ei fac politica americană. E clar! Când vor veni la București, să mă informați cum merg tratativele. Cred că ne-am înțeles.*

Ne-am retras. L-am mai auzit zicând către câinele său negru, cu păr lucios, un animal frumos: „Hai, Corbu, acasă, că este târziu!” Era ora 20:30.

Participarea la sesiunea anuală a Fondului Monetar Internațional și Banca Mondială la Helsinki, în calitate de guvernator al României la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială

În perioada 7-14 mai 1982, am participat la sesiunea de primăvară a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale, care a avut loc la Helsinki în Finlanda. Din nou, pregătiri pentru continuarea dialogului cu aceste puternice organisme internaționale. La aeroport port o discuție amabilă cu ambasadorul Finlandei la București, un bărbat cultivat, politicoș și încântător, care a socotit necesar să vină să mă conducă la plecarea mea în Finlanda, „Țara celor o mie de lacuri”.

Ca guvernator al României la Helsinki, am participat la reuniunile organelor specializate, respectiv Comitetul Interimar, Comitetul Dezvoltării, reuniunea Grupului Interguvernamental al celor 24 pentru problemele monetare internaționale și, desigur, la sesiunea anuală a F.M.I. și a Băncii Mondiale, unde luau, de regulă, cuvântul circa 40-50 de persoane din conducerea acestor organisme și, bineînțeles, miniștri de Finanțe din diferite țări.

În timpul cât s-a desfășurat reuniunea anuală, am avut întâlniri de lucru cu Jacques de Larosière, directo-

rul general al Fondului Monetar Internațional, și directorul executiv J.J. Polak, privind programul României în legătură cu aranjamentul „*stand-by*” de 1, 5 miliarde dolari. S-a stabilit ca imediat să se deplaseze la București G. Tyler, șeful misiunii Fondului Monetar Internațional pentru România.

De asemenea, am avut întâlniri de lucru cu W.A. Clausen, președintele Băncii Mondiale, William Dale, director general adjunct al F.M.I., Jacques Delors, ministrul Economiei și Finanțelor al Franței, Michel Camdessus, directorul Trezoreriei franceze și președinte al *Clubului de la Paris*, A. Looijen, director executiv al Băncii Mondiale, Vang Bingjian, ministrul Finanțelor al Republicii Populare Chineze, Van der Stee, ministrul Finanțelor olandeze, A. Pekkela, ministrul Finanțelor finlandeze, Radovan Makici, guvernatorul Băncii Naționale a Iugoslaviei, A. Whitome, directorul Departamentului pentru Europa din cadrul F.M.I., Richard Erb, directorul executiv american la F.M.I., Yakir Plesner, viceguvernator al Băncii Irakului, I.G. Patel, guvernatorul Băncii de Rezerve al Indiei, János Fekete, prim-vicepreședinte al Băncii Naționale a Ungariei și alții².

Am obținut asentimentul ca directorii executivi ai Fondului Monetar Internațional să se întrunească pe 28 mai ca să discute și să aprobe împrumutul pentru România. Acest lucru permitea ca România să încaseze primele două tranșe înainte de intrarea în concediu de vară a conducerii și personalului Fondului Monetar Internațional. Am părăsit orașul Helsinki cu satisfacția că și de data aceasta delegația noastră a mai făcut un pas important în rezolvarea problemelor financiare grele cu care se confruntă țara noastră.

Revenind în țară, eu cu Nicolae Eremia, în ziua de 17 mai, orele 9-9:30 și 15:30-16:30, am fost primiți de Nicolae Ceaușescu, președintele României, căruia i-am spus că în urma contactelor și discuțiilor purtate, la sfârșitul lunii, boardul executiv al F.M.I. va lua, mai mult ca sigur, o hotărâre favorabilă pentru România în ceea ce privește împrumutul solicitat de un miliard și jumătate de dolari. A fost bucuros și a zis „*Foarte bine*”. Am purtat un dialog pe problemele discutate la Helsinki și am plecat la treburile noastre.

Semnarea scrisorii de intenții a guvernului român către Fondul Monetar Internațional. României i se aprobă un credit de un miliard și jumătate de dolari. Participarea la sesiunea anuală de la Toronto – Canada. Negocieri cu conducerea E.D.C. privind finanțarea Centralei atomo-electrice de la Cernavodă

La București venise Geoffrey Tyler, șeful Misiunii Fondului Monetar Internațional, și mă aștepta să semnez „scrisoarea de intenții” care însoțea programul de măsuri al aranjamentului *stand-by*. Din nou discuții de mai multe zile pentru definitivarea textului; ne-am bătut pentru fiecare frază, pentru fiecare cifră, pentru o virgulă chiar până la căderea de comun acord. Aș spune că discuțiile s-au purtat până la exasperare. După aceea, eu am semnat *Scrisoarea de intenții* în numele guvernului român, iar Tyler a plecat grăbit cu ea la Washington.

La 28 mai 1982, F.M.I. a aprobat programul de măsuri și aranjamentul *stand-by* al României pentru acordarea unui împrumut de un miliard și jumătate de dolari. S-a hotărât ca pe parcurs, în discuțiile cu România să se aplice și alte măsuri în anii următori legate de modificarea unor prețuri și devalorizarea monedei naționale rămase în suspensie. Urmare a acestei hotărâri, România urma să primească 250 milioane de dolari până la 15 iunie și încă 225 milioane dolari până la finele anului 1982. A fost un succes. Erau primele sume. Ca urmare, prin acordul cu Fondul Monetar Internațional, aveam o garanție importantă pentru negocierile cu băncile occidentale, și *Clubul de la Paris*, despre care am vorbit anterior.

Sesiunea anuală de toamnă din acest an a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale este programată în orașul Toronto din Canada. Călătoresc pe ruta București – Viena – New York – Toronto.

La 6 septembrie 1982, s-au deschis lucrările sesiunii anuale, la ora 10, într-o enormă sală de la *Sheraton Hotel*. Participă conducerea și stafful F.M.I. și al Băncii Mondiale, miniștrii de Finanțe și guvernatori de bănci din peste 150 de țări, peste trei mii bancheri din toată lumea, economiști, finanțiști, ziaști, oameni de afaceri. Intrăm în marele hotel, printre doi protestatari care țin în mâini pancarte pe care scrie: *Bancherii sunt escroci*. Control sever polițienesc. S-au strâns circa 25-30 de manifestanți cu pancarte pe care scrie: *Cine l-a iubit pe Hitler, iubește și Fondul Monetar Internațional*, iar pe altul: *Fondul Monetar Internațional este mai rău de o sută de ori decât Hitler*. Fiecare, cu ale sale.

Trecem prin control antiterorist. Apare Pierre Eliot Trudeau cu avangardă și ariergardă formată din polițiști civili destul de mulți. Sala se ridică în picioare. I se dă cuvântul. Premierul canadian vorbește de criza mondială, sugerează soluții de ieșire din ea, e bucuros că țara sa este gazdă și ne adresează urări de bun venit și de succes. Aplauze... pleacă. Intrăm în ordinea de zi. O sală arhiplină își pune speranța în soluții salvatoare. Se dau sfaturi. Multe sfaturi.

Pe parcursul reuniunii am purtat discuții oficiale cu John Gillicuddy, președintele mării bănci newyorkeze americane M.H.T., cu Jeremy Morse, președintele băncii engleze Lloyd's Bank, L.A. Whitome, din conducerea F.M.I., cu președinții băncilor Credit Lyonnais, Banque Bruxelles Lambert, Banca Națională a Indiei, Banca Națională a Iugoslaviei, Banca Abu-Dhabi, American Express, Continental Bank, Banca Security Pacific, Banca Toronto Dominion, Illinois National Bank, Commerce Union Bank, Scotland Bank, Chase Manhattan Bank, Industrial Bank of Japan, precum și cu A.W. Clausen, președintele Băncii Mondiale, miniștrii de Finanțe din Olanda, Iugoslavia, Franța, China, Republica Populară Ungară, cu Michel Camdessus, președintele Reuniunii Fondului Monetar Internațional. Jacques de Larosière, director general al F.M.I., a ținut să stea de vorbă cu toată delegația, arătând că România trebuie să respecte condițiile impuse de Fondul Monetar Internațional pentru a putea lua

² „Raport privind participarea delegației române la reuniunea Fondului Monetar Internațional – B.I.R.D. de la Helsinki”, pp. 15-16 – Arhiva M.F.; arhivă personală, Dosar nr. 9.

următoarele tranșe. În acest sens, va trimite din nou misiunea F.M.I. la București.

La Ottawa, capitala Canadei, împreună cu Nicolae Eremia, am avut o întâlnire cu conducerea E.D.C. cu care aveam un acord de credit avantajos pe 33 de ani de un miliard de dolari, pentru finanțarea centralei atomo-electrice de la Cernavodă.

România a fost aleasă ca membru în Comitetul Mixt de Procedură al Reuniunii F.M.I.

Și de data aceasta, contactele au fost bune, cu rezultatele dorite de mica delegație română, devenită cunoscută în mediul financiar și bancar, ca urmare a multiplelor tratative duse în cele 18 luni de când am luat, în propriile mâini, răspunderea ei. La această sesiune, în ziua de 7 septembrie, în calitate de guvernator, am votat pentru alegerea directorilor executivi ai Fondului Monetar Internațional și ai Băncii Mondiale.

Cele mai grele discuții le-am purtat eu și Nicolae Eremia cu conducerea organizației guvernamentale canadiene E.D.C., din Ottawa, privind continuarea finanțării Centralei atomo-electrice de la Cernavodă. Erau neînduplecați. Parcă vorbeam la pereți. Poziția lor era, invariabil, aceeași: *Întâi să vă rezolvați problemele cu organismele internaționale și cu bancherii, apoi să discutați această problemă.* Le-am explicat stadiul negocierilor și, într-un târziu, am stabilit că va veni la București un membru al guvernului canadian și după aceea se va vedea dacă se continuă sau nu finanțarea Centralei atomo-electrice. La un moment dat, mi s-a propus dacă nu dorim să „renunțăm” la acordul de credit de un miliard de dolari pe care îl aveam încheiat cu statul canadian. Este unul dintre cele mai avantajoase acorduri pentru România, pentru că împrumutul este de un miliard de dolari, pe timp de 33 de ani și cu o dobândă de numai 3, 5 la sută pe an. Așa ceva nu s-a mai întâmplat. Le-am spus:

– *În niciun caz nu vrem să renunțăm la acest acord. Vă rog să aveți în vedere că noi adoptăm sistemul canadian „Candu”, suntem singura țară din Europa care îl folosim. În caz de reușită, se creează posibilitatea de reclamă favorabilă Canadei, de a se adopta și de alte țări europene. Așa că vă rugăm să avem în vedere perspectiva și spiritul de colaborare româno-canadian.*

După două luni, a venit un ministru adjunct canadian cu probleme de cooperare și, în urma deplasării la Cernavodă, grație documentațiilor pe care le-am prezentat la Ministerul Finanțelor, a fost convins să propună guvernului canadian reluarea finanțării lucrărilor. Acum, deja, România folosește curent electric de la primul grup de 400 MW, susceptibil, atunci în 1982, de a fi oprit. Mai știe cineva istoria acestuia?

Potrivit uzanței și obligației pe care o aveam, eu cu Nicolae Eremia, președintele B.R.C.E., ne-am prezentat la Nicolae Ceaușescu, președintele României, pentru a-l informa în legătură cu problemele discutate și rezolvate de delegația română. A ascultat cu atenție. Am început cu „cele bune”, legate de asigurarea dată de președintele Băncii Mondiale de a relua finanțarea unor proiecte de investiții în România, acordul unor mari bănci din lume de a reglementa datoriile bancare externe, precum și normalizarea relațiilor de credit în viitor. Am subliniat faptul că, deși conducerea Fondului Monetar Internațional a fost de acord în luna mai cu aranjamentul *stand-by* și a acordat două tranșe, următoarele tranșe vor fi acordate numai după verificarea de către misiunea Fondului Monetar Internațional a îndeplinirii cu strictețe a condițiilor legate de prețuri, de cursuri valutare și se pune în discuție, din nou, devalorizarea monedei naționale ca o măsură indicată în prezent pentru țara noastră. Am observat că, pe măsură ce asculta, s-a încruntat, pe frunte apărându-i câteva cute, semn că nu-i convine ceva. Ne-a spus:

– *Totdeauna, Fondul Monetar Internațional se amestecă brutal în economiile țărilor îndatorate. Ei știu să aplice numai politica lor. Pentru un miliard și jumătate de dolari pun zeci și zeci de condiții, unele chiar periculoase pentru stabilitatea țării. Or ei încasează anual sute de miliarde de dolari, numai din dobânzi. Și de la cine? De la țările aflate în dificultăți economice și financiare. Noi nu vom ceda la „toate pretențiile” lor. Eu v-am mai spus. Nu voi fi niciodată de acord să modific cursul necomercial al leului cum vor ei, ca să devalorizăm moneda națională. Asta în niciun caz, s-o știți! Să nu vă angajați în niciun fel fără aprobarea mea!*

Face o scurtă pauză, apoi continuă:

– *Ei pun fel și fel de condiții pentru acordarea unor sume mici, care contribuie la redresarea unor țări îndatorate, să-și mențină un anumit nivel de trai. În schimb, am citit undeva, că cheltuielile militare anuale se ridică la peste 600 miliarde de dolari pe an. Uite unde sunt rezervele. În cheltuielile militare. În loc de pace, ne pregătim de războaie. Asta nu e drept și nici uman. Eu le-am spus-o la mai mulți șefi de state și de guverne când m-am întâlnit cu ei...*

Când s-a mai liniștit, după o expunere pe această temă, care a fost destul de lungă, a tăcut, așteptând să mai vorbim și noi.

– *Bancherii sunt mai cooperanți acum, a intervenit Nicolae Eremia.*

– *Credem că vom încheia în curând un acord cu ei. Semnalul pozitiv dat de „Clubul de la Paris” i-a făcut să fie mai amabili* – am completat eu.

M-am uitat pe notițe. Apoi, am încercat să ridic două probleme delicate pe care mi le-a ridicat președintele Băncii *Manufacturers Hanover Trust* la un dîneu dat în onoarea delegației române. Ei se simțeau mai apropiați față de noi, având o filială la București, prin care se derulau o serie de operațiuni de import-export, în special cu produse petroliere. Am ezitat să spun la început, apoi mi-am zis: „fie ce-o fi”. Niciodată în discuțiile cu el nu știai care poate fi deznodământul.

– *Într-o discuție avută cu președintele unei mari bănci americane, care are permanent o atitudine favorabilă în relațiile cu noi* – am început eu – *acesta mi-a spus că în vizita pe care a făcut-o în România, acum câteva luni, a ajuns noaptea la București. Avionul, înainte de aterizare la Otopeni, a trecut pe deasupra Capitalei. Privind în jos, a observat că orașul se afla în întuneric, fiind iluminat slab. Ne-a spus textual: «Am crezut că mă aflu deasupra unui mare stat african, așa de slab erau iluminate străzile. Eu, vă rog, spuneți autorităților locale că e necesar să fie mai multe becuri în oraș. Doar este Capitala României».*

Aici, Ceaușescu s-a „întunecat” puțin la față. Probabil că expresia *un mare stat african* a fost de natură să-l sensibilizeze. Fără a riposta, face un număr pe telefonul „scurt” și, în prezența noastră, vorbește cu Gheorghe

Pană, primarul Capitalei:

– *Ascultă, Pană! Vezi ce poți face cu orașul București să fie mai bine iluminat. Pune și tu mai multe becuri, în special pe marile bulevarde. Ce zici?! Cincizeci de mii de becuri? Vezi dacă este necesar chiar o sută de mii. Să fie mai multă lumină. Ne-am înțeles?*

A pus telefonul jos. Eu cu Nicolae Eremia ne-am uitat, semnificativ, unul la altul. Apoi, Ceaușescu, parcă vorbind ca pentru sine, și nu ca o justificare față de noi, a spus:

– *Au cam exagerat aștia la Capitală cu economiile la energia electrică.*

Încurajați de această reacție, am trecut și la cea de-a doua problemă:

– *În altă ordine de idei, câțiva bancheri care au participat la București, la ședința de restructurare, ne-au spus acum, în discuții „mai mult amicale”, că au fost neplăcut impresionați de modul cum este aprovizionată populația în magazinele alimentare. Un bancher ne-a spus așa: «Am văzut numai conserve de carne și de pește în rafturile magazinelor. Cred că nu aveau termenele expirate. Mai puneți și Dumneavoastră carne în magazine, în vitrine. Diversificați alimentația. Altfel, străinii își vor face impresia că populația este înfometată. Noi înțelegem dificultățile și de aceea vom semna reșalonarea datoriei externe a României». Cam în același fel ne-au spus și alții, pe un ton care suna a sfat prietenesc. Pentru binele și impresia României, am încheiat eu.*

– *Voi nu știți unde merge carnea de porc? mi s-a răspuns imediat. În Uniunea Sovietică pentru materii prime, în special gaze naturale și minereu de fier, care e mai ieftin decât cel din India sau Brazilia. Rușii aștia știu să le dăm alimente și în special carne.*

S-a oprit. S-a gândit puțin și a dat un telefon pe „scurt” la C.S.P., lui Emilian Dobrescu, președintele acestei instituții de planificare:

– *Câtă carne trebuie să dăm rușilor pentru materii prime?! Da, înțeleg. Vezi să tratăm cu ei să reducem cantitatea de carne de porc de 400.000 tone pe care trebuie să le-o dăm, la jumătate. Diferența s-o dăm în țară la populație. Discută cu ei să le oferim produse industriale și poate ceva mobilă în plus. Am auzit că la ei sunt liste făcute pentru a cumpăra mobilă românească și se așteaptă aproape doi ani până le vine rândul.*

A pus telefonul jos, s-a uitat la noi, fără să comenteze nimic.

– *Mai aveți ceva probleme, ne-a întrebat apoi, însă în așa fel încât să nu mai ridicăm altele.*

– *Nu, nu mai avem, am răspuns eu.*

Ne-am ridicat de pe scaune și ne-am retras din acel birou mare al său, lăsându-l singur cu gândurile lui.

Pentru noi a fost un succes, pentru că, atât iluminatul public, cât și aprovizionarea cu carne au avut efecte în perioada imediat următoare. Dar, putea să iasă și rău pentru noi. Atât Gheorghe Pană, cât și Emilian Dobrescu s-au interesat la directorul de cabinet să vadă cine au fost cei care au ridicat problemele respective. Așa era obiceiul, ca să te poți informa. Discuțiile pe care le-am avut cu aceștia au fost bune, ei fiind de acord cu măsurile propuse. Dar au adăugat:

– *Păi, noi am redus consumul de energie și de carne? Tot de acolo, din acel cabinet, au fost transmise sarcinile acestea.*

Desigur că eu știam. De aceea, prin „gura” celor din afară, le-am spus cui trebuia.

În legătură cu cheltuielile militare, despre care vorbea președintele României, aveam și eu, la birou, un material documentar. Mi se pare alarmant pentru nivelul anului 1982. Îl redau în sinteză:

„Cheltuielile militare mondiale înghit peste un milion de dolari pe minut și arsenalele nucleare înglobează peste 50.000 de arme atomice, afirmă un studiu publicat de organizații favorabile dezarmării. Acest studiu, intitulat «Cheltuielile militare și sociale pe plan mondial în anul 1982», subliniază că arsenalele nucleare au atins o putere distructivă, echivalând cu 3, 5 tone de TNT pentru fiecare locuitor al planetei.

Potrivit autorului studiului, Ruth Leger Sivard, directoarea organizației particulare «Priorități mondiale»:

– *Cheltuielile militare pe plan mondial se ridică în prezent la 600 miliarde dolari pe an.*

– *Cheltuielile medii pe soldat sunt de 19.300 dolari pe an.*

– *Aproape 100 milioane de persoane sunt angajate direct sau indirect în activități militare. La 100.000 de persoane revin 556 de soldați și 83 de medici.*

– *Cele două superputeri consumă jumătate din bugetul militar mondial, participarea lor la comerțul internațional de arme este de 58 la sută și controlează 96 la sută din arsenalul nuclear mondial.*

– *Cel puțin zece milioane de persoane au pierit în conflicte locale, începând de la cel de-al Doilea Război Mondial.*

– *NATO și Pactul de la Varșovia dispun împreună de 100.000 de tancuri?».*

Doamne, ce problemă „socială” este și aceasta!

Nemulțumirile F.M.I. privind anumite măsuri economico-financiare neaplicate în România. Negocieri la Washington cu o echipă de specialiști condusă de Jacques de Larosière

În țară a venit misiunea F.M.I., condusă de Geoffrey Tyler, care a început să verifice, punct cu punct, modul de îndeplinire a programului convenit cu F.M.I. și modul cum se îndeplinesc criteriile de performanță. Exportul nu mergea „conform prevederilor”, cursurile de schimb nu au putut fi unificate, iar despre creșterea cursului de schimb la dolar de la 12, 50 lei pentru un dolar la 17, 50 lei într-o primă etapă și la 25 lei în final nici nu putea fi vorba, întrucât nimeni nu-mi dădea o asemenea dezlegare, mai ales de „sus”. Într-o discuție avută cu Nicolae Ceaușescu, acesta, mai în glumă, mai în serios, mi-a spus că dacă accept devalorizarea leului, atunci când vin de la Washington să nu mă opresc la București, ci să mă duc direct în Bulgaria.

Discuțiile purtate în mod repetat la București, cu misiunea F.M.I., au fost dure și fără rezultate la unele puncte din program. Se punea problema ca următoarele tranșe de împrumut să fie amânate sau chiar anulate.

Conducerea F.M.I. a considerat necesar să avem „discuții serioase” la Washington, la începutul lunii noiembrie 1982. Printre alte sugestii, a fost și aceea că în afară de delegația cunoscută (cea pe care o condusesem eu

permanent, timp de doi ani) la negocieri să participe și un membru al guvernului cu o funcție importantă de răspundere, un viceprim-ministru, justificarea fiind că acesta ar putea angaja guvernul în problemele în care ministrul de Finanțe nu o poate face.

M-am dus la președintele țării, Nicolae Ceaușescu, spunându-i că în tratativele cu Fondul Monetar Internațional ne găsim într-un anume impas. Pe 3 noiembrie trebuie să fim din nou la negocieri. Se solicită ca să participe și un viceprim-ministru al guvernului. Eu am propus să meargă Gheorghe Oprea, știindu-l un „om de treabă”, cu care eu puteam coopera în cele mai bune condițiuni. Era amabil și cu greu putea refuza pe cineva. În ceea ce mă privește, cu mine s-a purtat tot timpul impecabil.

Nicolae Ceaușescu m-a ascultat, era neliniștit, și, după o anumită reflecție, mi-a spus:

– *Iată la ce ne-am gândit noi, să numim un viceprim-ministru care să coordoneze activitatea financiară, dar și alte activități cum ar fi C.A.E.R.-ul. În această funcție ne-am gândit la Ioan Totu. Ce părere ai?*

– *O părere bună, am spus eu. Atunci să meargă cu mine.*

– *Da, dar trebuie să-l aprobăm în „organul colectiv” săptămâna viitoare. Or, voi trebuie să plecați peste două zile.*

M-am gândit imediat la o soluție.

– *Eu vă propun ca Dumneavoastră să-l numiți prin „Decret prezidențial” astăzi, iar săptămâna viitoare să-l propuneți aprobării în colectiv.*

S-a uitat la mine:

– *E bună soluția, a zis el.*

A chemat pe Silviu Curticeanu și i-a spus să redacteze un „Decret” pentru numirea lui Ioan Totu în funcția de viceprim-ministru începând cu data de 1 noiembrie 1982. Acesta nu știa nimic. Într-o jumătate de oră, decretul era semnat, iar Ioan Totu era prezent pentru a i se aduce la cunoștință noua sa funcție. Acesta era nedumerit, a mulțumit pentru încrederea ce i s-a acordat.

– *Dumneata vei merge la Fondul Monetar Internațional cu Gigea și ceilalți specialiști. Îți va spune el amănunțit despre ce este vorba. Vei răspunde de activitatea financiară și alte sectoare pe care le vom hotărî. Deocamdată e necesar să mergi în America. Până acum în problemele financiare, el (adică eu) ținea legătura direct cu mine. Acum voi lucra cu amândoi, după ce vă puneți de acord asupra problemelor de rezolvat. Te felicit și spor la treabă!*

Am ieșit din birou. Ioan Totu era surprins. I-am explicat cum se pun problemele și faptul că eu am contribuit la numirea sa ca viceprim-ministru cu cinci zile mai devreme. Fusesse coleg de liceu și de clasă cu mine la Craiova, la Liceul „Gheorghe Chițu” și, deci, eu personal nu aveam probleme. Nimeni însă nu știa acest lucru, tăcând din gură, din motive lesne de înțeles. Eu, însă, îmi puneam anumite probleme.

Deci, între mine și președintele României, ca și între mine și prim-ministru, se introdusese o persoană, o funcție cu atribuții de conducere și control. De ce?! Ceva intervenise, ceva de care momentan nu-mi dădeam seama. Aveam să mă lămuresc mai târziu. O anumită îngrijorare intrase în gândul meu.

L-am pus în temă pe noul viceprim-ministru Ioan V. Totu și ne-am pregătit de plecare la F.M.I. Eu purtam discuțiile, iar el trebuia să intervină pe parcurs, să susțină, să întărească sau să cedeze acolo unde era cazul. Dar la problemele „spinoase”, noi nu aveam dezlegările conducerii de stat a României. Eu personal nu eram bucuros de această nouă „modă” de discuții cu personalul și cu conducerea F.M.I. Dar asta era situația.

În ziua de 3 noiembrie 1982, delegația noastră care avea în frunte pe Ioan V. Totu, noul viceprim-ministru al guvernului, eu, Nicolae Eremia, Marin Stelian și ceilalți specialiști permanenți ai delegației, am plecat cu un avion BOEING 707 al Companiei TAROM, pe ruta București – Viena – New York – Washington. La New York, delegației noastre i s-a alăturat Sergiu Contineanu, reprezentantul B.R.C.E. la New York. La Washington ne cazăm, ca de obicei, la hotelul *Anthony House*, unde fiecare apartament are o bucătărie dotată cu cele necesare șederii scurte sau mai lungi.

În prima zi discuția s-a purtat cu misiunea Fondului Monetar Internațional, condusă de Geoffrey Tyler care fusese în România și întocmise un raport. O discuție lungă și grea. Pentru a primi noi rate de împrumut, trebuiau luate măsuri pentru majorarea prețului la cărbunele extras cu 30 până la 50%, la țiteiul din producția internă cu 25 până la 40% într-o primă etapă, la energia electrică cu 30 până la 50%, unificarea cursului comercial cu cel necomercial, reducerea subvențiilor culturale, reducerea subvențiilor în agricultură cu 30-40%. De asemenea, erau prevăzute și alte măsuri de ajustare a bugetului de Stat. Obiecția noastră a fost în general legată de procentul de majorare a prețurilor la materii prime din producția internă sau eventual de a accepta majorarea în etape. Despre reducerea subvențiilor la îmbrăcăminte pentru copii și devalorizarea leului nici nu putea fi vorba. Am discutat toată ziua de joi până noaptea târziu și a doua zi de vineri. Negocierile nu au avansat prea mult.

La ora 13, vineri 5 noiembrie, A. Whitome, directorul Departamentului pentru Europa din cadrul Fondului Monetar Internațional, a oferit în cinstea delegației române un *lunch*, în *Dining Room No. 3*.

La masă, au continuat discuțiile, prelungite la cafea, până seara. Lucrările nu au avansat prea mult. Nicio parte nu dorea să cedeze mai mult decât convenise cu o zi înainte. S-a stabilit ca în zilele de sâmbătă și duminică să se lucreze separat, să se facă calculele necesare, stabilindu-se influențele, iar luni în aceeași componentă să discutăm din nou. Luni după amiază, la negocieri urma să vină Jacques de Larosière, directorul general al Fondului Monetar Internațional, care să conducă lucrările și să stabilească ce trebuie făcut în continuare.

Sâmbătă seara, am ieșit cu Ioan Totu pe stradă la o plimbare și discuție.

– *Ce părere ai, cum se pun problemele? L-am întrebat eu. Putem accepta nivelurile de prețuri propuse?*

– *Greu de spus, mi-a răspuns el. Dăm peste cap și bugetul țării și anumite influențe ce vor veni vrând-nevrând în bugete-*

le de familie. Trebuie să intervenim la București, să luăm niște dezlegări, știi tu... de la cine...

– Sigur, am spus eu. Dar un lucru îl știi precis. Devalorizarea leului nu se va admite în niciun caz la București, chiar dacă se va pune problema semnării acordului cu Fondului Monetar Internațional. Or, aceasta nu este suficient.

Nu se va admite, la București, nici majorarea cu prea mult la țiței și energie electrică și nu se va renunța la subvențiile acordate la îmbrăcăminte pentru copii. Ai să vezi. Problemele acestea le-am discutat de mai multe ori și cunosc bine poziția „de-acasă”.

Amândoi ne-am dat seama că este greu. Desigur, întrebările ce urmau cu conducerea Fondului Monetar Internațional nu se prefigurau a fi ușoare și mai ales să cedeze în favoarea poziției noastre. Or, noi aveam nevoie și de bani, de împrumutul de 1, 5 miliarde de dolari, dar și de acordul cu Fondul Monetar Internațional, care reprezenta o garanție pentru toți ceilalți creditori internaționali. De ce?! Pentru că toată lumea financiar-bancară știa că, în perioada desfășurării împrumutului, misiunea Fondului Monetar Internațional verifică modul cum se respectă angajamentele asumate și îndeplinirea criteriilor de performanță. Aceasta era garanția.

Ioan Totu mi se adresează:

– Îți aduci tu aminte, când am venit în clasa întâi la Liceul Comercial „Gheorghe Chițu” din Craiova?! Eram amândoi în „cipici”, că nu aveam pantofi. Începuse războiul.

– Da și aveam „paltoane” țesute în casă și vopsite cu foi de nuc, am completat eu.

– Iar acum, noi, copiii de atunci, trebuie să botărască, aici, în America, măsuri care privesc soarta României pentru o perioadă de cel puțin 8-10 ani. Avem răspundere, nu glumă.

– Da, da! am confirmat eu.

Jacques de Larosière, directorul general al Fondului Monetar Internațional, ne-a salutat cu amabilitate, a dat mâna cu toți membrii delegației. Era surâzător, fiind un om amabil și respectuos. Mie mi-a spus că noi ne vedem din ce în ce mai des, ceea ce îmi face plăcere. În introducere, a salutat prezența lui Ioan Totu, în calitate de viceprim-ministru al guvernului, spunând că a auzit că este profesor universitar și un economist de valoare, apoi a făcut unele aprecieri amabile la adresa mea și a salutat cu curtoazie și pe ceilalți membri ai delegației.

A dorit să asculte rezultatele negocierilor. Șeful misiunii, Geoffrey Tyler, a expus propunerile Fondului Monetar Internațional și a arătat că delegația română nu a acceptat decât parțial măsurile care ar trebui luate de la 1 ianuarie 1983, iar la unele dintre ele nu a dat niciun răspuns favorabil.

Am urmat eu la cuvânt; am argumentat de ce nivelurile acceptate nu pot fi mai mari, ce influențe produc asupra economiei și asupra populației și de ce unele măsuri nu au fost acceptate, mai ales devalorizarea leului. Am insistat ca, deocamdată, să aplicăm ceea ce noi am acceptat, urmând ca anul viitor, după încheierea bilanțurilor, să examinăm ce se poate face în continuare. Multe dintre calcule sunt provizorii, care în realitate pot avea abateri în plus sau în minus. În acest timp, directorul general al Fondului Monetar Internațional a luat notă de cele spuse și consulta mereu cifrele și datele furnizate de personalul său.

A intervenit, apoi, Ioan Totu, care, în numele guvernului român, a susținut poziția mea, a insistat asupra unor consecințe negative, imprevizibile care ar putea avea loc și a fost de părere că, după încheierea exercițiului financiar, analizele pot fi mai aproape de adevăr. A fost de acord cu mine că anumite corecturi în economia țării trebuiesc făcute, să eliminăm rigiditatea în activitatea de planificare economică și financiară.

Directorul general al Fondului Monetar Internațional, Jacques de Larosière, a mulțumit pentru intervențiile noastre și a trecut la analiza, punct cu punct, a măsurilor propuse pentru îmbunătățirea în continuare a programului convenit anul trecut. Bineînțeles că a susținut, în continuare, nivelurile și măsurile propuse de misiunea Fondului Monetar Internațional care fusese în România. A fost de părere că trebuie să ne mai gândim la cele propuse de noi pentru a găsi căile de armonizare pentru un program coerent și bun necesar economiei românești.

– Dumneavoastră sunteți economiști, practicieni și teoreticieni – a mai zis Jacques de Larosière. Nu pot concepe că dumneavoastră nu înțelegeți mecanismul pe care vi-l propunem, că va duce la îmbunătățirea economiei și a finanțelor. Ați făcut un pas serios prin încheierea acordului cu guvernele creditoare în cadrul „Clubului de la Paris”. Sunteți negociatori buni. Trebuie să ne înțelegem până la urmă...

Și a continuat cu teoretizarea problemelor legate de prețuri, de economia liberă, de măsurile de austeritate necesare și altele, până când economia românească va intra în normal. Întrucât ședința s-a prelungit, s-a stabilit reluarea lucrărilor a doua zi, când urma să încheiem. Ne-am retras îngândurați. Între timp, am primit de la Ambasada română, prin intermediul ministrului de Externe, anumite praguri maxime pe care trebuia să le acceptăm. Să insistăm ca în anul viitor măsurile să fie aplicate în două etape, una fiind cu începere din 1 ianuarie, iar cea de-a doua etapă de la 1 iulie 1983. Despre devalorizarea leului nicio dezlegare. Am mai prins ceva curaj.

A doua zi, la orele 9, am reluat lucrările în aceeași formație ca în ziua precedentă.

Directorul general J. de Larosière era curios și nerăbdător să afle la ce concluzie am ajuns. Am susținut, în continuare, luarea măsurilor în două etape semestriale în anul viitor, am mai majorat și noi nivelurile de prețuri cu încă 5-10% la cărbune, țiței, energie electrică, nivelul economiilor bugetare, reducerea volumului de subvenții, a importurilor și alte măsuri. Sub nicio formă nu am acceptat creșterea cursului dolarului, care ducea la devalorizarea leului cu 40%. S-a insistat, dar noi nu am putut accepta din motivele cunoscute.

A rămas ca aranjamentul să continue, acordându-se, totuși, o tranșă de împrumut în urma celor convenite pentru data de 1 ianuarie, urmând ca pentru măsurile de la 1 iulie 1983 să ne mai întâlnim o dată. Conducerea F.M.I. a avansat întâlnirea pentru februarie viitor, după încheierea anului financiar. Deci lupta nu se terminase.

De la Washington plecăm la New York și de aici la București. După ce am ajuns la București, eu cu Ioan V. Totu ne-am prezentat la Nicolae Ceaușescu, președintele României. Am explicat la ce niveluri am ajuns cu

prețurile, cu celelalte măsuri economice și m-a completat Totu, dezvoltând anumite aspecte, explicând că discuțiile au fost neașteptat de dure. Apoi, suntem întrebați brusc:

– *Sper că nu ați cedat cu cursul necomercial al leului în raport cu dolarul?*

– *În niciun caz, a sărit Totu, ca ars. Deși s-a insistat permanent, timp de mai multe zile.*

– *Foarte bine, a aprobat el. Dacă ați fi acceptat, nici să nu mai fi venit acasă. Știți ce se urmărește cu devalorizarea monedei naționale? O inflație greu de stăpânit care nu se poate redresa ușor. De ce credeți voi că în fiecare lună eu analizez prețurile pe piață? Inflația nu trebuie să fie mai mare de 2-3% pe an pentru că lovește în nivelul de trai. Leul trebuie să rămână puternic. Țările care au devalorizat moneda lor națională au dus-o pe urmă greu. Nu și-au mai venit în fire. Și stau cu mâna întinsă la Fondul Monetar Internațional. Corecturile pe care le-ați acceptat voi și cu care și noi am fost de acord sunt bune. Întreprinderile să știe și ele că anumite materii prime trebuiesc economisite, că altfel îi costă. Asta e bine...*

A părut că este mulțumit de rezultatul negocierilor noastre. Noi, însă, eram îngrijorați pentru etapa următoare, pentru alte majorări de prețuri și că la devalorizarea leului nu se renunțase. Era doar o amânare. Faptul că majorările de prețuri se aplicau numai la întreprinderi, nu și la populație, era de natură să-l liniștească. Avea oroare de mișcările populației. Această teamă a unor manifestații de stradă sau de protest și-a exprimat-o în repetate rânduri. În Nicolae Ceaușescu trăiau doi oameni: unul care era curajos și altul care era fricos. Îl terifia mișcările de mase puternice, plăcându-i doar acelea care erau „bine organizate”, cu rezultate previzibile.

Am fost într-o misiune în care, cu greu, reușisem.

Semnarea memorandumului cu Fondul Monetar Internațional în decembrie 1983 la Washington

În ziua de 17 decembrie 1983, potrivit celor stabilite de conducerea F.M.I., am plecat din nou la Washington pentru încheierea negocierilor și semnarea memorandumului cu F.M.I. A doua zi, noi urma să începem din nou tratative, definitive, și trebuia să semnăm ca împrumutul dat de F.M.I. să funcționeze în continuare. Era un împrumut destul de important, fiind vorba de un miliard și jumătate de dolari. O sumă mare, nu glumă. În acei ani, a fost cel mai mare împrumut F.M.I. acordat unei țări. La soarta României aduceam și noi un aport.

Eram sătul de tratative, de condiții și de angajamente. Dar asta era situația. Când ceri un împrumut trebuie să accepți condițiile pe care ți le pune împrumutătorul. În cazul nostru F.M.I. și Banca Mondială.

Anul 1984 și următorii erau hotărâtori pentru România. Reglementarea datoriei externe era o realitate vie. Fără aceasta, economia românească ar fi intrat în colaps. Împrumutul era necesar ca apa și aerul. Cu *bani ieftini* plăteam datorii restante *scumpe*, cu dobânzi mari, care fuseseră angajate în deceniul al șaptelea. Am intrat în negocieri. Aici nu este vorba de sentimente și prietenii. Se discută concret, ca în aritmetică, unul și cu unul fac doi.

Timp de două zile, specialiștii noștri și ai Fondului Monetar Internațional au discutat la sânge. Eu urmaream, permanent, fiecare punct din memorandum. Ajunsesem la ultima etapă a măsurilor stabilite. În plus, noi semnaserăm o scrisoare de intenții pentru îndeplinirea unor criterii de performanță. Specialiștii Fondului Monetar Internațional constată care este situația, pun diagnosticul și stabilesc măsurile care reprezintă obligațiile țării debitoare. Aceasta trebuie să fie de acord și să semneze. În acest fel scrisoarea *emană* de la cel împrumutat. Dacă ești întrebat: *Dumneavoastră ați semnat, Dumneavoastră ați cerut, Dumneavoastră v-ați angajat?* Atunci, răspunsul nu poate fi decât *Da*. Ce spui după aceea, că... să vedeți, unele condiții sunt impuse etc. nu mai contează.

Deci noi trebuie să respectăm angajamentele din ultima etapă de aplicare, respectiv aplicabilitatea unor măsuri valabile de la 1 ianuarie 1984. Nu voi intra în amănunte, ci creionez doar esențialul.

Trebuie ca prețurile interne la țigări, gaze naturale, cărbune, energie electrică să fie la nivelul prețurilor mondiale. Trebuiau eliminate subvențiile de la buget, reducerea rezervei bugetare și se stabileau nivelurile veniturilor și cheltuielilor pentru anii 1984 și 1985. De asemenea, s-au determinat nivelurile de creștere al producției și al venitului național, masa monetară, volumul importurilor și al exporturilor, soldul balanței comerciale mereu în creștere, nivelul datoriei externe reduse de la an la an, creșterea rezervelor valutare brute.

Reducerea cheltuielilor neproductive, respectiv cu caracter administrativ și social-cultural. Unificarea cursurilor de schimb, măsuri privind creditele acordate, dobânzile la credite interne și alte măsuri care erau cuprinse în aranjamentul *stand-by*, în *scrisoarea de intenții* și în *Memorandumul privind politica economică a guvernului român*.

Era stipulată obligația ca în perioada aranjamentului *stand-by* România să se consulte în *mod strâns* cu F.M.I. Aceste consultări se refereau la corespondențe și *vizite* ale personalului F.M.I., cunoscute sub numele de *misiuni ale Fondului Monetar Internațional* sau ale delegației române la sediul F.M.I. România era obligată să comunice prin rapoarte și informări periodice, sau la cerere, data privind progresul înregistrat de România în realizarea obiectivelor și politicilor stabilite prin *scrisoarea de intenții* și *memorandumul economic*.

Deci, cu alte cuvinte, nu se putea mișca în front. În loc de o terapie de șoc, care ar fi bulversat, atunci, economia, s-au aplicat măsuri pe etape în economia de stat și cooperatistă, exclusiv populația. A fost, în acea perioadă, un avantaj pentru populație, care, până la urmă, parțial urma să suporte reforma și ea. Teama conducerii de atunci a fost să nu se ridice populația în proteste greu de stăpânit. De altfel, unele măsuri economice în sistemul terapiei de șoc – ca devalorizarea leului după anul 1991, ca și în prezent – s-a văzut ce consecințe au avut pentru populația României. Dar despre acestea, probabil că vor scrie alții care sunt în temă mai bine decât mine.

Acum, la Washington, era finalizarea măsurilor convenite. După ce specialiștii au „tras” de cifre, în ultima zi a tratativelor, discuțiile finale s-au purtat între Jacques de Larosière, directorul general al Fondului Monetar Internațional, sprijinit de adjuncții săi, specialiștii pentru România, și delegația română condusă de mine. Discuțiile au fost libere, politicoase, dar ferme. F.M.I. nu era dispus să cedeze nimic. Chiar dacă este o economie planifi-

cată, aceasta trebuia să se racordeze la prețurile mondiale. Subvențiile nu stimulează eficiența.

Desigur, multe dintre măsuri erau teoretic justificate economic, de aceea le-am și acceptat. Calea noastră a fost aplicarea în etape. Într-o discuție oficială, eu am spus:

– *Domnule director general. Sunt boli și bolnavi. Dumneavoastră tratați bolnavul dându-i același tratament. Or, nu toate țările – respectiv bolnavii – au boala în același stadiu. Trebuie dată medicație graduat. La unul trebuie dată o pastilă pe zi, la altul două, iar la altul poate trei pastile pe zi. Noi credem că nu trebuie să luăm trei pastile pe zi, ci numai una. Și astfel boala se vindecă.*

A zâmbit și mi-a răspuns:

– *Da, dar doctorul este cel care stabilește tratamentul, ci nu bolnavul.*

– *Dar o cooperare între doctor și bolnav trebuie să fie, am răspuns eu.*

– *Desigur, desigur, mi-a răspuns imediat. Este ceea ce facem de comun acord.*

În fine, aveam dezlegările din țară până unde trebuie să cedăm, cu ce să fim de acord. Și, de data aceasta, n-am fost de acord cu devalorizarea leului în raport cu dolarul. Am susținut că noi căzuserăm de acord la Londra că acesta, respectiv cursul de schimb valutar, rămâne în ceață. Deci nu a fost inclus în memorandum.

Am semnat documentele și am participat la un dîneu dat de Fondul Monetar Internațional în onoarea delegației române. Presa străină a relatat imediat înțelegerea intervenită. În acest fel, după reglementarea acordului cu Fondul Monetar Internațional, discuția cu Banca Mondială a fost mai ușoară.

Odată ajunși la București, m-am prezentat, potrivit obligației, împreună cu Nicolae Eremia, la președintele României, Nicolae Ceaușescu.

I-am explicat ce s-a semnat, prezentându-i, în copie, documentele respective. A fost atent la explicații. Am insistat asupra măsurilor cu caracter economic, care teoretic se justifică pentru economia României. S-a uitat la mine, apoi a intervenit:

– *Eu nu spun că Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială nu au dreptate în unele privințe. Unele măsuri trebuiau luate de noi, fără să ne oblige ei. Dar cu anumite limite. Ei însă se amestecă prea mult în treburile noastre interne. Ei sunt niște controlori permanenți. Au și alte interese decât ale noastre. Ei vor să ne împingă spre economia de piață. Fenomenul acesta, cred, ar trebui să-l analizăm. Dar să fim atenți cu populația. Să nu creăm nemulțumiri. Salariile, deși au crescut continuu, nu sunt suficiente. Economia centralizată ne ajută la investiții, la noi locuri de muncă, la construcția de locuințe. Eu nu pot renunța la realizarea a o sută de mii de apartamente anual. Asta să vă fie clar. Leul trebuie să fie puternic. Avem în program să devină în curând leu convertibil. Cum a rămas cu cursul valutar?*

– *A rămas neschimbat, așa cum ați spus.*

– *Nici nu puteam accepta devalorizarea monedei. Eu sunt atent la inflație. Odată declanșată, nu mai poți s-o stăpânești. Bine că am modificat prețurile de producție și de livrare și nu cele cu amănuntul. Atunci ar fi fost afectată populația, clasa muncitoare. Așa vine inflația, pe care cu greu apoi poți s-o oprești.*

După exprimarea acestor puncte de vedere pe care le știam, am intervenit:

– *Am obligația să vă informez că, și de data aceasta, în discuțiile purtate în S.U.A. mi s-a ridicat din nou problema „Clauzei națiunii cele mai favorizate”. Că dacă am renunța la ea ar fi o sinucidere, ziceau ei.*

– *Păi dacă americanii țin la „Clauză” de ce nu ne-o dau permanent? Să ne batjocorească în fiecare an în Congres?*

– *Așa e regula la ei, am răspuns eu, neconvingător.*

– *Așa e regula cu România. Bine, bine, o să vedem noi. Ți-am mai spus asta. Acum, dacă am încheiat aceste acorduri, vom mai păstra clauza, mi-a răspuns. Ești mulțumit?*

– *Da, da, am răspuns eu, arătându-mi bucuria pe față.*

Noi întâlniri cu conducerea Fondului Monetar Internațional, la Washington, în primăvara anului 1985. Unele discuții „grele” avute cu președintele României

Sesiunea anuală de primăvară în anul 1985 a F.M.I. și a Băncii Mondiale a avut loc în aprilie. Ca guvernator al României la F.M.I., cât și la Banca Mondială, eram obligat să particip. Așa că în 14 aprilie, zi de Paști, după ce am ciocnit ouă roșii cu familia, am plecat în S.U.A. Aterizăm la New York, aeroportul *John Kennedy*, unde la 15-20 secunde aterizează sau decolează un avion. Am cronometrat eu. În New York timpul este mohorât și plouă. Plecăm spre Washington a doua zi cu un autoturism condus de Sergiu Contineanu. Cu mine sunt în mașină Nicolae Eremia și Marin Stelian. Ei sunt, în mod oficial, adjuncți ai guvernatorului României, respectiv ai subsemnatului. Lucrările sesiunii se desfășoară ca de obicei la *Sheraton Hotel*, amenajat special pentru noi. Particip efectiv atât la lucrările *Comitetului Interimar*, cât și ale *Comitetului Dezvoltării* – „Grupul celor 24”, care durează două zile. Acestea au loc înainte de sesiunea propriu-zisă a F.M.I. și a Băncii Mondiale. Fac noi cunoștințe. Sunt noi miniștri de Finanțe la unele țări. Astfel, ministrul de Finanțe al S.U.A. este acum James A. Baker III, ministrul Finanțelor, Economiei și Bugetului din Franța este Pierre Bèrègovoi, al Italiei este Giovanni Gorla, al Republicii Federale Germane este Gerhard Stoltenberg, al Angliei este Nigel Lawson, iar al Canadei este Michel H. Wilson.

Am avut mai multe întâlniri, ca de obicei, cu directorii executivi de la Fondul Monetar Internațional și de la Banca Mondială, cu șefii misiunilor pentru România de la aceste organisme internaționale, cu alți specialiști. De asemenea, am purtat convorbiri cu mai mulți miniștri de Finanțe, cu președinți de bănci și alte personalități cu care țara noastră era interesată să discute prin intermediul nostru.

Am susținut interesele României, întreținând relații și deschizând noi punți. Nu este ușor, dar asta e situația. Căutăm o nouă deschidere și câștigare a încrederii internaționale pe plan financiar. Aici sunt cunoscut ca fiind unul dintre miniștrii mai *vechi*, având deja o prezență de cinci ani și ceva.

România, datorită faptului că a negociat bine și a semnat mai multe acorduri, se bucură acum de încredere. În presa străină, când se fac referiri la țările estice, România nu mai este *oia neagră*, ci o țară care și-a soluționat problemele grele cu care s-a confruntat în trecut. România a reglementat cu bine datoria externă și poate apela la împrumuturi bancare, pe care le poate obține în condiții normale. Bineînțeles că pentru sume mai importante este necesar organizarea unui *pool* de bănci sau credite sindicalizate.

La această sesiune, delegația noastră a fost activă. Aranjamentul *stand-by* cu Fondul Monetar Internațional, precum și finanțarea unor proiecte de către Banca Mondială mergeau bine.

Și la Ambasada noastră din Washington au avut loc schimbări. Mircea Malița fusese rechemat și aveam în S.U.A. un nou ambasador extraordinar și plenipotențiar în persoana lui Nicolae Gavrilescu, fost ministru al Turismului. Cu delegația noastră s-a purtat excelent. Am discutat și anumite lucruri mai intime. El îl cunoștea pe George Bush, întrucât amândoi au fost în aceeași perioadă ambasadori în Republica Populară Chineză.

Cu toate măsurile luate privind reșezarea prețurilor de livrare la o serie de produse, în special materii prime, exportul nerealizându-se la nivelul scontat, cu toate eforturile făcute, se apropiau scadențele la finele anilor 1985 și 1986 pentru credite nereșalonate, pentru care nu erau suficiente fondurile valutare de care dispuneam. Băncile occidentale și guvernele creditoare au considerat că cererea de a fi rescadentate anumite datorii cu scadență în anii 1984-1986 nu poate fi luată în considerație. Mi s-a recomandat calea clasică, respectiv demersuri pentru credite noi de la băncile comerciale care să fie folosite pentru plata datoriilor vechi. În plus, să relansăm exportul și turismul, care puteau asigura o creștere a resurselor valutare crucială. Ușor de zis!

Eu niciodată nu am crezut că volumul exporturilor, care era planificat la niveluri imposibile, va putea fi realizat. Dar era *plan de stat*, care nu putea fi pus în discuție, fiind lege. Pentru a nu greși, pe baza corelațiilor anterioare, a încasărilor din export, eu aveam la îndemână un plan valutar real intern, întocmit de un număr restrâns de specialiști. Cifrele oficiale manevrate în discuții, în presă, în planuri lunare și zilnice, nefiind realizabile, nu puteam ține seama de ele pentru că eu aveam plăți cu scadențe certe. Angajamentele ministerelor producătoare nu îmi țineau de cald. Deci eram prudent în angajarea unor plăți imposibil de făcut. Dar de ce nu am putut reșalona anumite plăți scadente în 1984 și 1985 sau măcar anul 1984? Pentru că în discuțiile purtate cu bancherii occidentali, cu *Clubul de la Paris*, cu F.M.I. și cu Banca Mondială, toți aceștia îmi răspundeau că cifrele aprobate prin *planul de stat* sunt acoperitoare, ca producție și export, având creșteri de 8-10% anual, deci prin plan se creau posibilități.

Am argumentat că *planul de stat* în cifrele aprobate nu se poate realiza și este destinat *mobilizării maselor*, noi, Ministerul de Finanțe, având alte calcule, prin care arătăm că asemenea creșteri sunt irealizabile. Răspunsul era clar: restructurați *planul de stat*, umblați la anumite ramuri economice și discutăm. Se înțelege că astfel de ipoteză era imposibil de realizat, în condițiile de atunci în care totul era centralizat în mâna unui om care credea în planul de stat ca în biblie.

Nu era în sarcina Ministerului de Finanțe întocmirea *planului de stat*, ci a Comitetului de Stat al Planificării. Deși aveam relații bune cu conducerea acestuia și am spus că anumite cifre sunt irealizabile și îmi creează dificultăți în executarea bugetului, dar mai ales a balanței de plăți valutare, ni s-a răspuns că este imposibil de dat vreo cifră în jos, deoarece *Conducerea superioară* nu ar accepta aceasta sub nicio formă. Totul era *bătut în cuie*. Am mai propus să renunțăm la indicatorul *producție globală industrială*, care este un indicator înșelător, cuprinzând în el multă producție neterminată, uneori în stadiul incipient; ni s-a răspuns de asemenea că nu se acceptă *sus*. Noi, Ministerul de Finanțe, am susținut ca indicatorul de bază să fie *producția marfă vândută și încasată*, care este un indicator economic pipăibil, măsurabil, real. A fost acceptat, dar era considerat secundar, în timp ce la *producția globală industrială* nu s-a renunțat, rămânând indicator de bază.

Planul valutar intern, pe care mi-l făcusem în minister pentru orientarea plăților, era calculat cu exactitate, având în vedere exportul real, bazat pe contracte, pe produse certe, pe termene de plată și care era cu 30-40% mai mic decât cel aprobat oficial prin *planul de stat*.

Când am pornit în acțiunea de reșalonare, Nicolae Ceaușescu, care credea în *planul de stat* mereu în creștere ca realizabil, mi-a spus: *să nu amâni plățile mai mult de 2-3 ani. Noi în acest timp ne redresăm și plătim toate datoriile. Exportul nostru este acoperitor*. Dar eu și delegația care m-a însoțit și susținut am obținut 6 ani și jumătate și trei ani de grație pentru datoria externă a anilor 1981-1983, față de șapte ani și jumătate cât cerusem eu. Mai în glumă, mai în serios, Nicolae Ceaușescu mi-a ripostat că nu era nevoie să amânăm pe șase ani și jumătate. *Eu ți-am spus că 2-3 ani sunt suficienți* – zicea el.

Atunci i-am răspuns că *nu-i nicio problemă, că dacă se vor crea resurse suficiente termenul poate fi redus. Dar mai bine să fie acoperitor. Dacă se vor ivi fenomene nedorite pe plan internațional care vor afecta și exportul nostru? E mai bine să fim asigurați cu un termen rezonabil. În acest fel nici nivelul de trai nu va fi afectat*.

Răspunzând cu *Bine, bine, să vedem*, a rămas termenul de șase ani și jumătate, care mie încă mi se pare puțin. Dar așa era uzanța internațională a reșalonării datoriei externe pentru toate țările. Or, pentru România nu puteau face excepție. Toate discuțiile despre plan, care se făceau aproape săptămânal, în care locul principal îl ocupau producția și exportul, erau bune și frumoase. Erau analize de rutină, critici și angajamente. Pe 3 ale lunii se făcea analiza pe baza raportului lunar al Direcției Centrale de Statistică. Aici apărea, oarecum, realitatea. Planul de producție este îndeplinit, iar exportul era rămas în urmă. Încasărilor valutare, sub nivelul necesarului de plăți. Ridicam problema destul de convingător că degeaba facem producție dacă nu o vindem.

La *Finanțe* este bob numărat. Tot ce producem trebuie să se transforme în bani. Se luau angajamente. Și cei care le luau știau că sunt irealizabile. Eu îmi făceam calculele mele, pornind de la rezultatele lunare precedente,

acceptând o creștere de 2-3%, nu cu 40-60% cât se stabileau sarcinile pentru luna viitoare și, respectiv, își luau angajament ministerele producătoare.

Zilele treceau, iar nevoile de plăți pentru rambursarea datoriei scadente și a împrumuturilor nu puteau să aștepte. Trecuseră cinci luni din anul 1985 și exportul nu arăta semne prea bune până la sfârșitul anului, ca să pot acoperi obligațiile de plată. M-am gândit să am o discuție cu băncile occidentale pentru acordarea unui credit sindicalizat de circa 800 milioane de dolari, care ne-ar fi trebuit pentru anii 1985-1986. În acest scop m-am prezentat la Nicolae Ceaușescu, președintele României. I-am prezentat estimările mele, respectiv ale specialiștilor din Ministerul Finanțelor, și am solicitat să plec cu o delegație a Ministerului de Finanțe și a Băncii Române de Comerț Exterior la Paris și Londra, pentru câteva zile în vederea explorării unui credit de opt sute de milioane de dolari.

După ce m-a ascultat, încruntându-se în mod gradual și ridicând vocea, mi-a răspuns:

– *De ce să luăm credite iar? Ca să creștem datoria externă?! De „aia” te-am pus eu acolo?! Nu înțelegi că eu vreau să libidez datoria externă?! Mai bine să facem planul la export și atunci nu mai avem nevoie de credite luate de la bănci.*

Eu mă așteptam la o asemenea reacție și eram pregătit sufletește. Fie ce-o fi!

– *Eu nu vreau să crească datoria externă.*

– *Păi, dacă ții opt sute de milioane nu crește datoria? Ce, ai uitat aritmetica?*

– *Stați să vă explic. Datoria externă nu crește. Pentru că luând acest credit vom plăti datoriile restante, care vin la scadență și n-avem alte surse. Or, la datoriile restante dobânziile sunt mai mari. Intervin și penalizările. Deci, cu bani „noi” plătim datoriile „vechi” cu aceeași sumă. Deci datoria nu crește. Ea va scădea prin plățile făcute din resursele interne, neîmprumutate. Dar, la scadențele respective, în plus avem ceva avantaj că nu plătim dobânzi penalizatoare.*

– *Dar exportul?! Uși că volumul la export este acoperitor? Ori crezi că exportul nu se face?! Dumneata știi că miniștrii s-au angajat că fac planul la export și la industria ușoară, și la industria lemnului, la construcții de mașini și la celelalte sectoare. Asta ai luat-o în calcul?!*

M-am tot gândit cum să-i răspund, să nu pun „paie pe foc”, pentru că toate sarcinile și angajamentele erau date sau luate sub presiune.

– *Sigur, am răspuns eu. Dacă exportul s-ar realiza, n-ar fi probleme. Dar nu depinde totul numai de miniștrii care răspund de producție. Ei cred că vor realiza și contracte externe corespunzătoare.*

– *Păi, să le realizeze. Cine îi oprește?!*

– *Vedeți, noi am făcut calculele pe baza contractelor certe și pe cele în curs de negociere. Cele ce se vor face în lunile următoare vor da roade către sfârșitul anului cel mai devreme, dar mai sigur în anul viitor. Dar nu-i nicio problemă. Dacă vor crește încasările din export vom „lua” din creditul contractat numai cât ne trebuie. Este necesară însă o măsură de prevedere. De aceea, vă rog să fiți de acord să purtăm o discuție exploratorie. Un credit sindicalizat de opt sute de milioane de dolari poate dura 8-10 luni până la realizarea lui.*

A ezitat să-mi răspundă imediat... S-a mai gândit și parcă era mai liniștit.

– *Bine... Duceți-vă să vedeți despre ce este vorba. Dacă ei sunt de acord sau nu și cu ce dobândă? Nu lua nicio hotărâre acolo. Vom discuta când vii...*

Am înțeles și m-am pregătit pentru negocieri la Paris și la Londra. Mai întâi am stabilit pe cale diplomatică calendarul întâlnirilor și acordul persoanelor cu care trebuia negociat. De altfel, totdeauna am procedat în acest fel. N-am dat *bușna* niciodată, nepoftit și neanunțat. Cu băncile aveam acum relații bune, de încredere.

La 7 mai am primit vizita lui Harry Taylor, președintele celei mai mari bănci de atunci din New York, *Manufacturers Hannover Trust*. S-a apreciat atunci că în relațiile bancare, România se poate lansa pe piața internațională, fără a întâmpina dificultăți. Totuși, mi-a reamintit că în programele economice să se manifeste prudență, să păstrăm relațiile bune cu Fondul Monetar Internațional, să nu renunțăm la *clauza națiunii celei mai favorizate* cu S.U.A. și să ne plătim la termen obligațiile bănești. Derularea importurilor de țigete prin filiala de la București a acestei mari bănci decurge în bune condițiuni.

Petrolul pe care România îl importa anual era folosit atât pentru nevoile interne, cât și pentru acțiunea de *processing*, având în vedere capacitatea mare a țării de prelucrare a produselor petroliere. Anual, producția românească de petrol se situa în jur de 11, 5-12 milioane de tone, iar capacitatea industrială de prelucrare a țigetei era de peste 30 milioane tone. O minune se aștepta din forările care se făceau în Marea Neagră.

La sesiunea anuală F.M.I. de la Seul – Coreea de Sud. Discuții oficiale cu Nicolae și Elena Ceaușescu

În septembrie m-am prezentat pentru participarea, în calitate de guvernator al României, la sesiunea anuală a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale care avea loc în Seul, Coreea de Sud, la începutul lui octombrie. Era pentru prima oară, după o întrerupere de patruzeci de ani, când o delegație de români pătrundea pe pământul sud-coreean. Gazdele ne-au primit cu o politețe și ospitalitate deosebite.

Coreea, care avea să primească peste zece mii de vizitatori din toate țările lumii din care făceau parte Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și alte organisme economice și financiare, miniștri de Finanțe, guvernatori ai băncilor naționale, președinți de bănci comerciale, președinți de mari firme economice și alții, nu era cunoscută prea mult de către acești oaspeți, sau poate chiar deloc.

Pentru reuniunea anuală a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale, am condus o delegație compusă din Florea Dumitrescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, Nicolae Eremia, președintele Băncii Române de Comerț Exterior, Stelian Marin, directorul Direcției Valutare din Ministerul Finanțelor, Petre Mada, economist în Ministerul Finanțelor, Vlad Soare, economist la Banca Română de Comerț Exterior, și Dan Con-

stantin, economist la Banca Națională a României.

După o călătorie cu avionul de peste douăzeci de ore, iată-ne ajunși la Seul. Delegația română a fost primită cu simpatie de autoritățile aeroportului și cele vamale. Când ni se pune ștampila pe pașaport, fără nicio altă formalitate, ni se spune zâmbind „LOMANIA”.

E seară. Ni se pune la dispoziție, adică la dispoziția exclusivă a delegației române, un autobuz elegant, cu sistem de aer condiționat și televizor. Două mașini cu polițiști ne însoțesc până la elegantul hotel *Ambasador*, unde suntem cazați. Hotelul *Ambasador* are 16 etaje. Primire caldă, ospitalieră, de către gazde. Mi se oferă o cameră dublă, confortabilă, dotată cu toate cele necesare. Luminile interioare, muzica, sistemul de aer condiționat se reglează de la pat. Fiecare delegație, în afară de autobuz, are la dispoziție un autoturism elegant, încăpător pentru cinci persoane. E condus de Mr. Kim, o persoană impozantă și instruită, care vorbește fluent limba engleză și care nu este șofer de profesie. Voi afla mai târziu. Programul nostru la Seul este plin de contacte, întâlniri și reuniuni.

Gazdele sunt extrem de binevoitoare. Nicio solicitare nu rămâne fără răspuns, cu servicii însoțite de zâmbet. Dar peste tot sunt oameni care supraveghează să nu se întâmple nimic celor zece mii de participanți la reuniunea Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale. Aici este prezentă lumea internațională financiar-bancară, prin reprezentanții ei cei mai de seamă. Se apreciază că numărul celor care asigură paza și supravegherea este de circa 120.000, revenind 12 oameni pentru un participant. S-au cheltuit bani mulți pentru aceasta, dar pentru Coreea de Sud este și o acțiune politică, nu numai una economică și turistică. Au însă și condiții, dispunând de o bază materială bună în toate domeniile. Dar să revin la scopul prezenței noastre la Seul, respectiv *Reuniunea anuală de toamnă a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale*.

La ceremonia deschiderii *Sesiunii anuale* a vorbit președintele Coreei de Sud, R. Chun. Pe parcurs, ca și în sală, a fost secondat de un număr mare de polițiști, pentru asigurarea securității sale. Atât în ansamblu, cât și fiecare dintre noi este în deplină siguranță. S-au prezentat apoi rapoartele anuale de către Jacques de Larosière, director general al Fondului Monetar Internațional, și A.W. Clausen, președintele Băncii Mondiale (BIRD).

Înainte de a începe sesiunea anuală, am participat și am luat cuvântul la ședința Comitetului Interimar și la ședința Comitetului Dezvoltării.

În perioada cât au durat lucrările pregătitoare și sesiunea anuală am avut întâlniri de lucru cu W.A. Whitome, directorul Departamentului pentru Europa al Fondului Monetar Internațional, E. Brehmer, șeful misiunii F.M.I. pentru România, John T. Mc Gillicuddy, președintele Băncii Americane *Manufacturers Hannover Trust*, guvernatorul Băncii Coreei de Sud, Chang Nak Chor, Jogn Petty, președintele lui *Marine Midland Bank*, președinții băncilor *Korea Exchange Bank*, *Lloyds Bank*, *Nomura Securities Co*, *Morgan Bank*, *ABECOR*, *Société Générale*, *Dai Ichi Kagya Bank*, *Daiwa Securities*, *EMENA-BIRD*, cu reprezentanții *E.D.C.-Canada*, cu miniștrii de Finanțe ai Franței, Olandei, Iugoslaviei, Coreei de Sud, precum și cu W.L. Duisenberg, președintele Băncii Naționale a Olandei, *UNICO Banking Group*, *European Banks International*, *Barklay's Bank International*, precum și cu președinții Pil-Gon Rhee al *Samsung Co Ltd.*, Kahn Bong Soo de la *Trade Promotion Corporation*, Michael Sandberg, de la *The Hongkong and Shanghai Banking Corporation*, Hung-ki Kim, guvernator al *The Korea Development Bank* și alții.

Intr-o discuție purtată cu conducerea F.M.I. și a Băncii Mondiale am arătat că 1984 a fost unul dintre anii buni, în ceea ce privește producția industrială, în agricultură, în comerțul exterior, în investiții și reducerea datoriei externe. Producția industrială a crescut față de anul 1983 cu 6,7%, iar pe 9 luni în 1985 cu 7,5%, venitul național cu 7,7%, investițiile cu 8,3%, în agricultură s-au realizat peste 20 de milioane tone cereale, exportul a fost de 6,9 miliarde dolari, iar importul de 4,7 miliarde dolari, cu un excedent de 2,2 miliarde dolari, au crescut exporturile cu 10,3%, iar importurile cu 8,2% și, ca urmare, au crescut și rezervele naționale valutare.

Exportul în anul 1984 a fost de mașini și utilaje, mijloace de transport (32%), produse chimice, îngrășăminte și produse din cauciuc (10%), mărfuri industriale de larg consum (16%) etc. Importul a fost constant în țitei, cocs, minereuri de fier, neferoase, tehnologie etc.

Datoria externă a scăzut de la 8,883 miliarde dolari la 31 decembrie 1983 la 7,198 miliarde dolari la 31 decembrie 1984. Bugetul pe anul 1984 s-a încheiat cu un excedent de 50,7 miliarde lei. Salariul mediu net în anul 1984 era de 2.925 lei, iar prețurile au înregistrat o creștere de 1-1,2%.

În anul 1985, *Institutional Investor* a prezentat un tabel privind *ratingul*, gradul de încredere al băncilor față de țările lumii. În tabelul de la pagina 234 (numărul din septembrie) România a câștigat 8 locuri în încrederea mondială, fiind pe locul 63 în luna septembrie, față de locul 71 pe care se situa în martie 1985, deci 8 locuri bune.

La întoarcerea în țară, ne-am prezentat la președintele Nicolae Ceaușescu, care nu s-a arătat entuziasmat ca altădată, dar am remarcat interesul său deosebit față de cele spuse. Intervine:

– *Este sigur că rușii, ungurii și cehii au reprezentanțe în Coreea de Sud? Ia să verificați voi dacă este adevărat și să-mi spuneți. Văd că în CAER una se discută și alta se face. Dacă este așa, să vorbiți cu Ministerul Comerțului Exterior să vedem dacă putem avea și noi un reprezentant comercial. Dar cu discreție, să nu așteptăm Coreea de Nord.*

Ne-am bucurat. În continuare, puțin încruntat, ne spune:

– *În ceea ce privește „Clauza”, americanii ar face mai bine să-și schimbe atitudinea față de România și să nu ne ia în discuție în fiecare an. Văd că voi v-ați făcut avocații americanilor ca și cei de la Ministerul de Externe. La asta o să ne mai gândim.*

Apoi schimbă vorba, devenind grav:

– *Văd că voi mergeți încet cu rambursarea datoriei externe. Eu doream să lichidăm datoria externă în 2-3 ani. Or, voi ați lungit-o cu termenele. La dobânzi nu v-ați gândit? Cât mai avem noi de plată?*

– *Acum cred că circa șase miliarde și jumătate de dolari, am răspuns eu.*

S-a gândit câteva clipe, apoi, frământat și cu un ton apăsător, a intervenit:

– *Mai este încă destul. Trebuie să terminăm odată cu această datorie. M-am gândit că trebuie să facem rambursări anticipate în contul datoriei externe.*

– *Băncile creditoare nu pretind acest lucru. În plus, resursele noastre valutare nu permit. Posibilitățile de export sunt limitate. Dacă respectăm scadențele este bine. Putem merge și cu investițiile și cu cheltuielile social-culturale normale. Altfel ar trebui strânsă cureaua.*

Ceașescu a sărit ca ars:

– *Ce, îmi faci mie lecții de economie politică? N-avem resurse valutare suficiente fiindcă în țara asta se doarme, nu se muncește. Iar controlul prin leu pe care îl faceți voi nu este energic.*

Apoi, parcă aducându-și aminte de ceva, îmi spune pe un ton poruncitor:

– *Voi, Ministerul de Finanțe și Banca de Comerț Exterior, nu puneți piciorul în prag la cheltuirea valutei. Iată la ce m-am gândit. Să facem un fond centralizat de valută și orice plată să se facă numai cu aprobarea mea, prin decret prezidențial. Ce ziceți?*

M-am privit cu Nicolae Eremia. Eram surprinși de o asemenea măsură. Plățile și încasările în valută se făceau în mod obișnuit de către salariații Băncii Române de Comerț Exterior. Zilnic, circulau documente care încăpeau în 6-10 saci mari. Decontările se făceau de funcționarii băncii, pe bază de documente legale. Era un sistem bancar bine pus la punct. Totul se baza pe contracte încheiate, acreditive, documente de încasare și de plată. Se făceau zilnic numeroase decontări, în cadrul competențelor și mecanismului bancar fără a interveni președintele Băncii sau ministrul de Finanțe. Acum, dacă s-ar face zilnic un decret sau pentru fiecare operațiune bancară în valută un decret, ar fi pur și simplu imposibil. Ar fi o nebulă. S-ar bloca economia națională.

Am simțit că eram transpirat în spinare.

– *Desigur problema trebuie examinată cu atenție, având multiple aspecte, am căutat să dau eu un răspuns diplomatic. Dar se complică puțin lucrurile în ceea ce privește operativitatea în operațiunile bancare. Dumneavoastră sunteți extrem de ocupat și noaptea. Decontările bancare trebuie să se facă repede și se fac deja pe baza unor aprobări existente a operațiunilor de import-export. Până la obținerea unui decret, de regulă zilnic, se pot produce întârzieri. Se plătesc penalizări. Eu vă propun să menținem sistemul actual, care este de altfel utilizat în toată lumea. Vă rog să nu vă supărați, am adăugat eu.*

Nicolae Ceaușescu a încruntat puțin din sprâncene:

– *Voi, totuși, studiați cele ce v-am spus și vom discuta altădată mai pe larg. Văd că vreți să fugiți de controlul prezidențial.*

– *Nu este în intenția noastră, am intervenit imediat. Dumneavoastră, periodic, săptămânal, sunteți informat prin situațiile pe care vi le prezentăm. Știți permanent cum se încasează și cum se cheltuiește valuta.*

– *Da, dar numai pe sectoare ale economiei, nu pe fiecare operațiune în parte – a ripostat pe loc. Problema asta o s-o mai vedem.*

Discuția s-a încheiat. Ieșind, în drum spre birourile noastre, eu cu Nicolae Eremia am schimbat impresiile. Ceva se schimbase în mentalitatea lui. Ori nu mai avea încredere în noi, ori dorea să știe cum se cheltuiește fiecare cent, să știe el fiecare factură ce conține. Era frământat că poate opri anumite cheltuieli ca să lichideze cât mai repede datoria externă, care devenise pentru el o obsesie. Și așa s-a arătat nemulțumit că am reeșalonat datoria pe șase ani și jumătate cu o perioadă de grație de trei ani, față de sarcina pe care ne-a dat-o de a cere doar 2-3 ani păsuire, pentru că putem plăti repede datoria externă, după cum s-a exprimat față de mine.

Am convenit cu Vasile Pungan, ministrul Comerțului Exterior, pentru înființarea unei reprezentanțe comerciale la Seul.

În relațiile zilnice de serviciu, față de mine și N. Eremia, am observat că N. Ceaușescu începuse să fie ceva mai reținut. Am crezut că este o simplă impresie. Dar n-a fost să fie așa. Într-una din zile, pe culoarul ce ducea către Cabinetul unu, m-am pomenit față în față cu Elena Ceaușescu. Relațiile mele de serviciu cu ea erau restrânse, aproape inexistente. Nu aveam nevoie să mă duc să-i cer vreo relație sau aprobare pentru că nu se amesteca în problemele de finanțe. Se stabilise un *statu-quo*, deși pe linie de stat era prim-viceprim-ministru al guvernului. Mă feream să dau ochii cu ea, iar când o observam pe culoare intram în primul birou ca să evit o întâlnire directă.

Deci, ne-am pomenit față în față. Am spus *sărut mâna* și am vrut să trec mai departe. M-a oprit:

– *Ascultă, Gîgea. De ce nu-ți vezi tu de treaba ta?! De ce îi „bagi” tu în cap lui Tovarășu’ fel de fel de prostii și nu-l lași în pace să lucreze?*

Am rămas încrăcit. Am crezut că glumește. Am intervenit zâmbind:

– *Eu?! Cum așa îndrăznești să-mi spui prostii președintelui Țării? Eu mă străduiesc să vin cu soluțiile cele mai bune. Nu cu...*

– *Ia nu mai face tu pe deșteptu’ cu mine. Tu umbli prin America, discuți cu ăia și vii și-i spui aici tot felul de prostii. Eu parcă nu știu că tu ești „omul” Fondului Monetar Internațional și al Băncii Mondiale. Le susții interesele lor.*

Am sărit ca ars:

– *Eu sunt „omul” României, al Țării, ale cărei interese le susțin. Îmi pare rău că gândiți așa. Eu mă așteptam să fie apreciate altfel eforturile mele.*

– *Lasă, lasă că știu eu. Tu vezi-ți de treburile tale, de finanțe și lasă-l să lucreze că are destule pe cap.*

– *Îmi pare rău, dar nu e așa, am mai zis eu.*

Mi-a întors spatele și s-a dus către biroul său, lăsându-mă nedumerit față de cele spuse. La ce *prostii* s-o fi referit, nu știu. Îmi făceam numai supoziții. Nu eram prea îngrijorat, dar nici liniștit pe deplin nu eram. Să fi fost, oare, faptul că aveam cinci ani deja în funcția de ministru, și era deja prea mult? Că am fost prea insistent în a nu renunța la *Clauza națiunii celei mai favorizate*, deși nu era în competența ministerului de care răspundeam? Că n-am fost de acord cu crearea fondului centralizat valutar al statului la dispoziția președintelui României? Că am reeșalonat pe o perioadă prea mare de ani datoria externă, pentru a nu fi efortul populației prea mare? Era *fiitlul* lui

Gogu Rădulescu, cu care eram în ceartă și în divergență? Dar mai puteau fi și alte cauze.

Timpul avea să clarifice lucrurile mai bine.

La Moscova și la Londra. Semnarea unui acord privind un credit bancar negociat în Anglia pentru 150 milioane de dolari. Se accentuează neînțelegerile mele cu președintele României, Nicolae Ceaușescu, în legătură cu Fondul valutar și cu rambursarea accelerată a datoriei externe

La 21 noiembrie 1985 am plecat la Moscova, unde era ședința CAER, la care s-a discutat în termeni foarte duri contribuția țărilor interesate în importul de gaze naturale în care România era interesată și sumele relativ mici pe care rușii doreau să le plătească constructorilor din aceste țări. Am avut o intervenție care a calmat lucrurile.

Tot în această perioadă, a trebuit să particip efectiv la întocmirea proiectului de buget pe anul 1986. Era al cincilea proiect de buget întocmit sub răspunderea mea, pe care urma să-l prezint deputaților spre aprobare. Nu știam, la acest sfârșit de an, că avea să fie și ultimul. Pentru că între timp s-au precipitat anumite evenimente.

Împreună cu Nicolae Eremia și specialiștii ai Ministerului de Finanțe și ai Băncii Române de Comerț Exterior ne-am prezentat la *Barclay's Bank International*, la Londra, pentru a ne întâlni cu conducerea ei, precum și cu bancherii din Europa, SUA și Japonia. Era un credit sindicalizat, realizat cu mai multe bănci comerciale. Specialiștii noștri și ai băncilor occidentale definitivaseră un contract de credit care, cu anexe cu tot, însuma peste 100 de pagini.

Președintele Peter Ardron a fost vioara întâi și, după semnătura sa și a mea, au urmat celelalte semnături ale băncilor care erau antrenate în acordarea creditului respectiv. Totul a decurs bine. La masa oficială care a fost oferită delegației noastre și partenerilor de contract, Peter Ardron și subsemnatul am rostit scurte toasturi. Peter Ardron a subliniat faptul că România a făcut unele progrese în restructurarea economiei și a prețurilor, făcând unele sacrificii și că prin acest credit se confirmă pătrunderea țării pe piața de capital și recâștigarea încrederii pe plan financiar internațional. În încheiere a spus: *România, câștigând credibilitate, va constitui un partener de viitor permanent și serios.* În toastul meu am mulțumit pentru creditul acordat, amintind că în anul ce urmează noi vom apela, așa cum se cunoaște, la încă 650 milioane dolari, pentru a putea, în principal, să plătim la termen anumite plăți obligatorii. Creditul solicitat inițial fusese de 800 milioane dolari.

Prin aceste credite, datoria externă a țării nu înregistra nicio creștere, întrucât cu împrumuturile noi se achitau împrumuturi mai vechi, fără a plăti, astfel, penalități suplimentare.

Sâmbătă, 7 decembrie, ne-am întors în țară cu bucuria că rezolvaserăm acest credit de 150 milioane de dolari, sumă deloc de neglijat. În avionul nostru, aparținând companiei TAROM, am luat cunoștință de anumite evenimente reflectate de presa românească. Ziarul *Scânteia* anunță pe prima pagină că, în urmă cu o zi, Comitetul Politic Executiv hotărăște întărirea leului față de dolar, modificându-se cursul de la 12, 50 la 9, 50 lei pentru un dolar.

Nicolae Eremia, care sta lângă mine, văzând comunicatul, mă întreabă îngrijorat:

– *Ce părere aveți de această măsură? În loc să „devalorizăm” cu câțiva lei cursul, așa cum este normal, noi l-am întărit. Și fără justificare.*

Ani de zile am convins Fondul Monetar Internațional să lăsăm cursul valutar așa cum este și acum se ia o măsură complet neinspirată. Și eu eram trist și îngrijorat. I-am răspuns:

– *Cum să-ți spun. Este o vorbă românească: „Nu-i este bine vacii noastre, zise fratele mai mare către cel mic. La întrebarea acestuia «de ce?» i-a răspuns «pentru că tata vine cu pielea vacii în spinare, pe ciomag...». Așa și cu asta.*

Fac o scurtă pauză ca să oftez și să explic:

– *În primul rând că nu era nevoie de reevaluarea leului prin devalorizarea dolarului. Pentru că nu se explică economic. Din contră, noi, majorând mereu prețurile an de an, ar trebui să-l situăm undeva între 17, 50 și 25 de lei. În al doilea rând, măsura s-a luat în lipsa noastră, fără a fi consultați, deși modificarea cursului valutar este în competența noastră, a Ministerului de Finanțe. Seamănă a sfidare și nu numai. Știindu-se punctul nostru de vedere, care nu coincidea cu această măsură, am fost ignorați, pur și simplu.*

– *Aveți dreptate, așa pare, confirmă Nicolae Eremia.*

În continuare, argumentez:

– *În al treilea rând, nu putem face acest lucru fără a anunța cu cel puțin 30 de zile Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, cu care am semnat o înțelegere în acest sens, atunci când ni s-a acordat un miliard și jumătate de dolari. Aceste organisme vor considera că este o „sfidare”, considerând că „noi” am inițiat o astfel de măsură.*

– *Dar, pe baza cărui material s-o fi luat o astfel de măsură? Cine este inițiatorul? Poate numai Banca Națională, dar trebuia și acordul Ministerului de Finanțe. Nu credeți? și-a dat cu părerea Nicolae Eremia.*

– *Așa este! i-am răspuns eu. Dar să continui... În al patrulea rând, măsura a fost luată în condițiile în care în aceeași zi semnăm un acord de credit de 150 milioane de dolari, pe care l-am realizat eu la Londra. Și, în sfârșit, în al cincilea rând, dar nu și în ultimul, măsura se ia în lipsa mea, singurul în măsură să propun modificarea cursului de schimb. Am fost neglijat cu bună știință și parcă împotriva mea.*

– *Organismele internaționale și bancherii cu care dumneavoastră ați semnat înțelegeri vor crede că propunerea vă aparține. Nu-i așa?!*

– *Desigur că așa este. În fața comunității financiare internaționale eu voi fi „judecat”, și, după cum se vede, pe nedrept. Nu am nicio vină. Sunt curios să aflu, când vom ajunge la București, de ce această măsură? Și cui folosește?*

Mai fac o scurtă pauză, bem câte un pahar de apă minerală, și continui cu reflecțiile:

– *Măsura este îndreptată împotriva mea și, desigur, o piedică pentru acțiunile mele viitoare. Dar nu înțeleg de ce. Pentru că eu consider că nu am greșit în acțiunile pe care le-am întreprins. În cinci ani, după cum știi, am trecut de la situația de „încetare de plăți” la reșalonarea datoriei externe pe șase ani și jumătate și trei ani de grație, un acord de împrumut cu F.M.I. de un miliard și*

jumătate, reglementarea împrumutului canadian de un miliard de dolari pentru Centrala atomo-electrică de la Cernavodă, reglementarea creanțelor cu o serie de furnizori, reducerea datoriei externe cu câteva miliarde de dolari fără a produce convulsii sociale prin măsuri prudente, creșterea rezervelor valutare, a aurului, bugete anuale excedentare și alte rezultate bune deloc neglijabile. Iar acum, prin această măsură, sunt lovit drept în „moalele capului”. Deci nu degeaba ți-am spus eu că „nu-i este bine vacii noastre, că tata vine cu pielea vacii în spinare, pe ciomag...”.

Nicolae Eremia mi-a înțeles pe deplin îngrijorarea, mai ales că toată această perioadă de zbucium, de negocieri și tratative, a fost permanent alături de mine. El cunoștea prea bine pe românul din mine și știa că pentru binele țării și al oamenilor aș fi fost în stare de sacrificiul suprem. În funcțiile pe care le-am avut, m-am purtat cu oamenii respectându-i, indiferent pe ce scară socială s-ar fi aflat. Pe cei aflați în subordinea mea i-am considerat colegi și colaboratori. Nu am pedepsit pe niciun salariat. I-am muștrat poate cu vorba. Oamenii au lucrat cu mine din respect și de rușine, cum spune românul. N-am urât pe nimeni. I-am lăsat în plata Domnului și a legilor omenești.

Dar să revin la o măsură în domeniul valutar despre care ar fi trebuit să fiu consultat – măcar consultat – eu fiind cel în a cărui competență era. În plus, măsura se lua în condițiile în care eram în străinătate, și încă nu într-o deplasare oarecare. Am semnat un acord de credit de 150 milioane dolari, bani de care România se putea folosi în termen de 48 de ore. Eram complet nedumerit și neliniștit.

Am ajuns la București sâmbătă seara, în acel decembrie al anului 1985. Peste o săptămână trebuia să prezint în fața deputaților proiectul de buget pe anul 1986. Duminică am lucrat toată ziua. Colaboratorii mei apropiați Gheorghe Picoș și Decebal Urdea, adjuncți ai ministrului de Finanțe, mi-au spus că în problema devalorizării dolarului n-au fost întrebați. Nici n-au fost invitați la ședința C.P.Ex., unde s-a luat hotărârea. Au auzit că hotărârea s-a luat pe baza unei note prezentate de Banca Națională. Or, Banca Națională a României, până în decembrie 1989, nu avea în atribuțiile sale problemele valutare.

Să se fi anticipat cumva? Deci Banca Națională a României, ca și celelalte bănci, făcea parte din Consiliul Financiar Bancar al României, al cărui președinte era ministrul Finanțelor. Or, ministrul Finanțelor n-a fost consultat. De ce? Pentru că era plecat? Dar nu se mai putea aștepta încă două zile?! De ce atâta grabă? În orice caz, era ceva la mijloc, din care ministrul Finanțelor trebuia să înțeleagă că în mod intenționat n-a fost consultat. Adică eu.

Duminică a fost o zi de lucru intensă. Neliniștea mea n-a scăzut față de primul impact al comunicatului de presă, citit în avionul care mă aducea de la Londra. Luni după amiază, la orele 17:00, împreună cu Nicolae Eremia, eram primiți în biroul președintelui României, de către Nicolae Ceaușescu.

La intrarea noastră, după ce l-am salutat cu tradiționalul *să trăiți*, s-a sculat în picioare, a ieșit în întâmpinarea noastră circa un metru de la birou. Spre deosebire de alte dați, nu ne-a întins mâna. Părea îngândurat. Cred că se aștepta la o reacție, la solicitarea unor explicații, mai ales din partea mea în legătură cu noua relație-curs *leu-dolar*, dar nu părea că își face probleme de conștiință. Au fost câteva secunde, poate un minut, de tăcere. Tăcere apăsătoare. Am început eu:

– *La Londra totul a decurs normal. S-a semnat un acord de credit pentru o sută cincizeci de milioane de dolari. Vom plăti cu ei datorii scadente până la 31 decembrie, în așa fel încât datoria externă să nu crească. În perioada următoare, urmează să negociem un alt credit de circa 600 milioane dolari, în aceleași condiții, ce poate fi folosit în semestrul II al anului viitor. Dobânda este avantajoasă. Am căpătat credibilitate pe piața bancară.*

M-a ascultat în tăcere, stând în picioare. Deci, ne-a obligat și pe noi să stăm la fel. Apoi, cu o voce oarecum gravă, mi-a răspuns:

– *N-am nevoie de niciun fel de credit bancar. Nu vreau să ne mai îndatorăm. N-am nevoie de „banii tăi”, m-ai înțeles?! Am rămas mai mult decât nedumerit.*

– *Negocierea creditului s-a făcut cu aprobarea dumneavoastră. A rezultat necesitatea unui împrumut temporar pentru că s-au adunat anumite scadențe. Or, resursele noastre din export nu sunt suficiente în această perioadă.*

Parcă nu m-ar fi auzit ce vorbesc. A intervenit autoritar:

– *Îți dau eu bani să plătești toate datoriile la termen.*

L-am privit mirat, întrebându-l:

– *De unde aveți Dumneavoastră valută? Din ce surse pe care noi nu le cunoaștem?*

– *De unde? Din export. Am stat de vorbă cu miniștrii de resort și în luna asta vom încasa aproape un miliard de dolari.*

Voi n-ați făcut calculele astea? Eu trebuie să vă țin vouă evidența?

M-am uitat la Nicolae Eremia. Ne-am privit unul pe altul. Trebuie să ne spunem părerea până la capăt.

– *Ba da. Am făcut și noi calculele și nu putem încasa mai mult de maximum cinci sute de milioane de dolari.*

– *Deci, la jumătate față de cum s-au angajat miniștrii față de mine, credeți voi.*

Se întoarce apoi la birou, desface un dosar și se uită pe o situație privind planul încasărilor din export.

– *Uite, aici, ministrul industriei ușoare zice că va încasa 340-350 milioane de dolari. Voi cât ați calculat?*

Mă uit și eu pe situația cu preliminările noastre, pe bază de contracte și evoluție lunară.

– *Noi am prevăzut 160-170 milioane dolari. Și așa este o estimare de 10% creștere, ceea ce ar fi bine dacă s-ar realiza.*

Nu are de unde realiza dublu, față de media lunară.

– *Cum, voi credeți că față de mine și-a luat angajamentul formal? De unde concepția asta?*

– *Noi nu spunem că este un angajament formal. Dar nu sunt contracte la scadență și nici altele noi de valori mari. Chiar dacă ar valorifica acum stocurile de mărfuri pe care spun că le au, încasările vor veni încet, eșalonat, valabil pentru anul viitor.*

– *Dar la mobilă, voi cât ați trecut, sunt brusc întrerupt.*

– *Circa 120 milioane dolari.*

– Cum? Mie mi-a spus ministrul că va realiza 250 milioane de dolari. Voi nu credeți în planul de stat?

– Noi vorbim de posibilitatea de încasări pe decembrie și pe trimestrul unu din anul viitor. În general, totdeauna, trimestrul unu a fost mai slab decât celelalte trimestre.

Apoi, am prezentat cifrele estimate de Ministerul de Finanțe în colaborare cu Banca Română de Comerț Exterior și Ministerul Comerțului Exterior. Previziunile noastre pe decembrie erau la jumătate față de angajamentele luate în ședințele operative, în toate sectoarele, respectiv și la construcțiile de mașini, agricultură, metalurgie, chimie, industrie alimentară. Desigur, planul valutar impus era exagerat. Prezentarea acestor date a fost de natură să-l supere, dar să-l și pună pe gânduri. Avea experiența realizărilor și își dădea seama că poziția noastră nu este una doar potrivnică, ci și una realistă. Dar nu voia să recunoască. Dacă ar fi recunoscut, considera că poate avea loc o demobilizare în realizarea „sarcinilor”. Nu voia să recunoască realitatea așa cum era. Am adăugat:

– Noi am vrea să se realizeze și peste un miliard de dolari. Ce bine ar fi! Dar acestea sunt posibilitățile actuale. Eu vă propun să nu renunțați la creditul pe care l-am semnat la Londra, credit cu care dumneavoastră ați fost de acord.

Insistența și pertinenta justificărilor au fost de natură să îl facă să devină mai domolit la vorbă. Dar nu dorea să cedeze în niciun fel. A intervenit:

– Să-mi prezentați, voi, un material scris și semnat de voi și de Ministrul Comerțului Exterior, de președintele C.S.P. și de către viceprim-ministru Ioan Totu, care coordonează sectorul financiar, cum vedeți voi realizările la export și încasările față de Planul de Stat. Să analizăm concret care este situația. Pe urmă vedem noi dacă mai luăm credite sau nu.

– Dar cu cele o sută cincizeci de milioane de dolari pe care le-am contractat cu două zile în urmă ce facem?

A stat câteva clipe pe gânduri și a răspuns, parcă obligat de insistența noastră:

– Acum, dacă ați semnat, luați suma asta. Dar să plătiți numai datoriile scadente. Niciun dolar pentru importuri, pentru că importurile [trebuie] să se plătească din încasările realizate din exporturi. Noi nu trebuie să creștem datoria externă. Voi să vegheați pentru asta. Mai mult. Va trebui să lichidăm datoria externă repede. Nu așa cum ați eșalonat-o voi, pe mai mulți ani. Plătim prea multe dobânzi. Trebuie să termină odată cu datoriile. Să ajungem să împrumutăm noi pe alții (subl. n.). Să încasăm noi dobânzile și nu să plătim, așa, la nesfârșit, din munca țării.

Mai face o pauză, se plimbă câțiva pași prin biroul său lung și se mai apropie de noi. Cu o voce mai domoală, dar hotărâtă, ni se adresează:

– Uite ce să-mi prezentați voi amândoi, cât mai repede. Să-mi faceți un program de plată a datoriei externe, înainte de termen. Adică, chiar dacă avem scadențe pe termene mai lungi, să le restrângem. Să le dăm ce avem de plată cât mai „iute”.

– Dar resurse valutare de unde?! am întrebat eu, oarecum mirat.

– Cum de unde?! Din export, a venit categoric răspunsul. Voi credeți că planul la export e jucărie? Eu voi analiza zilnic exportul stând de vorbă cu miniștrii și cu primii secretari. Să facă planul așa cum este el aprobat. În fiecare lună să se adauge restanțele anterioare. Toată lumea la muncă!

Știam că susținerea sa era utopică. I-am dat un răspuns diplomatic:

– Așa cum ați spus dumneavoastră, vom analiza cu toți factorii de resort, posibilitățile și estimările în raport de stocuri, de producție, de contractele externe, termenele de livrare și toți ceilalți factori, informându-vă care e realitatea.

– Da, da, dar să nu uitați că Planul de Stat este obligatoriu și trebuie realizat.

Am socotit, atunci, să nu-i dau un răspuns, deoarece cu toții eram convinși că Planul de Stat este exagerat și nu se poate realiza decât parțial, în ceea ce privește exportul. Noi, care urmăream fiecare dolar încasat și aveam presiunea cheltuielilor, îndeosebi a importurilor, n-am fi vrut să avem încasări valutare mai mari?! Am fi vrut, dar noi având controlul financiar prin leu, nu confundam niciodată cerințele cu posibilitățile.

Nicolae Ceaușescu era un om care se entuziasma în fața unor programe optimiste. Fie că se refereau la producție, la export, la reducerea cheltuielilor materiale, la încasări, prețuri sau altele, le accepta considerând că sunt realiste. I se lumina fața de bucurie față de cifrele optimiste și se întunea în fața cifrelor nerealizate.

Socotind că problema creditelor s-a clarificat, a continuat cu o alta:

– Eu v-am mai spus vouă odată despre „Planul Valutar Centralizat al Statului”, pe care trebuie să-l reglementăm. Din acest fond toate cheltuielile să se facă numai pe bază de Decret prezidențial. Niciun „cent” nu poate fi cheltuit fără aprobarea mea. Niciun funcționar de la bancă sau de la finanțe nu poate cheltui nicio sumă fără această aprobare. Dar, eu am spus, eu am auzit. Voi n-ați executat ce am spus eu. Să veniți cu un proiect de act normativ în acest sens. M-ați înțeles?!

L-am privit pe Nicolae Eremia în ochi, făcând un schimb „vizual” de păreri, gest pe care l-a observat. Am răspuns evaziv:

– N-am uitat aceasta. Însă nu am găsit mecanismul operativ. În execuție trebuie o anumită operativitate. Plata trebuie făcută la timp, zilnic, altfel plătim penalizări. Sunt anumite disfuncționalități pentru a obține „decretul necesar” pentru fiecare plată în parte. Să vă dau un amănunt. Președintele Nicolae Eremia, aici de față, îmi spunea că, acum, zilnic vin 8-10 saci mari de documente, scrise în principalele limbi de circulație internațională. Toate aceste documente se referă la încasări și plăți în valută convertibilă, respectiv dolari, mărci germane, franci francezi, franci elvețieni, lire engleze, lire italiene și alte valute. Ele se descifrează, se verifică, apoi se operează. Există o ierarhie în aprobare, stabilită precis. Documentele se fac și în lipsa președintelui Băncii Române de Comerț Exterior și a ministrului de Finanțe. Fiecare are răspunderi precise. E greu ca pentru operațiunile zilnice să venim pentru aprobări, pentru semnat decrete. Vă rog să nu mi-o luați în nume de rău!

– Bine, bine, asta mi-ai mai spus-o. Mai analizați problema și să stăm de vorbă, mi-a răspuns împăciuitor, dar, totuși, insistând la ideea sa.

Ne-am retras din birou. Eram neliniștiți și nehotărâți. Pe drum, i-am amintit lui Nicolae Eremia:

– Vezi că am avut dreptate când am spus că „nu-i este bine vacii noastre”?!

– *Cam bizară comportarea lui, mi-a replicat Eremia.*

– *Da, și nu-mi dau seama de ce. În plus, nu a scos o vorbă despre devalorizarea dolarului, hotărâtă în lipsa noastră, la sfârșitul săptămânii trecute.*

– *Cred că are ceva în cap, dar n-are curajul s-o spună, a conchis Nicolae Eremia.*

– *Se poate...*

Atunci nu ne-am dat seama că era o *pușcă cu bătaie lungă*. Deznodământul aveam să-l aflăm peste opt luni, la 26 august 1986.

Ne-am văzut de treabă ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Mă așteptam la o reacție dură din partea F.M.I., care considera, desigur pe nedrept, că măsura de „întărire a leului” față de dolar nu era străină de acceptul ministrului de Finanțe. Dar așa se întâmplă în viață. De câte ori nu ești „biciuit” de intenții sau de fapte pe care nu le-ai făcut?! Aceste bănuieli aveam să le spulber la primul contact cu F.M.I. Nu „degeaba” Elena Ceaușescu mă catalogase că sunt *omul Fondului Monetar Internațional și al Băncii Mondiale*. Desigur, o acuzație pe nedrept. Eu nicio dată în viața mea, acum sau în viitor, nu puteam avea în suflet decât interesele țării mele. Întotdeauna am considerat că țara este ca mama care m-a născut. Fără ele n-am fi putut exista. Nu împărtășesc dictonul latin: *Ubi bene, ibi patria*. Eu nu am decât o patrie, oricât de grele ar fi unele perioade ale ei, mai scurte sau mai lungi. Desigur că am avut relații corecte, principiale, de stimă și respect cu partenerii externi, pe care i-am apreciat întotdeauna.

În zilele următoare am definitivat împreună cu colaboratorii mei proiectul Bugetul de Stat pe anul 1986, pe care l-am prezentat spre aprobare deputaților, în ziua de 17 decembrie. Bugetul de Stat și Bugetul Asigurărilor Sociale aveau, din start, un excedent planificat considerabil, iar execuția pe anul trecut avea un excedent realizat.

În ziua de 15 decembrie a avut loc vizita în România a Secretarului de Stat al S.U.A. George Schultz. La dejunul oferit de ministrul Afacerilor Externe român am participat și eu.

Ultima mea participare la Washington, la Fondul Monetar Internațional și B.I.R.D. Eliberarea mea din funcția de ministru de Finanțe

În primele trei luni ale anului 1986, am avut doar două întâlniri cu șeful misiunii F.M.I., care venise la București pentru a verifica cum se încheiase anul 1985 și îndeplinirea măsurilor stabilite prin scrisoarea de intenții și criteriile de performanță stabilite de comun acord. Totodată, am explicat modul în care s-a operat modificarea cursului leu-dolar, fără a fi fost consultat, hotărându-se în ziua în care lipseam din țară, eu fiind la Londra.

De asemenea, în acest timp, am întocmit mai multe variante ale realizării planului la export pe anul 1986, din care reieșea necesitatea creditului bancar de circa 600 milioane dolari, pe care îl negociasem la Londra pentru acest an. De fiecare dată lucrarea ne era dată înapoi de către președintele României, pentru a *reevalua* mai bine lucrurile, volumul încasărilor să fie mai mare, rezervele valutare mai mari. De altfel, previziunile noastre, respectiv ale Ministerului de Finanțe și Băncii Române de Comerț Exterior, din decembrie anul trecut, când avusesem discuția aceea dură, se realizaseră întocmai, fiind departe față de plan. Totuși, fiind frânate la maximum importurile, s-a realizat un important excedent al balanței comerciale.

România, în ultimii patru ani, făcuse pași buni pe linia recâștigării încrederii în lumea financiar-bancară. Dacă în anii 1981-1982, când era vorba de *criza datoriei externe*, România era nominalizată, acum presa străină se ocupă de alte țări ca Mexic, Argentina, Peru, Ungaria și altele.

În a doua săptămână a lunii aprilie, am condus aceeași delegație, care era rodată în negocieri, la sesiunea anuală de primăvară Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale. Din delegație făceau parte: Nicolae Eremia, Marin Stelian, Mada Petre, Vladimir Soare și Sergiu Contineanu.

La orele 21:00, după o așteptare de zece ore, decolăm spre New York. Vom ajunge odată cu seara, respectiv cu soarele în scapăt. Avionul se comportă bine. Ni se servește șampanie, whisky sau juice, după preferințe. Masa durează, de regulă, trei-patru ore, în așa fel ca timpul să treacă mai repede. Servim icre negre cu ceapă tăiată mărunt, creveți, antreuri bine pregătite, friptură de miel gătită în avion, fragedă, fructe exotice diverse, brânzeturi, cafea, ceai, prăjituri și câte altele. Serviciu excelent și mâncare la discreție. Între două feluri de mâncare, pasagerii ascultă muzică la cască, citesc presa sau reviste, dormitează. Oamenii de afaceri își verifică documentele, citesc și scriu.

Timp de cinci zile s-au desfășurat lucrările sesiunii anuale și discuțiile planificate din timp cu miniștri, bancheri, oameni de afaceri și reprezentanți ai organismelor internaționale. Delegația noastră a participat la lucrările *Comitetului Interimar*, ale *Comitetului Dezvoltării*, ale *Grupului de țări din care face parte și România* și la lucrările plenare ale *Sesiunii anuale*.

Rapoartele directorului general al F.M.I. și al președintelui Băncii Mondiale au fost o analiză amănunțită a economiei mondiale în anul 1985 și s-au făcut previziuni pentru anul în curs. Au luat cuvântul peste 40 de miniștri și guvernatori de bănci naționale și comerciale. Delegația română a avut intervenții în toate aceste organisme. Totodată, am purtat discuții cu Jacques de Larosière privind desfășurarea reformei economice și rezultatele obținute prevăzute pentru anul în curs. S-au adus critici guvernului român pentru modificarea cursului leu-dolar fără a preveni F.M.I. cu cel puțin 30 de zile înainte de aplicare. S-a stabilit ca următoarea tranșă de împrumut să se acorde după ce misiunea F.M.I. se va deplasa la București și va depune raportul respectiv la conducerea F.M.I. Nu știam, atunci, că pe domnul Jacques de Larosière aveam să-l văd pentru ultima oară în calitatea sa de director general al F.M.I., iar eu de cea de guvernator al României la F.M.I. Ne-am întâlnit peste doi ani la Paris, Jacques de Larosière fiind guvernator al Băncii Naționale a Franței, iar eu ambasador al României în Republica Franceză.

Discuții interesante am purtat și cu A.W. Clausen, președintelui Băncii Mondiale, legate de derularea proiectelor de investiții aflate în execuție, cât și aprobarea unor noi proiecte. Peste câteva luni domnul A.W. Clausen avea să primească alte însărcinări, Banca Mondială urmând să aibă un nou președinte.

La început de săptămână, potrivit uzanței care cerea ca după o participare la o reuniune internațională, să

se informeze asupra problemelor discutate, eu și Nicolae Eremia am fost primiți la *Cabinetul Unu* de către Nicolae Ceaușescu, președintele României. După salutul obișnuit, s-a sculat de pe scaunul așezat în spatele biroului său și ne-a întins mâna. Ne-a poftit pe scaune. Ne-am așezat toți trei.

– *Cum a fost?* ne-a întrebat, ca pentru început de discuție.

– *Cum să fie? Noi credem că bine. România nu a mai fost menționată ca „țară cu probleme”. Altele sunt acum pe rol, respectiv Mexic, Argentina, Polonia, Venezuela, Ungaria etc.*

A schițat un zâmbet de satisfacție. Am continuat:

– *Creșterea mondială în anul trecut a fost de 2, 5%. La fel se prelină și pe anul acesta. Dobânzile se mențin ridicate. Dolarul continuă să domine celelalte monede. Fondul Monetar Internațional continuă să fie lider în stabilirea măsurilor economice și financiare pentru țările care împrumută. Acordurile cu F.M.I. constituie garanția pentru Banca Mondială și băncile comerciale din lume. La fel pentru guvernele occidentale.*

– *Au rol de jandarm în lumea financiară, m-a întrerupt Ceaușescu.*

– *Într-un fel, așa este. Ei însă spun așa: „cine se împrumută de la noi, trebuie să suporte regulile Fondului Monetar Internațional. Cine nu se împrumută de la noi, sunt liberi să facă ce doresc”. Asta e situația. Pentru că noi avem „acord de împrumut” cu Fondul Monetar Internațional, băncile comerciale sunt dispuse să reia relațiile de credit, într-un mod normal.*

Am trecut apoi la probleme mai delicate:

– *În ceea ce privește modificarea cursului valutar din decembrie, F.M.I. a avut obiecțiuni și ni s-a spus că „România a luat o măsură greșită și pripită”. Nu i-am anunțat nici în prealabil, cum este obligația tuturor membrilor F.M.I.*

– *Noi suntem suverani pe moneda noastră. Eu nu voi susține niciodată devalorizarea leului, ci numai întărirea lui. Eu urmăresc și convertibilitatea leului și nu accept să-și bată joc nimeni de moneda națională – a intervenit Ceaușescu.*

L-am privit cum se agită. Am continuat:

– *Sunt anumite reguli în cadrul aranjamentului „stand-by”. În raport de respectarea lor se acordă tranșele de împrumut.*

– *Știi ceva, m-a întrerupt iar. Dacă ei îmi dictează tot ce să fac, voi renunța la împrumutul dat de ei. Vom impulsiona exportul și vom face rost de valuta necesară și le voi restitui până la ultimul cent sumele pe care ni le-au împrumutat. M-ați înțeles? Noi suntem o țară independentă și suverană și nu ne plecăm capul la oricine. Asta ei s-o înțeleagă bine, dar să înțelegeți și voi.*

Am continuat cu expunerea mea:

– *În ceea ce privește Banca Mondială, finanțarea proiectelor decurge normal. Trebuie să pregătim noi proiecte.*

– *Să vedem dacă mai pregătim alte proiecte de investiții. Nu știu dacă mai este cazul să ne împrumutăm. Deocamdată voi nu luați nicio inițiativă. Apoi, ne întreabă el:*

– *Mai aveți și alte probleme?*

– *Ar mai fi una mai veche, despre care v-am vorbit. Noi ne-am întâlnit și cu bancheri și cu Milton Rosenthal, pe care dumneavoastră îl cunoașteți bine. Printre altele, au ridicat din nou problema „Clauzei națiunii celei mai favorizate” cu România. Ne-au spus-o și de data asta foarte clar: „să nu faceți greșeala să renunțați la ea. Consecințele pentru România vor fi incalculabile, pe toate planurile”. Le-am răspuns că nu se pune problema renunțării la clauză. Ne-au recomandat însă ca această problemă să fie la fel și în gândirea guvernului român. S-au referit la „niște zvonuri” care ar circula în cerc restrâns la București.*

Președintele României m-a privit, măsurându-mă de jos până sus:

– *De unde atâta grijă pentru clauză?*

– *Noi avem obligația să vă spunem, așa cum am mai făcut-o, am răspuns eu.*

– *Nu la voi mă refeream, ci la americani. Rosenthal îmi știe punctul de vedere. Odată am avut cu el o discuție de opt ore.*

Eu v-am mai spus vouă. Dacă țin atât de mult la clauză, de ce nu ne-o dau permanent? De ce în fiecare an ne pun în discuția Congresului American? Ca să ne insulte un senator sau altul pentru un emigrant sau pentru o sectă religioasă?! Ei de ce nu sunt corecți? Știu numai să ne acușe pe noi.

– *În orice caz, noi trebuie să menținem clauza. Din punct de vedere financiar și nu numai, noi avem de câștigat, am intervenit eu ca să nu se înfierbânte. Mai liniștit, mi-a spus:*

– *Bine, bine, vom mai vedea noi. Mai avem încă răbdare...*

Apoi, parcă aducându-și aminte de ceva, caută să încheie discuția:

– *Cred că n-ați uitat să-mi prezentați situația rambursării anticipate a datoriei externe în raport de estimările noastre, cât și „crearea fondului centralizat de valută al statului”? Ia să-mi prezentați propunerile de rezolvare cât mai repede.*

S-a ridicat de pe scaun. A dat mâna cu noi. Ne-am retras.

Aceste două probleme, cu bună știință noi le-am amânat mereu. În primul rând că o rambursare anticipată nu era indicată, dat fiind efortul mare pe care trebuia să-l susțină poporul român. În al doilea rând, prin reeșalonare stabilisem noi scadențe, care și pe acestea cu greu le puteam respecta. În al treilea rând, păstrarea unei datorii externe rezonabile în care rata anuală să nu fie mai mare de 15-18% din volumul încasărilor din export era suportabilă, dar și necesară. Ne mențineam în interesul lumii financiare mondiale. O țară fără datorie externă nu prezintă niciun interes pentru lumea bancară. Dar, desigur, repet, mă refer la o datorie externă rezonabilă, controlabilă.

Sunt bucuros că atât timp cât am fost ministru de Finanțe nu am făcut nicio rambursare anticipată și nici nu am realizat *Fondul centralizat de valută*, așa cum mi s-a cerut.

Eliberarea mea din funcție s-a produs în data de 26 august 1986, moment din care au încetat contactele mele oficiale cu Fondul Monetar Internațional și cu Banca Mondială, care au durat aproape șase ani neîntrerupt. Dar atât cu Jacques de Larosière, fost director general al Fondului Monetar Internațional, cât și cu înlocuitorul său, Michel Camdessus, aveam în următorii ani să mă întâlnesc și să vorbim de pe alte poziții sociale.

În acea zi de 26 august 1986, odată cu mine au mai fost eliberați din funcțiile de viceprim-miniștri ai guvernului Ion M. Nicolae și Ioan V. Totu, iar Vasile Pungan din funcția de ministru al Comerțului Exterior, precum și Nicolae Eremia din funcția de președinte al Băncii Române de Comerț Exterior.

Un alt capitol al vieții mele avea să înceapă.

Scurtă istorie a mineritului din Regiunea minieră Baia Mare

Lazăr-Aurel PANTEA

Baia Mare

Regiunea minieră Baia Mare este una dintre cele mai vechi din Europa, având forma unui pentagon neregulat cu vârfurile la Halmeu, Ilba, Răzoare, Rodna, Borșa și cuprinde în interiorul său localitățile miniere din județele Satu Mare, Maramureș și Bistrița-Năsăud. Subsolul regiunii, îndeosebi al Maramureșului, cantonează zăcăminte de minereuri polimetalice, auro-argentifere, de fier-mangan, zăcăminte de sare, zăcăminte de ligniți, de substanțe nemetalifere, de roci utile și ornamentale. Zăcămintele de minereuri metalifere constituie bogăția de veacuri și renumele minier al regiunii, împreună cu „florile de mină” care, prin varietatea și frumusețea lor, au dus de mult faima Băii Mari peste graniță.

În Baia Mare, atestată documentar din anul 1329, sub denumirea „Rivulus Dominarum”, indiferent de orânduirile politice și administrative, s-a consolidat o structură organizatorică minieră cu denumiri de Cămară, Oficiu Minier, Inspectorat Minier, Căpitanat Minier, din anul 1919 Regia Comercială a Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului din Ardeal, după anul 1945 Direcțiunea Minelor și Metalurgiei Neferoase, din 1949 Combinat al Metalurgiei Neferoase, apoi din anul 1952 Trust Minier, Combinat Minier, Centrală a Minereurilor și Metalurgiei Neferoase, Centrală a Minereurilor Neferoase, iar din 1990 Regia Autonomă a Plumbului și Zincului și din anul 1997 Compania Națională a Metalelor Prețioase și Neferoase „Remin” S.A.

Cu multe secole în urmă, extracția și prelucrarea resurselor minerale, mai ales ale celor auro-argentifere, din Regiunea minieră Baia Mare și a Munților Apuseni au determinat ca mineritul să constituie o îndeletnicire tradițională în această parte a Europei. În anul 1748, în urma măsurilor de sporire a producției de aur și de argint, este înființat Inspectoratul Superior Minier Baia Mare, în subordinea căruia se aflau: Monetăria din Baia Mare, Oficiul Minier din Baia-Spie, Oficiul Minier și al Topitoriei din Cavnic, Oficiul Minier și al Topitoriei din Nistru, Oficiul Minier Lăpușul Românesc, Oficiul Minier din Borșa, Oficiul Topitoriei și al Pădurilor din Ferneziu, Oficiul Topitoriei de Cupru și al Pădurilor din Băița, patru laboratoare de analize, Oficiul Medicului-șef Minier Baia Mare, fierăriile din fostul Comitat Solnocul Interior, Teritoriile Cetății Chioarului, precum și judecătoriile rurale miniere din Baia-Spie, Cavnic și Borșa.

Primul Război Mondial găsește industria minieră în plină dezvoltare. În timpul războiului toată activitatea s-a concentrat în a extrage cantități cât mai mari de substanțe minerale utile, fără nicio investiție nouă și fără a deschide noi câmpuri miniere în vederea exploatării în viitor. La finele războiului, în urma exploatării forțate, a lipsei de fonduri, de lemn de mină și de alte materiale necesare procesului tehnologic, cât și a penuriei forței de muncă minele mici din Transilvania și-au încetat activitatea, au fost inundate, iar cele cu capital mai mare și-au diminuat producția.

După Marea Unire de la 1 decembrie 1918, printre primele preocupări ale Statului au fost refacerea, dezvoltarea și organizarea industriei, dar și asigurarea forței de muncă și a unor condiții de muncă și sociale pentru mineri și familiile acestora. Prin H.C.M. nr. 1.813 și Înalțul Decret Regal nr. 2.588 din 5 aprilie 1919, a fost înființată Regia Publică Comercială a Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului din Ardeal (R.I.M.M.A.) cu sediul social în Baia Mare (imobilul actualului Muzeu de Istorie și Arheologie), având în subordine Direcția Minelor și Uzinelor Statului Baia Mare și Direcția Hunedoara. De Direcția Baia Mare aparțineau: Exploatările miniere Valea Roșie și Dealul Crucii din Baia Mare, Baia-Spie, Cavnic, Școala Minieră și Laboratorul de Analize Chimice Baia Mare, Uzinele Metalice și Metalochimice din Firiza de Jos, județul Satu Mare; Exploatarea Minieră Băiuț, Topitoarele și Uzinele Metalochimice Strâmbu Băiuț, județul Someș; Exploatarea minieră Rodna Veche, județul Năsăud; Exploatarea Minieră Roșia Montană, Uzinele Metalice și Metalochimice Zlatna, Județul Alba și Exploatarea minieră Săcărâmb din județul Hunedoara. De Direcția Hunedoara aparțineau Minele de fier și Topitoarele de fier ale Statului din Transilvania și Banat. Din anul 1925 în imobilul sediu al R.I.M.M.A s-a dat în funcțiune și inclus în structură și Instalația de afinare electrică a aurului și separare a argintului, care procesa întreaga producție de aur și argint din Ardeal.

Prin Constituția României din anul 1923 și Legea minelor din anul 1924, toate bogățiile subsolului țării devin proprietate a Statului, administrate prin Ministerul Industriei și Comerțului. În perioada 1919-1931 activitatea era axată pe execuția de lucrări miniere de deschidere și pregătire, lucrări de exploatare a zăcămintelor auro-argentifere, de pirită cuprifera și pirită propriu-zisă, evacuarea apelor din orizonturile inundate, cât și îmbunătățirea aerajului general al minelor. Toate minele R.I.M.M.A. aveau șteampuri pentru prelucrarea minereului extras. Minereul cu conținut bogat în metale se selecta în mină și se transporta direct la topitoare. La Uzinele Metalice și Metalochimice din Firiza de Jos se procesau minereurile provenite de la minele Statului Valea Roșie și Dealul Crucii din Baia Mare, Baia-Sprie, Bolduș-Cavnic și Săcărâmb, cât și de la minele concesionate la particulari din ariile Ilba, Nistru, Băița, Valea Borcutului, iar la Topitoarele și Uzinele din Strâmbu Băiuș minereul selectat direct în mină și produsele rezultate la șteampuri de la minele Roata, Cavnic, Băiuș și Văratice Botiza. La Uzinele din Zlatna se procesau produsele minelor Statului și ale celor concesionate unor particulari din aria Munților Apuseni. Primele flotații pentru prelucrarea minereurilor s-au construit și pus în funcțiune în anul 1931 la Dealul Crucii Baia Mare și la Baia-Sprie, apoi în 1929 flotația Herja, 1935 flotația Băiuș și 1936 în Baia-Sprie flotația pentru minereul extras de la Cavnic. În anii 1937-1938 la Săsar-Baia Mare se construiește o instalație de cianurare, prima din România și pe atunci a patra din lume, care a avut drept scop prelucrarea directă a minereului brut prin cianurare.

Din *Analele Minelor din România* nr. 10 din anul 1941 aflăm că, în perioada interbelică, la minele statului cea mai mare producție de minereuri aurifere și polimetalice s-a realizat în anul 1938. Minele cu capital privat în anii Primului Război Mondial au fost părăsite și unele inundate, lucrul s-a reluat treptat din anul 1922, însă cu o producție mică. Abia în anul 1927 doar patru societăți au realizat o producție mai semnificativă. În perioada 1940-1945, sediul R.I.M.M.A. a fost mutat la Zlatna, iar după război din 1945, direcția a revenit la Baia Mare.

După al Doilea Război Mondial, începând cu anul 1951, un rol important în cunoașterea structurii geologice a Regiunii Miniere Baia Mare, în cercetarea pentru resurse minerale și în deschiderea a peste 25 de noi perimetre miniere (mine) au avut Întreprinderea de Explorări Geologice și Întreprinderea de Foraje, Lucrări Geologice Speciale București, dar mai ales Întreprinderea de Prospekțiuni și Explorări Geologice Maramureș-Baia Mare pentru județele Maramureș și Satu Mare, iar pentru aria județului Bistrița-Năsăud I.P.E.G. Cluj.

În decursul anilor, I.P.E.G. Maramureș, prin secțiile, șantierele și brigăzile complexe geologice de la Tarna Mare, Negrești-Oaș, Ilba, Valea Borcutului, Baia-Sprie-Cavnic, Târgu Lăpuș, Țibleș-Tomnatec, Strâmbu Băiuș, Poiana Botizii, Baia Borșa, Vișeu și Supur au efectuat lucrări de prospekțiuni geologice, geochimice și geofizice, dar și un volum impresionat de lucrări de exploatare miniere (galerii, puțuri, suitori etc.). În Maramureș principalul obiectiv a fost cercetarea în extindere, pe direcție și înclinare a mineralizațiilor cunoscute și punerea în evidență de noi zăcămintele polimetalice și auro-argentifere, cât și determinarea potențialului de rezerve geologice de minereu de fier-mangan în aria Răzoare-Târgu Lăpuș, precum și de dolomite la Măgureni, tufuri vulcanice la Bârsana, andezite în zona Budești, nisipuri și pietrișuri în albia râului Someș și cărbune la Supur-Babța.

Anii de vârf ai cercetărilor geologice, ai dezvoltării activității miniere, cât și ai producției de minereuri și metale neferoase în acest colț de țară au fost 1954-1989. Între anii 1954 și 2001 au intrat în exploatare noi zăcămintele de minereuri cuprifere, complexe, auro-argentifere și de fier-mangan: 1954, Toroioaga-Baia Borșa; 1958, Burloaia orizontul Ioan; 1962, Firizan și Aluniș-Ilba; 1963, Șuioar; 1970, Gura Băii-Baia Borșa; 1972, Roata-Cavnic, Valea Blaznei-Rodna, Valea Colbului-Ilba; 1974, Venera-Ilba; 1976, Măgura-Baia Borșa; 1978, Dealul Bucății Vest-Baia Borșa; 1983, Făget-Rodna; 1984, Fața Mare-Ilba; 1985, Catarama-Burloaia, Dealul Bucății Est-Baia Borșa, Răzoare-Târgu Lăpuș; 1986, Baia Sprie Est, Tomnatec-Țibleș; 1988, Măcărâlu-Gura Băii, Novicior-Novăț, Cornu Nedeii-Baia Borșa, Nucăț Cicărâlu-Ilba, Roata-Cavnic, Colbu Vest-Baia Borșa; 1991, Lăpușna Galbena-Nistru, Dealul Crucii-Săsar; 1995, Colbu Est-Ivășcoaia, Baia Borșa; 2000, Văratec extindere-Băiuș, Văratec-Botiza extindere; 2001, Firizan și Purcăreț, Ilba.

Punerea în funcțiune de noi mine, creșterea cantităților de minereu extras a necesitat și dezvoltarea capacităților de prelucrare, cât și noi uzine de preparare. La Baia Borșa, pe lângă flotația construită în 1954, au fost puse în funcțiune cinci noi linii de preparare; de asemenea, în 1954 s-a pus în funcțiune în Cavnic flotația în trepte. La Baia Mare, în anul 1962, s-a dat în funcțiune Uzina de Preparare Flotația

Centrală, apreciată ca cea mai mare și mai modernă uzină de acest gen din sud-estul Europei. Cea mai mare producție de minereuri extrase la Centrala minereurilor Baia Mare s-a realizat în anii 1987-1989, de peste șase milioane de tone pe an.

Pe lângă numeroasele cercetări asupra mineralizațiilor metalifere în bazinele Baia Mare și Oaș, au avut loc cercetări și asupra cărbunilor. Puțini mai sunt cei care cunosc că la Tăuții de Sus, prin lucrările începute din 1917 și continuate cu unele întreruperi până în anul 1960, s-a exploatat în subteran un zăcământ de cărbune. Lignitul extras era utilizat în cuptoarele fabricii de cărămizi situată la gura minei. Exploatarea sistematică a zăcămintelor de ligniți din Bazinul Oaș datează de la începutul secolului XX, prin lucrări miniere la Luna-Negrești, Turț, Aliceni, Cămârzana, Târșolț, Huta Certeze, fiind sistate prin 1952. Cărbunele din acest bazin, datorită puterii calorice ridicate, a fost utilizat drept combustibil pentru cuptoarele industriale și locomotivele cu aburi, dar și de consumatorii casnici din Câmpia de Vest.

În regiunea minieră Baia Mare, în Maramureșul voievodal sunt cunoscute din vechi timpuri și zăcăminte de sare. Până la Primul Război Mondial, în literatura de specialitate sunt puține informații cu privire la evoluția și producția ocnelor de sare de la Rona (Coștiui) și Ocna Șugatag, așa cum sunt denumite în documentele vremii. Ocna de la Rona-Coștiui este menționată pentru prima dată în anul 1191. La începutul secolului al XIV-lea se menționează extragere de sare la Rona și Șugatag. Sarea, una dintre cele mai comune și mai cunoscute minerale, cu multiple și variate întrebuințări, cât și numeroase izvoare sărate, sunt menționate în perimetrele multor localități din Maramureșul voievodal.

De la 1 aprilie 1920 Salinele Coștiui, Ocna Șugatag și Slatina au intrat sub conducerea și administrația Regiei Monopolurilor Statului, iar din anul 1929 Coștiui și Ocna Șugatag sub aceea a Casei Autonome a Monopolurilor. Salina Coștiui în anul 1919 era compromisă din cauza infiltrațiilor de ape. Cu mari cheltuieli, R.M.S. a repus Salina Coștiui în funcțiune, cererea de sare a scăzut și numai din considerente de ordin social a fost menținută în funcțiune. În toamna anului 1931, din cauza infiltrațiilor mari de ape și a surpării vechilor ocne, Salina Coștiui a fost închisă definitiv. După închiderea Salinei, C.A.M. a luat măsura transferării personalului – funcționari și muncitori – la alte unități ale sale, dând o dezvoltare mai mare băilor sărate locale, iar localitatea Coștiui, alături de Ocna Șugatag, din anul 1924 au fost ridicate la rangul de Stațiuni balneare și climaterice.

La Ocna Șugatag, în anul 1919, singura mină în funcțiune era mina „Dragoș Vodă”, fostă „Gavrilă”, a cărei producție s-a valorificat în țară conform Legii monopolurilor Statului, iar pentru export sarea a fost vândută prin licitație publică. Au fost începute lucrări pentru deschiderea unei noi mine. În condițiile determinate de cel de-al Doilea Război Mondial, lucrările de cercetare au încetat și a fost intensificată extracția de sare. Ca urmare a excavării cu înălțimi prea mari a camerelor trapezoidale de exploatare și a infiltrațiilor de ape, a scăderii forței de muncă, dar și a lipsei de materiale necesare procesului tehnologic de întreținere, minele Mihai, Bogdan, Ciriș și Elisabeta s-au prăbușit și s-au format lacuri sărate. În anul 1950, în partea de sud-vest a comunei Ocna Șugatag, deasupra diapirului de sare, a apărut pe o lungime de 1 km un complex de lacuri sărate. Existența minei fiind periclitată de apa din infiltrații de la minele vecine, cei abilitați au dispus oprirea activității Salinei și plasarea salariaților la unitățile miniere învecinate de la Budești, Căvnic, Băiuț. Zăcământul de sare a fost parțial exploatat. De altfel, I.F.L.G.S. București, prin lucrările de foraje, în anul 1949 a pus în evidență continuarea zăcământului de sare Șugatag și prezența unui strat de sare în aria Oncești-Vadu Izei.

La Cămara Sighet se depozitau și măcinau bolovanii de sare, se bricheta sare, se ambala și expedia la beneficiari sarea gemă în sortimentele și cantitățile contractate. Aceste instalații, precum și depozitul central deserveau salinele Coștiui, Ocna Șugatag și până în anul 1920 și Salina Slatina din partea dreaptă a Tisei.

Alte substanțe nemetalifere precum zăcământul de bentonită de la Valea Chioarului s-a exploatat din anul 1914 până prin 2010, din 1935 și până în anul 1970 zăcământul de bentonită albă de la Răzoare-Târgu Lăpuș, iar din 1955 zăcămintele de bentonite și argile bentonitice de la Orașul Nou-Oaș. În anul 1917 s-a dezvoltat la nivel industrial și exploatarea pegmatitelor feldspatice de la mina Ciungi-Răzoare, devenită după 1945 Întreprinderea industrială „Mica” Târgu-Lăpuș, precum și zăcământul de argile caolinoase de la Parva, județul Năsăud.

După anul 1920 se poate vorbi și despre trecerea la exploatarea rocilor utile și ornamentale în scopuri industriale. Ritmul de dezvoltare a industriei și construcțiilor civile și industriale în Regiunea minieră Baia Mare a condus și la intensificarea cercetării și valorificării resurselor de materii prime mine-

rale de roci utile și ornamentale: andezite; argile caolinoase comune, refractare, colorate (lutișoare); calcare, calcare marmoreene; dacite; dolomite; granite; gresii; marne; marmure; perlite (sticle vulcanice); piatra ponce; tufuri vulcanice; nisipuri și pietrișuri din albiile râurilor Someș, Lăpuș, Iza, Tisa, Tur, pentru a căror extracție au fost organizate întreprinderi de industrie locală.

În satul Tăuții de Sus, în anii 1960 a fost înființată Întreprinderea de cariere și materiale de construcție „Andezitul” Baia Mare. Din anul 1973 activitatea s-a extins, cuprinzând carierele și balastierele din județele Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Bihor, Cluj și Bistrița-Năsăud, reorganizată în Întreprinderea de producție industrială cariere, căi ferate (I.P.I.C. – C.F. Baia Mare) în subordinea Ministerului Construcțiilor Industriale. Rocile utile extrase, pe lângă utilizarea lor sub formă brută sau după o prealabilă sortare, se foloseau ca piatră brută, piatră spartă, criblură și piatră fasonată, agregate naturale pentru betoane și mortare la construcțiile de locuințe, balastarea căilor ferate, întreținerea drumurilor, la lucrările ingineresti pentru diguri, ziduri de sprijin, susținerea unor lucrări miniere subterane etc. O parte dintre cariere și balastiere sunt în funcțiune și în prezent. Andezitele piroxenice de la Săpânța au fost folosite la lucrările ornamentale la monumentală construcție Palatul Poporului (acum Parlamentul României).

Pe seama activității miniere, în Baia Mare s-au construit uzinele metalurgice pentru metalurgie neferoasă, Uzine de construcții de mașini și utilaj minier, scule și accesorii, fabricile de confecții și textile, de faianță și sticlărie, fabrica de mobilă și s-au înființat unitățile de învățământ profesional, preuniversitar și universitar de profil. Uzinele metalurgice realizau întreaga producție de cupru electrolitic a țării, 75% din producția de cupru de convertizor, lingouri de aur, precum și alte 45 de produse chimico-metalurgice.

După anul 2000 capacitățile de producție minieră și metalurgică au fost diminuate. În urma Programului de restructurare globală a mineritului, cât și a Strategiei industriei miniere pe perioada 2004-2010, aprobată prin H.G. nr. 615/2004, activitatea minelor din nord-vestul țării a încetat la finele anului 2006. Este cunoscută ca cea de-a șaptea oprire a activității în decursul veacurilor.

Spre a nu se uita mineritul și oamenii săi, mai ales din nord-vestul României, în perioada 2013-2021, am scris și tipărit cinci cărți pe care le-am donat și pot fi citite la Biblioteca Națională, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare și la multe alte biblioteci și persoane din județ, cât și la biblioteci din alte județe ale țării.

Cu toate că în multe țări din Europa activitatea unor unități miniere a fost sistată sau diminuată, din *Anuarul Statistic al României* aflăm că, începând cu 2011 producția mondială industrială la principalele produse miniere a crescut de la an la an. Pe plan mondial, cererea de metale neferoase și prețurile acestora sunt în creștere continuă. Materiile prime minerale cu conținuturi de cupru, plumb, zinc, aur și argint, sulf, precum și metalele însoțitoare în zăcământ ale acestora fiind produse strategice, sunt și vor rămâne un factor determinant al economiei românești, ele justificând interesul pentru reluarea activității la un număr de zăcăminte primare viabile, dar și pentru unele resurse secundare. Pentru județele Maramureș și Satu Mare, în Studiul (proiect național) „Mineritul în contextul dezvoltării durabile a României”, editat sub egida Academiei de Științe Tehnice din România de către un colectiv de specialiști din mai multe județe ale țării, nominalizați de Academie, se specifică obiectivele la care ar putea fi posibilă reluarea activității.

Potrivit articolului 135 din Constituția României, Statul trebuie să asigure exploatarea resurselor naturale în concordanță cu interesul național, cu ocrotirea mediului înconjurător, dar și cu menținerea echilibrului ecologic, precum și crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții și aplicarea politicilor de dezvoltare regională în concordanță cu obiectivele Uniunii Europene. Resursele minerale existente, problemele de mediu, patrimoniul minier, nevoia de metale, de combustibili minerali, de sare și de readucere în țară a specialiștilor, a forței de muncă justifică revigorarea mineritului din România.

Bibliografie:

- *Analele Minelor din România*, nr. 10, 1941.
- Fodor, Dumitru et al., *Mineritul în contextul dezvoltării durabile a României*, Editura A.G.I.R., București, 2021.
- Fodor, Dumitru, *Minerit pe teritoriul României – Trecut, Prezent și un posibil Viitor*, Editura Universitas, Petroșani, 2005.
- Pantea, Lazăr-Aurel, *Din istoricul mineritului, metalurgiei și al vieții oamenilor adâncurilor din nord-vestul României*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2015.

Din istoria fotbalului românesc. Turneul echipei Triestina la București (1934)

Dr. Ștefan GRIGORESCU

Urziceni

Primul turneu al unei echipe de fotbal italiene în România a avut loc în luna iunie a anului 1934, la scurtă vreme după ce echipa reprezentativă a României participase la turneul final al Campionatului Mondial de Fotbal 1934, desfășurat în Italia. Cu ocazia deplasării delegației române la Triest, unde România a susținut meciul pierdut cu 2-1 în fața viitoarei vicecampionă mondială, Cehoslovacia, Nae Lucescu, trezorerul F.R.F.A. și președintele clubului Unirea Tricolor din București, a aranjat un turneu al echipei U.S. Triestina în capitala României, urmând a se juca două meciuri.

Fiind primul turneu al unei echipe italiene în țara noastră, presa a acordat atenție evenimentului, așteptând „să inaugureze seria întâlnirilor italo-române, care, ne place să credem, va fi fructuos continuată”. Se aștepta, de asemenea, ca italienii „să realizeze, întâi, o bună propagandă pentru sportul țării lor”, apoi, „să demonstreze publicului nostru perfecțiunea soccerului italian”¹. Gazetarul Ion Dimitrescu, fost președinte al Juventusului din București și deputat, a scris mai multe articole elogioase despre echipa Triestina. În articolul omonim, publicat în *Curentul*, se aminteau „entuziasme și spontaneități ce le-au rostit cu o pasionată elocvență la întâmpinarea echipei românești pe stadionul din Triest”. Trecând în revistă legăturile etnice și de limbă româno-italiene, gazetarul concluziona: „Ca fii privilegiați ai Italiei acesteia, în care atletismul își redobândește astăzi virtuțile de poezie plastică și de plenitudine etnică, merită deci echipierii Triestinei aclamațiunile admirative ale publicului sportiv românesc”². O știre în pagina sportivă menționa că U.S. Triestina urma să joace sâmbătă, 9 iunie 1934, cu Unirea Tricolor București și duminică, 10 iunie 1934, cu Ripensia Timișoara, campioana României. O altă știre menționa că jucătorul româno-italian Carlo Melchior, de la Juventus București, anunța o recepție în saloanele din Calea Victoriei no. 96, dată de Comitetul local al Fasciei Italiene, în onoarea delegației Triestinei.

În articolul intitulat „Ambasadorii Triestului la București”, gazeta *Curentul* preciza că U.S. Triestina era pentru fotbalul din Italia ceea ce era Universitatea Cluj pentru fotbalul din România și amintea că în ultimul meci câștigase cu 4-0 în fața echipei Lazio Roma. Între jucătorii săi cei mai cunoscuți erau portarul Blason și Rocco, cel din urmă fiind „mare vedetă a teamului oaspete”, care fusese selecționată în meciurile cu Ungaria, Elveția, Austria și Grecia³. În fapt, Triestina juca în prima ligă din Italia, care avea să devină campioană mondială tocmai în acele zile, ocupând de regulă, între anii 1932-1935, locurile 8-11. Cel mai cunoscut jucător al său era amintitul Nerro Rocco, mai târziu unul dintre cei mai mari antrenori din Italia și Europa. Publicația *Rampa*, specializată în cultură și sport, scria că „italienii deplasează echipa anunțată de noi, în care strălucesc cu o mare intensitate internaționalii Rocco, Blason, Geigerle. În aceste condițiuni, italienii pot spera într-o figură la înălțimea reputației lor, aureolată de drawurile recente cu Juventus, Ambrosiana și AS Roma, teamurile matadore ale soccerului italian”⁴.

Pentru meciul cu echipa italiană, la Unirea Tricolor s-a anunțat și împrumutul unor jucători, fapt permis în regulamentele epocii, echipa bucureșteană urmând să fie întărită cu jucătorii Sfera și Grațian Sepi de la Universitatea Cluj, precum și cu vedeta echipei Tricolor Ploiești, Manole Rădulescu și mai ales cu celebrul Iuliu Baratky, de la Crișana Oradea⁵. Accidentat în meciul de la Arad, acesta din urmă nu avea să mai joace, iar pe Sepi și Sfera i-a reținut Universitatea Cluj, care avea programat meciul amical cu echipa cehoslovacă F.C. Russy. Pe lângă Manole Rădulescu, au fost împrumutați în final rapidiștii Cuedan și Ștefan Barbu II. Meciul Unirea Tricolor – U.S. Triestina s-a jucat în ziua de 9 iunie 1934 pe stadionul O.N.E.F. din Dealul Spirii, în fața a 5.000 de spectatori și s-a terminat cu scorul de 2-0 în favoarea italienilor. Arbitrul Tică Iliescu a condus echipele UNIREA TRICOLOR: Petrică Rădulescu-Sucitulescu, Gavăț, Radu, Steinbach, Cuedan (Ghermelie), Florea, Barbu II, Cârjan, Bogdan (Medve), Manole Rădulescu și U.S. TRIESTINA:

¹ *Curentul*, Anul VII, No. 2280, duminică 10 iunie 1934, p. 4, art. *Debutul Triestinei*.

² *Curentul*, Anul VII, No. 2278, vineri 8 iunie 1934, p. 4.

³ *Ibidem*.

⁴ *Rampa*, Anul 17, No. 4918, vineri 8 iunie 1934, p. 2.

⁵ *Ibidem*.

Blason-Geigerle, Nicoli, Passinatti, Vilini, Kufersin, Baldi, Busdon, Columbo, Rocco, Colausic. Au marcat Rocco (min. 5) și Kufersin (min. 55). La echipa Unirea Tricolor s-au remarcat internaționalii Petrică Rădulescu și Steinbach, dar și Barbu II și Fane Cârjan. De la oaspeți au fost remarcați majoritatea jucătorilor, în frunte cu Rocco și Colausic. Cronicarul sportiv a remarcat că „pentru prima oară, o echipă italiană importantă joacă pe sus. Cu toate acestea, italienii, care uzitează un nou stil, s-au impus aproape tot timpul, precizia jocului de cap asigurându-le un suficient control pe balon”. A fost remarcat și faptul că, deși oboșiți de drumul lung și neobișnuiți cu terenul bucureștean, „italienii au realizat totuși o demonstrație de pe urma căreia cei cinci mii de spectatori – cărora explozia unui butoiș de bere, la bufetul stadionului, le-a prilejuit câteva momente de pagubă – au profitat, asistând la un spectacol interesant. Despre oboreni, putem scrie totuși lucruri frumoase, deși compartimentele n-au avut decât rar sudura necesară”⁶.

Al doilea meci s-a jucat în ziua de 10 iunie 1934, tot pe stadionul O.N.E.F. din București, între echipele Ripensia Timișoara și U.S., fiind câștigat de campioana României cu 2-1 (0-1). Au asistat 10.000 de spectatori, numărul fiind foarte mare pentru condițiile epocii, meciul fiind arbitrat de Costel Rădulescu, managerul echipei naționale a României și arbitru F.I.F.A., care arbitrase la linie inclusiv la Campionatul Mondial din Uruguay 1930. A deschis scorul Palumbo (min. 19) pentru italieni, a egalat Dobay (min. 66) și a înscris golul victoriei Klimek (min. 75). Ripensia Timișoara, cea mai bună echipă românească a vremii și una dintre cele mai mari din întreaga istorie a fotbalului românesc, a prezentat o formație cu opt internaționali, anume: Zombory-Burger, Agner, Hreuss, Kotormany, Deheleanu, Beke, Ciolac, Klimek, Schwartz, Dobay. U.S. TRIESTINA a prezentat formația: Blason-Geigerle, Nicoli, Passinatti, Vilini, Kufersin (Pascio), Baldi, Simonatti, Palumbo, Rocco, Colausic. Din echipa românească a lipsit internaționalul Silviu Bindea, care și mai devreme, la Campionatul Mondial, jucase accidentat. Cronicarul sportiv a consemnat despre meci următoarele: „U.S. Triestina și-a impus categoric jocul în prima repriză. Au fost momente când timișorenii nu parveneau să atingă balonul. Dar, în cea de-a doua, Ripensia, exploatănd un sfert de oră în care halfii triestieni slăbiseră, a pornit într-un vertiginos atac, continuat până ce, la o centrare a lui Beke, Schwartz pasează cu capul spre Dobay, care trimite, în luptă cu portarul, în rețea, egalând în minutul 66. De acum încolo, compatrioții noștri își întetesc acțiunile, până ce, nouă minute mai târziu, Schwartz, trecut pe aripă, bate spre centru. Klimek, care urmărise, reia pe sus cu capul, asigurând Ripensiei punctul victorios”⁷.

Echipa Ripensia Timișoara în meciul cu Triestina

(Foto: Realitatea ilustrată)

În prezentarea jucătorilor care au evoluat, cronicarul mai consemna: „Plasament, suflu și viteză, am putut aprecia într-o mai mare măsură la italieni, cari au avut în fundași, Passinatti, Colausic și, mai ales, în Palambo, cei mai buni echipieri. Zombory, fundași – cel mai bun compartiment ripensist –, Hreuss, halful zilei și atacanții, doar în cea de-a doua repriză, vedetele campionilor naționali. Deheleanu, sărbătorit de ziarul *Gazeta*, care prin d. lt. col. Davila, vice-președintele F.R.F.A., i-a oferit o cupă, a început foarte slab, revenindu-și apoi la sfârșit. Fără a fi insuficient, Cotormani, în ciuda jocului pe sus al italienilor, care-i convine de obicei, n-a strălucit. [...] O întâlnire între două formații profesionale, cari au prilejuit un joc și o luptă, subliniată de spectatori prin nenumărate salve de aplauze”⁸.

Presa vremii a subliniat îndeosebi jocul spectaculos al Ripensiei în ultimele 20 de minute, care anunța ceea ce avea să fie cunoscut în epocă drept celebrul „sfert de oră ripensist”. Astfel, se consemnau următoarele: „Campioana noastră, deși învingătoare, nu ne-a mulțumit decât în ultimele 20 minute. Până atunci, nu a existat decât prin apărarea imediată și prin câteva escapade ale lui Beke, Dobay sau Schwartz. Când însă Klimek și-a reluat postul său obișnuit, centru-înaintaș, Ripensia a suferit o metamorfoză – de comportare – uimitoare, care a permis o retrapare de goaluri și simpatii uluitoare”⁹. Și *Universul* consemna că, „abia când Dobay a adus egalarea, s-a descărcat atmosfera grea de până atunci. Publicul aplauda în delir concretizarea

⁶ *Curentul*, Anul VII, No. 2281, luni 11 iunie 1934, p. 7.

⁷ *Curentul*, Anul VII, No. 2282, marți 12 iunie 1934, p. 3. Art. „O luptă și un joc... Ripensia-US Triestina 2-1 (1-0)”, de V. Firoiu.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Rampa*, Anul 17, No. 4921, miercuri 13 iunie 1934, p. 2.

superiorității echipei timișorene, stare care s-a repetat atunci când Klimek a asigurat victoria”¹⁰. Ziarul *Dimineața* a prezentat mai pe larg această victorie românească, astfel: „Siguri pe ei, jucătorii italieni, având în avantaj punctul marcat de Palumbo în minutul 19 al primei reprize, au jucat foarte comod, făcând impresia că vor câștiga la cel puțin două puncte diferență, mai ales că shotau foarte des la poartă. La întărirea acestei idei a contribuit și faptul că atacul ripensist nu funcționa cum suntem obișnuiți să-l vedem. Ciolac și Schwartz, de obicei inițiatorii tuturor acțiunilor, n-au putut deslănțui pe Dobay, eterna speranță a victoriilor ripensiste. Ciolac n-a fost în vervă, Schwartz a exagerat cu prudența, iar Dobay era mereu sub protecția vigilentă a mijlocașului advers Passinati, care l-a oprit să atace. [...] În ultimele 20 de minute, în momentul când Cotormany reușește o butadă care declanșează entuziasmul mulțimei, Ripensia renaște din propria cenușe. Începe un atac formidabil, care nu conținește până când Dobay, pus în situație bună de Schwartz, reușește egalarea. Aplauzele se revarsă cu multă grațitudine și Ripensia capătă moral. Triestina răspunde cu prea puțină eleganță. Publicul nostru, care știe să ovaționeze un lucru frumos, pune la punct orice tentativă în desacord cu spiritul sportiv. Ignorând jocul nepermis al oaspeților, Ripensia atacă vehement. Dobay este din nou lansat de Schwartz (care face minuni de vitejie), Schwartz primește din nou și trece lui Klimek, care aduce punctul victorios. De aci înainte, italienii fac eforturi desperade să redreseze terenul pierdut. Tentativă tardivă”¹¹.

Ca semn de apreciere pentru echipa italiană, aceasta a fost contractată pentru un al treilea meci, de data aceasta în compania formației Juventus București, care avea, de altfel, fondatori și conducători aparținând comunității italiene din capitala României. Meciul s-a disputat în ziua de 13 iunie 1934, pe același stadion, în fața unui număr mai mic de spectatori, 1.500. Faptul era explicabil în primul rând pentru că Juventusul nu era o echipă atât de populară sau de valoarea celorlalte echipe bucureștene ale vremii, anume Venus, C.F.R. (Rapid) și Unirea Tricolor. Scorul a fost, surprinzător, 4-4 (3-2), juveniștii jucând cu un mare elan, iar italienii menajând unii jucători. Au marcat, în ordine: 0-1 Baldi, 1-1 Palmer II, 2-1 Palmer II, 3-1 Zăinescu, 3-2 Rocco, 4-2 Dobo, 4-3 Rocco, 4-4 Colașis. JUVENTUS BUCUREȘTI a prezentat echipa: Crețeanu-Vogl, Neacșu, Schreier (Petrescu), Constantinescu, Brandabura, Dobo, Melchior, Zăinescu, Palmer II, Figaro. U.S. TRIESTINA a prezentat formația: Blason-Geigerle, Nicolî, Passinatti, Vilini, Kufersin, Baldi, Buston, Rossa, Rocco, Colașis. A arbitrat Mielu Petrescu.

Despre meciul Triestinei cu Juventusul din București, cronicarul vremii consemna: „Scorul, nesperat de bun pentru bucureșteni, constituie pentru Juventus un rezultat, o performanță; din punct de vedere athletic, n-au corespuns decât la început. Lipsa unui antrenor care să le menție o constantă condiție athletică s-a resimțit. Ultima jumătate de oră din match le-a fost posibilă. Au luptat cu disperare să stăvilească incursiunile tot mai amenințătoare ale triestienilor, lăsându-se apoi depășiți de rigoarea jocului și de viteza pe care italienii i-au imprimat-o”¹². Remarcând totuși că echipa bucureșteană a condus pe tabela de marcaj, același cronicar consemna: „U.S. Triestina continuă să atace, Rocco reduce scorul, transformând, la rându-i, un penalty. Spre sfârșit, când la Juventus nu mai erau lucizi decât Crețeanu – cel mai bun jucător de pe teren –, care a făcut una dintre cele mai bune partide din carieră, Vogl, în formă constantă, Neacșu, în plin progres, Petrescu și Zăinescu, prea fragili pentru a străpunge o apărare atât de robustă, în fața căreia a reușit totuși să obțină rezultate, conducând oportun, Colașis trage fulgerător egalând”¹³. Cel mai criticat dintre jucătorii români a fost viitorul internațional Brandabura, despre care gazeta *Curentul* scria: „Conducătorii roș-albaștrilor nu gândesc oare că e timpul să se dispenseze de serviciile unui Brandabura, care e în permanent conflict cu regulile jocului, disciplina athletică și buna cuviință?”¹⁴. Cronicarul Jack Berariu, unul dintre cei mai de seamă zăriști sportivi ai vremii, concluziona că, „în general, echipa italiană a jucat *moale*. Fără îndoială că oaspeții s-au resimțit, până la un punct, de eforturile depuse în matchurile anterioare și de... distracțiile care le-au găsit din plin, în vesela și exuberanta noastră capitală”¹⁵.

În concluzia prezentării primului turneu susținut de o echipă italiană de fotbal în România, cronicarul Ion Dimitrescu, altfel admirator recunoscut al italienilor, scria că „Triestina pleacă astăzi; cei dintâi echipieri italieni cari ne-au cercetat ne vor lăsa, alături de amintirea unor superbi atleți, imaginea unei adevărate echipe, cu reflexele disciplinei destul de prompte pentru ca să-și ia, printr-un ultim salut, rămas bun de la publicul românesc”¹⁶.

¹⁰ *Universul*, Anul al 51-lea, Nr. 158, miercuri 13 iunie 1934, p. 5.

¹¹ *Dimineața*, Anul 30, No. 9863, miercuri 12 iunie 1934, p. 10-a.

¹² *Curentul*, Anul VII, No. 2284, joi 14 iunie 1934, p. 4, art. „Matchull Juventus-US Triestina 4-4 (3-2)”, de V. Firoiu.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Rampa*, Anul 17, No. 4923, vineri 15 iunie 1934, p. 2.

¹⁶ *Curentul*, Anul VII, No. 2284, joi 14 iunie 1934, p. 4. Fin al lui Pamfil Șeicar, incisivul ziarist interbelic Ion Dimitrescu avea să fie condamnat, după război, în procesul stalinist al așa-zisilor zăriști „vinovați de dezastrul țării”.

Baia Mare – periplu cultural prin Maramureșul istoric

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Sâmbătă, 20 aprilie 2024, bibliotecarii din cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare au efectuat un periplu cultural în Maramureșul istoric, ținut căruia îi spunem cu mândrie – *acasă*, și în care am regăsit lumea satului românesc. Cu această ocazie, au fost vizitate locuri și medii încărcate de cultură, istorie și civilizație din această parte a țării

Evenimentul a constituit un preambul al sărbătorii Zilei Bibliotecarului și Zilei Mondiale a Cărții și a Drepturilor de Autor (ambele fiind sărbătorite în fiecare an la data de 23 aprilie) și a cuprins vizite la: Cimitirul Vesel și Mănăstirea Peri din localitatea Săpânța, Muzeul Victimelor Comunismului și al Rezistenței din municipiul Sighetu Marmăției, Mănăstirea Bârsana din această localitate. Pe traseul de întoarcere, bibliotecarii băimăreni au efectuat și un scurt popas la complexul turistic Hanul lui Cobălă, situat la ieșirea din localitatea Budești spre orașul Cavnic – adevărat loc de relaxare și rememorare a acestei vizite deosebit de interesante.

Cu această ocazie, ne-am propus să contribuim la apărarea și promovarea valorilor noastre naționale, de care noi, românii, putem fi mândri, făcând ca țara noastră, numită România, să fie nu mai puțin decât „țara mea de glorie, țara mea de dor”, cum frumos glăsuia poetul.

Pe traseul Baia Mare – Bârsana, am întâlnit adevărate expresii de afirmare a identității românești încărcate de istorie și cultură românească, pornind de la frumusețea locurilor și a tradițiilor populare, continuând cu monumentele istorice, muzeele și casele memoriale. Aici, oamenii trăiesc ca odinioară: frumos, liniștit și în armonie cu natura și divinitatea, iar credința în Dumnezeu reprezintă un adevărat mod de viață. Maramureșul are o bogată moștenire religioasă. Biserica a promovat un sentiment de unitate și apartenență, iar legătura cu divinitatea se regăsește pretutindeni în simboluri ale vieții și ale renașterii, care învelesc sufletele și încălzesc inimile.

Biserica română a contribuit la consolidarea unității noastre naționale, fiind centrul vital al comunității noastre, fapt pentru care primul obiectiv vizitat a fost Cimitirul Vesel de la Săpânța – singurul loc din lume în care moartea este luată în răs și unde crucile reprezintă valori care pot fi puse alături de oricare dintre marile creații și care reprezintă o mărturie a unui neam dăruit de Dumnezeu cu mult har, a unui neam cu adevărată vocație de creator.

Ineditul acestui cimitir este diferențierea față de cultura populară (tradițională), care consideră moartea ca un eveniment trist, dar, aici, cimitirul vesel are la bază un presupus obicei din cultura dacilor, care socoteau moartea ca fiind un eveniment vesel, de eliberare a trupului din lumea plângerii și a suferinței. Crucile sculptate sunt din lemn de stejar și pictate cu albastru de Săpânța și sunt amplasate în cimitir la căpătâiul morților, ceea ce-l face să reprezinte un adevărat muzeu în aer liber. Lemnul pentru cruci este ales cu mare grijă, fiind lăsat la uscat câțiva ani, iar apoi este cioplit și pictat cu mare artă, cu scene sau imagini reprezentative pentru viața și ocupația persoanelor decedate. Unele cruci sunt pictate pe ambele părți. Pe o parte este plasată o descriere a vieții celui îngropat, iar pe cealaltă – o descriere a motivului morții. Majoritatea crucilor sunt scrise cu greșeli de ortografie și variante arhaice de scriere în limba română.

Povestea Cimitirului vesel pleacă de la un om inspirat, Stan Ioan Pătraș (1908-1977), cel care a avut ideea realizării unor cruci diferite pentru cimitirul din sat, proiect continuat din 1977 de ucenicul acestuia, Dumitru Pop Tincu (1955-2022). Despre Stan Ioan Pătraș se cunoaște că a fost un sculptor și pictor priceput, care a realizat în timpul vieții aproximativ 700 de cruci și troițe, porți maramureșene, scaune, cuiere și alte obiecte casnice. Meșteșugul a fost preluat de ucenicul Dumitru Pop Tincu, care a ținut cu sfințenie la buna păstrare a tradiției, din care a făcut parte, fapt pentru care în anul 2021 a primit din partea autorităților locale titlul de Tezaur Uman Viu, atestând că e un veritabil purtător, creator și păstrător de patrimoniu cultural imaterial.

Un alt obiectiv cu semnificație istorică a fost Mănăstirea Peri, cu o biserică de lemn de 78 metri, un așezământ monahal din Transilvania aflat pe teritoriul nordic al satului Săpânța din județul Maramureș. Mănăstirea Peri este un sfânt lăcaș de închinăciune al românilor, pentru că Biserica și Maramureșul sunt profund împletite, bisericile de lemn servind nu numai ca repere religioase, ci și ca simboluri culturale care reflectă moștenirea spirituală, artistică și istorică a regiunii noastre. Aici, au fost

ridicate un ansamblu mănăstiresc format din mai multe clădiri, printre care și un cămin-spital pentru călugări și un mic muzeu.

Mănăstirea Peri a fost înființată pe vremea voievozilor Drăgoșești, pe locul unei vechi sihăstrie care purta hramul Sfântul Arhanghel Mihail. Voievodul Balce și apoi și Drag (nepoți ai lui Dragoș Vodă) au dăruit acestei mănăstiri mai multe terenuri și bunuri, astfel încât în 1391 este ridicată o biserică din piatră. Ea continuă tradiția vechii mănăstiri ortodoxe din Peri, ale cărei ruine se găsesc acum în zona localității Hrușovo din Ucraina, care a fost ridicată la rangul de Stavropighie Patriarhală cu jurisdicție peste bisericile din opt ținuturi și timp de 312 ani aici și-a avut sediul Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului. În această perioadă, Săpânța-Peri a servit ca reședință multor episcopi, printre care și Iosif Stoica, canonizat de Sfântul Sinod în anul 1992 cu numele de Sfântul Iosif Mărturisitorul din Maramureș, prăznuit la 24 aprilie.

Actuala mănăstire Săpânța-Peri a fost înființată în anul 1997, în hotarul satului Săpânța, din dorința de a reînnoa tradiția istorică a vechii mănăstiri. Cătorită de părintele paroh Grigore Luțai, după planurile arhitectului Dorel Cordoș, Mănăstirea Săpânța-Peri a primit, din anul 2005, o obște de maici, care a continuat lucrările de construcție începute anterior. Biserica în stil maramureșean a mănăstirii a fost placată, inițial, cu 8,5 kilograme de aur, iar crucea, înaltă de șapte metri, la rândul ei, învelită cu patru kilograme de aur. Construcția se află pe malul Tisei și fost realizată între anii 1998 și 2003. Turla mănăstirii este vizibilă de la o distanță de cinci kilometri peste Tisa și poate fi admirată de românii din Transcarpatia, regiune a Maramureșului istoric rămasă în Ucraina. În prezent, mănăstirea găzduiește 6 măicuțe, stareță fiind monahia Agnia Ciuban.

Memorialului Durerii de la Sighet sau Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței este format din Muzeul de la Sighet și Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului cu sediul în București, devenint o instituție cunoscută pe plan național și internațional în cei peste 30 de ani de existență.

În anul 1997, prin Legea nr. 95, Muzeul Victimelor Comunismului și al Rezistenței a fost declarat „ansamblu de interes național”, împreună cu Cimitirul săracilor – ca parte integrantă a Memorialului, întrucât în anii '50 aici au fost aruncate, în gropi anonime, trupurile câtorva zeci de

deținuți politici morți în penitenciarul Sighet.

Ideea amenajării unui asemenea spațiu i s-a datorat președintei Alianței Civice, Ana Blandiana, și soțului său, Romulus Rusan, alături de un important grup de istorici, arhitecți și designeri, care, în 1992, au gândit și inițiat acest proiect care a fost finalizat în anul 2000. Date referitoare la modul de organizare a acestei instituții au fost oferite de moderatoarea dr. Boca Ioana, cercetător și director, care a făcut cunoscut faptul că muzeul este situat în fosta închisoare politică din Sighet, construită în anul 1897 și fiind folosită ca închisoare de drept comun. Din 1948 a devenit loc de detenție pentru elevi, studenți și țărani, iar după 1950 aici au fost aduși demnitari din întreaga țară (academicieni, foști miniștri, economiști, militari, episcopi și preoți greco-catolici, politicieni sau ziaristi), unii condamnați la ani grei de pușcărie, mulți dintre aceștia nefiind nici măcar judecați. Penitenciarul, cunoscut sub numele de „colonia Dunărea” era un loc de exterminare pentru elitele țării, în care deținuții erau ținuti în condiții insalubre, hrăniți mizerabil, fără lumină pe timpul zilei și lipsiți de încălzire în celule. Există date conform cărora, dintre cei peste 200 de deținuți, 54 au murit din cauza condițiilor vitrege de detenție. În anul 1977, închisoarea a intrat într-un proces de degradare, fiind dezafectată, iar ulterior spațiul acesteia a fost regândit pentru a fi muzeu cu fotografii, acte, obiecte, scrisori, colecții de ziare, cărți, manuale, albume, înregistrări de istorie orală, precum și pe un alt plan – organizarea de ateliere, seminarii, simpozioane, publicarea de cărți cuprinzând mărturii, studii, statistici și documente privind rezistența anticomunistă și reprimarea ei, toate menite să contribuie la reconstituirea și păstrarea memoriei rezistenței din România, care au stat la baza înființării Memorialului Durerii de la Sighet.

Multe dintre celulele actuale dețin urme ale suprimării elitei intelectuale, victime ale represiunii sistemului comunist, în care se mai regăsesc mai multe exponate (fotografii, documente sau articole de vestimentație) ale victimelor închisorii, indiferent de sex, naționalitate, statut social sau apartenență politică. Memorialul Durerii de la Sighet are o valoare culturală, materială și imaterială deosebită, oferind informații despre torturile fizice și psihice ale celor care s-au opus noii orânduiri instaurate după anul 1945 în România. Totodată, aici, vizitatori de toate vârstele, dar în special copiii și tinerii, au posibilitatea să cunoască ce a însemnat închisoarea de la Sighetu Marmăției, cea care a fost unul dintre cele mai temute centre de exterminare a elitelor românești în primii ani ai instaurării regimului comunist în România.

Mănăstirea Bârsana este un alt obiectiv turistic de mare importanță, fiind un complex monahal ortodox care aparține Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmarului, situat în comuna Bârsana. Este cunoscută ca fiind Mănăstirea Soborului Sfinților Apostoli și este construită în totalitate din lemn, în stil maramureșean, de meșteri din Bârsana. Complexul este format din biserica nouă a mănăstirii („Soborul Sfinților 12 Apostoli”), turnul clopotniței, Muzeul, Centrul cultural, Casa de oaspeți, Chiliile, Stăreția, Casa duhovnicului, Casa episcopală, Aghiazmatar, Altarul de vară, Poarta maramureșeană. Mănăstirea Bârsana este atestată într-un document din 21 iulie 1390, în care sunt inserate proprietățile familiei voievodale Dragoș. Există date conform cărora urmașii cneazului Stan Bârsan reprezintă și astăzi familiile de bază ale satului.

Hanul lui Cobălă este o agropensiune situată la poalele munților Gutâi, de o parte și de alta a râului Cosău și aparține topografic de comuna Budești. Piatra de temelie se datorează familiei Nemeș (Mihai – tehnician veterinar și Rodica – fostă bibliotecară) din comuna Călinești, iar cel care a proiectat-o este arhitectul Dorel Cordoș. În cronici, satul Budești este atestat într-o diplomă din 1361 a regelui Ludovic cel Mare și pe care vicarul Tit Bud l-a botezat în anul 1899 ca fiind „mica Romă a Maramureșului”, deoarece se întinde pe șapte coline la fel ca „marea Romă”. Budeștiul este cunoscut și pentru Biserica de lemn (Josani) – adevărata catedrală a creștinilor români de pe Cosău – în care se află cămașa de zale a lui Pinteza Viteazul.

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / Carte frumoasă, cinste cui te citește 3

DIALOGURI PROFESIONALE

Miana MUREȘAN / În culisele bibliotecii din Frankfurt am Main 5

Diana FILIP / Evoluția bibliotecii de la web 1.0 la web 5.0 10

Valentina ROTARU / Biblioteca Națională a Armeniei (BNA) 14

Simona DUMUȚA / Din patrimoniul special al bibliotecii: Colecția de medalii
„Constantin Mălinaș” – 15 ani de existență 16

Gabriel STAN / Reuniunile Culturale „Alecsandriada” 17

PAGINI CULTURALE

Anca SÎRGHIE / Popasurile lui Constantin Noica la Paris 20

Vlad BILEVSKY / Între hazard și ranchiună 29

Ion DINVALE / Timidele vecinătăți semiologice 31

Marin IANCU / Octavian Goga, poet și gazetar patriot 38

Tudor NEDELCEA / Pamfil Șeicaru grațiat de Nicolae Ceaușescu 43

Vasile V. FILIP / Școlile prin care a trecut Aurel Rău 45

Antoaneta TURDA / Antoaneta Ralian și misterul traducerilor 49

PHILOSOPHIA PERENNIS

Ion FERCU / „Suferința este un prilej de a spori viul și de a recuceri umanitatea” 51

Ion DINVALE / Criza valorilor și „arhanghelii” reiei vestiri 55

David ILINA / Despre timp ca vector narativ 60

Grigore SPERMEZAN / Petre Țuțea 63

Mihai COTEA / Dorul, pitorescul și simțământul mioritic în filosofia blagiană 66

Aurel M. CAZACU / Oratorii latini (III) 70

ISTORIE

Ștefan GRIGORESCU / Din elita militară interbelică. Generalul Florea Țenescu 78

Liviu TĂTARU / Reversul colateral al anulării Dictatului de la Viena 81

RELIGIE

Adrian-Gheorghe PAUL / Omul, ființă personală chemată la relația de comuniune cu aproapele
prin iubirea filantropică 87

RECENZII

Ada STUPARU / O nouă imagine a lui Radu Stanca, omul Cetății 99

Stan V. CRISTEA / Săluc Horvat. De la cartea veche la literatura de azi 102

Mihai BOTEZ-STÎNCARU / Poetul Petru Andrei – despre „nebunia înțelepciunii” sau viceversa 106

Monica D. CÂNDEA / Anagaia, *În căutarea lui Urmuz* 109

Vasile V. FILIP / *Odiseea filosofică a conștiinței și alte texte* 112

Anca SÎRGHIE / Metafora timpului în creuzetul vremii 115

Ilie GHERHEȘ / Simion Ciurte, <i>Țara Chioarului</i> – o carte despre sinea noastră istorică	118
Diana FILIP / <i>Catalogul cărților naufragiate : fiul lui Columb și aventura bibliotecii universale</i>	121
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / <i>Noile drumuri ale servituții noastre: alienare, uniformizare, supunere</i>	124
Alina CURAC / <i>Copilul înfiat de Dumnezeu</i> , de Anton Varga	127
Liana POP / Profiluri de scriitori de pe tărâmul bibliologiei	131

DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR

Aristița BORBEI / Comuna Remetea Chioarului, cu satele aparținătoare: Berchez, Berchezoaia, Posta, Remecioara și Săpâia	133
---	-----

VARIA

Petre GIGEA-GORUN / Datoria externă a României din anii '80 și tratativele purtate pentru reeșalonarea acesteia (IV)	144
Lazăr-Aurel PANTEA / Scurtă istorie a mineritului din Regiunea minieră Baia Mare	165
Ștefan GRIGORESCU / Din istoria fotbalului românesc. Turneul echipei Triestina la București (1934)	169
Ioan GOGOTA / Baia Mare – periplu cultural prin Maramureșul istoric	172